

ЖУСУП БАЛАСАГЫН атындагы
КЫРГЫЗ УЛУТТУК
УНИВЕРСИТЕТИНИН
ЖАРЧЫСЫ

Ар бир кварталда чыгуучу илим-билим жана маалымат журналы

ВЕСТНИК
КЫРГЫЗСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО
УНИВЕРСИТЕТА
имени ЖУСУПА БАЛАСАГЫНА
Ежеквартальный научно-образовательный
и информационный журнал

Журнал включен в Перечень рецензируемых научных журналов и изданий,
рекомендованных Высшей
аттестационной комиссией Кыргызской Республики, Постановлением
Президиума ВАК КР № 126 от 26.05.2016 г.
в систему Российского индекса научного цитирования (РИНЦ),
(Лицензионный договор № 03.01.2016г. от 13 января 2016 г.)

Специальный выпуск (S) 2022

**«Баласагын атындагы КУУнун Жарчысы» журналынын редакциялык
коллегиясы**

Башкы редактор

Садыков К. Ж. – Ж. Баласагын атындагы КУУнун ректору;

Башкы редактордун орун басары

Ишекеев Н.И. - илимий иштер боюнча проректор;

Редколлегия:

Асанканов А.А. - КР УИАнын корр. -муч., тарых илим. д-ру, проф.;

Ахметова Н. А. - пед. илим. д-ру, проф.;

Борубаев А. А. – КР УИАнын акад., физ-мат. илим. д-ру, проф.;

Ботобеков. А. - экон. илим. д-ру, проф.;

Карабаев С. О. – хим. илим. д-ру, проф.;

Мамбетакунов Э.М. – КР УИАнын корр-муч., пед. илим. д-ру, проф.;

Молдоев Э. Э. – юрид. илим. д-ру, проф.;

Панков П. С. – КР УИАнын корр-муч., физ-мат. илим. д-ру, проф.;

Сманалиев К. М. – юрид. илим. д-ру, проф.;

Суранаев Т. Дж. - экон. илим. д-ру, проф.;

Тиллебаев С. А. - филол. илим. д-ру, проф.;

Чет өлкөлүк мүчөлөрү:

Ахунбаев А.- Евразия Өнүгүү Банкынын изилдөө секторунун башчысы (Dr.PhD)

Бешимов Р. Б.- М. Улугбек атын. Улуттук Өзбек уни-ти, физ-мат. илим. д-ру, проф.;

Бородкин Л. И.-М. В. Ломоносов атын. ММУнун проф., т.и.д. РАЕН корр-муч.;

Ковальская Л. А.-биол. илим. д-ру, ВНИИТИБП лаб. башчысы;

Козлов К. Л.-М. В. Ломоносов атын. ММУ, физ-мат. илим. д-ру, проф.;

Перегудин С. И. – Санкт-Петербург мамлекеттик уни-ти, физ-мат. илим. д-ру, проф.;

Садовничий Ю. В.- М. В. Ломоносов атын. ММУ, физ-мат. илим. д-ру, проф.;

Редакциялык-басма бөлүм:

Галиева. З. И.- бөлүм башчы;

Кожомкулов К. Е. – редактор

Кадыралиева М.К. - редактор

Уюштуруучу:

Жогорку кесиптик билим берүүчү мамлекеттик мекеме

Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университети

Редакционная коллегия журнала «Вестник КНУ им. Ж. Баласагына»

Главный редактор

Садыков К. Ж. - ректор КНУ им. Ж. Баласагына;

Заместитель главного редактора

Ишекеев Н.И. - проректор по научной работе;

Редколлегия:

Асанканов А.А. - чл.-корр. НАН КР, д-р ист. наук, проф.;

Ахметова Н. А. – д-р пед. наук, проф.;

Борубаев А. А. - акад. НАН КР, д-р физ-мат. наук, проф.;

Ботобеков А. - д-р экон. наук, проф.;

Карабаев С. О. - д-р хим. наук, проф.;

Мамбетакунов Э.М. - чл.-корр НАН КР, д-р пед. наук, проф.;

Молдоев Э. Э. - д-р юрид. наук, проф.;

Панков П. С. - чл.-корр. НАН КР, д-р физ-мат. наук, проф.;

Сманалиев К. М. - д-р юрид. наук, проф.;

Суранаев Т. Дж. - д-р экон. наук, проф.;

Тиллебаев С. А. - д-р филол. наук, проф.;

Зарубежные члены редакционной коллегии:

Ахунбаев А. - зав. сектором исследования стран Евразийского Банка Развития (Dr.PhD);
Бешимов Р. Б. - д-р физ-мат. наук. проф. Национального университета Узбекистана им. М. Улугбека;

Бородкин Л.И. - д-р ист. наук, проф. МГУ им. М.В Ломоносова, чл.-корр. РАЕН;

Ковальская Л. А. - д-р биол. наук, зав. лаб. ВНИ и ТИБП, г. Щелково, Моск. обл.;

Козлов К. Л. – д-р физ-мат.наук, проф. МГУ им. М. В. Ломоносова;

Перегудин С.И. - д-р физ.- мат. наук, проф. Санкт-Петербургского Государственного Университета;

Садовничий Ю. В. – д-р, физ-мат. наук, проф. МГУ им. М. В. Ломоносова;

Редакционно-издательский отдел КНУ:

Галиева. З. И. - зав. отделом РИО КНУ;

Кожомкулов К. Е. - редактор

Кадыралиева М.К. - редактор

Учредитель:

Государственное образовательное учреждение высшего профессионального образования
Кыргызский национальный университет имени Ж.Баласагына

**“Тилдерди изилдөө жана тил дисциплиналарын
көп тилдүү шарттарда окутуу” аттуу эл аралык
илимий-практикалык конференциянын**

**Материалдары
29-апрель, 2022-жыл**

Бишкек-2022

**Конференцияны өткөрүүчү жана уюштуруучу
комитеттин курамы:**

Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлиги
Жусуп Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университети
Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Мамлекеттик тил жана тил саясаты
боюнча улуттук комиссиясы
Аль-Фараби атындагы Казак улуттук университети
Караганда техникалык университети
Кыргыз билим берүү академиясы
Факультеттер аралык мамлекеттик тил кафедрасы
Факультеттер аралык орус тили кафедрасы
Факультеттер аралык чет тилдер кафедрасы

Жумушчу топтун курамы:

Ж.Баласагын атындагы мамлекеттик тил боюнча проректор, профессор **Тиллебаев С. А.**
Аль-Фараби атындагы Казак улуттук университетинин профессору, ф.и.д. **Анарбай
Былдырбай**
Караганда техникалык университетинин профессору, п.и.д. **Кондубаева М. Р.**
Кыргыз билим берүү академиясынын башкы адиси, п.и.к., доцент **Мурзалиева З. К.**
Факультеттер аралык мамлекеттик тил кафедрасынын башчысы, ф.и.к., профессор
Осмоналиева Г. К.
Факультеттер аралык орус тили кафедрасынын башчысы, п.и.д., профессор **Ахметова Н. А.**
Факультеттер аралык чет тилдер кафедрасынын башчысы, с.и.к., профессор **Апезова Д. У.**
Кыргыз билим берүү академиясынын тил мугалимдеринин квалификациясын жогорулатуучу
инновациялык технологиялык борборунун башкы адиси **Ибраимова Р.У.**
Ф.и.к., доцент **Макеева А.Э.**
Ага окутуучу **Акматова Б. И.**
Ага окутуучу **Жусупкелдиев К.К.**
Ага окутуучу **Мамбетова А.К.**
Ага окутуучу **Узекеева Ж. Ш.**
Ага окутуучу **Төлөбеков Н. Т.**
Окутуучу **Курманкожоева Д. К.**
Окутуучу **Каролова А. М.**
Окутуучу **Казакбаева Ж.Ж.**

Алгач сөз

Урматтуу кесиптештер жана эл аралык конференциянын катышуучулары!

Жусуп Баласагын атындагы КУУнун факультеттер аралык мамлекеттик тил, расмий орус тили жана чет тилдер кафедралары биргеликте: **2022-жылдын 29-апрелинде** Ж.Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин 90 жылдык мааракесине арналган **“Тилдерди изилдөө жана тил дисциплиналарын көп тилдүү шарттарда окутуу”** аттуу ЖОЖдор аралык илимий-практикалык конференциясын өзгөчө интеграциялоо форматында алгачкылардан болуп уюштурууда.

Буга чейин окуу-методикалык семинарлар жана илимий-практикалык конференциялар 2017-жылдан баштап факультеттер аралык мамлекеттик тил кафедрасынын демилгеси менен **“Кыргыз тили жана расмий орус тилинин окутуу методикасынын формалары жана методдору”** аталышында өткөрүлгөн.

2019-жылдын 31-майында Ж.Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин күнүнө карата жана *“Кыргыз Республикасынын мамлекеттик тили жөнүндө” мыйзамдын 30 жылдык мааракесине* арналган жана аталган окуу-методикалык семинардын иши боюнча тапшырылган баяндамалардын, сабактардын иштелмелеринин жыйнагы КУУнун атайын **Жарчысында** басылып чыккан.

Негизинен бул иш-чаралар көп жыл бою КУУдагы Эл аралык билим берүү программаларын интеграциялоо институтунда (ИИМОП) «Мамлекеттик тилди окутуунун бүгүнкү абалы жана келечеги – ойлор, тажрыйбалар, көйгөйлөр» аттуу жогорку окуу жайлар аралык окуу-методикалык семинар катары жыл сайын уюштурулуп, өткөрүлүп келе жатат.

Ал эми азыркы илимий-практикалык конференция буга чейин өткөрүлгөндөрүнөн эл аралык деңгээлге чыккандыгы менен айырмаланып жана Кыргыз Республикасындагы көп тилдүүлүктү өнүктүрүү маселелерине көңүл буруу менен, тил илиминде кош тилдүүлүктүн жана мульти тилдүүлүктүн ордун, ролун анализдөөгө багытталган.

Конференциянын негизги демилгечиси Жусуп Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин **факультеттер аралык мамлекеттик тил жана расмий орус тили кафедралары.**

Өнөктөштөр: Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Мамлекеттик тил жана тил саясаты боюнча Улуттук комиссиясы, Караганда техникалык университети, Кыргыз Россия-Славян университети.

Конференциянын негизги багыттары:

- Кыргыз Республикасындагы үч тилдүүлүктү өнүктүрүү маселелери
- Тил илиминде көп тилдүүлүктүн орду жана ролу
- Кыргыз, орус жана чет тилдери дисциплиналарын эл аралык стандарттар боюнча окутуу тажрыйбасы
- Кыргыз тилин чет тили катары окутуу
- Кыргыз, орус жана чет тилдерин кесиптик багытта окутуу
- Тилдерди окутууда интерактивдүү ыкмаларды колдонуу

1) Мамлекеттик тилди окутуу боюнча факультеттер аралык мамлекеттик тил кафедрасынын жалпы жамаатын жана Бишкектеги ЖОЖдордун алдыңкы окутуучуларын бириктирип, тажрыйба алмашуу;

2) Азыркы мезгилдеги кыргыз тилин окутууда заманбап талаптар менен таанышуу жана окутуунун А; А1; А2; В; В1; В2; С деңгээлдери боюнча сабак жүргүзүү;

3) Адистик кыргыз, орус жана чет тили;

кыргыз жана орус тили - чет тил катары;

кыргыз тили - иштиктүү тил катары жаңы багыттарды өркүндөтүү боюнча ой жүгүртүү;

4) Заманбап интерактивдүү методдорду, ыкмаларды тилдерди окутуу сабактарында колдоно билүү боюнча ой-пикир, тажрыйбалар менен бөлүшүү.

Конференциянын жүрүшүндө, сиздер, тилдерди үйрөнүп жаткан суденттерге окутууда көп кездешкен орчундуу маселелерди талкуулап, аларды кандай жолдор менен чечүүгө болот деген суроого жооп издейсиздер.

Ошондой эле интерактивдүү ыкмаларды колдонуу маселелерин терең карап, кызыгуу менен талкуулайсыздар деген ойдомун. Ал эми дасыккан окумуштуулар өздөрүнүн илимий көз караштарын, ачылыштарын жана бай иш-тажрыйбасын жаш адистер менен бөлүшөт. Жаш окутуучулар болсо тажрыйба алып, педагогикалык чеберчилигин өнүктүрүүгө умтулат. Жалпысынан аталган эл аралык конференцияда кызыктуу суроолор, ойлор, табылгалар жана тажрыйба алмашуулар болот деген үмүттөбүз.

Иш-чаранын жыйынтыгында катышуучуларга педагогикалык чеберчилигин жогорулаткандыгы тууралуу **сертификат** берилет.

Эң негизгиси – интеграциялоо форматында уюштурулган эл аралык конференция – **мульти тил окутуудагы**, кош тилдүү шарттардагы жаңы тенденцияларды, окутуу методдорду жана тил илиминдеги изилдөөлөр менен тааныштырып, адистердин квалификациясын жогорулатууга мүмкүнчүлүк берет.

Урматтуу кесиптештер, сиздердин ишиңиздерге илимий ийгиликтерди, профессионалдык изденүүлөрдү жана өсүштөрдү каалайм.

Г.К.Осмоналиева Факультеттер аралык мамлекеттик тил кафедрасынын башчысы, ф.и.к., профессор

Мазмуну

Абдыраева Н.С. Кош тилдүүлүктү пайдаланышы жана өнүгүшү – тилдерди өздөштүрүүнүн маңызы жана стратегиялары	13
Ахметова Н.А., Бакина Ю.А. Подготовка специалистов новой формации	
Абылкасымова Р.Т., Узекеева Ж.Ш., Курманкожоева Д.К. Мамлекеттик тилди окутууда мультимедиялык технологияларды колдонуу.....	17
Абдыкерим кызы А. Чет элдик студенттерге орус тилин окутуунун интерактивдүү методдору жана ыкмалары	22
Абдрахманова А.К. Эки баскычтуу билим берүүнүн шартында мамлекеттик тилди кесипке багыттап окутуунун өзгөчөлүктөрү.....	28
Акматова Б.И. Жогорку окуу жайларында иш кагаздарын мамлекеттик тилде түзүүгө үйрөтүү	35
Ахметова Ф.А., Молдобаева Д.С. Индивидуальный подход к обучению студентов с учетом когнитивных стилей	40
Абдувалиева Б.А., Бекмуратова Р.Т. Интерактивдүү методдордун негизинде окуучулардын жазма кебин өстүрүү	46
Аминова Б.И., Султанбекова М.Т. Innovation methods – good results of knowledge.....	50
Бактыбекова Н.Б. Жаңы технологияларды кытай тилин үйрөнүүдө колдонуу.....	54
Даакыбаева А.Б. Диалогдук кепти калыптандыруу боюнча көнүгүүлөрдүн негизги типтери.....	58
Деркембаева Н.К., Токтокуева М.Ж. Англис тилин окутуудагы активдүү жана интерактивдүү методдордун түрлөрү.....	64
Жусуева С.К. Кыргыз адабиятындагы очерк жанрынын калыптанышы жана өнүгүшү.....	76
Курманова Г. Англис тилин окутуудагы маданияттар аралык баарлашуунун ролу.....	79
Исмакова Б.С., Байжуманова Н.С., Бакина Ю.А. Формирование профессиональной компетенции как образовательная стратегия современного вуза	
Ибраимова А.М. Значение ознакомления иностранных студентов с эпосом “Манас” на базе изучения русского и кыргызского языков в Кыргызстане.....	82
Иманканова Н.Ш., Жолдошбекова Э.А. Developing students critical reading skills.....	88
Ибрагимова К.К. Компетентностный подход как альтернатива традиционному обучению иностранным языкам.....	95
Качкынов К.Д. Женский путь в повести Ч.Т.Айтматова “Джамиля”.....	101
Кондубаева М.Р. Реализация целевой модели воспитания специалиста цифровой эпохи.....	106
Куканова М.А., Шейшеева Т.Ш. Роль текстов при обучении студентов-билингвов на занятиях	русского языка.....112
Кыргызбаева Р.З. Санариптештирүүнүн эне тилди өнүктүрүүдөгү тийгизген таасири.....	
Мамаева Д.А., Султанова Г.К. Возможности использования современных технологий на уроках русского языка в режиме онлайн.....	118
Мамаева Д.А., Султанова Г.К. Студенттин өз алдынча ишин уюштуруунун каражаты катары англис тилин үйрөнүү үчүн мобилдик тиркемелер.....	122

Молдобаева Д.С. Развитие критического мышления студентов в процессе обучения языкам.....	129
Мурзакматова Г. А. Зоонимы в китайском и в русском языке	134
Мурзалиева З.К. Кыргыз тилин экинчи тил катары окутууда баалоо процесси.....	139
.....	
Назарбекова К.У. Кыргыз топторунда Махмуд Кашгаринин Түрк тилдеринин сөздүгүн окутуу.....	
Осмоналиева Г.К. Көп тилдүү чөйрөдө – кыргыз тилин адистик багытында окутуу жана кесиптик терминдерди колдонуу.....	
Осекова Т. К. <i>Баиталгыч класстарда кыргыз тилинен комплекстүү тапшырмаларды берүү</i>	
.....	
Райымова Г.С., Мадмарова Г.А. Сходство и различие репрезентации концепта душа/жан в русской и кыргызской картинах мира (на основе повести Ч.Айтматова «Прощай, Гульсары» на русском и кыргызском языках).....	
Садирова И.М., Кулубаева А.М. Применение интерактивных методов обучения английскому языку в высшей школе.....	
Төлөбеков Н.Т. Кыргыз тилин кесиптик багытта окутуунун айрым ыкмалары.....	
Тюменбаева Ч.Д. Унутулган улуттук оюндар жана этнопедагогиканын ролу.....	
Усарова Г.О. ЖОЖдордо кыргыз адабиятын окутууда студенттердин психологиялык-педагогикалык компетенциясын жогорулатуунун негиздери.....	
Хасанов Н.Б. Обучение студентов официально-деловому стилю на занятиях практического курса русского языка.....	
Шарипова Г.Б. Эффективные средства обучения иностранному языку для повышения мотивации у обучающихся	

*Абдыраева Н.С.
Н.Исанов ат. КМКТАУ
Abdyraeva N.
Kyrgyz State University
of Construction, Transport
and Architecture n.a. N. Isanov*

**Кош тилдүүлүктү пайдаланышы жана өнүгүшү – тилдерди өздөштүрүүнүн
маңызы жана стратегиялары**

**Использование и совершенствование двуязычия – сущность и стратегии
развития языков**

**The use and improvement of bilingualism - the essence and strategies of language
development**

Аннотация. Көп улуттуу мамлекетте, эрежеге ылайык, кош тилдүүлүксүз же билингвизмсиз мүмкүн эмес, анткени жалпы коомчулукта өз ара түшүнүшүүгө негиз боло турган баарлашуу каражаты катары дагы бир тилдин болушун (эне тилинен башкасын) талап кылат. Экономикалык жана социалдык өнүгүүнүн узак мезгилинде көп улуттуу коомдун мүчөлөрү да баарлашуу менен алардын сөздүк лексикасы байыт, анткени коом өнүккөн сайын тил да өнүгөт.

Урунттуу сөздөр: кош тилдүүлүк, билингвизм, эне тили, тил каражаттары, эс тутум, которуу, тил тандоо, ыңгайлашуу.

Аннотация. В многонациональном государстве, как правило, невозможно без двуязычия или билингвизма, поскольку требуется наличия другого языка (кроме родного) как средства общения, которое будет являться основой взаимопонимания в обществе в целом. В течение длительного периода экономического и социального развития члены многонационального общества также общаются и обогащают свой словарный запас, так как с развитием общества развивается и язык.

Ключевые слова: двуязычие, билингвизм, родной язык, языковые средства, память, перевод, выбор языка, адаптация.

Билингвизмдин механизми – бул бир тилден экинчи тилге оңой өтүү. Билингвизмдин негизинде эне тилинде баарлашууда эле сүйлөө механизмдерине негизделет, кош тилдүүлүк менен гана адамдар эки тил системасын колдонууга мүмкүндүк алат [1]. Башкача айтканда, эне тили менен чет тилин өздөштүрүү процесстеринин айырмачылыктарына караганда окшоштуктары көп. Бирок эки тилде, тактап айтканда өз тилинде жана чет тилдердеги сүйлөө ишинин механизмдери бирдей, анткени студенттер кептин өнүгүүсүнүн окшош баскычтарынан өтүп, окшош каталарды кетиришет. Ал калыптанган бир тилден экинчи тилге өтүү же которуштуруу чеберчилигине негизделген. Тилдерди которуштуруу же алмаштыруу жөндөмү - кеп бирдиктерин которуу үчүн бир

тилден экинчи тилге өтүү боюнча операцияларды аткаруу менен мүнөздөлөт. Анын иштеши эне жана чет тилдердеги кепти угуу, ыктымалдык божомолдоо жана өзүн-өзү башкаруу көндүмдөрүнөн көз каранды.

Дүйнө калкынын 70%га жакыны кандайдыр бир деңгээлде эки же андан көп тилде сүйлөшөт. Бул дүйнөдө бир тилдүүлөргө караганда кош тилдүүлөр көп дегенди билдирет. Кош тилдүүлүк эс тутумдун өнүгүшүнө, тил кубулуштарын түшүнүүгө, талдап, талкуулоого, тапкычтыкка, реакциянын ылдамдыгына, жөндөмгө, логикага оң таасирин тийгизет. Толук өнүккөн кош тилдерди эркин сүйлөй алгандар, адатта жакшы окуп, абстрактуу илимдерди, адабиятты жана башка чет тилдерди башкаларга караганда жакшыраак өздөштүрүшөт.

Кош тилдүү адамдын тилдик баарлашуу тажрыйбасы алда канча кеңири болгондуктан, ал сөздөрдүн этимологиясына көбүрөөк кызыгат. Кош тилдүүлүктүн калыптанышы үчүн эң ыңгайлуусу бул эки тилде тең баарлашуу табигый түрдө болгон вариант. Окуу процессине экинчи тилди өздөштүрүүнү алгач баштаган мезгил жана жагдай таасир этет.

Канадалык окумуштуу, психолог Г.Берри мигранттар үчүн ар кандай адаптация стратегияларынын классификациясын иштеп чыккан. Окумуштуунун айтымында, жаңы өлкөдө адаптация процесси мигрант үчүн канчалык ийгиликтүү жүрүп жатканын ага эки суроо берүү менен аныктоого болот: 1. Сиз үчүн өз маданиятыңызды сактап калуу маанилүүбү? 2. Жаңы өлкөдө чет элдик маданият менен байланышка канчалык активдүү катышасыз? Сурамжылоонун негизинде мигранттардын көз-караштары улуттук менталитеттен көз каранды эмес үч мүмкүн болуучу стратегиясыбар деп белгилеген: *ассимиляция* - өзүнүн мурунку маданий баалуулуктарынан жана ченемдеринен баш тартуу, өзү барган өлкөнүн маданиятына ыктыярдуу же мажбурлап багыт алуу; *интеграция* - чыныгы маданий баалуулуктарды жана кабыл алуучу коомдун баалуулуктарын айкалыштырууну каалоо; *маргиналдаштыруу* - бир маданиятты да, башка маданиятты да четке кагуу [2]. Эки маданияттын синтези орун алган *интеграциялык стратегия* эң ийгиликтүү болуп саналат. Бул стратегияны тандап жатканда, ар кандай психологиялык бузулуулардын пайда болуу ыктымалдыгыда бар. Интеграциялоо стратегиясын тандоо маданий шоктун таасирин азайтууга жардам берет жана позитивдүү өзүнүн иденттүүлүгүн сактоого өбөлгө түзөт.

Иденттүүлүктү калыптандыруунун шарты – бул адамдын өткөнү менен жана ата-энесинин, ошондой эле ата-тегинин өткөнү, тарыхы менен байланышы, башкача айтканда, өзүнүн маданий тамырын билүү жана алар менен байланышты сактоо. Ошону менен бирге адамдын жашаган өлкөгө интеграцияланышына көмөктөшүү зарыл. Буга, мисалы, башка элдер кандай жашап, кандай салт-санааларга ээ экендиги жөнүндө сөз кылуу, ошол эле учурда жергиликтүү калктын баасында сабырдуу жана токтоо болууга аракет кылуу менен шарт түзүлөт.

Студенттин социалдык-психологиялык адаптациясынын жетишсиздиги келечек жөнүндөгү түшүнүксүз ойлор менен көрсөтүлүшү мүмкүн. Кээ бирөөлөр үчүн убакыттын өтүшү менен келечеги белгисиз, бүдөмүк сыяктуу сезилип, башкача айтканда, алар келечекти ойлоп, такыр пландаштыра алышпай калышат. Социалдык баш аламандык, социалдык макамдын (статустун) жоктугу келечектеги белгисиздикти жана алардын кесиптик келечегине реалдуу эмес баа берүүнү жаратат.

Эки тилди бир убакта өздөштүрүү стратегияларын карап чыгууда эки студенттин – мегаполистен келген студенттин жана айылдан келген студенттин сүйлөө жүрүм-турумуна

байкоолордун мисалдары карап көрөлү. Биринчи студент үчүн кош тилдүүлүк шаарда гана калыптанып, айылдагы теңтуштары, достору менен баарлашууда өзүн эркин сезет, бирок кыргыз тилин дайыма эле түшүнө бербейт. Ошол эле нерсе айылдан келген студент менен болот, тескерисинче ал орус тилин толук кандуу биле албайт. Эки тил – кыргыз жана орус тилдери бир убакта сиңирүү менен студентте баарлашуу каражаты катары эсептелгендиктен, кош тилдүүлүктүн калыптанышынын алгачкы этаптарында ал алардын ар биринде баарлашуу үчүн бирдей стратегияларды колдонот. Студенттин алдында курчап турган чындыкты билүү үчүн эки тилди тең үйрөнүү милдети турат, анткени анын когнитивдик суроолоруна шаарда орус тилинде, ал эми шаардын сыртында кыргыз тилинде жооп берилет. Кош тилдүү студенттин тилдик чөйрөсүнүн татаалдыгы анын интеллектуалдык өнүгүүсүнүн ишмердүүлүгүнүн негизги көрсөткүчү болуп саналган түшүнүктөрдү айкыныраак формулировкалоо жөндөмүн өнүктүрөт [3]. Эки тилдүү студент бир эле учурда эки тил үчүн өзүнүн стратегияларын, көрсөтмөлөр тутумун жана кеп аракеттеринин программасын иштеп чыгат. Акырындык менен бул программа тилдердин биринин ишмердүүлүгүнүн тигил же бул формасында үстөмдүгү күчөгөн сайын оңдолуп, дифференцияланат. Тилди тандоо, тилдердин функцияларын бөлүштүрүү жана кайра бөлүштүрүү, баарлашуу үчүн керектүү маалыматты алуу иши студент тарабынан көбүнчө өз алдынча ишке ашырылат, бирок ага теңтуштар көп жардам беришет. Натыйжада эки тилдүү студенттер кээ бир жагдайларда белгилүү бир максатка тезирээк жетүү үчүн эки тилдин бирин колдонуу алда канча натыйжалуу экенин түшүнүшөт. Көбүнчө, өз өтүнүктөрүн билдирүү үчүн, алар маектештери сүйлөгөн тилди тандашат. Моноэтнокалык чөйрөдө үстөмдүк кылбаган тилде компетенттүүлүктү сактоо үчүн көп күч-аракет талап кылынат, ошондуктан ал бир тилде “таза” сүйлөөгө аракет кылат. Үйрөнүүчү тилди туура тандоо анын эффективдүүлүгүн жогорулатат. Өз ара эксклюзивдүүлүк – бир тилдүү студенттер үчүн мүнөздүү лексиканы өздөштүрүү стратегияларынын бири, бул студенттер бир эле объекттин эки аталышынан качышат. Бул стратегияны колдонууга эки негизги фактор таасир этет: коммуникациянын эки тилдүү же монолингвалдык түрү жана айрым лексикалык бирдиктердин ассимиляциясынын контексти. Бири-бирин четке кагуу стратегиясы басымдуулук кылбаган тилде бир тилдүү баарлашууда азыраак колдонулат, көбүнчө үстөмдүк кылуучу тилде бир тилдүү баарлашууда, ал эми кош тилдүү баарлашууда анын колдонулушу орточо көрсөткүчкө ээ экени белгилүү болгон [4].

Доминанттык тилдеги баарлашуунун монолингвалдык түрүндөгү өз ара четке кагуу стратегиясынын басылышы эки тилдүү студенттердин сүйлөөчү адресаттын тилин жетекчиликке алууга көнүшү жана үстөмдүк кылуучу тилде баарлашууда өздөрүн ишенимдүү сезиши менен түшүндүрүлөт. Өз ара четке кагуу стратегиясын активдүү басуу эки тилдүү студенттер синонимдерди жана антонимдерди үйрөнүүгө ыңгайлуу деген тыянак чыгарууга мүмкүндүк берет, анткени бир эле референтти ар кандай лексикалык бирдиктер менен чакыруу тактикасы алар үчүн табигый нерсе жана эки тилдүү кеп ишмердүүлүгүнүн процессинин өзү менен түшүндүрүлөт.

Колдонулган адабияттар:

1. Куркумбаева А.М. Кош тилдүү билим берүү заманбап коомду тилдик өнүктүрүүнүн тенденцияларынын бири катарында [Текст] / А.М. Куркумбаева. - КОСУ жарчысы, 2006.- №2. –56 б.
2. Исаев М.К. Кош тилдүү билим берүү: мезгил чакырыгы [Текст] / М.К. Исаев Казак мектебиндеги орус тили жана адабияты журналы. 2004. №3. 6 б.

3.Алиев Р., Каже Н. Кош тилдүү билим берүү:Теория жана практика.Риторика А. [Текст] / Р.Алиев, Н.Каже. М.: 2005. – 84б.

4.Верещагин Е.М. Кош тилдүүлүктүн (билингвизмдин) психологиялык жана методикалык мүнөздөмөсү [Текст] / Е.М.Верещагин. М.: ММУ басм., 1969. – 160

УДК 378

Ахметова Н.А.

КНУ им. Ж.Баласагына

г.Бишкек, Кыргызстан

Бакина Ю.А.

г.Караганда, Казахстан

Подготовка специалистов новой формации

Аннотация: в данной статье рассматриваются вопросы подготовки специалистов новой формации. При написании статьи авторами были использованы понятия «специалист новой формации», «педагог новой формации». Во всем мире сегодня главными векторами образовательной стратегии стали образование в течение всей жизни, инициатором которого является тот, кто учится, самообразовывается, самосовершенствуется. Специалист новой формации это конкурентоспособный, быстро обучающийся, ориентирующийся на рынке труда человек.

Подготовка специалистов новой формации важна для разработки инновационных проектов, повышение уровня профессиональной подготовки квалифицированных кадров, развитие исследовательской и социальной практики.

Annotation: this article discusses the issues of training specialists of a new formation. When writing the article, the authors used the concepts of "specialist of the new formation", "teacher of the new formation". All over the world today, the main vectors of the educational strategy have become lifelong education, initiated by the one who learns, educates himself, improves himself. A new formation specialist is a competitive, fast-learning, labor market-oriented person.

The training of specialists of a new formation is important for the development of innovative projects, raising the level of professional training of qualified personnel, and developing research and social practices.

Ключевые слова: технический профиль, образование в течение всей жизни, Индустрия 4.0, специалист новой формации.

Key words: technical profile, lifelong education, Industry 4.0, new formation specialist.

В Государственной программе индустриально-инновационного развития Республики Казахстан на 2020 – 2025 годы отмечается, что для Индустрии 4.0 необходима соответствующая подготовка кадров, и в первую очередь, технического профиля.

Проведенные зарубежные исследования свидетельствуют о том, что автоматизация производства и новые (цифровые) технологии не влияют существенно на темпы роста занятости. В то же время будет наблюдаться изменение структуры занятости, выраженное в сокращении низкоквалифицированных рабочих мест (т.е. работников,

выполняющих однообразные, монотонные функции) с одновременным увеличением спроса на высококвалифицированную рабочую силу с развитыми когнитивными способностями и цифровой грамотностью.

Другими словами, выпускники организаций технического и профессионального образования и технических высших учебных заведений должны будут обладать актуальными профессиональными компетенциями в таких совершенно новых сферах как цифровая техника, искусственный интеллект, новые материалы и энергетика, биоинженерия и других. В основу современного производства в рамках Индустрии 4.0 положены такие факторы, как управление жизненным циклом изделия (Product Lifecycle Management), большие данные (Big Data), умное производство (Smart Factory), киберфизические системы (Cyber-physical systems) и т.д. [1].

Для того чтобы осуществлять переподготовку специалистов для использования нового оборудования и процессов, а также решение проблем, связанных с нехваткой образовательных программ, специализирующихся на промышленной автоматизации и цифровых технологиях, нужен специалист новой формации.

В Казахстане, да и во всем мире, сегодня главными векторами образовательной стратегии стали образование в течение всей жизни, инициатором которого является тот, кто учится, самообразовывается, самосовершенствуется. Специалист новой формации это конкурентоспособный, быстро обучающийся, ориентирующийся на рынке труда человек.

В наше время нужен такой специалист, который, не только в совершенстве владеет своей узкой специализацией, но и видит место каждого участника процесса взаимодействия и сотрудничества, умеет организовать их деятельность и найти индивидуальный подход к товарищам при выполнении командной работы. А также самостоятельно справляются с непредвиденными обстоятельствами, благодаря быстрой обучаемости и умению адаптироваться к новым условиям.

Для подготовки магистрантов инженерно-технического профиля к научно-педагогической исследовательской деятельности – специалистов новой формации, нужны педагоги новой формации, которые будут соответствовать рынку труда, современному уровню образования.

Требования, которые сегодня предъявляют к педагогу новой формации, за последние годы существенно повысились, так как изменились условия получения образования, развитие научно-технического прогресса и т.д.

Педагог новой формации – это духовно развитая, творческая личность, обладающая аналитическими и исследовательскими способностями, [профессиональными навыками](#), стремлением к новому актуализированному образованию.

Актуальным становится то, что педагог должен не только в совершенстве владеть своим предметом, но и видеть место каждого участника в педагогическом процессе, уметь организовать деятельность учащихся, предвидеть ее результаты, корректировать возможные отклонения, то есть должен быть компетентной личностью.

Педагог новой формации умеет проектировать образовательный процесс, направленный на максимальную индивидуализацию обучения, усиление самостоятельного творческого начала в деятельности учеников, развитие исследовательской и социальной практики.

Сегодняшний педагог новой формации должен отвечать следующим требованиям:

- учить новому мышлению, методам познания и самоорганизации;
- научить участника образовательного процесса самостоятельно рассматривать явления целостно и в динамике;
- развивать аналитические и исследовательские способности;
- хорошо ориентироваться в рынке труда;

Важнейшим направлением обновления содержания образования в подготовке педагогов является обеспечение роста и обогащение творческого потенциала личности педагога.

Педагог новой формации, всегда стремится к новому, изучать новые технологии и, конечно же, не отставать от развития современной техники. Для того чтобы модернизировать педагогическую систему разработана специальная программа по обучению педагогов новой формации, будущих конкурентоспособных специалистов. Концепция непрерывного педагогического образования педагога новой формации является стратегическим документом, определяющим цель, задачи и основные направления развития педагогического образования в Республике Казахстан. Этот документ разработан в соответствии с нормативно-правовой базой, действующей в сфере образования РК. «Целью педагогического образования на разных его этапах является содействие развитию компетентности педагога, его способности решать профессиональные задачи, обусловленные особенностями развития системы образования в РК на современном этапе.

Формирование и развитие образованной, творческой, компетентной и конкурентоспособной личности, способной жить в динамично развивающейся среде, готовой к самоактуализации как в своих собственных интересах, так и в интересах общества.» [2].

Таким образом, требования к специалистам новой формации — это работа не по своей узкой специализации, а на стыке с другими специальностями. Компетенции будущих специалистов новой формации — способность отвечать на глобальные вызовы, владеть наукоемкими и мультидисциплинарными технологиями, понимать и обосновывать каждое действие, учитывать запросы рынка труда, работать в командах в гибких форматах.

Список использованной литературы:

1. Государственная программа индустриально-инновационного развития Республики Казахстан на 2020 – 2025 годы <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1900001050>.
2. Концепция 12-летнего среднего образования Республики Казахстан., Астана – 2010.

УДК: 37.01:004.9(575)(04)

Абылкасымова Р.Т., Узекеева Ж.Ш., Курманкожоева Д.К.

Ж.Баласагын атындагы КУУ

Abylkasymova R., Uzekeeva Zh., Kurmankojoeva D.

KNU named after J. Balasagyn

Bishkek, Kyrgyzstan

Мамлекеттик тилди окутууда мультимедиялык технологияларды колдонуу

Использование мультимедийных технологий в обучении государственному языку

The use of multimedia technologies in teaching the state language

Аннотация. Макалада окуу процессинде мультимедиялык технологияларды колдонуунун актуалдуулугу, Miro виртуалдык тактасын, Ediscaplay онлайн ресурсун

мамлекеттик тил сабактарында колдонуу мүмкүнчүлүктөрү талкууланат. Кыргыз тилин окутуу процессинде студенттердин лексикалык көндүмдөрүн өнүктүрүү үчүн интерактивдүү тапшырмалардын, оюндардын орду талданат.

Урунттуу сөздөр: мамлекеттик тил; виртуалдык такта; мультимедиа технологиялары; онлайн сервис; Miro тактасы; Ediscaplay онлайн ресурсу; оюн түзүү; шаблондор.

Аннотация. В статье рассматривается актуальность использования мультимедийных технологий в учебном процессе, раскрываются возможности использования виртуальной доски Miro, использование онлайн ресурса Ediscaplay на уроках государственного языка. В процессе обучения кыргызскому языку анализируются места интерактивных заданий, игр для развития лексических навыков студентов.

Ключевые слова: государственный язык; виртуальная доска; мультимедийные технологии; онлайн сервис; доска Miro; онлайн ресурс Ediscaplay; создание игр; шаблоны.

Abstract. The article examines the relevance of the use of multimedia technologies in the educational process, reveals the possibilities of using the Miro virtual whiteboard, the use of the Ediscaplay online resource in the lessons of the state language. In the process of teaching the Kyrgyz language, the places of interactive tasks and games for the development of students' lexical skills are analyzed.

Key words: state language; virtual whiteboard; multimedia technologies; online service; Miro board; Ediscaplay online resource; game creation; templates.

Билим берүү, өндүрүш, саламаттыкты сактоо жана адам ишмердүүлүгүнүн башка чөйрөлөрүн бүгүнкү күндө маалыматтык технологияларсыз элестетүү мүмкүн эмес. Маалыматтык жана Интернет-технологиялардын өнүгүшү адамзаттын жашоосунун бардык чөйрөсүнө күнүгө өзгөрүүлөрдү киргизүүдө. Бүгүн жаңы деп эсептелген технологиялар эртең эле эски болуп калып жатат. Мындай шартта адамдын ишмердүүлүгүнүн ар бир чөйрөсү четте «байкоочу» катары гана карап турбашы керек, мезгил менен бирге аракеттенүү зарыл. Маалыматтык технологиялардын жардамы менен түзүлгөн мүмкүнчүлүктөрдү туура пайдалануу, ошондой эле маалыматтын бир булагы катары интернетти пайдалануу боюнча сабаттуулукту арттыруу максатка ылайык. Санариптик билим берүү же санариптик сабаттуулук көп маселелерди (көйгөйлөрдү) чечүүгө негиз болушу мүмкүн. [4.6-бет.].

Америкалык «21-кылымдын көндүмдөрүн колдоо боюнча өнөктөштүк» (The Partnership for 21st Century Skills) уюму сунуш кылган көндүмдөрдүн ичинен санариптик, маалыматтык сабаттуулук өнүктүрүлүшү керек болгон биринчи жана негизги сапат катары каралат [7]. Ушуга байланыштуу келечек сөзсүз түрдө бүгүнкү мугалимдерден маалыматтык технологиялар боюнча билимдерди талап кылары ачык эле көрүнүп турат.

Окутуучулар мамлекеттик тилди окутууда маалыматтык технологияларды кантип колдонууга боло тургандыгын, алардын артыкчылыктары жана кемчиликтери жөнүндө так түшүнүүнү жана аларды салттуу окутуу ыкмалары менен айкалыштыруу боюнча жалпы билимге ээ болушу керек. Туура тандалган жана реалдуу колдонулган заманбап маалыматтык технологиялар мамлекеттик тилди окутуунун натыйжалуулугун жогорулатат.

Мамлекеттик тилди жогорку окуу жайларында окутууда Miro виртуалдык тактасын колдонууга токтолсок. Miro онлайн тактасы – каалаган убакта, каалаган жерде командаларды бириктирүү үчүн онлайн тактадагы кызматташуу платформасы.

Miro онлайн тактасы (мурунку RealimeBoard) орусиялык Андрей Хусид тарабынан негизделген жана билим берүү тармагында жана андан тышкары жерлерде аралыктан кызматташуу үчүн эң заманбап инструменттердин бири болуп саналат. Алгач, Miro онлайн тактасы кеңешмелерде, пландаштырылган жолугушууларда жана башка ар кандай бизнес иш-чараларда материалдарды демонстрациялоо үчүн иштелип чыккан. Бирок азыр Miro онлайн тактасы – оюндун элементтери жана көп сандагы инструменттер менен онлайн окутууну уюштуруу үчүн эң күчтүү мүмкүнчүлүктөр менен жабдылды. Miro онлайн тактасы – Интернет тармагы аркылуу жеткиликтүү интерактивдүү мейкиндик, демек, биз файлдарды чексиз санда тиркей алабыз.

Miro онлайн тактасынын негизги ыңгайлуулуктардын бири – программаны компьютерге, смартфондорго орнотуунун же жүктөп алуунун кажети жок. Болгону сайтка катталуу керек (окутуучу дагы, студенттер дагы), андан кийин окутуучу өзүнүн онлайн тактасынын шилтемесин студенттер менен бөлүшөт. Miro платформасы аралыктан биргелешип иштөө үчүн иштелип чыккан жана чоң көлөмдөгү маалыматтарды батыра алат.

Бул онлайн такта ар кандай функцияларды жана инструменттерди колдонууну камтыйт: калем жана өчүргүч менен иштөө, сүрөттөрдү кошуу (белгилей кетсек, Miro картинкаларды жана фото сүрөттөрдү тез издөөгө ээ), түстүү стикерлер, ошондой эле документтерди, окуу куралдарын (толугу менен) же китептердин, видеолордун үзүндүлөрүн тиркөө; ар кандай схемаларды, таблицаларды, менталдык карталарды түзүү; текст, комментарий жазуу; чатта баарлашуу; такталарды PDF форматына экспорттоо.

Miro интерактивдүү тактасы көптөгөн идеяларды визуалдаштырууга гана мүмкүндүк бербестен, бүтүндөй бир сабакты өткөрүү үчүн негиз боло алат. Бул сервистин жардамы менен сабактар үчүн ар түрдүү материалдарды түзүүгө жана классификациялоого, ар кандай лексикалык жана грамматикалык темаларды иштеп чыгууга жана түшүндүрүүгө, мээге чабуул жана долбоордук ишти уюштурууга болот. Miro тактасы интерактивдүү окутууга альтернатива боло алат.

Miro интерактивдүү тактасында интеллект карта менен иштөө. Акыл (интеллект) карта, менталдык карта, байланыш диаграммасы, ойлор картасы (англис тилинде - mind map) – бул метод ар кандай аталып келет. Интеллект карта – маалыматты кабыл алуу, иштетүү жана эстеп калуу процесстерин графикалык, визуалдык чагылдыруу ыкмасы, эс тутумду жана ой жүгүртүүнү өнүктүрүүнүн куралы. Мындай диаграмма борбордук идеянын, концепциянын, теманын же көйгөйдүн айланасында түзүлөт, андан «бутактар» бири-бирине байланыштуу идеялар менен таралат. Мындай карталарды түзүү абдан жөнөкөй, эң башкысы негизги принциптерди кармануу: Эң маанилүүсүн ортого жазыңыз. Бул сиздин ой картаңыздын аты же негизги идеяңыздын аталышы болушу мүмкүн; Ар бир пунктту бир темага арнаңыз, темаларды кичинекей подтемаларга бөлүңүз; Түшүнүктүү болуш үчүн пункттарды номерлеңиз; Mindmap интеллект картасында ойлорунузду иретке келтириңиз; Картаңызда ар кандай түстөрдү, символдорду, эмодзилерди колдонуңуз; Чыгармачылыгыңызды максималдуу түрдө көрсөтүңүз; Оюңузга жакшы идея келсе, бирден картага түшүрүңүз. Эгер бош орун калбаса, жаңы барак баштоонун кажети жок, картанын четине кошумча барак улап кетүүгө болот.

Негизги тема бир нече ойду камтуу керек, алардын саны канча болорун сызыктар жана белгилер аркылуу чагылдыруу керек. Кыска убакыттын ичинде Сиздин картаңыз кооз формага ээ болот. Эгерде картаңыз бир нече пунктка бөлүнүп, сызыктардын саны көбөйүп,

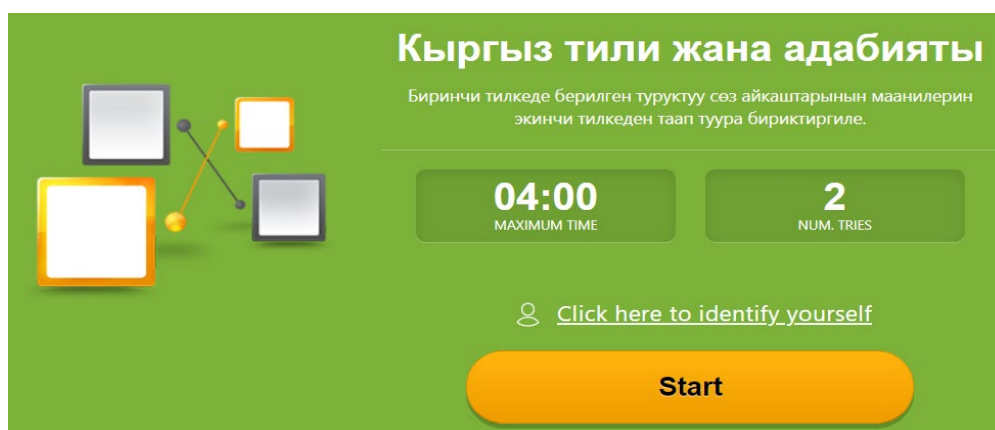
чачыранды болсо, тынчсыздануунун кажети жок. Анткени Mindmap – бул сиздин ой жүгүртүүнүздүн жемиши.

Интеллект-карталардың түрлөрү ар түрдүү. Алар графиктер, диаграммалар, дарак түрүндө да, уюштуруу структурасы түрүндө да болушу мүмкүн. Ал тургай, бул чиймелерди кол менен тартып, чыгармачыл менен аткарууга да болот.

Educarlay – интерактивдүү көнүгүүлөрдү түзүү сервиси. Educarlay окутуучуга интерактивдүү карталарды, ребустарды, кроссворддорду, викториналарды, пазлдарды, тесттерди, табышмактар менен тапшырмаларды, интерактивдүү жат жазууларды жана башкаларды түзүүгө мүмкүнчүлүк берет. Ресурстагы тапшырмаларды шилтемени жиберип онлайн аткарууга, ошондой эле PDF файл түрүндө жүктөп алып А4 баракка чыгарып иштетсек да болот.

Educarlay сервисинде «Собери столбцы» интерактивдүү тапшырмасы. Бул тапшырманын максаты – бир тилкедеги элементти экинчи тилкедеги жупка дал келтирүү. Ар бир элемент текст, сүрөт же үн болушу мүмкүн. Тапшырманын татаалдыгын ага убакыт чегин коюу жана колдонуучуга уруксат берилген каталардын санын өзгөртүү менен тууралай алабыз.

Жогоруда айтып өткөн сервистердин жардамы менен түзүлгөн тапшырмалардын бирине токтоло кетсек.

Сүрөт 1.

Кыргыз тили жана адабияты

0 / 2
КОЛИЧЕСТВО ПОПЫТОК

100
СЧЕТ

03:05
ОСТАВШЕЕСЯ ВРЕМЯ

Укумдан тукумга	бирөөнүн ишин улантуу, кылганын кылуу;
Алым сабак	биринен кийин экинчиси улам кезектешип ырдаган айтыш;
Ак жерден	эч кандай күнөөсүз, кылмышы жок, жалган жерден;
Жарык дүйнө	ашкан акын, мыкты ырчы, чечен, сөзмөр;
Жолун жолдоо	муундан муунга, атадан балага;
Ак таңдай	диний ишеним боюнча адам баласы өлгөнгө чейин жашап турган дүйнө;
Оозго алынуу	өзүнүн жакшы сапаттары, адамгерчилиги менен элге белгилүү болуп, эл оозунда айтыла баштоо;

Сүрөт 2.

Edugarlay сервисиндеги интерактивдүү тапшырмаларга убакыт чегин койсоңуз, ар бир жуп үчүн жок дегенде 15 секундду эсептешиңиз керек, ошондой эле тапшырманы аткаруу үчүн аракеттердин санын (количество попыток) 1ден 3кө чейин коюуну сунуштайбыз. Эгерде сиз билимди баалоону кааласаңыз, бир гана аракетти колдонсоңуз болот.

«Сөз издөө» тапшырмасы. Бул тапшырмада торчолордогу тамгалардын арасынан жашыруун сөздөрдү таап, аларды белгилешет.

Токтогул Сатылганов - демократ акын.

Ж	Н	Я	Т	Н	Ё	Т	Ж	Ъ	Ч	М	В	Ф	Н
П	Й	Ё	О	Х	П	Ю	О	Д	Х	С	И	Ч	У
Ь	Т	Б	Ф	Ф	Х	М	Ч	Ы	Г	А	Р	М	А
Х	О	Д	Ь	Ц	Й	Э	А	К	Ы	Н	Д	Ё	А
Р	Ц	Ё	П	Р	В	Р	М	О	З	А	М	А	Н
Ф	К	Ъ	Я	С	Г	К	Н	М	Э	Т	У	Р	Ё
К	Ш	Ь	Р	С	Б	И	Ц	У	Ь	Ц	Ш	Ь	Щ
Е	Т	С	Ы	Д	Ш	Н	Ф	З	Ы	Э	К	Е	М
К	К	Ё	О	Н	Ы	Д	Л	Ч	Н	Ш	Н	Б	Г
Э	Х	А	Д	Щ	Я	И	П	У	Я	Ъ	Э	И	Е
Н	А	С	Ы	Я	Т	К	Ц	Ь	В	А	Л	Ф	У

1. САНАТ
2. АКЫН
3. ЧЫГАРМА
4. ЗАМАН
5. НАСЫЯТ
6. КОМУЗЧУ
7. ЭРКИНДИК
8. ОВОН

Сүрөт 3.

Мамлекеттик тилди окутууда мультимедиялык технологияларды колдонууда:

- ой жүгүртүүнүн алгоритмдик стили өнүгөт, оптималдуу чечим кабыл алуу жөндөмү;
- маалымат менен өз алдынча жана топ менен иштей билүүсү;
- өз алдынча жаңы билимдерди алууга жөндөмдүүлүгү;
- студенттердин сабакка кызыгуусу жана активдүүлүгү кескин жогорулайт;

Студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн жогорулатуу үчүн окутуучу билим берүүнүн ар кандай формаларынын зарыл арсеналына ээ болушу керек. Интерактивдүү жана мультимедиялык технологияларды колдонуу ар бир студентти активдүү окуу ишмердүүлүгүнө тартууга жардам берет. Салттуу ыкмалар менен катар онлайн интерактивдүү оюндарды билим берүү процессинде колдонуу окутуунун натыйжалуулугун жогорулатат жана мамлекеттик тилди үйрөнүүгө оң түрткү берет.

Колдонулган адабияттар:

1. Ж. С. Байтерекова, И. А. Краева, Т. С. Сорокина, Г. М. Фролова, Т. И. Грибанова Кыргызский язык для стран СНГ. Учебник. Москва ИПК МГЛУ «РЕМА» 2012-ж.
2. Кыргыз Республикасынын Билим берүү системасына санариптик билим берүүнү киргизүү боюнча методикалык колдонмо. –Б.: 2020.
3. Мешкова Г.А. Игровые технологии как средство обучения иностранному языку // Modern Science. 2019. № 11-3. 252-254-б.
4. Полат Е.С. К проблеме определения эффективности дистанционной формы обучения // [URL:https://cyberleninka.ru/article/n/kprobleme-opredeleniya-effektivnosti-distantsionnoy-formy-obucheniya/viewer](https://cyberleninka.ru/article/n/kprobleme-opredeleniya-effektivnosti-distantsionnoy-formy-obucheniya/viewer). Кайрылган күнү: 06.03.2022
5. Цифровая грамотность – главный навык в реалиях XXI века. <https://un-sci.com/ru/2020/11/09/czifrovaya-gramotnost-glavnyj-navyk-v-realiyah-xxi-veka/>

УДК 811.161.1: 372.881.161.1: 378.147: 371.3

Абдыкерим кызы Аида

Ж.Баласагын ат. КУУ

Abdykerim kyzy Aida

KNU named after J. Balasagyn

Чет элдик студенттерге орус тилин окутуунун интерактивдүү методдору жана ыкмалары

Интерактивные методы и приемы проведения русского языка иностранным студентам

Interactive methods and techniques of teaching the russian language to foreign students

Аннотация. В данной научной статье рассмотрены интерактивные методики обучения русского языка иностранным студентам. Применение интерактивных методов обучения является обязательным условием улучшения процесса преподавания русского языка иностранных студентов в соответствии с современными образовательными стандартами. Современная методика определяет эффективность обучения русскому языку по его практическому результату. Методика обучения русскому языку основана на тщательном отборе учебного материала, всегда с учетом его тематики на будущее. Формирование коммуникативной компетенции иностранных студентов более продуктивно при использовании интерактивных технологий.

Ключевые слова: интерактивные технологии, русский язык, методика преподавания русского языка, приемы, ролевая игра, речевая ситуация, адаптация, мотивация.

Аннотация. Бул илимий макалада орус тилин чет элдик студенттерге интерактивдүү окутуунун кээ бир ыкмалары талкууланат. Заманбап интерактивдүү окутуу методдорун колдонуу чет элдик студенттерге орус тилин заманбап билим берүү стандарттарына ылайык окутуу процессин өркүндөтүүнүн зарыл шарты болуп саналат. Заманбап методология орус

тилин окутуунун натыйжалуулугун практикалык натыйжасы менен аныктайт. Орус тилин окутуунун методикасы окуу материалын кылдаттык менен тандап алууга, анын келечектеги темаларын дайыма эске алууга негизделет. Чет өлкөлүк студенттердин коммуникативдик компетенттүүлүгүн калыптандыруу интерактивдүү технологияларды колдонууда жемиштүү болот.

Урунттуу сөздөр: интерактивдүү технологиялар, орус тили, орус тилин окутуунун методикасы, ыкмалар, ролдук оюн, сүйлөө кырдаалы, адаптация, мотивация.

Annotation. This scientific article discusses interactive methods of teaching the Russian language to foreign students. The use of interactive teaching methods is a prerequisite for improving the process of teaching the Russian language to foreign students in accordance with modern educational standards. Modern methodology determines the effectiveness of teaching the Russian language by its practical result. The method of teaching the Russian language is based on a careful selection of educational material, always taking into account its topics for the future. The formation of the communicative competence of foreign students is more productive when using interactive technologies.

Keywords: interactive technologies, Russian language, methods of teaching the Russian language, techniques, role-playing game, speech situation, adaptation, motivation.

Интерактивные методы - это усиленное педагогическое коммуникация с участниками педагогического процесса через многогранность собственной индивидуальности, личного жизненного опыта. Это процесс усиленной междисциплинарной коммуникации между преподавателем и студентом. Интерактивное педагогическое взаимодействие ориентировано на изменение, улучшение моделей поведения и деятельности участников педагогического процесса и характеризуется высокой степенью насыщенности общения его участников, их общения, обмена деятельностью, смены и многообразия видов, форм и способы деятельности, целенаправленное отражение участников своей деятельности, целенаправленное взаимодействие.

В условиях современного общества важнейшей составляющей его профессионализма становится информационно-коммуникативная компетентность педагога, его способность решать профессиональные педагогические задачи с использованием информационно-коммуникационных технологий. [2]

Сегодня каждый преподаватель ищет наиболее эффективные способы улучшения учебного процесса. В связи с этим стремлением педагогов совершенствовать образование все настойчивее звучит призыв к переходу от индивидуальных методов к педагогическим технологиям.

В рамках коммуникативного направления в методике обучения русскому языку общие знания языка определяются как коммуникативная компетенция. Иностранная коммуникативная компетенция представляет собой определенный уровень языковых, речевых и социокультурных знаний, умений и навыков, позволяющих учащимся строить речевое поведение в зависимости от функционального фактора иноязычного общения, являющегося основой коммуникативного развития. [4]

Современная методика определяет эффективность обучения русскому языку своими практическими результатами.

Несомненно, основной задачей интерактивных методов является внедрение универсальных методов развития критического мышления в педагогику. Для овладения русским языком как иностранным необходимо ввести мотивацию: корректировать,

воспринимать и осознанно использовать информацию, полученную на занятии. Учащийся, изучающий русский язык, должен продемонстрировать способность к творческому общению, как вербальному, ситуативному, так и тематическому.

К интерактивным методам и приемам обучения относятся разговорные ситуации, коммуникативно-ролевые игры, интерактивные групповые игры, «формула-ПОПС», кейс-стади, метод проектов, мозговой штурм, дальние поездки, конкурсы, дискуссии, перформансы, презентации, сказки, дискуссии и др.

Ролевые игры — один из самых популярных интерактивных методов обучения. На начальном этапе подготовки к занятиям по русскому языку для иностранных студентов, слушающих в жизненных ситуациях. Ролевые игры могут быть основаны на простых ситуациях: покупка на рынке или в магазине, встреча, поход в кино, больницу, театр и т. д.

Например, можно подготовить ролевую игру «В банке» (диалог с операционистом), где один студент-иностранец исполняет роль банковского служащего, а другой - клиента банка. «В кафе», где один студент играет роль посетителя, а другой – официанта.

Как пишет Тарасенко О. С., «такие уроки можно делать при изучении любой грамматической темы, чтобы контролировать усвоение лексико-грамматического материала». [5]

Метод «мозгового штурма» используется на занятиях по русскому языку для иностранных студентов при работе с учебным материалом. Этот метод позволяет определить уровень сформированности грамматики и уровень владения языком в целом. «Мозговой штурм» служит развитию творческого мышления у иностранных студентов, побуждает их к активной деятельности, формирует умение работать в команде и заставляет студентов мобилизовать свое внимание, обращается к хранилищам знаний. Это активизирует знания, которые давно не использовались на практике. В частности, метод «мозгового штурма» используется на первом курсе для составления рассказа по картинкам, на втором курсе - при ответах на вопросы для обсуждения даются предложения на основе образцов научного стиля речи. Этот метод целесообразно использовать в форме конкурса. В этом случае группа делится на три команды, каждая из которых вносит предложения по моделям научного стиля речи (что от чего происходит, что к чему, что к чему способствует, что есть что, из чего следует). Учитель записывает все примеры на доске. Кроме того, из общего количества идей будут выбраны правильные идеи и на их основе будут начисляться баллы. Побеждает группа, набравшая наибольшее количество очков.

Для учащихся, владеющих русским языком на продвинутом уровне, доступны интерактивные командные игры, такие как «Что? Где? Когда?», «Брейн-ринг», «Экспертный клуб». Такие интерактивные игры позволяют учащимся расширить свои знания о стране, язык которой изучается, а также проверить общий уровень знаний, эрудицию и логику. Обстановка конкурса способна стимулировать мыслительную деятельность иностранных студентов и заставить их выразить и излагать свои мысли на русском языке.

Ролевые игры также являются интерактивной формой обучения иностранного студента русскому языку в вузе. Они помогают в развитии познавательной сферы учащихся: памяти, образного мышления, восприятия действительности. Ролевые игры также несут культурную функцию. Благодаря им у студентов формируются нормы поведения в общественных местах. Студенты получают знания о русском речевом этикете, роли вербальных и невербальных средств в процессе общения. Преимущество этой интерактивной формы обучения в том, что каждый из участников может представить себя в определенной задаче, предвидеть

последствия своих действий и самостоятельно управлять диалогической речью. Ролевая игра помогает «проиграть» коммуникативную ситуацию, которая может произойти на самом деле. Ролевая игра основана на сценарии, который показывает ряд действий. Учащиеся учатся вести диалог с воображаемыми партнерами. При этом учащиеся следуют ролевому сценарию: использовать формулы словесного этикета.

Еще один интерактивный метод, используемый на занятиях, — «формула ПОПС» (позиция — обоснование — пример — следствие). Смысл ее в том, что обучающийся формирует определенное мнение о поставленном преподавателем вопросе или проблеме, разъясняет ее, приводит примеры, аргументирует и делает вывод (следствие). Этот метод помогает учащимся прояснить свои идеи и выражения и изложить свое мнение в ясной и краткой форме. «Формула ПОПС» учит обобщать, четко излагать, поддерживать и доказывать свои мысли и не отклоняться от темы. Эта техника научит использовать клише, чтобы выразить свое мнение. («Я думаю...», «Думается...», «Я уверен», «Я уверен точно», «Мое мнение...», «Если мое мнение...»); соглашаться и не соглашаться («Согласен», «Полностью согласен», «Абсолютно согласен с вами», «Не думаю», «Я так не думаю», «Мое мнение иное»). Кроме того, студенты учатся реагировать на противоположные взгляды, разрешать конфликты и находить компромиссы.

Кластер – это прием графической организации темы. Это также нелинейный способ мышления. Этот прием можно использовать на любой теме русского языка. Это позволяет вам излагать различные идеи, аргументы, чувства и определять отношения.

Шаги:

- 1) Студенту задают вопрос или большую тему.
- 2) Он записывает в круг посередине листа.
- 3) Все ассоциации по этой теме пишутся вокруг этого круга, тоже кружочками.

Подводятся итоги этого упражнения - определяются отношения.

Проектный метод. Работа над проектами носит познавательный и абстрактно-творческий характер. При работе над проектом студент или группа студентов (до 3-х студентов) выбирает тему проекта в соответствии со своими интересами, но в рамках пройденной части дисциплины. Готовый проект будет представлен на групповое обсуждение в виде презентации в программе MS Power Point.

Основной целью использования метода проектов является возможность приобретения учащимися коммуникативной компетенции, т.е. практическое знание русского языка. Основная задача состоит в том, чтобы максимально грамотно и полно использовать лексический и грамматический материал раздела дисциплины в проекте и тем самым дать возможность студенту не только ознакомиться с новым материалом, но и закрепить его на практике.

При работе над проектом следует придерживаться определенного алгоритма действий:

1. Определите тему.
2. Разделите тему на более мелкие подтемы.
3. Собрать информацию.
4. Сделать анализ и обсудить информацию.
5. Систематизировать и подготовить презентацию, сформулировать общие выводы по теме.

Работа над проектом проходит под непосредственным руководством преподавателей.

Кейс-стади – это изучение, анализ и принятие решения ситуации, которая возникла в результате прошлых событий, реальных ситуаций или может при определенных обстоятельствах возникнуть в организации в тот или иной момент времени.

Учащимся предлагается ситуация, которую они должны проанализировать и решить, используя изученный лексический материал, а также ранее выученные устойчивые выражения и клише. Задания к упражнениям обычно можно найти в учебниках по этому курсу.

Дискуссии. Поскольку основной задачей в обучении русскому языку является развитие коммуникативных навыков, одним из наиболее продуктивных способов является дискуссия. Это обмен мыслями, идеями, знаниями, суждениями, мнениями по любому спорному вопросу, проблеме. Такого рода свободное обсуждение позволяет учащимся преодолеть языковой барьер, установить контакт с окружающими.

Часто бывает полезно использовать этот метод до или сразу после прочтения текста по теме. Студентам предлагается ответить на ряд вопросов, связанных с темой обсуждения. Каждый студент учится высказывать свое мнение, аргументировать его, отстаивать, соглашаться или не соглашаться с другим мнениями на русском языке. Темы для обсуждения обычно определяются в разделах дисциплины.

Список литературы:

1. Батраева О. М. Игровые технологии как средство активизации учебного процесса при формировании коммуникативной и социокультурной компетенций // Теория и практика образования в современном мире: под ред. Г. Д. Ахметовой. СПб.: Реноме, 2012. С. 311-314.
2. Бимурзина, И. В. Использование технологий в обучении русскому языку как иностранному (из опыта работы) // Концепт. - 2015. - Т. 13. - С. 2561-2565.
3. Васенкова, М.В. Особенности реализации интерактивного метода при обучении русскому языку как иностранному.
4. Лебединский С. И., Гербик Л. Ф. Методика преподавания русского языка как иностранного: учебное пособие. Мн., 2011. 309 с.
5. Тарасенко О. С. Организация интерактивного обучения в юридических вузах // Актуальные проблемы методики преподавания русского языка как иностранного: материалы Уфа, 2016. С. 144-149.

УДК: 81-13 (575.2) (043.3)

Абдрахманова А.К.

БМУ, Бишкек

Abdrakhmanova A.K.

Эки баскычтуу билим берүүнүн шартында мамлекеттик тилди кесипке багыттап окутуунун өзгөчөлүктөрү

Особенности профессионально-ориентированного обучения государственному языку в условиях двухуровневого образования

Features of professionally-oriented teaching of the state language in the conditions of two-level education

Аннотация. Макалада, эки баскычтуу билим берүүнүн шартында Мамлекеттик тилди окутуунун өзгөчөлүктөрү, билим берүүнүн мазмунунун элементтерин жана башка методдорун колдонуу, окутуунун азыркы кездеги максаты жана анын жаны технологиядагы

ыкмалары жөнүндө сөз жүрөт. Кыргызстандагы билим берүүнүн жаңы стандарттары, окутуунун заманбап технологиялары, салттуу баалуулуктар менен айкалышкан, билим берүүнүн максаты – ар бир бүтүрүүчүгө улуттук жана жарандык, ошондой эле башка иденттүүлүктөрдү сактоо менен глобалдык дүйнөгө интеграцияланууга, региондук жана өлкөнүн эмгек рынокторунда ийгиликти камсыз кылуучу компетенцияларга, анын ичинде санариптештирүүгө болуу талаптарын ишке ашырууга кандай аракеттер жасалаары туурасында кеп козголду.

Урунттуу сөздөр: Эки баскычтуу билим берүү, мамлекеттик тил, жаңы технологиялар, билим берүүнүн шарты, болон системасы, Ерасмус жана Сократес, Сократтык ыкма, AVN программасы.

Abstract. The article discusses the features of teaching the state language in a two-level education, the use of elements of the content of education and other methods, the modern purpose of teaching and its new technologies. We are talking about how efforts are being made to implement the requirements that each graduate be integrated into the global world in compliance with national and civil, as well as other identities, have competencies that ensure success in the regional labor markets and labor markets of the country, including digitalization, combined with new education standards in Kyrgyzstan, modern learning technologies, traditional values.

Keywords: two-level education, state language, new technologies, prerequisites of education, Bologna system, Erasmus and Socrates, Socratic approach, AVN program.

Эки баскычтуу билим берүүнүн шартында кыргыз тилин мамлекеттик тил катары окутуунун өзгөчөлүктөрү деген маселени алдыма коюп, өлкөдө эки баскычтуу кесиптик билим берүүгө өткөндөн кийинки кырдаалдарда пайда болгон проблемалар боюнча диссертациялык ишимде изилдөө жүргүзүп келем. Илимий ишимде окутуунун илимий теориялык сапатын жакшыртуу максатында кыргыз тилин экинчи тил катары окутуунун мазмунун компетенцияларга негиздөөгө өзгөчө басым коюлган. Кыргыз тилин окутуу үч тарап боюнча жүргүзүлөт: кыргыз тилин эне тил катары, кыргыз тилин экинчи тил катары, кыргыз тилин чет тил катары окутуу кабыл алынган. Биздин институтта бул үчөө тен колдонулат. Себеби, бизде жергиликтүү улуттун балдары, алар эне тил катары окушат, орус мектепти бүткөн, орусча ойлонгон, орус тилдүү студенттер, алар экинчи тил катары окушат. Ал эми бизге башка мамлекеттерден келип, окуп жатышкан студенттер, алар чет тил катары окушат. Кыргыз тилин эне тил катары окутуу менен экинчи тил катары окутуунун ортосунда айырмачылыктар чоң. Мына ушул маселе боюнча кыргыз тилин Мамлекеттик тил катары окутуу менен экинчи тил катары окутуунун ортосундагы жалпылыктар менен айырмачылыктар боло турганына маани берилбей, анын натыйжасында экинчи тил катары окутууга тиешелүү компетенциялардын негизги тилдик компетенциялардан болгон айырмачылыгы система катары түзүлгөн эместиги жөнүндө педагог Сыдыкбаева М.М. өзүнүн изилдөөлөрүндө кеп кылган. [4. 54] Диссертациялык ишимде аталган маселени, башкача айтканда кыргыз тилин экинчи тил катары окутуунун өзгөчөлүктөрүн, окутуудагы эң маанилүү болгон билим берүүдөгү эффективдүү үйрөтүү ыкмаларын тандоо, жана аны ишке ашырыш үчүн колдонулган заманбап технологияларды пайдалануунун үстүндө эмгектенип келем.

Билим – философиялык көз карашта объективдүү чындыктын адамдын сезиминде чагылдырылышы барыбызга белгилүү нерсе. Ал эми педагогикада болсо, билимди биз эки мааниде түшүнөбүз: Биринчиден, билим – бул адам тарабынан кабыл алынуучу, түшүнүлүүчү жана анын оюнда сакталып калуучу маалымат. Ал эми экинчиден болсо, билим

– улам жаңы маалыматты кабылдап, аны өздөштүрүү үчүн адам тарабынан пайдаланылуучу каражат.

Демек, билим түшүнүгү педагогикалык процессте эки жактуу (маалымат жана каражат) мааниде кабыл алынат. Окутуу кандай гана формада уюштурулбасын, студенттин жаңы материалды өздөштүрүшү үч этапта ишке ашырылат:

1-этапта студент үйрөнүлүүчү маалыматтарды сезимдүү кабыл алып эсине сактайт. 2-этапта жаңы кабыл алынган билимди көрсөтүлгөн үлгү боюнча же ал үлгүнүн башкача вариантында пайдалануунун ыкмаларын өздөштүрөт. 3-этапта өзүнүн мурунку этаптарда өздөштүргөн билимин, билгичтигин жаңы, өзүнө тааныш эмес кырдаалдарда, чыгармачылык менен пайдалана билүүгө даяр болот.

Ошентип, окуу материалын өздөштүрүү үч этаптан: материалды сезимдүү кабылдап эстеп калуу, аны көрсөтүлгөн үлгү боюнча жана тааныш эмес ар кандай жаңы кырдаалдарда пайдалануудан турат. Окутуунун азыркы кездеги максаты – материалды өздөштүрүүнүн ошол үчүнчү деңгээлине жетишүүнү камсыз кылууда, студенттердин алган билимдерин чыгармачылык менен пайдаланууга даярдоодо турат. Кыргыз Республикасында 2012-2013-окуу жылынан тартып айрым адистиктерди кошпогондо, "бакалавр" жана "магистр" академиялык даражаларын ыйгаруу менен эки баскычтуу жогорку кесиптик билим берүүнүн түзүмү түзүлгөн. Буга байланыштуу өтүлүүчү сабактардын саны азайган. Жаңы талапка ылайык кыскартылган аз сааттын ичинде окутуучу кандай да болбосун, бүт мүмкүнчүлүктү пайдаланып, берилген, талап кылынган материалды берип бүтүшү керек. Кыска убакытта өтүлүүчү материалды жеткирүү, аны студенттердин өздөштүрүп кетүүсү үчүн бүгүнкү заманбап технологияларды, интернет булактарын маанилүү пайдалануу, эң негизгиси интерактивдүү ык-усулдарды колдонуу окутуунун, тил үйрөтүүнүн натыйжалуу булагы болуп саналат. 2021-2040-жылдарга Кыргыз Республикасында билим берүүнү өнүктүрүү стратегиясынын максаты билим берүү системасын туруктуу өнүктүрүү үчүн ички жана тышкы ресурстарды натыйжалуу пайдалануу үчүн шарттарды түзүү жана сапаттуу билимге бирдей жеткиликтүүлүктү камсыз кылуу болуп келет. Кыргыз Республикасын 2018-2040-жылдарга өнүктүрүүнүн Улуттук стратегиясында билим берүү системасы гармониялуу инсанды тарбиялоого, ар бир адамдын дараметин ачууга, практикалык билимдерди жана компетенцияларды калыптандырууга багытталышы керектиги айтылган. Ар бир жаран сапаттуу билим алууга мүмкүнчүлүк алат. Демек, билим берүүдөгү кирип жаткан жанылыктарга негизделип, кыргыз тилин экинчи тил катары окутууда биздин изилдөө ишибизде авиация адистиктерин кесипке багыттап, Кыргызстандагы билим берүү 2040-жылдарга өнүктүрүү стандарттарына ылайыктап окутуунун жаңы технологиялары менен билим берүүгө аракеттери жүргүзүлүүдө.

Кыргызстандагы билим берүү – 2040 – бул компетенттүүлүк стандарттары жана окутуунун заманбап технологиялары салттуу баалуулуктар менен айкалышкан – окутуунун жогорку кадыр-баркы жана билим берүүнү ийгиликтүү жашоо стратегиясынын жана карьерасынын ачкычы катары түшүнүү болуп саналат. Билим берүүнүн максаты – ар бир бүтүрүүчүгө улуттук жана жарандык, ошондой эле башка иденттүүлүктөрдү сактоо менен глобалдык дүйнөгө интеграцияланууга жана глобалдык, региондук жана өлкөнүн эмгек рынокторунда ийгиликти камсыз кылуучу компетенцияларга, анын ичинде санариптиктерге ээ болуусу.

Жогорудагы билим берүүнүн максаттарына ылайык окутуунун ыкмасы – студенттерге билим, билгичтик, көндүмдөрдү берүүгө, аларды тарбиялоого жана өстүрүп

өнүктүрүп чыгармачыл инсандыкка даярдоого багытталган окутуучу менен студенттердин арасындагы өз ара максаттуу биргелешип аракеттенүүлөрүнүн ыкмасы. Демек, окутуу методу үч нерседен: окутуунун максатынан, окуучунун окуп үйрөнүү ыкмаларынан жана окутуучунун окутуу ыкмаларынан турат.

Окутуунун максаттары билим берүүнүн мазмуну менен аныкталат, ал эми билим берүүнүн мазмуну болсо төмөнкү төрт элементтен турат:

Билим берүүнүн мазмунунун элементтери.

- 1) аны ишке ашыруу окуучулар менен окуу көндүмдөрүнүн айрым топтомун өздөштүрүүгө мүмкүндүк берүү, мында албетте, курактык өзгөчөлүктөрдү эске алуу менен аларды калыптандыруунун логикалык ырааттуулугу сакталууга тийиш;
- 2) аны аткаруунун натыйжасында алынган продукт кандайдыр бир коомдук пайда алып келген же жөнөкөй сөз менен айтканда, анын авторунан башка бирөөгө керек болгон;
- 3) Чыгармачылык ишмердүүлүктүн (эмгектенүүнүн) тажрыйбасы (чыгармачылык менен эмгектенүү атайын интеллектуалдуу иштерде кездешет, аны күн мурунтан алдын ала жөнгө салынуучу аракеттердин системасы катарында көрсөтүү мүмкүн эмес);
- 4) Айлана-чөйрөдөгү реалдуу чындыкка, анын ар кандай көрүнүштөрүнө жана сфераларына, башка адамдарга эмоциялуулук менен мамиле кылуунун тажрыйбасы.

Окутуунун максатын, демек, үйрөнүлүүчү мазмундун жогоруда көрсөтүлгөн элементтерин (түрлөрүн), ошондой эле аларды өздөштүрүүнүн ыкмаларын билүү менен биз окутуунун ар кандай методундагы окутуучунун да жана студенттин да эмгектенүүсүнүн спецификалык бөтөнчөлүгүн аныктай алабыз. Билим берүүнүн мазмунунун жогорку элементтеринин ар бири өз өзүнчө ыкма боюнча өздөштүрүлөт. Мисалы, Тил үйрөнүүдө угуп эске тутуу, көрүп эске тутуу негизги орунда турат. Айрым студенттер өзүнүн көргөн нерсесин эсинде жакшы сактаса, кээ бир студенттер укканын эсинде бекем сакташат. Мына ошентип, билимдер адам тарабынан ар түрдүү кабыл алуулар аркылуу өздөштүрүлөт. Эстеп калуусуз бир нерсени (айлана-чөйрөдөгү объектилердин арасындагы байланыштарды) түшүнүп билүү мүмкүн эмес. Демек, билим берүүнүн биринчи элементи – жаратылыш, коом, техника, адам жөнүндөгү жана эмгектенүүнүн буга чейин белгилүү болгон ыкмалары жөнүндөгү маалыматтарды бала даяр түрдө (окутуучунун түшүндүрүп баяндашынан, окуу куралдардан жана китептерден) кабыл алышат. Тил үйрөтүүнүн эң акыркы, төртүнчү, элементинде биз – бүтүрүүчүнүн эмгектенүүгө, башка адамдарга жеке өзүнүн жеке оюн, адамдарга мамилесин билдире алуусу, сөздүк кору, кеп маданиятынын калыптанганын түшүнөбүз.

Дүйнөлүк билим берүү системасында, анын ичинен Кыргызстандын билим берүү стандарттарында жүргөн өзгөрүүлөр менин илимий изилдөө ишимдин предмети болгон Кыргыз тили сабагы дагы окутуунун кредиттик технологиясына негизделген жаңы программада окутулуп келет. Европанын жогорку окуу жайларында эки түрдөгү программа бар, алар: Эрасмус жана Сократес.

Эрасмус (англ. Erasmus) – ЕБге мүчө өлкөлөрдүн, ошондой эле Исландия, Лихтенштейн, Түндүк Македония, Норвегия, Түркиянын университеттеринин ортосунда студенттерди жана окутуучуларды алмашуу үчүн Европа Биримдигинин коммерциялык эмес программасы болуп саналат. Программада программага катышкан башка өлкөлөргө да окууга, стажировкадан өтүүгө же окутууга мүмкүнчүлүк берет. Окуу жана стажировка мөөнөтү ар бири 3 айдан 1 жылга чейин, жалпысынан 2 жылга чейин болушу мүмкүн. Биздин Кыргызстандын ЖОЖдоруда бул программаларга ылайыкташыштары керек. Башка

мамлекеттер менен тажрыйба алмашуу, эмгек рыногунда дал келүү сыяктуу нерселер биздин студенттер, окутуучулар үчүн да керектүү жагдай болуп саналат.

Жаңы стандартта, жаңы программаларга ылайык билим берүүдө окутуучунун астында кантип окутуу керек? деген собол келет. Жогоруда кеп кылып өткөндөй, көп саат менен окутуп келинген программа кыска убакта ишке ашыш керек. Ушул жерден окутуучу алгач «метод» түшүнүгүн жакшылап түшүнүү зарылдыгы келип чыгат. Андан соң, окутуучу методиканын өзүнө ыңгайлуу, студентке түшүнүктүү, жеңил, жөнөкөй түрүн туура тандоосу маанилүү. Тилди экинчи тил катары окутууда негизинен үч метод белгиленип жүрөт:

- 1) котормо (салыштыруу) методу
- 2) табигый (ортомчу тилсиз) методу
- 3) аралаш методу

Методисттер З.Сарылбекова менен Ж.Чымановдор тил үйрөтүүдө өнүккөн мамлекеттердин тажрыйбаларына таянуу менен окутуунун эң негизги методдору катары төмөнкүлөрдү көрсөтүшкөн:

1. Грамматикалык которуу методу;
2. Табигый метод;
3. Түздөн-түз которуу методу;
4. Берлиц методу;
5. Угуп түшүндүрүү тилдик метод;
6. Тилдик эрежелерге таянган үйрөтүү методу;
7. Аудио-визуалдык метод;
8. Коммуникативдик метод.

Сократтык усулдар менен грек ойчулу Сократ суроо артынан суроо менен студенттерге үйрөткөн. Сократ, андан кийин суроо артынан суроо менен, аларды туура жолго салуу үчүн, студенттердин ой-пикирлерин бири-бирине карама-каршы экенин көрсөтүүгө умтулган. Сократтык ыкманын негизги принциби студенттер колдонуу аркылуу үйрөнүү деген сынчыл ой жүгүртүүсүн, ой жана логикасын өстүрүүгө багытталган.

Дүйнө жүзүндө глобализация жана маалымат технологиянын өнүгүшү өндүрүштү гана түп тамырынан өзгөртпөстөн, билим берүү тармагында да өтө кескин өзгөрүүлөрдү жаратууда. Мындай учурда келечектеги кесипкөй адисттерди даярдоодо аларды компьютердик программаларда иштей билүүгө, интернет аркылуу керектүү билимдерди алууга үйрөтүүгө басым жасоо аркылуу тилдик билимдерин өркүндөтүүгө жетиштирүү зарыл нерсе. Ушул жерден биздин бүтүрүүчүлөр жогоруда кеп кылгандай кыргыз тил сабагында интернет аркылуу керектүү билимин алууга жетиштирүү, биздин мамлекеттик тил болгон кыргыз тилинде компьютердик программалардын бардык түрлөрүн колдоно ала турган денгээлге жетиштирүү максатка ылайык деп саналат. Компьютердик негизде тил үйрөтүү дидактикалык даярдыкты талап кылат. Дидактика бул үйрөтүү жана тарбиялоо. Дидактикада билим берүү деп окутуучу менен студенттин өз ара аракеттенүүсү, окутуу жана тарбиялоо ишмердүүлүгү түшүнүлөт. Бул эки тараптуу процесс. Билим берүү – натыйжаны жана процессти, окутуу системасын жана өзүн-өзү тарбиялоону камтыган кененирээк түшүнүк. Ошол эле учурда система катары «билим берүү» жана процесс катары «билим берүү» түшүнүктөрүн, тиешелүүлүгүнө жараша «билим берүү системасы» жана «тарбиялоо процесси» түшүнүктөрүн айырмалоо пайдалуу. Биринчилери иштеп чыгуу, түзүү, илимий-техникалык долбоорлоо тартиби менен байланышкан. Экинчиси - окутуунун жана тарбиялоонун реалдуу практикасында иштелип чыккан системалардын колдонулушу.

Ошондуктан, биз окуу процесси жөнүндө сөз кылганда, бул процессте окутуучу менен студенттердин катышуусун ойлойбуз. Биз видеокассеталар боюнча курстар, телерадио курстар менен иштөөдө, компьютердик программалар, компакт-дисктердеги программалар менен иштөөдө өз алдынча билим алуунун, өз алдынча окуунун системаларынан жана программаларынан принципиалдуу айырмачылык, концептуалдык айырмачылык мына ушунда. Бул программаларда, курстарда колдонуучу өз күчүнө, программаны өз кабылдоосуна жана түшүнүүсүнө гана таяна алат. Жада калса компьютердик программаларда, CD-ROM мультимедиялык программаларында, өзүнүн табияты боюнча интерактивдүү, бул интерактивдүүлүк чөйрөнүн өзүндө, анын технологиясында жатат, бирок окуу процессинде эмес (Е.С. Полатөзүнүн изилдөөлөрүндө кеп кылган.) Мисалы: авиация тармагында 2015- жылдан бүгүнкү күнгө чейин AVN программасын өнүктүрүп жана үйрөнүп келебиз. AVN программа бул билим берүү системасына караштуу система. Системада жалпы окуу жайга тиешелүү анын ичинде биздин изилдөө ишибиздин предмети болгон кыргыз тил сабагы дагы AVN программасына негизделип окулат.

Жыйынтыктап айтканда, биз окутуу ыкмасын мүнөздөөчү негизги үч компоненттин биринчисин (окутуунун максатын) толук карап өтүк. Окутуунун кандай методунан пайдалануу керек экендиги анын максатына ылайык аныкталат. Сабакта окутуучунун окутуунун кандай максатын ишке ашыргысы келсе, ал өзүнүн бүткүл күч аракетин студенттердин да дал ошол максатка жетишкендей багытта эмгектенүүлөрүн камсыз кылууга жумшайт. Демек, ЖОЖдун бүтүрүүчүсү сөзсүз кыргыз тилин жогорку деңгээлде билиши жана өзүнүн кесибин мыкты аткараган инсандардан болуусу абзел.

Натыйжада, кыргыз тилин экинчи тил катары окутуп, үйрөтүүдө студенттер ишмердүүлүктүн ыкмаларын окутуучунун көрсөткөн үлгүсү боюнча гана өздөштүрбөстөн, өз алдыларында да андан ары өркүндөтүп кете алышат. Ар бир тил сөзсүз өзгөрүп, өнүүгү менен тирүүлүк касиетке ээ. Азыркы кыргыз тилин сактап калуу маселеси аны колдонуучулардын кеңири чөйрөсүн түзүп жана адамдардын тилди өздөштүрүү дэңээлин текшерип, тактоо аркылуу гана чечилиши мүмкүн. Тил ооздо, кепте жашаш керек. Тилди сактоонун дагы бир ыкмасы азыркы учурда компьютер аркылуу да жүзөгө ашырылат. Чет өлкөдө эл аралык конференцияларда жасалган биздин докладдар жана талкуулоолор, жарыкка чыккан илимий иштерибиз, сунуш кылынган методиканын жаңылыгын далилдей алып келебиз. Биздин максатыбыз дүйнөдө биринчилерден болуп, башка тилдер үчүн жана тилдерди изилдөө эталон катары кыргыз тилин компьютерде көз карандысыз түрдө көрсөтүүгө жетишүү, бул маселеге тийиштүү электрондук окуткучтарды жана расмий экзамендин негизин түзүү боюнча өздөрүнүн илимий монографиясында талкуулашкандыктары күбө боло алат. (Панков, П, Баячороева Б, Жураев М.) [4.33.]

Колдонулган адабияттар:

1. Муканбетова, А.С. Кыргыз тилин инновациялап окутууда формативдик баалоонун ролу, Кыргыз тил жана адабияты, № 21, 2012, -310 б
2. Сарылбекова, З., Чыманов, Ж. Кыргыз тилин (мамлекеттик тили) окутуунун методикасы, / Жогорку окуу жайларынын филология факультетинин студенттери жана орто мектептердин кыргыз тили жана адабияты мугалимдери үчүн типтүү программа. Бишкек, 2013, - 59 б.
3. Сыдыкбаева М.М. Кыргыз тилин ЖОЖдордо экинчи тил катары окутуунун лингводидактикалык негиздери, Монография. Б.; 2016.

4. Панков, П, Баячороева Б , Жураев М. Кыргыз тилин компьютерде чагылдыруу Бишкек .; Турар, 2010, -173 б.
5. Полат, Е.С. "Дистанционное обучение"// "Педагогические и ин-формационные технологии в образовании" [http:// scholar.urc.ac.ru/ped_journal/numero4/pedag/polat.html](http://scholar.urc.ac.ru/ped_journal/numero4/pedag/polat.html)

УДК 811.512.154:8.362

Акматова Б.И.

Жусуп Баласагын атындагы КУУ

Акmatova B.I.

J.Balasagun KNU

akmatovabi@mail.ru

Жогорку окуу жайларында иш кагаздарын мамлекеттик тилде түзүүгө үйрөтүү
Обучение деловому стилю в вузах на государственном языке
Teaching of Drafting Official Documents in the State Language in Higher Education
Institutions

Аннотация: макалада жогорку окуу жайларында иш кагаздарын мамлекеттик тилде түзүүгө үйрөтүүнү жакшыртуу үчүн студенттерге кенири маалымат жеткирүүдө окумуштуулардын илимий-теориялык адабияттары, эмгектери талдоого алынып, иш кагаздарынын стилин окутуунун ыкмалары жана методдору сунушталды.

Урунттуу сөздөр: кыргыз тили, иш кагазы, иш кагаздарынын түрлөрү, чакыруу кат, кулактандыруу, жарыя, маалымдарек, тилдик каражаттары, терминдер, кесиптик сөздөр, окуу жайы, студент

Аннотация: В данной статье рассматриваются некоторые вопросы преподавания кыргызского языка студентам. В целях улучшения преподавания делопроизводства на государственном языке в высших учебных заведениях была проанализирована научная и теоретическая литература, предлагаются приемы и методы обучения по составлению деловых бумаг.

Ключевые слова: государственный язык, деловые бумаги, виды деловых бумаг, приглашение, объявление, оповещение, оформление документов, стиль оформления документов, языковые средства,, термины, профессиональные слова, учебное заведение, студент.

In order to improve the teaching of drafting documents in the state language in higher education institutions, the article analyzes research and theoretical

Literature and works of scientists to provide students with detailed information, and offers methods and teaching the drafting of documents.

Keywords: state language, types of documents, invitation letter, announcement, notification, requisites, linguistic means, terminology, professional words, student, venue, institution, names of organizations.

Сабактын иштелмеси.

Расмий иштиктүү стиль

Расмий иштиктүү стиль – кыргыз адабий тилинин функционалдык стилдеринин бири. Бул стиль кептин оозеки же жазуу түрүндө болбосун ойду туюнтуунун логикалык ырааттуулугун, тактыгын жана түшүнүктүүлүгүн талап кылат.

Расмий иштиктүү стилдин негизги максаты – таламдаш тараптардын (мамлекеттердин, мекемелердин ж.б) иш аракеттерине, укуктарына байланышкан маселелерди жөнгө салуу, алардын өз ара алакаларын, келишимдерин ырааттуулукка келтирүү.

Иш кагаздарынын стилинин тил каражаттары көбүнчө туруктуу терминдерден жана сөз айкаштардан, ошондой эле адамдардын расмий иштиктүү өзгөчөлүктөрүнө ылайык аталыштардан (ижарачы, жаран, тарап, жоопкер ж.б) калыптанат. Иштиктүү стилде бир катар сын атоочтор активдүү колдонулат (урматтуу меймандар, достук кырдаал), айрым иш кагаздарында (буйрук) буйрук ыңгай көп кездешет (жүктөлсүн, тапшырылсын ж.б), сүйлөмдөрдүн татаалдашкан түзүлүшү да көп учурайт.

Расмий иштиктүү стили сөздөрдүн бир мааниде берилүүсүн талап кылат жана бул стилде жазылган текст эмоционалдык жактан нейтралдуу мүнөздө болууга тийиш.

Ойду берүүдөгү тактык, терминдердин туура, так колдонулушу, тексттеги логикалуулук, объективдүүлүк иш кагаздар стилинин негизги белгилери болуп саналат.

- Жыйынтыктап айтканда, расмий иштиктүү стиль төмөнкү шарттарды аткарууну талап кылат:
- расмий иштиктүү стилдин баяндоо максаты;
- билдирүү;
- маалымат берүү.

Стилдик өзгөчөлүктөрү:

- баяндоонун жана маалыматтын тактыгы, ойдун ачыктыгы, түшүнүктүүлүгү, кыскалыгы, мамлекеттик мекемелердин, уюмдардын, ишканалардын толук аталыштары;
- кызмат, дата, сан, өлчөм, ченемдерди ж.б. так жазуу;
- иш кагаздарды стандарт боюнча даярдоо;
- тексттин туура жасалгаланышы

Тилдик каражаттары. Лексика :

- сөздү бир мааниде колдонуу;
- атайы терминдерди колдонуу;
- кызматтык лексиканы колдонуу
- көркөм сөз каражаттарын колдонууга жол бербөө; (х)
- диалектик сөздөрү колдонбоо. (х)

Морфология:

- айрым бир иш кагаздарда этиштин буйрук ыңгайын колдонуу;
- туюк мамиле;
- бир катар сын атоочторду активдүү колдонуу жана аларды жай даражада гана керектөө;
- айрым бир иш кагаздарды биринчи жана үчүнчү жакта жазуу;

Синтаксис:

- жөнөкөй жана жай сүйлөмдөрдү колдонуу;
- синтаксистик конструкцияларды колдонуу;
- татаалдаштырылган сүйлөмдөрдү колдонуу;

Колдонуу чөйрөсү:

Расмий иш кагаздары: мыйзам чыгаруучу документтерде (жарлык, мыйзам, устав), дипломатиялык кат алышууда (нота, меморандум, ж.б)

Өздүк иш кагаздары:

(арыз, маалым кат, мүнөздөмө, баяндама, нускама .б)

Чакыруу

Чакыруу каты мекеменин жетекчисинин атынан же боло турган иш чаранын уюштуруучуларынын атынан түрлүү салтанаттуу жыйындарга, илимий конференцияларга, симпозиумдарга башка уюм, мекемелердин жетекчилерчилерине чакыруу үчүн жазылган кабарлоо.

Чакыруу катта “жолдош”, “айым”, “мырза”, “Урматтуу”, “Улуу урматтуу”, “Азиз” деген сөздөр колдонулат. Текстте салтанаттын өткөрүлө турган жери, күнү жана салтанат кандай максат менен өткөрүлүп жаткандыгы тууралуу берилет. Тексттин аягында “Урматтоо менен...” деген клише жазылат.

Чакыруу каттын үлгүсү төмөнкүдөй:

Чакыруу кат

Терең урматтуу _____ (аты-жөнү) _____ !

Сизди КР ТИМдин Дипломатиялык академиясынын ректору, Кыргыз Республикасынын Атайын жана Толук Ыйгарым Укуктуу Элчиси, саясат таануу илимдеринин доктору Жумагул Сааданбековдун 70 жылдыгына арнап чыгарган “Менин өмүрүн” аттуу китебинин бет ачаар аземине чакырабыз.

Бет ачаар аземи 2010-ж. 12-ноябрь айында, саат 15:00дө, Дипломатиялык академиясынын холлунда өтөт.

Дарек: Бишкек ш., Эркиндик бульвары, 36

Чакыруу катынын текстиндеги каратма сөз беттин (барактын) ортосуна жазылат да, текст жаңы абзацтан жана баш тамга менен башталат.

Чакыруу катынын текстиндеги салтанаттуулукту сактоо жана күчөтүү максатында текст аяктагандан кийин, “Урматтоо менен” деген сөздү пайдаланууга болот.

Чакыруу катынын негизги маалымдаректери:

1. Катты алуучунун иштеген мекемеси, кызматы жана аты-жөнү.
2. Каратма сөз катышкан сүйлөм.
3. Текст.

а) жыйын, конференциянын кимге, эмнеге арналышы, илимдин кайсы тармагы боюнча боло тургандыгы (айталык, белгилүү окумуштуу Ж.Мукамбаевдин өмүрү, илимий иштери жана туулган күнүнө 80 жыл толгондугуна байланыштуу экендиги) көрсөтүлөт.

б) жыйындын, конференциянын аталышы.

в) жыйынды, конференцияны өткөрүүчү мекеме, уюмдун аттары.

4. Жыйындын, конференциянын өткөрүлүүчү убагы, датасы;

5. Өтүүчү жайы.

6. Өткөрүүчү мекеменин, уюмдун аталышы. (Катты жиберген мекеме жетекчисинин кызматы, колу жана аты-жөнү).

1.Ата-энелердин мааракесине арналган тойго чакыруу жазгыла.

КУЛАКТАНДЫРУУ

Үлгү:

2021-ж. 27-декабрда саат 13:00дө Кыргыз Республикасынын Кыргыз улуттук университетинин жыйындар залында кесиптик бирлик комитетинин отчеттук кайра шайлоо чогулушу болот.

Күн тартиби:

1. Кесиптик бирлик комитетинин жылдык отчету;
2. Текшерүү комиссиясынын отчету;
3. Кесиптик бирлик комитети жана текшерүү комиссиясынын жаңы курамын шайлоо.
4. Кесиптик бирликке тартуу боюнча, спорт жана маданий-массалык иштер маселелери.

Кесиптик бирлик комитети

1. Факультетте боло турган коомдук ишке байланыштуу кулактандыруу жазгыла.

ЖАРЫЯ

Жарыя маалымдаректеринин жайгашуу схемасы төмөнкүдөй:

- 1-маалымдаректе иш кагазынын аты белгиленет (ЖАРЫЯ);
- 2-маалымдарек – текст. Тексттин мазмуну кыска, так болуп, сүйлөмдөрдүн маанилери логикалык ырааттуулук менен берилет;
- 3-маалымдарек - иш-чаранын өткөрүлүү убактысы;
- 4-маалымдарек - иш-чаранын өткөрүлүү жайы;
- 5-маалымдарек - иш-чаранын өткөрүлүшүнө байланыштуу кошумча маалыматтар;
- 6-маалымдарек - иш-чараны уюштурган мекеме же коомдук топ.

Жарыя менен кулактандыруунун маалымдаректери, негизинен окшош болот, бирок иш кагазында жарыянын аты айрым учурда белгиленсе, кээде аталбай эле, өткөрүлүүчү иш-чара баяндалат.

Көнүгүү. Мүчөлөрдү улап жазыңыз.

1. Документ..... аткаруу мөөнөтү ага кол коюл.... күндөн, ал эми башка мекемелер..... түшкөн иш кагаздар..... түшкөн күндөн тартып эсептелет.
2. Билдирүү да жарыя... бир түрү катарына эсептелип, анын жалпы окшоштуктар... бар.
3. 2021-жылдын 15-сентябр.... саат 18:00дө мектептин чоң залында “Жаш акындар” ийрими.... катышуучу.... жалпы чогулушу болот.
4. “Эл аралык көчмөн....оюндар....” байланыштуу 2016-жылдын 12-ноябр.... саат 9.00дө Т.Сатылганов атындагы мамлекеттик филармония.... чоң зал.... ”Көчмөндөр оюну” аттуу эл аралык конференция өткөр.... .

Үй тапшырмасы.

1. Өзүңүздүн кесиптештериңизге чакыруунун үлгүсүн түзүңүз.
2. Өз алдыңарча кулактандыруу жазгыла.
3. Жарыя жана кулактандыруунун окшоштуктарын табыңыз.

Колдонулган адабияттар:

1. Ахматов Т., Аширбаев Т. Иш кагаздары. Мамлекеттик тилде иш жүргүзүү. Бишкек-2001.
2. АширбаевТ. Кыргыз тилиндеги иш кагаздар.- Ош: – Башат.1994.
3. Аширбаев Т. Кыргыз тилинин стилистикасы. – Бишкек – Ош; 2000.
4. Кененсариев Т. ж.б. Мамлекеттик тил. Иш кагаздарынын үлгүлөрү. – Ош: Ош МУ, 2000.

5. Давлетов С.А. Официалдуу – иштиктүү стиль жана аны мектептерде окутуу. – Ф.: Мектеп, 1990.
6. Иманов А. Иш кагаздарынын үлгүлөрү. – Каракол, 1999.
7. Иш жүргүзүү жана документтердин түрлөрү. / Түз. Тилекматов Э.М. ж. б.- Б. 1992.

*Ахметова Ф.А., Молдобаева Д.С.
КНУ им. Ж.Баласагына
Akhmetova F.A., Moldobaeva D.S.
KNU named after J.Balasagyn*

Когнитивдик стилдерди эске алуу менен студенттерди окутууга жекече мамиле кылуу

Индивидуальный подход к обучению студентов с учетом когнитивных стилей Individual approach to teaching students taking into account cognitive styles

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы индивидуализации обучения с учетом их индивидуальных возможностей, связанных с когнитивным стилем.

Ключевые слова: когнитивные стили, полезависимость/ полenezависимость, импульсивность/рефлексивность, методика Г. Готтшальдта, Г.Уиткина «Включённые фигуры»; методика Дж. Кагана «Сравнение схожих картинок».

Abstract: The article deals with the issues of individualization of learning, taking into account their individual capabilities associated with cognitive style.

Key words: cognitive styles, field dependence/field independence, impulsiveness/reflexivity, G. Gottschaldt, G. Witkin's technique "Included figures"; J. Kagan's technique "Comparison of similar pictures".

Осмысление новых вызовов времени подводит к пониманию того, что адресная и индивидуальная подготовка студентов, во-первых, расширяет возможности для повышения эффективности учебного процесса, во-вторых, позволяет преподавателям активизировать собственный профессиональный потенциал в организации учебной деятельности с учетом специфики факультета и направления.

Индивидуализация учебного процесса предполагает реализацию способа организации обучения, обеспечивающего обучающемуся права и возможности проектирования собственных образовательных целей и задач, продвижения по индивидуальной образовательной траектории.

Таким образом, индивидуализация трактуется как совместная деятельность преподавателя и обучающихся, в рамках которой подбор способов, приемов, темпа обучения осуществляется с учетом индивидуальных различий студентов.

В настоящее время для индивидуализированного обучения студентов применяются средства, которые в недостаточной степени учитывают их индивидуальные возможности. Практически отсутствуют рекомендации по комплексному и направленному воздействию средств и методов с учетом индивидуальных когнитивных способностей студентов. В связи с этим проблема эффективного обучения студентов остается нерешенной.

Несмотря на то, что впервые проблема когнитивных стилей была поставлена в 1927 году, она недостаточно изучена в методике преподавания педагогических и методических дисциплин, но они сознательно и интуитивно учитываются преподавателями на любом уровне обучения.

Когнитивные стили проявляются на всех уровнях познавательной сферы, характеризуют процессы когнитивного отражения, процессы регуляции этого отражения, а

также поведение человека в целом. Когнитивные стили — это индивидуально — своеобразные способы переработки информации о своем окружении в виде индивидуальных различий в восприятии, анализе, структурировании, категоризации, оценивании происходящего, они характеризуют специфику склада ума конкретного человека и отличительные особенности его интеллектуального поведения. [6.- 2004.- 16, 38].

Впервые понятие стиль упоминается у древних греков, это слово употреблялось для обозначения палочки для письма (stylos — греч.) («каков стиль, такова и работа»). Со временем понятие стиль, как и все слова, абстрагируется от своего конкретного значения и приобретает смысл, отражающий определенные особенности человека, например, его характер, черты поведения: «Каков стиль, такой и характер» [Платон], «стиль есть лицо души» [Сенека].

Термин «стиль» в научной мысли для обозначения индивидуальных особенностей использовал Альфред Адлер, представитель психоаналитического течения. Он употреблял стиль в значении «совокупность особенностей поведения человека, способствующих компенсации его индивидуальных дефектов». Он также утверждал о том, что можно прогнозировать поведение человека по особенностям стиля его жизни.

Гордон Олпорт стал относить к стилю «инструментальные» черты личности (способы и средства поведения), с помощью которых человек реализует свои мотивы и цели, полагая, что стиль представляет собой наиболее сложную полную форму экспрессивного поведения, включающую проявление не отдельной стилевой черты, а всей совокупности свойств личности.[7].

Идеологами теории когнитивных стилей в современном понимании явились представители направления “Новый взгляд” (New Look), доказавших перспективность личностного подхода к изучению познавательных процессов и побудивших к поиску индивидуальных характеристик, влияющих на их протекание. К настоящему времени описано около двух десятков когнитивных стилей, выявленных независимо друг от друга психологами разных научных направлений [4,5,7 и др.]. Как показали многочисленные исследования зарубежных и российских авторов, когнитивные стили во многом определяют отражение как внешней информации (поступающей из предметного и межличностного миров), так и внутренней (связанной с самоощущением и Я-концепцией личности) [2,5,6]. Можно предположить, что их основная функция состоит в индивидуальной настройке протекания когнитивных процессов, причем каждый когнитивный стиль отвечает за определенный аспект процесса принятия решений [5].

Тождественность личности, поведения и деятельности нашла свое выражение в знаменитой фразе Г.де Бюффона «Стиль – это сам человек». "... Знания и открытия легко переходят от одних к другим, легко передаются и даже выигрывают, будучи использованы под более способным пером. Эти вещи вне человека, стиль же есть сам человек. Поэтому стиль нельзя ни отнять, ни перенять, ни подменить ..." (цит.по: 3 - 154).

Несмотря на имеющиеся противоречия в определении когнитивного стиля, в большинстве исследований постулируются его общие отличительные признаки:

- когнитивный стиль – процессуальная (инструментальная) характеристика интеллектуальной деятельности, определяющая способ получения когнитивного продукта, он отграничивается от индивидуальных различий в степени успешности интеллектуальной деятельности, выявляемых на основе психометрических тестов интеллекта (в виде IQ-различий);

- когнитивный стиль – биполярное измерение, имеющее две крайние формы познавательного отражения («полезависимость - полenezависимость», «импульсивность-рефлексивность», «гибкость-ригидность» и др.), по последним данным, это квадриполярное измерение [6];

- когнитивный стиль – устойчивая во времени характеристика субъекта в познавательном функционировании, стабильно проявляющаяся на разных уровнях интеллектуальной деятельности и в разных ситуациях;

- когнитивный стиль трактуется как посредник между субъектом и действительностью, оказывающий прямое влияние на особенности протекания индивидуальных адаптационных процессов;

- к когнитивным стилям не применяются оценочные суждения, так как представители того или другого полюса каждого когнитивного стиля имеют определенные преимущества в тех ситуациях, где их индивидуальные познавательные качества способствуют эффективной индивидуальной адаптации [1,6].

Индивидуальное своеобразие человека, характер взаимодействия человека с миром легли в основу объяснения интегральных характеристик своеобразия жизнедеятельности человека. Индивидуальные различия в учении могут привести к предпочтению студентами тех или иных перцептивных и когнитивных стратегий. Человеческий разум уникален, так как у каждого человека существуют индивидуально – своеобразные способы организации познавательного взаимодействия с миром.

К настоящему времени описано около двух десятков параметров когнитивного стиля. Они очень разнородны по способу диагностики, теоретической интерпретации. В настоящий момент список когнитивных стилей пополнился такими характеристиками, как: полезависимость/ полenezависимость, импульсивность/рефлексивность, вербализация /визуализация (предпочтение использовать в процессах переработки информации либо вербальные, либо образные стратегии), адаптивность/инновативность (предпочтение традиционных либо усовершенствование имеющихся и изобретение новых способов решения проблем), дифференциальность/интегральность (характеризуют индивидуальные различия в восприятии происходящего) и др.

При обучении студентов - бакалавров кыргызско-китайского факультета в целях индивидуализации учитывались когнитивные стили обучающихся.

Без участия когнитивных процессов учение и обучение было бы невозможным. Сформированность этих процессов служит необходимой предпосылкой для усвоения когнитивных знаний, а, следовательно, при изучении неродного языка.

Для проведения обучения с учетом когнитивных стилей необходимо было подобрать адекватные целям средства диагностики.

При определении когнитивных стилей для вариативности обучения следует придерживаться следующего:

1. определение когнитивных стилей по методикам;
2. наблюдение за учебной деятельностью и составление коммуникативно - речевого портрета студента;
3. анализ стартовой письменной работы;
4. проведение анкетирования;
5. анализ устных речевых сообщений;

На основе анализа психолого – педагогической литературы мы остановились на методике Г. Готтшальдта, Г.Уиткина «Включённые фигуры» и методике Дж. Кагана «Сравнение схожих картинок».[8, 9]. К достоинствам данных методик относится простота применения и легкость получения данных о способах переработки когнитивной информации, которая в противном случае включала бы длительное наблюдение за студентами. Первая методика существует в разных модификациях, но в основе её – перцептивное решение найти эталонную фигуру в сложной геометрической фигуре, в которой содержатся отвлекающие и запутывающие элементы.[9]. Таким образом оценивается способность личности дифференцировать окружающую действительность.

Уже с самого начала проведения методики определения стилей по «Включённым фигурам» у студентов наблюдался качественный своеобразный подход. Одни студенты мысленно сравнивали фигуры и отмечали их, другие – каждую фигуру как бы прикладывали к сложной и долго сличали их, третьи – вычерчивали простые на сложных фигурах.

Анализ хода решения данной перцептивной задачи со всей очевидностью показал, что некоторые студенты быстро выделяли эталонную фигуру из фона, а другие, напротив, долго не могли выделить ее в сложной конфигурации. Быстрое вычленение фигуры из фона, нахождение её в сложном переплетении линий говорит об артикулированном подходе к полю, о быстрой дифференциации сложноорганизованного контекста.

Во второй методике, которая определяла «рефлексивность – импульсивность», мы учли положительный опыт определения стилей по перцептивным методикам и использовали метод Дж. Кагана «Сравнение схожих картинок». 8]. Испытуемому предъявляются 12 листов, на каждом из которых сверху находится изображение рисунка, который необходимо сличить с ниже находящимися аналогичными рисунками, различающимися только незначительными деталями. Испытуемый должен найти и отметить только полное идентичное изображение.

Показатели «импульсивности – рефлексивности»:

1. общее время первого ответа;
2. общее количество ошибок.

В зависимости от стратегических когнитивных предпочтений студентов, которые были выявлены методиками Кагана и Уиткина, обучающимся предлагались задания с одинаковым контентным содержанием. В учебных группах проводилась фронтальная и индивидуальная работа, при которых предоставлялась свобода выбора способа выполнения устных и письменных заданий в соответствии с доминирующим стилем. Студентам ККФ, определенных когнитивных стилей, необходимо было конструировать обучение педагогическим и методическим дисциплинам с помощью различных методов: варьировалась фронтальная работа с групповой и парной, применялись разноуровневые задания с возможностью творчества и личностно значимых способов их выполнения. Для каждой группы необходимо было предусмотреть свою траекторию обучения, учитывающую способы получения, хранения, преобразования и использования когнитивной языковой и речевой информации. Спектр способов и методов обучения был широк: работа с Интернет - ресурсами, аудио-, видеоматериалами, экскурсии, переписка по e– мейл, ведение дневника, участие во внеаудиторной работе: концерты, спектакли, конкурсы, создание стенгазет, вебинары, создание коллажей, проведение различных видов практик и др.

Литература:

1. Авдеева И.Б. Инженерная коммуникация как самостоятельная речевая культура; когнитивный, профессиональный, лингвистический аспекты – М.: МГТУ, 2005 – 368 С.
2. Ахметова, Н.А. Перспективы индивидуализации процесса обучения РКИ на основе учета когнитивных стилей// Материалы МАПРЯЛ. XIII КОНГРЕСС МАПРЯЛ «Русский язык и литература в пространстве мировой культуры» - г. Гранада, Испания, 13-20 сентября 2015 г. – Т.10.- С.75-79.
3. Лосев А.Ф. Понимание стиля от Бюффона до Шлегеля // Лит.учеба. 1988.- N1.- С. 153-167.
4. Мерлин, В.С. Психология индивидуальности / В.С.Мерлин / Ред.Е.А.Климов. - М.,1996. - 448 с.
5. Шкуратова И.П. Когнитивный стиль и общение - Ростов-на-Дону - Издательство Ростовского педагогического университета – 1994.- 156 с.
6. Холодная М. А. Когнитивные стили: О природе индивидуального ума - 2 издание – СПб.: Питер, 2004 – 384 С.
7. Allport G.W. Personality: A psychological Interpretation. NY: Holt, 1937.
8. Kagan J. Reflection — impulsivity: The generality and dynamics of conceptual tempo. J. Abn. Psychol., 1966, v. 71, p. 17—24.
9. Witkin H.,Goodenough D. Field-dependence and interpersonal behavior // Psychol.Bull.1977. Vol. 84. N 4. P. 661-689.

*Абдувалиева Б., Бекмуратова Р.
Ош мамлекеттик университети
Abduvalieva B. Bekmuratova R.
Osh State University*

Интерактивдүү методдордун негизинде окуучулардын жазма кебин өстүрүү

Аннотация. Макалада улуттук мектептерде кыргыз тилин окутууда окуучулардын жазуу ишмердүүлүгүн “Сынчыл ойлорду өстүрүү үчүн окуу жана жазуу” долбоорунун “Багыттып окутуу” усулу аркылуу өнүктүрүүнүн жолдору берилди.

Урунттуу сөздөр: Сынчыл ой жүгүртүү, жазуу ишмердүүлүгү, дил баян, жеке, жупта, чиркейдин сырлары, кандагы протеин, шприц, кылдаттык, кыны, жыштык, чиркейдин көзү, түктүү мурутчалары.

Аннотация. В статье представлены пути развития письменной деятельности учащихся при обучении кыргызскому языку в национальных школах посредством “ Направляемое чтение” проекта развитие критического мышления через чтение и письмо.

Ключевые слова: Критическое мышление, письменная деятельность, изложение, индивидуально, парно, тайны комара, протеин в крови, шприц, тактичность, плотность, глаз комара, волосатые усы

Annotation: In this article given the development of written speech of students when teaching the Kyrgyz language in national schools using the Orientation method of the Reading and Writing for the development of Critical Thinking project.

Key words: Critical thinking, writing activity, composition, individual, pairs, mosquito's secretions, blood protein, syringe, care, sheath, frequency, mosquito's eyes, furry whiskers.

Киришүү Окуучулардын жазма кебин өстүрүү окутуу процессиндеги негизги маселе болуп келе жатат. Союз учурунда да буга өзгөчө көңүл бурулган. Орфографиялык, пунктуациялык жактан сабаттуулук көңүлдүн борборунда болгон. Бул максатта башталгыч класстан баштап, орто мектепти бүткөнгө чейин жазуу иштеринин жат жазуу, сөздүк диктант, сочинение, изложение сыяктуу түрлөрү үзгүлтүксүз жүргүзүлүп келген. Жазылган иш мугалим тарабынан текшерилип, айрым мыкты деп эсептелинген иштер үлгү катары көрсөтүлгөн. Ал эми калган окуучулардын иштери орто саар бойдон эске алынбай калган. Тексттер өтүлөбү же грамматикалык тема өтүлөбү анын негизинде окуучулардын жазуу ишмердүүлүгүн калыптандыруу, андан ары өстүрүү үчүн түрдүү ык-машыгууларды колдонуу зарыл. Айрыкча, окуучулардын көпчүлүгү жазууну жактырышпайт. Ошон үчүн сабакта окуучулар жазуу процессине өздөрү кызыгып, ойлорун кагазга түшүрүүгө жеңил жол таба билүү мугалимден изденүүчүлүктү, өз үстүнөн тынымсыз иштөөнү талап кылат. Жаза билүүнүн артыкчылыгын баалап, таанып билүү процесстерине жазууну киргизүүдө ар кандай пикирлер бар. Айрым изилдөөчүлөр идеяларды талкуулоо үчүн күндөлүк жана өз пикирлерин жазууну колдошсо, кээ бирөөлөр окуучунун өз оюн жеке тажрыйбасын жазуу аркылуу бере билиши маанилүү деп эсептешет.

Изилдөөнүн методдору: педагогикалык - эксперименталдык.

Изилдөөнүн материалдары Окуучулардын дээрлик баарын жазууга үйрөтүү, жазылган ишти толук баалоо «Сынчыл ой жүгүртүүнү өнүктүрүү үчүн окуу жана жазуу» долбоорунда кеңири каралат. Мында окуучунун эркин ой жүгүртүп, өз оюн, көз карашын эркин билдиришине өзгөчө көңүл бурулат.

Кыргыз тилин мамлекеттик тил катары башка улуттун өкүлдөрүнө окутуп-үйрөтүүдө окуучуларды өз оюн жаза билүүгө машыктыруу - негизги талаптардын бири. Өзгөчө тексттин үстүндө иштөөдө анын мазмуну менен таанышып, айрым маселелер боюнча өз ой-пикирин окурман катары, автор же каарман катары жазуу жүзүндө бере билүүгө машыктыруунун мааниси чоң.

Өзбек мектептеринин 9-классы үчүн түзүлгөн Кыргыз тили окуу китебинде (авторлору Абдувалиева Б., Жороев Т. 2012) « Чиркейдин керемет сырлары» деген текст берилген. Бул текстти өтүүдө мазмунун окуучуларга жөн гана тааныштырып койбостон, сынчыл ойломдун “Багыттап окутуу” ыкмасы аркылуу текстти пайдалануу менен дил баян жаздыруу максатка ылайык. Иштин башталышында төмөнкүдөй суроолор аркылуу окуучулардын көңүлүн сабакка буруп,

- Чиркейди көргөнсүңөрбү? Качан? Каерден? Кандайча?- деген суроолордун тегерегинде оозеки жооптор алынат.

Тема доскага жазылат. **«Чиркейдин керемет сырлары».**

Багыттоочу суроолор берилет:

- Чиркейдин кандай керемет сырлары болушу мүмкүн? Бул суроого окуучулар уккан-көргөндөрүн алгач жеке, андан соң жуптарда өз ара пикирлешип, бир-экиден ойлорду айтышат жана ал ойлорун кыскача баракка жазышат.

Бул текстте чиркейдин кандай сыры берилген деп ойлойсуң?- деген суроого окуучулар жеке, жуптарда пикирлешкен соң, өз ойлорун айтышат. Өз пикирин кыскача жазышат [4: 16].

Текст мугалим тарабынан беш бөлүккө бөлүнгөн. Биринчи бөлүгү окуучуларга таркатылат да, көңүл коюп окуп чыгып, түшүнүксүз сөздөрдү белгилөө сунуш кылынат.

Баарыбызга тааныш болгон, өзгөчө жай жана күз мезгилдеринде тынчыбызды алган

кадимки чиркейдин биз билбеген сырларын үйрөнөбүз. Адегенде, “**Чиркейлер кан менен тамактанабы?**” деген суроого жооп берели. Көп адамдар чиркейдин кан менен тамактанаарына ишенишет [1: 27]. Өз жообун жазышат, аны шериги менен талкуулап, толуктап, класска ар бир жуп кезек менен окуп беришет. Окшош жооптордун кайталанышына жол берилбейт.

Кийинки бөлүктү окушат.

Чындыгында, чиркейдин эркеги өсүмдүктөрдүн ишреси менен тамактанышат, ал эми ургаачысы гана кан сорот. Алар да бул ишке тамактануу үчүн эмес, курсагындагы жумурткаларын кандагы протеин менен камсыз кылуу үчүн барышат. Чиркейлердин күндүз да, түнү да терибибизди кызартып чагып кеткенин билебиз. Бирок, **алар караңгыда кантип көрүшөт?** [1: 27]. Текст менен таанышкан соң, алгач түшүнүксүз сөздөрдү жазышат (**шире, протеин**), түшүндүрмөсүн өз пикирлерин айтуу менен такташат [6: 715, 350].

Шире – өсүмдүктүн, жемиштин таттуу маңызы, суюк зат; **протеин** – белоктун бир түрү, жөнөкөй белөктор; **кын(ы)** – канжардын же бычактын кабы; **наркоз** – оорутпоо жолу менен организмдин сезүүсүн жоготуу, уктатуу; **профессионал** – белгилүү бир кесипке адистешкен адам; **кылдаттык** – этияттык; **серпүү** – (**серп**) этиштин кыймыл атоочу.

Окуучулар ойлорун айтышат жана текст боюнча түшүнүгүн кыскача жазышат.

Кийинки бөлүк менен таанышышат.

Көрсө, чиркейдин көрүүсү жарыктан көз каранды эмес экен. Алар жылуулукту түс сыяктуу көрөрү жана ушундан улам караңгыда да кан тамырды эч кыйынчылыксыз табары аныкталган. Ал эми алардын кан соруу ыкмасы мындан да таң каларлык.

Чиркейлер канды кантип сорот? [1: 27]- деген суроого окуучулар жеке, жуптарда пикирлешкен соң, өз ойлорун айтышат жана текст боюнча түшүнүгүн кыскача жазышат.

Кийинки бөлүк менен таанышышат.

Чиркейдин иприцке окшогон ийнеси жана аны коргоочу өзүнчө кыны болот. Бирок, ал биз ойлогондой, ийнесин сайып алып кан сорбостон, алгач алдыңкы курч жаагы менен терини тилип алат да, андан соң гана ийнесин салат. **Бирок, биз муну кандайча билбей калабыз?** [1: 27]- деген суроого окуучулар жеке, жуптарда пикирлешкен соң, түшүнүксүз сөздөрдүн (**иприц, кыны**) [6: 721, 158] түшүндүрмөсүн өз пикирлерин айтуу менен такташат жана ойлорун, текст боюнча түшүнүгүн кыскача жазышат.

Кийинки бөлүк менен таанышышат.

Жараткан бул жагынан да чиркейлерге артыкчылык берген. Алгач алар ийнеси аркылуу өзгөчө бир суюктукту канга куют, ал наркоз катары кызмат кылат да, ооруну сездирбей коёт. Ошондой эле бул суюктук ачылган жердеги кандын коюуланып кетишинин алдын алат.

Чиркей бул ишти бир нече секунданын ичинде гана жасагандыктан, биз көпчүлүк учурда муну байкабай да калабыз. Мына ошентип, сыртынан жөнөкөй көрүнгөнү менен чиркейлер да профессионал врачтардай эле бардык ишти кылдаттык менен аткарышат. **Чиркейдин көзү менен кулагы барбы?**- [1: 27] деген суроого окуучулар жеке, жуптарда пикирлешкен соң, өз ойлорун айтышат жана текст боюнча түшүнүгүн кыскача жазышат. Бул бөлүктөгү **наркоз, профессионал, кылдаттык** [6:256, 550, 153] деген сөздөрдүн маанисин түшүндүрмө сөздүктөн табышат

Кийинки бөлүк менен таанышышат.

*Чиркейдин жүзгө жакын көзү бар. Алар башынын үстүндө жайгашып, чоң жарым шар формасында болуп, торчолорго бөлүнүп турат. Бирок аларда кулак жок. Анын ордуна башындагы түктүү мурутчалары угуу кызматын аткарат. Көбүнчө эркектери ургаачыларын канат серпүүсүнөн чыккан үндөн улам табат. Эң кызыгы – эркек жана ургаачы чиркейлердин канат серпүү жыштыгы эки башка [1: 27]. **Жыштыгы, серпүү** деген сөздөргө түшүнүк беришет [6: 390].*

Ой-пикирлер жеке, жуптарда талкууланып, баракка жазылат. Талкуудан соң, текстти баштан аяк тыныгуусуз окуп берүү керек. Окуучулар ар кимиси өз вариантын таза баракка көчүрүшөт. Көчүрүүдө ар бир тынымдын аталышын план катары алууга болот. Дил баяндын акырында окуучулар чиркейдин бул жоругу жөнүндөгү өз ой-корутундусун жазууга тийиш. Ал үчүн:

- Чиркей жөнүндө дагы эмнелерди айта аласыңар?
- Чиркей акыл менен жасайбы же инстинкпи? – деген суроолордун айланасында ой жүгүртүшүп, өз пикирлерин дил баяндын жыйынтык бөлүгүнө жазышат.

Тексттин мазмунун, окуучулардын чиркей жөнүндөгү кошумчаларын эске алуу менен иштин аягында чиркей жөнүндө Синквейн түзүү да артыкбаш эмес. Тескерисинче, аны окуучулардын текст боюнча ойлорунун корутундусу катары эсептөөгө болот.

Чиркей

кичинекей, кан соргуч

тилет, саят, куят

өз ишин кылдаттык менен аткарат

врач [2: 62]

Натыйжада, ар бир бөлүк боюнча ой-пикирлерин кеңири айтуу менен эркин жазылган дил баяндын тексти пайда болот. Аны окуучулар сабак процессинде кызыгуу менен жазышканы шек туудурбайт.

Изилдөөнүн натыйжалары:

Сабактын мындай формасы бизнес жана менежмент факультетинин 1-курстарында жана финансы-юридикалык коллежинин 2- курстарында өтүлдү. Натыйжада бардык студенттер жеке, жуптарда иштөөгө, өз ойлорун жана ой корутундуларын кагаз бетине түшүрүп, турмуштук фактыларды, окугандарын кошуу менен байытып, иреттеп жазууга жетишишти. Сабактын чакыруу, түшүнүү, ой жүгүртүү этабында да кластер, синквейн, эссе, болжолдоп жазуу сыяктуу жазуунун формаларын пайдалануу менен студенттердин жазуу ишмердүүлүгүн жогорулатуу үзгүлтүксүз жүргүзүлүп жатат.

Пайдаланылган адабияттар:

1. Абдувалиева Б., Жороев Т. Кыргыз тили. (Өзбек мектептеринин 9-классы үчүн окуу китеби) – Бишкек, 2012
2. Валькова И.П., Низовская И.А., Задорожная Н.П. Как развивать критическое мышление. (Опыт педагогической рефлексии). – Бишкек. Издательство ФПОИ, 2005
3. Женни Стил, Керт Мередис, Чарльз Темпл. Сынчыл ойлордун өнүгүшүнө өбөлгө түзгөн методдор. Методикалык колдонмо -2, 1999
4. Женни Стил, Керт Мередис, Чарльз Темпл. Сынчыл ойлордун өнүгүшүнө өбөлгө түзгөн методдор. Методикалык колдонмо - 3, 1999

5. Кыргыз тилинин түшүндүрмө сөздүгү.1 -бөлүк. – Бишкек, 2011
6. Кыргыз тилинин түшүндүрмө сөздүгү.2 -бөлүк. – Бишкек, 2015

УДК 372.8=20(575.2)

Аминова Б.И., Султанбекова М.Т.

М. Рыскулбеков ат. КЭУ

Aminova B.I., Sultanbekova M.T.

KEU named after M. Ryskulbekov.

Инновациялык методдор – окутуунун жакшы жыйынтыгы

Innovation methods - good results of knowledge

Abstract. Using various methods in teaching English helps the students deeply understand the main goals of the lessons in rich their vocabulary, to develop their speaking skills, to write, communicate.

Key words: method, lexical, role-playing, training, develop, small groups, team, individual, stage, level.

Аннотация: использование различных инновационных методов в обучении английскому языку помогает студентам глубокое понимание главных задач и целей занятий, обогащать словарный запас, развивать разговорную речь, коммуникацию и письмо.

Ключевые слова: метод, лексический, игровые и ролевые игры, тренинг, развивать малые группы, команда, индивидуально, сцена, уровень.

Аннотация. Окутуу методиканы билуу, чыгармачылык менен сабак откоруу, айрыкча, чет тилди уйротуудо коп кызыктуу, натыйжалуу болушун тастыктайт. Ошондой эле окутуу процессинде студенттердин чет тилди уйронууго кызыгын арттырат.

Урунттуу сөздөр: ыкма, лексика, ролдук жана оюн ыкмасы, тренингдер, кичине тайпаларды осторуу, команда, оздук, сцена, баскыч.

The word teacher has its own widely, deeply understanding. When we hear the word “teacher” to our mind comes our first teachers who taught us to know letters, to read, to count, to be polite, to respect grown-ups, and of course, we are always proud of teachers who taught us using interesting, creative methods in learning subjects.

The modern method of teaching English is built on the basis of the classical method of learning foreign languages. However, the psychological aspect, foreign cinema information technology had an impact on her. The methods of teaching English used twenty years ago were more of reproductive nature learn the words, read the text, listen to the audio recording, write a letter- this is how the tasks that the tutor gave looked like. Perhaps for this reason, most adults who have studied the language for many years can read and write in English in best way, but have difficulty in speaking many of them.

Modern methods of teaching English have changed reproductive methods to interactive ones.

Today, obtaining knowledge is an interaction between a student and a teacher. Many teachers combine different methods, use both immersion in the language environment and a classical lesson in their work.

Writing a story or essay allows the students to learn how to use active and passive vocabulary, expand vocabulary and improve conversational speech. Doing exercises helps to learn grammatical material. Reading the text forms not only reading skills, but also immerses in the culture and tradition of the language being studied, listening-improves understanding of oral speech, asking questions connected with texts.

But today the most effective methods of learning English are interactive. Using progress innovative methods at the lessons students are active and they notice effectiveness using by teachers. The best method of learning English is the one that arouses interest in learning foreign language and other subjects.

Knowledge of the methodology of teaching English, psychology and pedagogy allows them to untidily the peculiarities of perception and thinking to select the necessary methods and forms of work. Choosing by teachers the methods of course, connected with the knowledge English by students. If the students are active and they do more of the lessons the teacher use interesting and useful methods where she gets great results. Teachers use other forms of organizing classes which are popular a round table, a conference, win games on grammar or vocabulary, Olympiads, competition between groups reading poems or singing English songs and presentations on customs, tradition, culture, economy of developed and developing countries, especially Kyrgyzstan.

Such lessons allows to include a large number of students in the language environment /

Innovative educational technologies are, first, information and communications technologies, closely connected with computerized education application.

The main uses in innovative technologies use are the structure of computer training programs, their content and optimal arranging of Web-environment, invaluable help for students in learning a foreign language can provide internet. The global web gives a unique opportunity for students to use authentic texts, communicate with native speakers. As we know, the internet creates incentives to know a foreign language fluently. Internet is especially urgent for student's independent work after classes.

As I work at the Kyrgyz Economic University named after M. Ryskulbecov as a teacher of Business English. I see from year to year the new requirements for the sealifts in different scientific fields, including economists nowadays the graduates in economics have to work under crises conditions, analyze the current economic processes and find effective ways to solve the problems possess leadership skills, be good at creative work and decision-making. The professional qualities of the students in economics are developed not only by professional disciplines. General subjects such as the foreign languages play an impotent role too.

Interactive means that people work together and have a great influence on each other. Moreover, all interactive methods are aimed at the interaction between not only students and the teacher, but also with each other, it requires an active role of students in the learning process [1]. The purpose of the interactive learning is to the involvement of all students in the learning process, when the participants can understand and realize everything that happens, influence each other and make their own contribution having established the friendly and mutually supportive relationship.

The most popular methods in teaching English are role plays, brainstorming, case study methods, presentation and discussions all these methods develop communicative skills, logical thinking, different types of intellectual activity such as analysis, comparison [2] These student-centered methods are highly appropriate, particularly in getting knowledge, skills and strategies.

The aim of role plays:

- Make the learning process more educational and proficient;
- Improve interdisciplinary relationships;
- Connect the theory with real needs, of the professional field;
- Develop skills that are necessary for the future specialist;
- The role playing gives opportunity to form skills that are difficult conditions[3]

Except role playing the best method is doing presentations helps the students to in rich the vocabulary, to get new information to understand the main idea of their presentation and answer to the questions given by students listeners.

Learning English in small groups where we have strong, medium and weak students, when performing one task per group the students are deliberately placed in such condition that success or failure affects the results of the whole group. This method of teaching is called learning in cooperation.

Practice shows that learning together is not only easier and more interesting, but also much more effective.

There are many different options for learning in cooperation, but there are some basic principles in learning in cooperation:

- Groups of student are formed by the teacher before lessons, taking into account the psychology of compatibility of students at the same time, there should be strong, medium, and weak students, girls and boys.
- The group is given one task but when performing it, the roles are distributed among the members of the group;
- The work of more than one student is evaluated.
Anole the whole group. The score is get one for the whole group.
- The teacher chooses the student from the group who must report for the task. Sometimes it can be a weak student. For the purpose of any task is not its formal fulfillment, but the mastery of the material by each student of the group.

The main aim of the teachers of the foreign languages to my mind, give to the students wide knowledge according to their future profession. To rise students interests in learning foreign language. That is why teachers are hardly, deeply learning the technologies of various methods and using them in teaching students.

Teachers in modern social life are hardworking, creative persons, because they like their difficult, but fruitful profession.

At the end I can say that I am proud of my profession, spending my life, time to the youngest developing generation.

References:

1. Muzlanova E.S. Kizunko E.I “The use of computer technology in English lessons” 2010
2. Kashina E.S. “ Tradition and innovation in the methods of foreign languages teaching” Moscow ARKI
3. Magazine “Forum” 2020 № 4

УДК:372.8:37.02:811.58/575.2/(04)

Бактыбекова Н. Б.

Ж.Баласагын атындагы КУУ

Кыргыз-Кытай факультети

Жаңы технологияларды кытай тилин үйрөнүүдө колдонуу

Применение новых технологий в изучении китайского языка

Application of new technologies in learning Chinese

Аннотация. Бүгүнкү күндө инновация адам жашоосунда кеңири колдонулган терминдердин бири. Бул фактынын аркасында жаңы технологиялар тынымсыз өнүгүп жаткандыгы жана чет тилдерди өз алдынча үйрөнүүгө мүмкүнчүлүгү бар адамдар көп экендиги талашсыз. Мисалы,

видео, берүү, аудио тиркемелер жана онлайн платформалар сыяктуу прогрессивдүү идеялар жана инновациялар азыр үн ылдамдыгы менен жайылууда, мындай окуу материалдары аркылуу биз дүйнөнүн тилдерин өз алдынча үйрөнө алабыз. Убакыттын өтүшү менен классикалык окуу китептери тилчилер жана каллиграфтар үчүн маалымдама катары көбүрөөк кабыл алынат.

Өнүгүп келе жаткан өлкөлөрдө лингвисттер бардыгын өзгөртүп, кызыктуу экрандар аркылуу тил үйрөнүүчүлөр үчүн интерактивдүү курстарды түзүүнү сунушташат. Албетте, тил үйрөнгөндөр үчүн азыркы доордо экранда китеп окуу колго алып окуганга караганда көбүрөөк кызыктуу болуп баратат. Бул кытай тилин үйрөнүүнүн төмөнкү ыкмалары тилчилер үчүн жаңы эмес экендигин далилдейт. Бул макалада тилчилер кытай тилин үйрөнүү үчүн кандай жаңы технологияларды колдонушу керектиги талкууланат.

Урунттуу сөздөр: инновация, жаңы технологиялар, кытай тили, онлайн платформа

Abstract: Today innovation is one of the most widely used terms in human life. There is no doubt that new technologies are constantly evolving due to this fact, and there are many people who can learn foreign languages on their own. For example, progressive ideas and innovations such as video, broadcasting, audio applications and online platforms are now spreading at the speed of sound, thanks to such educational materials we can independently learn the languages of the world. Over time, classical textbooks have become increasingly popular as reference materials for linguists and calligraphers.

In developing countries, linguists recommend changing everything and creating interactive courses for language learners using interesting screens. Of course, for language learners in the modern era, reading books on the screen becomes more exciting than reading from hand to hand. This proves that the following methods of learning Chinese are not new for linguists. This article discusses which new technologies linguists should use to learn Chinese.

Keywords: innovations, new technologies, Chinese language, online platform

Аннотация. Сегодня инновация является одним из наиболее широко используемых терминов в жизни человека. Нет никаких сомнений в том, что новые технологии постоянно развиваются из-за этого факта, и есть много людей, которые могут изучать иностранные языки самостоятельно. Например, прогрессивные идеи и инновации, такие как видео, вещание, аудиоприложения и онлайн-платформы, сейчас распространяются со скоростью звука, благодаря таким учебным материалам мы можем самостоятельно изучать языки мира. Со временем классические учебники становятся все более популярными в качестве справочных материалов для лингвистов и каллиграфов.

В развивающихся странах лингвисты рекомендуют все изменить и создавать интерактивные курсы для изучающих язык с использованием интересных экранов. Конечно, для изучающих язык в современную эпоху чтение книг на экране становится более увлекательным, чем чтение из рук в руки. Это доказывает, что следующие методы изучения китайского языка не являются новыми для лингвистов. В этой статье обсуждается, какие новые технологии лингвисты должны использовать для изучения китайского языка.

Ключевые слова: инновации, новые технологии, китайский язык, онлайн-платформа

Интерактивдүү Конфуций Иституту- мисал катары, китептерден жана басылмалардан тышкары, бардык экрандарда көрсөтүлө турган материалдарды келтирсек болот. Конфуций институтунун интерактивдүү курстарына кыска метраждуу тасмалар, мультфильмдер жана атайын диалог түрүндө тартылган видеолор, анын ичинде көчүрмөлөр жана тема боюнча кыска аңгемелер кирет. Портал Пекин билим берүү университети, Конфуций институту

тарабынан кытай тилин үйрөнүп жаткан студенттерге толук форматтагы онлайн атайын курстарды берүү үчүн түзүлгөн. Кеңири портал менен кытай тилин үйрөнүү мүмкүнчүлүгүн Конфуций институту түзүп берди. Атайын онлайн курстары кытай тилин билүү билим деңгээли тестине(HSK) даярдануу үчүн китептер, компакт-дисктер жана атайын материалдар менен жабдылган. Пекин тил жана маданият университетинин (北京语言大学出版社) онлайн сайты аркылуу дагы кеңири материалдарды тилчилер жана тил үйрөнүүчүлөр таба алышат.

Виртуалдык класстар. Акы төлөнүүчү онлайн билим берүү ресурстары колдонуучулар менен онлайн окутуучулар арасыда кеңири колдонулуп келет. Бирок, бардык эле окутуучулар бул онлайн окутууга макул эместигин билдирип келишет, тил үйрөнүүдө китеп менен окутуучу менен бетме-бет көрүшүп окууну сапатуураак деп эсептешет. Виртуалдык класстар бүгүнкү күндө жалпы курстан тышкары Конфуций Институту же билим берүү мекемелерин гана эмес, адистештирилген платформаларды да сунуштайт Laoshi.ru. сыяктуу онлайн класстын жаратуучулары аларды Конфуцийдин цитаталары же салттуу тамактардын аталыштары сыяктуу маданий негиздер менен толтуруп, блогдорду ачып, 24 сааттык тил үйрөнүүчүлөгө колдоо көрсөтүшөт.

Көп учурда мындай иш-материалдык кемчиликсиз иштелип чыккан деп айтууга да болбойт, түстүү жана майда-чүйдөсүнө чейин эске алынган онлайн окутуу же болбосо виртуалдык класстын дагы кемчиликтери бар экенене шек жок. Өзүн-өзү окутуу программалары жана тиркемелери боюнча адис Катарин Нельсон келтирген статистика боюнча, 20 жумага созулган 50 адамдан турган орто эсеп менен бир гана студент марага жетет. Көпчүлүк үчүнчү сабактан кийин ташташат. Анын айтымы боюнча түстүү боек же болбосо анын майда-чүйдөсүнөн кеткен ката эмес, бул тил үйрөнүүчүнүн бир катачылыгы болуп саналаары анык.

Төмөндө келтирилгендер менен жыйынтык чыгарсак, онлайн тил үйрөнүүнүн кемчиликтери дагы бар деп айта алабыз. Басылып чыккан китептерди четке чыгарып гана тим болбостон, онлайн окутуу жана басылып чыккан китеп басылмаларды тил үйрөнүүдө чогуу пайдалануу бул негизги булак болуп санаалары да кумөн эмес. Тил үйрөнүп жаткан адамдын кабыл алуу жөндөмдүүлүгүнөн да коз каранды болот. Кээ бир тил үйрөнүп жаткан адам китеп менен жана жазуу менен кабыл алса, кээ бир тил үйрөнүүчү бир көрүү менен же болбосо угуу менен гана мээге тутуп калуу жөндөмдүүлүгүнө ээ.

Кытай тилин үйрөнүү үчүн мыкты колдонмолордун тизмеси:

Кытай чеберчилиги-бул колдонмо кытай тилин биринчи үйрөнүп жаткандар үчүн эн мыкты колдонмо болуп саналат. Колдонмодо грамматикалык суроолор, практикалык көнүгүүлөр, эгерде туура эмес болсо, туура көрсөтмөсү жана ага түшүндүрмөлөр берилет.

Memrise-бул жаттоого негизделген колдонмо. Бул кытай чеберчилиги сыяктуу интерактивдүү эмес, бирок кайталоо аралыгы менен нерселерди тез эстеп калууга жардам берет.

Анки-бул белгилерди жана лексиканы үйрөнүүгө жардам берген эң пайдалуу карточка колдонмосу. Карточкалардын палубаларын каалаган адам кошо алат, бул бир нерсенин сапаты төмөн же адам ката кетириши мүмкүн дегенди билдириши мүмкүн, бирок жалпысынан карточканын жардамы менен кытай тилин үйрөнүү бул эн жогорку окутуу жана үйрөнүү деп эсептесе болоорунда шек жок.

Skritter-кытай тилиндеги иероглифтин жазылышын үйрөтүүчү колдонмо болуп саналат.

FluentU-бул колдонмо угууга жардам берүү үчүн колдонулат. Колдонмодо минден ашуун видео роликтерди табууга мүмкүн жана ушулардын жардамы аркылуу тил үйрөнүп жаткан адам кытай тилинде угуу жөндөмдүүлүгүн көтөрө алат.

Pleco- кытай тилиндеги сөздүк колдонмо.

Hello Chinese, Chinese Skill-бул эки колдонмо кытай тилин үйрөнүүдөгү мөкшө колдонмо болуп саналат. Студенттер кээде Trainchinese системасынын сөздүгүн колдонушат, мындан тышкары, портал жөнүндө айтпай кое албайбыз bkrs.info.

Азыркы этапта кытай тилин үйрөтүү үчүн ойдодо корсотулгондон да сырткары көптөгөн колдонмолор бар. Студент кошумча колдоно ала турчу Скайп, ding talk медиа менен байланышуу, ошондой эле гезиттерди жана китептерди өз алдынча окуу, анын ичинде интернетте жана видеотасмаларды көрүү тилдин деңгээлин жогорулатуу, жаңы билимге жана маалыматка ээ болуунун дагы бир кеңири жолдору болуп саналат.

Жыйынтыктап айтканда, бул макалада айтылган тажрыйба кескин жаңы нерсе эмес экендигин белгилегим келет. Кытай тили мугалимдеринин көпчүлүгү, эгерде алар интернетти сабакта колдоно алышса, интуитивдүү түрдө ушундай ыкмаларга келишет жана азыркы маалыматтык технологиялардын мүмкүнчүлүктөрүн кандайдыр бир деңгээлде колдонушат, анткени азыркы этапта аларды колдонуу мүмкүн эмес. Кытай тилин үйрөнүү боюнча ар кандай Интернет программаларына келсек, биздин оюбузча, аларды кошумча куралдар катары гана сунуштоого болот. Окутуунун негизги дагы окутуучу жетекчилиги астында окуу китеби жана иштин салттуу түрлөрү болуп саналат. Бирок, белгилүү болгондой, студенттин ийгилиги чоң иш тажрыйбасы бар кытай тили боюнча кадыр-барктуу мугалимдердин биринин сонун көрүнүшү боюнча өзүнө көбүрөөк көз каранды: "окутууга болбойт, үйрөнүүгө гана болот". Бул учурда, дээрлик бардык каражаттар жакшы.

Адабияттар:

1. www.bkrs.info -Кытай жана Кытай жөнүндө сайт, чоң кытай-орус сөздүгү
2. https://magazeta.com/studying_chinese
3. <https://lingualeo.com/>
4. Сю Цзялу. Заманбап кытай тилинин түшүндүрмө сөздүгү ("сурот"). Пекин: Вайю цзяосюе Ю яньцзю чубанше, 2015-жыл.
5. <https://ucheba.club/prilozhenija-dlya-izucheniya-kitayskogo-yazyka.html>

Даакыбаева А.Б.

КОСУ Бишкек.

Даакыбаева А.Б.

КРСУ Бишкек.

Даакыбаева А.Б.

Диалогдук кепти калыптандыруу боюнча көнүгүүлөрдүн негизги типтери

Основные типы упражнений по формированию диалогической речи

The main types of exercises for the formation of dialogic speech

Аннотация. Макалада коммуникациянын эн негизги элементи болгон диалогдук кепти калыптандыруу боюнча көнүгүүлөрдүн типтери берилип, тилдик жана кептик коммуникативдик көнүгүүлөр А1, А2 деңгээлин үйрөнүп жаткан тайпалардын жаш өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен берилет. Ошондой эле, диалогдук кепте сүйлөшүп жаткандардын психологиялык, эмоционалдык абалы тууралуу сөз болот. Берилген макаланын жыйынтыгы окутуучулар үчүн баалуу маалымат болуп эсептелет.

Урунттуу сөздөр: кырдаалдуулук, коммуникативдик көнүгүүлөр, реалдуу чындык, окутуучунун репликасы, имитативдүү көнүгүүлөр, репродуктивдүү көнүгүүлөр, орду алмаштырылган көнүгүүлөр, көнүгүүлөрдүн подсистемасы.

Аннотация. В статье описаны типы упражнений по формированию диалогической речи, которая является важнейшим элементом общения, и приведены языковые и речевые коммуникативные упражнения с учетом возрастных особенностей обучающихся групп уровней А1, А2. В диалоге также обсуждается психологическое и эмоциональное состояние собеседников. Результаты данной статьи являются ценной информацией для преподавателей.

Ключевые слова: ситуативность, коммуникативные упражнения, реальная действительность, реплика преподавателя, имитативные упражнения, репродуктивные упражнения, подстановочные упражнения, подсистема упражнений.

Annotation. The article describes the types of exercises for the formation of dialogic speech, which is the most important element of communication, and provides language and speech communication exercises, taking into account the age characteristics of students at levels A1, A2. The dialogue also discusses the psychological and emotional state of the interlocutors. The results of this article are valuable information for teachers.

Keywords: situationality, communicative exercises, reality, teachers remark, imitative exercises, reproductive exercises, substitution exercises, subsystem exercises.

Кептеги ой бөлүшүү грамматикалык формалар менен автоматтык түрдө колдоно билүүнүн жогорку деңгээлин божомолдойт. Кыргыз тилинде грамматикалык көндүмсүз ойду билдирүүгө эч мүмкүн эмес. Бирок, «тилдик-кептик» көнүгүүлөрдүн системасы грамматикалык көндүмдөрдү түзүүдө жетишерлик натыйжалуу болушу мүмкүн эмес [5].

Оозеки кепке үйрөтүүдө мүнөз жана принциптери боюнча көнүгүүлөрдүн түзүлүшүнүн өзгөчө каражаттары талап кылынат. Кыргыз тилди үйрөтүүнүн максаты – пикир алышууга, коммуникативдик ишмердүүлүккө, жана бул ишмердүүлүктү окутуунун негизи катары коммуникативдик көнүгүүлөрдүн болушунда.

Белгилүү болгондой, бардык эле көнүгүүлөр өзүнүн максатына дал келүүгө тийиш. Андыктан, коммуникативдик көнүгүүлөр мүнөзү боюнча коммуникациялык процесстин реалдуу касиеттерине, анын лингвистикалык жана психологиялык өзгөчөлүктөрүнө барабар.

Бул иште тилдик коммуникациянын бардык касиеттери тууралуу сөз кылуунун кажети жок [1]. Алардын ичинен экөөнө гана токтоло кетебиз, анткени методисттердин кээ бирөөлөрү аларга токтолбой өтүп кетишет же болбосо туура эмес түшүндүрмө беришет, андыктан бул касиеттерди түзүү принципиалдык мааниге ээ.

1. Тилдик белгилердин контексттик - кырдаалдык байланышы төмөндөгүчө: а) маалымат менен бөлүшүү ар дайым кеп алышуунун конкреттүү кырдаалдарында болот; б) маалыматтын бирдиктери өз ара тыгыз маанилеш (контексттик) байланышта болот [1].

Адатта методика тарабынан бул касиеттин биринчи жагынын бири гана колдонулат, мындан методисттердин көбү реалдуу чындыктын кырдаалдарын кайрадан түзүү кырдаалдуулуктун өзү деген тыянакка келишүүдө. Мындай кырдаалдуулуктун маанилүүлүгүн окутууда четке кагууга болбойт. Сабакта реалдуу чындыктын кырдаалдарын кайрадан түзүүнүн өзүн колдонуу мүмкүнчүлүгү көбүн эсе бир кыйла чектелери байкалбай койбойт. Мындан тышкары, кырдаалдуулуктун грамматикалык көндүмдөрдүн түзүлүп чыгышына өтө аз даражада өбөлгө түзөт, анткени көнүгүүдөгү автоматташтырылган грамматикалык форма жетишерлик кайталаланат. Биздин оюбузча, реалдуу чындыктын

кырдаалы жана кептик кырдаал сыяктуу эки түшүнүктү так ажыратып алуу зарылчылыгы турат.

Негизи тил чындыкты чагылдырат эмеспи. Ошондуктан тилдин ар бир белгисине кырдаалдык маани таандык. Бирок сүйлөө пикир алышуунун ар бир моментинин кандайдыр бир конкреттүү кырдаалына көз каранды болот дегенди билдирбейт. Бир эле «Мен бүгүн көйнөк сатып алдым» деген сүйлөмдү каалаган реалдуу чындыктын кырдаалында, кинодо да, дүкөндө да айтууга болот, маектешүүчү көрсөтүлгөн жерлердин бардыгында «Жүндөн жасалганбы?» деп сурай алышы мүмкүн. Же болбосо сүйлөшүп жаткандардын бирөө «Мен баргым келбей жатат» деп айтып жатса, экинчиси «Сен кайда барышың керек?», «Баргын», «Сен эмне үчүн мурда барган жоксуң?» деп жана башка ушул сыяктуу суроо бериши мүмкүн, бирок сөзсүз түрдө ал «Бүгүн кар жаап койду» деп айтат. Анткени акыркы сүйлөм сүйлөшүп жаткандардын биринчисинин сөзү менен дал келбейт. Булар логикалык да, контексттик жактан да байланышпайт. Биринчи үч сүйлөм андагы «Мен баргым келбей жатат» деген сүйлөм менен байланышкан жана айкын болду, андан кийинки айтылган репликанын аркасында ачылып көрсөтүлдү.

Пикир алышуунун учурунда негизги белги кырдаалдык мааниси эмес, алардын бири-бири менен катыштыгы, корреляциясы эсептелет. Бул учурда коммуникация үчүн реалдуу чындыктын кырдаалы маанилүү эмес. Кепте чындыкты чагылдырган ойлор айтылууда. Ошондуктан чындыктын кырдаалдары кептин өзүнүн маанисинде камтылган. Окутуунун негизи болуп сабакта кептик кырдаалдардын да реалдуу чындыгынын кырдалдары менен бирге кайрадан түзүлүшү эсептелет деген тыянак чыгарууга болот.

Эми ушул түшүнүктөрдү түзүп көрөлү. Реалдуу чындыктын кырдаалы - анда катышкан жактардын да сүйлөшүүсү. Ал эми кептик кырдаал – кепте колдонулган тилдин белгилеринин логикалык контекст менен өз ара байланышкан жыйындысы. Кептик кырдаал сүйлөшүүнүн бирдиги болот. Бул нерсе аңгемелешип жаткандардын ортосунда эки элементтен турат:

а) суроо жана жооптун:

- Сен качан кетесиң?

- Эртең.

б) сүйлөшүп жаткандардын бирөөсүнүн айтуусу жана экинчинин репликасы:

- Мен үйгө кетем.

- Күтө тур.

Же болбосо:

- Акматов үй сатып алды.

- Качан?

Кийинки диалогдогу кептик кырдаалдар өтө эле көп түрдүү, сүйлөшүп жаткандардын экинчисинин репликалары ар кыл сезимдерди билдириши мүмкүн. Демек, өз кезегинде экинчи репликалар биринчи сүйлөшүп жаткандын жаңы айткандарынын суроолоруна жооп берүүгө түрткү болот. Ушундан улам эки же андан көп адамдардын пикир алышуусунан диалог пайда болот. Ал эми алгачкы диалогдо суроо-жооптук көнүгүүлөрдүн түрүндөгү репликалар колдонулуп, кепке үйрөтүү методикасына таянат.тибиндеги. Суроолорго жооп болуп түшкөн репликалар окутуу процессинде негизги орунда болушу шарт. Жогорудагы кептик кырдаалдар коммуникациялык көнүгүүлөргө лингвистикалык негиз боло алат. Кептик кырдаалдардын келтирилген мисалдарында экинчи репликалар болгон фактынын

кырдаалдарына кызыгуу менен («Качан?»), кыймыл-аракетти болтурбоо каалоосу менен («Күтө тур!») жана башка ушул сыяктуу жооптор менен тастыкталат.

Сүйлөп жаткандын коммуникативдик жагдайы. Адамдын кебинде айлана-чөйрөдөгү чындык чагылдырылат. Себеби жандуу сөздө сезимдердин бай гаммасы камтылып, сүйлөмдө чындык гана чагылдырбай, кырдаалга жараша сүйлөп жаткандын ал чындыкка болгон мамилеси кошо чагылдырылат.

Эгер сүйлөшүп жаткан адамдардын позициясында психологдордун айтымында адамдын чегин чече турган маселени түшүнүүсүн далилдеп: «ага эмнени жана кандайча айтарын, аң-сезимдүү кыймыл-аракетти түзүү мүмкүндүгүн билет» [1]. Мындан улам төмөндөгүдөй жыйынтыкка келсе болот: адамдык кептин функцияларынын негизи болуп коммуникативдик функция эсептелет, сүйлөп жаткан процессте сүйлөп жаткан адам коммуникацияда болот. Андыктан коммуникативдик ишмердүүлүктө сүйлөп жаткандардын репликаларынын өзгөчө боектору пикир алышуудагы сезимдердин стимулу менен коштолот.

Биздин оюбузча, окутуу процессиндеги көнүгүүлөр пикир алышууда натыйжалуу болуу үчүн төмөндөгүдөй критерийлерди камтышы зарыл: *биринчиден*, автоматтык грамматикалык белги же структуранын болушу менен көнүгүүлөр кырдаалдык учурларды сүрөттөйт; *экинчиден*, окуучунун материалга болгон активдүү мамилесин камсыз кылышы, сүйлөп жаткандын адекваттуу маселесине, тиешелүү коммуникативдик маселесинин болушу менен аткарылышы; *үчүнчүдөн*, сүйлөп жаткандардын бири-бири менен пикир алышуусу адекваттуу мамиле менен коштолуусу зарыл; *төртүнчүдөн*, кыймыл-аракеттин аткарылыш ийгилиги – бул туруктуу көндүмдүн негизи, анткени алардын аткарылышын катамыз камсыз кылуу, ал эми кепте дайыма ката кетиүүгө жол берилип, кыймыл-аракет болуп эсептелбейт, анын натыйжасында динамикалык стереотип пайда болбойт.

Эки диалогду салыштыралы:

1. - Мен кечээ көйнөк сатып алдым.
 - Жүндөн жасалганбы?
 - Ооба. Мен дагы мурда ушундай алгым келген.
 - Жашылбы?
 - Жок, кара. Анча кымбат эмес – 1000 сом.
 - Ооба, чын эле арзан экен.
2. - Сен кечээ көйнөк сатып алдыңбы?
 - Ооба, мен кечээ көйнөк сатып алдым.
 - Сен кандай көйнөк сатып алдың?
 - Мен жүндөн жасалган көйнөк сатып алдым.
 - Сен жашыл көйнөк сатып алдыңбы?
 - Жок, мне кара көйнөк сатып алдым.
 - Бул көйнөк кымбатпы же арзанбы?
 - Бул арзан көйнөк.
 - Сенин көйнөгүң канча турат?
 - Меним көйнөгүм – 1000 сом.

Мазмуну боюнча бул эки диалог окшош, бирок айтылуу формасы боюнча ар түрдүү. Өзүнчө алганда экинчи диалогдун ар бир сүйлөмү кепте болушу мүмкүн, бирок жалпысынан алганда, албетте, толук мүмкүн эмес. «Сен кечээ көйнөк сатып алдыңбы?» деген сыяктуу диалогдун биринчи суроосун өтө белгилүү кырдаалда гана берүүгө болот. Окуучунун көз карашы менен алганда, «А мен болсо дүкөндө кечээ болгон жокмун» деп жооп берүү толук

логикалуу болор эле. Бирок бул учурда көнүгүү «түшүп калат» да, берилген белгилүү структураны же белгини автоматташтыруу үчүн көнүгүүнү түзүүнүн зарылдыгы жагынан алып караганда такыр алгылыктуу эмес.

«А мен кечээ көйнөк сатып алдым.» деген сыяктуу билдирүү – башка жагынан алып караган болсок. «Жүндөн жасалганбы?», «Өңү кандай?», «Качан?» ж.б.у.с. аңгемелешүүчүнүн ар кыл кырдаалдарында ушул сүйлөмдөрдүн логикалык контексти болушу менен ынанымдуу жооп берет.

Тигил же бул потенциалдуу жашырын билдирүүдө (сүйлөмдө) логикалык контексттин диапозону өтө кең экендигин эске алуу керек. Көптөгөн себептер менен бир эле окшош ойду айтуу ар кандай репликаларды туудурушу мүмкүн. Кайсы бир белгилүү грамматикалык форманын автоматизациясы тууралуу сөз болуп жаткандыгына байланыштуу, көнүгүүнү ар бир окуучунун репликасы бир маанилеш болгондой кылып түзүү керек. Башкача айтканда, логикалык контекст грамматикалык форманын багытындагы автоматизация үчүн зарыл, бирдей ачылышы керек.

Коммуникативдик көнүгүүлөрдүн мүмкүн болгон түрлөрүн карап чыгалы. Коммуникативдик көнүгүүлөрдү: түзүлүшү, аткарылыш ыкмасы, алардын багыты боюнча ажыратуу керек.

I Түзүлүшү боюнча коммуникативдик көнүгүүлөр 5ке бөлүнөт: 1) Эки мүчөлүү, окутуучунун жана студенттин эки репликасынан турган – кептик кырдаалдар; 2) Үч мүчөлүү көнүгүүлөрдө экинчи реплика биринчи аңгемелешүүчүнүн репликасын кайрадан талап кылат; 3) Улантылган эки мүчөлүү көнүгүүлөрдү көрсөтүп турган кеңейтилген көнүгүүлөр; 4) Багыттын комплексинин негизинде түзүлгөн бир нече кептик кырдаалдарды көрсөтүп турган комплекстүү көнүгүүлөр; 5) Бир грамматикалык тема менен байланышкан бир нече белгилерди колдонууга багытталган тематикалык көнүгүүлөр.

II Аткарылыш түзүлүшү боюнча коммуникативдик көнүгүүлөрдүн 4 түрүн ажыратууга болот:

- окшош коммуникативдик көнүгүүлөрдү аткарууда студент белгилүү ойду билдирүүдө окутуучунун репликасындагы тилдик формаларды табып жана аны өзгөртпөй туруп кепте колдонуган *имитативдүү* түрү.

- грамматикалык белгинин же түзүлүштүн формаларына лексикалык бирдиктердин алмаштырылышы менен мүнөздөлгөн *орду алмаштырылган көнүгүүлөр*.

- сөздөрдүн тартибинин, этиштин жагынын, зат атоочтун жөндөмөсүнүн же санынын, этиштин чагынын жана башка ушул сыяктуунун өзгөрүшү менен белгиленип божомолдонгон *парафразалык коммуникативдик көнүгүүлөр*.

- белгилердин жана түзүлүштөрдүн мурунку көнүгүүлөрүндө студенттердин өздөштүргөн репликаларында калыбына келтирилишин божомолдогон *репродуктивдүү коммуникативдик көнүгүүлөр*.

III Багыттары боюнча коммуникативдик көнүгүүдө тигил же бул сезимди билдирет; ал эми милдети боюнча суроолуу, констаталык, терс жана буйрук деп бөлүүгө болот. Е.А.Быстрова көнүгүүлөрдүн типологиясын иштеп чыгууда көнүгүүлөрдүн тилдик жана кептик 2 тибин бөлүп карайт [2].

Жогорудагы классификация чет тилдерди окутуу методикасына таянып салыштырылып берилди. Классификация анын милдеттеринин негизги максатына жараша көнүгүүлөрдүн өзгөчө типтерин бөлүп чыгууга мүмкүндүк берет (конкреттүү материалга же кубулушка ээ болуу менен байланышкан билүүнү жана көндүмдү калыптандыруучу көнүгүүлөр, оозеки

жана жазуу билүүнү жана күндүмдү, алардын айырмачылыктарын эске алуу менен диалогдук жана монологдук кепти калыптандыруучу көнүгүүлөр).

Комплекстүү көнүгүүлөрдүн жыйындысы практикалык жактан көндүмгө ылайыкталган көнүгүүлөрүнүн подсистемасын түзөт. Көнүгүүлөрдүн системасы өзүнө подсистеманы камтыйт.

Диалогдук кептин билүүлөрүн өөрчүтүүчү максаттуу окуу кыймыл-аракеттин комплексинде үйрөнүп жаткан тилдеги диалогдошууга мүмкүнчүлүгүн өөрчүтүүчү көнүгүүлөр да, ошондой эле даярдоочу көнүгүүлөр кириши керек [3]. И.В.Рахманов оозеки кепке үйрөтүүдө милдети, материалдын мүнөзү жана анын аткарылыш ыкмасы боюнча көнүгүүлөрдүн 3 тибин сунуш кылат. И.Ф.Салистра кептик билүүнүн градациясында негизделген жана үйрөтүүнүн жүрүшүндө анын орун алышын чагылдырган көнүгүүлөрдүн типологиясын көрсөттү: баштапкы (этиштерди жактоону, зат атоочторду жөндөөнү, тилдик кубулуштарды таанып билүүнү түзүп чыгуу); кепке чейинки (ар кандай түрдөгү үлгүгө салынган көнүгүүлөрдүн татаал тилдик комплекстерин билүү жана кайрадан калыбына келтирүү); кептик (оозеки жана жазуу кепти түшүнө билүү жана өзүнүн оюн билдире алуу);

Жыйынтыктап айтканда, орус окумуштууларынын пикирлерине таяна турган болсок, (И.Ф.Салистра, И.В.Рахманов жана башкалар) диалогдук кепте сүйлөшүп жаткан эки же андан көп адамдардын пикир алышууда бири-бири менен адекваттуу мамилелери, эмоциялык сезимдери, репликаларынын бирине-бири жуурулуусу, ошондой эле берилген суроолордун жооп катары репликалары карама-каршы жагдайларды сүрөттөө менен коштолот. Мындай жагдай кыргыз тилинде, орус тилинде же болбосо чет тилдеринде табигый көрүнүш болуп саналат. Ушундан улам окутуучу тайпанын үйрөнүү (A1, A2) деңгээлине жараша көнүгүүлөрдүн системасын же подсистемасын өзү гана ылайыктап түзүп, окутуу процессин алда канча натыйжалуулугун жогорулата алат.

Пайдаланылган адабияттар:

1. Пассов Е.И. Коммуникативные упражнения. Пособие для преподавателя, М., - Л. «Просвещение», 1967г.
2. Скалкин В. Л. Коммуникативные упражнения на английском языке; М; «Просвещение», 1983г.
3. Скалкин В. Л. Обучение диалогической речи. Пособие для учителей. – К., Радянская школа, 1989г.
4. Быстрова Е. А. Теоретические основы обучения русской фразеологии в национальной школе, М. «Педагогика» 1985.
5. Шубин Э.П. Основные принципы методики преподавания иностранных языков. М. 1964
6. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии, М. 1946.

*Деркембаева Н. К., Токтокуева М. Ж.
Ж. Баласагын атындагы КУУ
Чет тилдер кафедрасы
Деркембаева Н. К., Токтокуева М. Ж.
Кафедра иностранных языков
КНУ им. Ж. Баласагына,
Derkembaeva N. K., Toktokueva M. Zh.
Department of Foreign Languages
KNU named after J.Balasagyn*

Англис тилин окутуудагы активдүү жана интерактивдүү методдордун түрлөрү
Типы активных и интерактивных методов обучения английскому языку
Types of active and interactive methods of teaching english

Аннотация. Макалада англис тилин окутуунун активдүү жана интерактивдүү ыкмалары каралат. Англис тили сабактарында ушул ыкмалардын жана ыкмалардын айрымдарын колдонуу мүмкүнчүлүгү сүрөттөлгөн. Активдүү жана интерактивдүү окутуу ыкмасы англис тилин үйрөнүүгө түрткү берет, окуу процесси кызыктуу жана көңүлдүү болуп, студенттер өздөрүн эркин сезишет.

Урунттуу сөздөр: интерактивдүү окутуу методу, чет тилдерди окутуу ыкмалары, активдүү окутуу методу

Аннотация. В статье рассматриваются активные и интерактивные методы преподавания английского языка. Описана возможность использования некоторых из этих методов и приемов на уроках английского языка. Активный и интерактивный метод обучения повышает мотивацию в изучении английского языка, процесс обучения становится более интересным и развлекательный, а студенты чувствуют себя свободнее.

Ключевые слова: интерактивный метод обучения, методы обучения иностранным языкам, активный метод обучения

Abstract. The article discusses active and interactive methods of teaching English. The possibility of using some of these methods and techniques in English lessons is described. An active and interactive teaching method increases motivation in learning English, the learning process becomes more interesting and entertaining, and students feel freer.

Keywords: interactive teaching method, methods of teaching foreign languages, active teaching method

Жалпы глобалдашуу агымына байланыштуу жана ар түрдүү тилдердин жана маданияттардын тыгыз байланышып, аракет кылуу шартында чет тили өзгөчө мааниге ээ болуп жатат. Себеби көптөгөн адамдардын бири-бири менен болгон ар кандай иш-аракеттеринде, мамиле, байланыштарында тилге болгон керектөөлөр көбөйүүдө. Буга ылайык чет тилин үйрөнүү зарылчылыгы жаралып, аны кантип окутууга карата кызыкчылыктар өсүүдө. Ушуга байланыштуу чет тилдерди окутууда жаңы усул-ыкмаларды жана жаңычыл технологияларды колдонуу өтө курч маселе болуп чыга келди. Чет тилди баштагыдай салттуу окутуу методикасы менен бирге эле, жаңычыл окутуу, заманбап методикалык усул-ыкмаларды пайдалануу, сабактарды көрсөтмөлүү жүргүзүү жана алдыңкы технологиялык жетишкендиктердин жардамы менен, окутуп-үйрөтүүнүн натыйжалуулугун арттыруу зарыл. Себеби аалам азыр тез өзгөрүүнүн шартында жашап жатат, маданий, илимий тажрыйбалардын аралашуу интеграциясы жүрүп, бул өзгөчө жаңы шарттарга ыкчам көнүгүшү, окуп-үйрөнүлгөн тилдин жардамы аркылуу жеке билимин, ой өрүштөрүн көтөрүү, тил аркылуу ошол чөйрөнүн коомдук турмушуна багыт жана тез аралашуу ж.б. маселелер бар.

Методду педагогикалык категория катары өтүлө турган материалды кандай ыкма менен натыйжалуу берүүнүн жолдорун көрсөтүү десек, методдорду тилди үрөнүүдө коюлган максатка жетүү үчүн пайдаланган каражат катары кабыл алсак болот. Демек, тилди үйрөнүүдө натыйжага тез жана сапаттуу жетүү үчүн тандап алган методдун ролу абдан маанилүү. Башкача айтканда, ийкемдүү, туура метод тандалса тил бат өздөштүрүлөт .

Окутуу процессинде колдонулган методдорду окутуучу менен студенттин ортосундагы иш-аракеттерге жараша жалпысынан төмөнкүдөй методдорго бөлүүгө болот: 1. Пассивдүү методдор; 2. Активдүү методдор; 3. Интерактивдүү методдор

Англис тилин окутууда жаңы маалыматтык технологияларды колдонуу маселеси барган сайын актуалдуу болуп баратат. Окуу процессин күчөтүү үчүн компьютерди жана мультимедиялык каражаттарды колдонуу окутууда жеке багыттагы мамилени гана эмес, студенттердин билим деңгээлин эске алуу менен жекелештирүүнү жана дифференциациялоону камсыз кылат.

Билим берүүнүн жаңы сапатына, чындыгында адекваттуу заманбаптыкка жетишүү үчүн, англис тили окутуучусу маалыматтык-компьютердик технологияларды өздөштүрүп гана тим болбостон, салттуу түрдө жетектөөчү жана көзөмөлдөөчү функциялар акырындык менен багыттоочу жана тутумдаштыруучу менен алмаштырылып, окуу процессине болгон мамиле канчалык өзгөрөрүн түшүнүшү керек. Ушул шарттарда гана окутуучунун жана студенттердин маалыматтык-билим берүү чөйрөсүндө максаттуу биргелешкен иш-аракеттери толук жүзөгө ашырылышы мүмкүн.

Эгерде салттуу окутууда негизги милдет студенттерге белгилүү бир билимди берүү, бир катар көндүмдөрдү калыптандыруу болсо, анда активдүү окутуу ыкмаларынын максаты – студенттерди таанып-билүү көйгөйлөрүн коюуга жана чечүүгө үйрөтүү, ал үчүн маалыматты табуу, кайра иштетүү, пайдалануу жана түзүү, маалымат мейкиндигинде багыт алуу.

Көпчүлүк педагогдор активдүү жана интерактивдүү методдорду бирдей эле деп эсептешет, бирок булардын окшоштук жана өзгөчөлүк жактары бар. Интерактивдүү методдорду учурдун талабына ылайык келген активдүү методдордун бир формасы катары кароого болот.

Интерактивдүү методдорду окуу процессине катышуучулардын биргеликте жүргүзгөн иш-аракеттерине негизделген окутуунун заманбап методдору катары кароого болот. Интерактивдүү деген сөз («inter» – өз ара, «act» – аракет) биргеликте жүргүзүлгөн иш-аракет дегенди түшүндүрөт. Окутуунун интерактивдүү методу «окутуучу - студент», «студент - студент», «студент - окутуучу предмет» ортосундагы байланышты түшүндүрөт, б.а. интерактивдүү окутуу бул катышуучулардын өз ара аракеттенишүүсүнө негизделген окутуу методу.

Интерактивдүү окутуунун милдеттери:

- студенттердин сабака болгон кызыгууларын ойготуу;
- окуу материалдарын мыкты өздөштүрүүсүн камсыздоо;
- берилген тапшырмаларды аткарууда студенттердин өз алдынча изденүү аракеттерин өнүктүрүү;
- команда менен иштөөгө үйрөтүү, сөз эркиндик укугун коргоого, сабырдуулука үйрөтүү; - студенттердин ортосундагы мамилелерди калыптандыруу;
- кесиптик жана турмуштук чеберчиликтерин өстүрүү;
- студенттерди компотенттүүлүккө үйрөтүү. Интерактивдүү методдор студенттердин сабака болгон кызыгууларын ойготот, ошондой эле алардын окуу материалын терең өздөштүрүүсүн, билгичтиктерин, ой-жүгүртүүлөрүн, чыгармачылыгын, өз алдынча изденүүлөрүн өркүндөтөт жана коммуникативдик жөндөмдүүлүктөрүн калыптандырат.

Чет тилин үйрөтүүдө интерактивдүү методдордун бир нече түрлөрү колдонулат. Мисалы, алардан тегерек стол (дискуссия, дебаттар) жана мээ чабуулу (брейнсторминг ж.б.) .

Жогоруда каралган негизги методдордон сырткары, интерактивдүү окутуунун башка түрлөрү да бар. Мисалы, Оюн түрүндөгү окутуу методу, casestudy (кырдаалды анализдөө) методу, мастер класс методу, чыгармачылык менен аткарылуучу тапшырмалар, кичи группаларда иштөө, интерактивдүү экскурсия, видеоконференция, социалдык-психологиялык тренинг, фокус группа, портфолио методу, проектер методу, группалык талкуулар ж.б.

Активдүү окутуу ыкмалары (АОЫ) бул окуу материалын өздөштүрүү процессинде студенттердин ой жүгүртүү жана практикалык иш-аракеттеринин активдүүлүгүн жана ар түрдүүлүгүн камсыз кылган методдордун тутуму. Активдүү окутуу ыкмалары практикалык багытка, оюн иш-аракетине жана окутуунун чыгармачыл мүнөзүнө, интерактивдүүлүккө, ар түрдүү коммуникацияларга, диалогго жана полилогго, окуучулардын билимин жана тажрыйбасын пайдаланууга, алардын ишин уюштуруунун топтук формасына, бардык сезүү органдарын процесске тартууга, окууга жигердүү мамиле жасоого, кыймылга жана ой жүгүртүүгө негизделет. Ар бир ыкманы аны колдонгон адам активдүү кылат.

Эгерде пассивдүү сабактар авторитардык формада өтүлсө, ал эми англис тилин окутууда активдүү сабактар демократиялык формада өтүлөт. Окутуунун активдүү методдору – билим алуучулардын (студенттердин) өз алдынча таанып билүү ишмердүүлүктөрүн өркүндөтүүчү методдор катары каралат.

Азыркы учурда окутуунун активдүү формалары боюнча бирдиктүү классификация жок. Биз төмөнкү классификацияга көңүлүбүздү бурдук.

Окуу жана таанып-билүү ишмердүүлүгүнүн мүнөзү боюнча окутуунун активдүү ыкмалары (имитация) профессионалдык ишмердикти имитациялоого багытталган имитациялык жана имитациялык эмес ыкмаларга бөлүнүшөт. Имитациялык ыкмалар өз кезегинде ойнолуучу жана ойнолбоочу болуп бөлүнөт. Ойнолбоочуларга конкреттүү ситуацияны анализдөө, көрсөтмө боюнча иш-аракет ж.б. таандык. Ойнолуучу ыкмалар: ишкердик оюндары, дидактикалык жана окутуучу оюндар, кырдаалдык оюндар, оюн ыкмалары жана процедуралар, активдуу режимдеги тренингдерге бөлүнөт.

Проблемаларды чечүүнүн жүрүшүндө катышуучулардын иш-аракетинин түрүнө жараша методдор төмөнкүчө бөлүнөт: объекттерди же аракеттерди ар кандай мүнөздөмөлөр боюнча рейтингдештирүү; процесстерди жана структураларды оптималдаштыруу; объекттерди долбоорлоо жана куруу; башкарууда, баарлашууда жана конфликттик кырдаалдарда аракеттердин тактикасын тандоо; инженердик-долбоорлоо, изилдөө, башкаруу же социалдык-психологиялык маселени чечүү; көңүл буруу, ойлоп табуучулук, оригиналдуулук, ой жүгүртүүнүн ылдамдыгы жана башка көндүмдөрдү көрсөтүү жана үйрөтүү.

Катышуучулардын саны боюнча: индивидуалдык, топтук, коллективдик ыкмалар, ошондой эле диаддык жана триададагы катышуучулардын ишин камтыган методдор белгиленет.

Биз ОАЫнын төмөнкү классификациясына таянабыз, бул аларды төрт топко бөлүүнү, окутуунун топтук жана жеке формаларын бириктирүүнү, биринчиси үстөмдүк кылууну камтыйт.

ОАЫнын классификациясы.

Дискуссиялык методдор (эркин жана багытталган дискуссиялар, адистердин жолугушуулары, турмуштук жана кесиптик окуяларды талкуулоо ж.б.) өз ара аракеттенүүнү,

пикир алмашууну уюштуруу функциясын аткарган, зарыл болгон учурда топтук чечимди иштеп чыгуу жана кабыл алуу процесстерин башкаруучу лидердин пассивдүү позициясы менен катышуучулардын жандуу жана түз баарлашуусуна тузулгон.

Ошентип, дискуссиялык ыкмалары негизинен катышуучулардын коммуникативдик компетенттүүлүгүнүн элементтерин өнүктүрүү үчүн колдонулат. Бирок ошо менен бирге аларда талашып-тартышуу жөндөмү гана иштелип чыкпастан, компромисс таба алуу, ар кандай адамдардын жана топтордун көз караштарын жана кызыкчылыктарын эске алуу менен биргелешкен чечимдерди кабыл алуу да иштелип чыгат.

Оюндун бардык же бир нече маанилүү элементтерин (оюн кырдаалы, ролу, активдүү ойноо, реалдуу окуяларды реконструкциялоо) колдонуучу оюн ыкмалары (ишкердик, уюштуруучулук жана активдүүлүк, симуляция, ролдук оюндар, психодрама, социалдык драма ж.б.у.с.) жана тигил же бул себептерден улам, адамга жеткиликсиз болгон жаңы тажрыйбаны алууга багытталган ыкмалар.

Оюн ыкмалары айланадагыларга зыян келтирбестен, олуттуу убакытты жана каржылык чыгымдарды талап кылбастан, жаңы тажрыйба алууга мүмкүндүк берет.

Ошо менен бирге, оюндардын бир катар түрлөрү (окутуучу, ж. б.) дискуссия жүргүзүүнүн ыкмаларын колдонушат, демек, жогоруда айтылгандарга окшош маселелерди чечишет. Катышуучуларга психотерапевтик таасир берүүчү оюндар (психодрама) бар, ошондуктан бул ыкма же анын варианттары тренингде көп колдонулат.

Рейтингдик ыкмалар (эффетивдуулук рейтинги, популярдуулук рейтинги), атаандаштыктын таасиринен окуучулардын активдүүлүгүн активдештирүү, жетишкендикке болгон муктаждыкты жөнгө салуу. Рейтиндик методдор тарбиялык, тарбиялык жана кесиптик мотивацияны сактоого жана өнүктүрүүгө, алардын субъективдүү мүнөздөмөлөрүн өнүктүрүүгө (активдүүлүктү, жоопкерчиликти, ышкыны, андоону ж.б.) багытталган.

Катышуучулардын өздүгүнө жана журум-турумуна таасир этип, стимулдаштырууга, коррекциялоого, дарылоого, өнүктүрүүгө таасир этууге багытталган тренингдик ыкмалар (журум-турумга жана инсандыкка багытталган тренингдер).

Тренингдик ыкмалары негизинен коррекциялоочу-өнүктүрүүчү жана психотерапевтик багытка ээ, бирок ошол эле учурда тиешелүү көндүмдөрдү жана жөндөмдөрдү өркүндөтүүдө, турмушта жана ишмердикте кемчиликтердин себептерин түшүнүүдө, өзүн-өзү таануу жана өзүн-өзү кабыл алуу үчүн дагы колдонулушу мүмкүн. Процедура катары алар жогоруда саналып өткөн ОАЫ топторунун дээрлик бардыгын камтышы мүмкүн, ошондуктан айрым авторлор тарабынан социалдык-психологиялык окутуунун негизги ыкмаларына киргизилген.

Ошентип, англис тилин окутуунун активдүү жана интерактивдүү ыкмалары төмөнкү жыйынтыкты алып келет:

- позитивдүү окуу мотивациясын түзүү;
- студенттердин таанып-билүү активдүүлүгүн жогорулатуу;
- студенттерди билим берүү процессине активдүү тартуу;
- өз алдынча иш-аракеттерди стимулдаштыруу;
- таанып-билүү жараяндарды өнүктүрүү-сөз, эс тутум, ой жүгүртүү;
- окуу маалыматтарынын чоң көлөмүн натыйжалуу өздөштүрүү;
- чыгармачылыкты жана стандарттык эмес ой жүгүртүүнү өнүктүрүү;
- студенттердин инсандык коммуникативдик-эмоционалдык чөйрөсүн өнүктүрүү;

- ар бир студенттин жеке мүмкүнчүлүктөрүн ачуу жана алардын көрүнүшү жана өнүгүшү үчүн шарттарды аныктоо;
- өнүктүрүү жана универсалдуу көндүмдөр.

Билим берүү процессинде активдүү жана интерактивдүү методдорду системалуу жана максаттуу колдонуу билим берүү процессинин натыйжалуулугун жана окутуунун, тарбиялоонун жана өнүктүрүүнүн пландаштырылган максаттарына кепилденген жетишүүнү камсыз кылууга мүмкүндүк берет.

Адабияттар:

1. Абрамова И.Г. Интерактивные методы обучения в системе высшего образования. – М.: Гардарика, 2008. – 368 с.
2. Активные методы обучения: Электронный курс. – <http://www.moi-universitet.ru/>
3. Привалова Г.Ф. Активные и интерактивные методы обучения как фактор совершенствования учебно-познавательного процесса в вузе // Современные проблемы науки и образования. - 2014. - №3.
4. Григальчик Е.К., Губаревич Д.И. Обучаем иначе. Стратегия активного обучения. - Минск: Современное слово, 2003.
5. Поляков С.Д. В поисках педагогической инновации. - М.: Дрофа, 2003.

УДК: 821:82-3(575.2)(043-3)

Жусуева С. К.

Б.Сыдыков атындагы Кыргыз-Өзбек

эл аралык университетти

Элект.дарек: tabica-7@mail.ru

Zhusueva S. K.

Kyrgyz-Uzbek International

University named after B. Sydykov

Elect.darek: tabica-7@mail.ru

Кыргыз адабиятындагы очерк жанрынын калыптанышы жана өнүгүшү

Формирование и развитие жанра очерка в кыргызской литературе

Formation and development of the essay genre in kurguz literature

Аннотация. Аталган макалада кыргыз адабиятында очерк жанрынын калыптануу жана өнүгүү мезгили талдоого алынды. Очерк жанры Совет өкмөтүнүн орношу менен бирге жаралып, орус адабиятынын таасиринде өнүккөндүгү, негизги мазмунун Совет өкмөтүнө карата пропагандалоо, үгүттөө камтып, эмгекчилердин күжүрмөндүк менен көрсөткөн эмгектеринин натыйжасы камтылып, үзгүлтүксүз гезит беттеринде жарыяланып тургандыгы жана алгачкы очеркисттер, алардын очерктериндеги адабий-көркөм жетишкендиктери жана мүчүлүштүктөрү адабиятчы-сынчылардын, окумуштуулардын изилдөөлөрүнүн негизинде талданып берилди. Очерк жанрынын калыптанышындагы эки доор: - биринчиси, Совет өкмөтү учурундагы, б.а., алгачкы фактылык очерктерден тарта, 50-70-жылдардагы көркөмдүк-тематикалык жактан бай мазмунга ээ очерктерди; -экинчиси, эгемендүүлүк жылдардагы очерктик чыгармалардын мазмундук-көркөмдүк, тарыхый тематиканы камтыгандыгы жана очеркисттердин баяндоо ыкмаларынын өзгөчөлүктөрүнө токтолуп өттүк.

Урунттуу сөздөр: очерк жанры, публицистика, эпикалык тек, баяндоо, документалдуулук, жанрдык-типологиялык, идеялык-тематикалык, портреттик очерк, жол очерки, тарыхый очерк;

Аннотация. В статье анализируется период формирования и развития жанра очерка в кыргызской литературе. Жанр эссе зародился с установлением советской власти и развивался под влиянием русской литературы, основное содержание включало пропаганду и агитацию против Советской власти, результатов упорного труда рабочих, литературные и художественные достижения и недостатки в их очерках анализировались на основе исследований литературоведов и ученых. Две эпохи в становлении жанра эссе: - первая, из самых ранних фактических очерков советской эпохи, т. Е. Сочинений 50-70-х годов, имеющих богатое художественное и тематическое содержание; - во-вторых, мы сосредоточились на содержательно-художественной, исторической тематике очерков лет независимости и особенностях повествовательной методики публицистов.

Ключевые слова: жанр очерк, публицистика, эпический род, повествование, документальность, жанрово-типологический, идейно-тематический, портретный очерк, путевой очерк, исторический очерк

The article analyzes the period of formation and development of the essay genre in Kyrgyz literature. The essay genre originated with the establishment of Soviet power and developed under the influence of Russian literature, the main content included propaganda and agitation against Soviet power, the results of the hard work of the workers, literary and artistic achievements and shortcomings in their essays were analyzed on the basis of research by literary scholars and scientists. Two eras in the formation of the essay genre: - the first, from the earliest factual sketches of the Soviet era, ie, Works of the 50-70s, which have a rich artistic and thematic content; - secondly, we focused on the content-artistic, historical themes of essays on the years of independence and the specifics of the narrative methodology of publicists.

Key words: essay genre, journalism, epic genre, narration, documentary, genre-typological, ideological-thematic, portrait sketch, travel sketch, historical sketch

Кыргыз адабиятындагы очерк жанрынын “жаралуу тарыхы”, же “калыптануу мезгили”

Совет өкмөтүнүн келиши менен тыгыз байланыштуу. Кыргыз адабиятынын тарыхы тээ тереңде болгону менен алгачкы очерктер идеялык-тематикалык жактан Советтик идеологияга сугарылган, өз мезгилиндеги көп улуттуу совет адабиятындагы очерктерге сыпатташ чыгармалардан болгондугу анык. Ошентип, очерк жанры кыргыз профессионалдык адабияты, кыргыз журналистикасы жаралып, калыптана баштаган күндөн тартып коомдук турмуштун бардык тармагын камтып, адабий-тарыхый, маданий өнүгүүнүн этаптык өзгөчөлүктөрүнө жараша жанрдык-структуралык, идеялык-тематикалык жактан жаңыланып, улам байып, өнүгүп келди.

Кыргыз очерки эки тарыхый доорду башынан өткөрдү:

- Биринчиси, Совет өкмөтүндөгү “тендик”, “жаңы заман” деп аталган мезгил, илим-билимге жол ачылып, түп-тамырынан өзгөргөн түшүнүктөр, социалисттик идеядагы жаңы мамлекет, советтик бийликтин келиши. Муну менен кошо кыргыз очерки адабияттын башка жанрларындай жаңыдан жаралып, калыптанып, совет өкмөтүнүн идеологиясын, жаңы замандын жаңылыктарын жайылтуучу пропагандисттик милдет өтөп, жанрдык-типологиялык жактан көп түрдүүлүгү артып, улуттук адабиятта туруктуу ордун тапкан. Бирок ушундай жетишкендиктерге карабастан, улуттук адабиятыбыздын очерк жанрында да айрым бир идеялык-тематикалык чектелүүлөр болгондугу айкын. Ушундай себептерден улам очерк жанрынын тарыхый очерк жана проблемалык очерк деп бөлүнгөн типологиялык түрлөрү жетиштүү деңгээлде өнүгө алган эмес. Совет өкмөтү бирдиктүү идеология

түшүнүгүн калк тамырына сиңирип, катардагы колхозчудан Социалисттик Эмгектин Баатырын чыгарууга шыктандырып, күндөлүк турмуштагы тынымсыз өзгөрүүнү күжүрмөн очерк жанры аркылуу ишке ашырып, эл эмгегин, эл турмушун чагылдырган документалдуу, далилдүү көрсөтмөлөрү бар көркөм публицистикалык маанайдагы чыгармалар байма-бай жазылып, улуттук басма сөз бетинде өз өмүрүн баштаган. Элдин социалдык ал-абалын, нравалык көйгөйлөрүн, интернационалдуу көз карашын, Совет өкмөтүнө жан дили менен берилгендикти жана ак кызмат кылууну дал ушул очерктик чыгармалардан айкын көрө алабыз.

- Экинчиси, эгемендүүлүктүн келиши, демократия түшүнүгү, сөз эркиндиги, көз карандысыз мамлекеттин курулушу. Бул мезгил кыргыз элинин басып өткөн жолундагы көп тарыхый фактылардын кайрадан ачылып, жаңыча бааланышына шарт түздү. Мурунку доордо журт башы болгон хан, бий, манаптарды “эзүүчү-эксплуататор” деген Совет доорундагы тап күрөшүнүн бир беткей каралоочу жүйөөлөрү ашкереленип, өз доорунда элдин тынчтыгын, көз карандысыздыгын коргоп, коңшу элдер менен теңата болуп, уникалдуу маданиятты өнүктүрүп, сактап келишинде бараандуу орду болгон эр-азаматтар Ормон хан, Жантай, Жангарач бийлер, Ажыбек датка, Медет датка, Байзак бий, Тагай бий, Атаке баатыр, Алымбек датка, Курманжан датка, ошондой эле, Совет доорундагы Ж.Абдырахманов, К.Тыныстанов, И.Арабаев, А.Орозбеков ж.б. сыяктуу кыргыз интеллигенциясы кептелген кесепеттүү трагедия жана башкалардын көмүлө көмүскөдө калган ачуу тарыхына жаңыча илимий баа берүү аракеттери башталды. Бул жылдар ошондой эле фактылык маалыматтарга каныккан, жаңы сапаттагы тарыхый очерктердин жазылышын шарттады.

Жанрдык табияты боюнча толугу менен эпикалык текке кирген кыргыз очерки ХХ кылымдын 20-жылдарынын соңунан бери өз өмүрүн улап, дайыма турмуш менен үзөңгүлөш жашап келатканына карабай, көбүнчө аны публицистикалык макала материалдар менен тең кароо адатка айланган. Ушундан улам очерк жанры публицистика менен гана катарлаш калып, бир беткей каралып, көркөм прозалык касиети кеңири сөзгө алынган эмес. Кыргыз адабиятында очеркти илимий-теориялык изилдөөгө алган К.Осмоналиевдин “Кыргыз совет адабиятында очерк жанрынын өнүгүшү жөнүндө кээ бир пикирлер”, “Кыргыз очерктеринин жанрдык эволюциясы”, А. Табалдиевдин “Публицистиканын өзгөчөлүктөрү жөнүндө”, “Азыркы күндүн очерктерине карата ойлор”, А.Мырзакулов “Замандашыбыздын турпаты - очеркте”, Ж.Суванбеков “Кыргыз адабиятындагы кай бир көркөм очерктер жөнүндө пикир”, А.Эркебаевдин “Очерк-майда жанр эмес”, М.Сасыкуловдун “Кыргыз очеркинин алгачкы абалы”, К.Эдилбаевдин “Табияты-жоокерлик”, Ү. Касыбековдун “Очерк – көркөм изилдөө” деген эмгектерди белгилөөгө болот.

Илимий адабияттарда жана терминологиялык сөздүктөрдө очерктин жанрдык табиятына карата түрдүү аспектиден мүнөздөмөлөрү менен лексикалык түшүндүрмөлөрү такталган. Ал эмгектерде очерктин теориясына жана спецификасына, жанрдык түрлөрүнө, дидактикалык жана тарбиялык-таанытуучулук табиятына аныктамалар берилген:

Очерк (ор. – баяндоо) – *эпикалык түрдүн негизги жанрларынын бири*. Мында турмуштагы *реалдуу адамдардын тагдыры, чыныгы болгон окуялар сүрөттөлөт. Анын негизги өзгөчөлүгү – документтүүлүгү. Цифра, фактыларды бурмалоого жол берилбейт*. Бирок муну менен очеркте жазуучунун ролун жокко чыгарууга болбойт, автор сүрөткер катары фактыларды көркөмдөйт, *каармандардын типтүү мүнөзүн түзөт*, сүрөттөп жаткан объектисине карата мамилесин билдирет. Ошондо гана убактылуу окулуп, кайра унутулчу

“адабияттын” деңгээлинен көтөрүлүп, эстетикалык рахат берүүчү көркөм адабияттын деңгээлине өсүп жетет. Очеркте каармандын портрети, жүрүш-турушу, мүнөзү, психологиясы берилет. Ар кандай эле чыгармалардагыдай мүнөз индивидуалдаштырылат, конфликттер коюлат жана чечилет. Очерктин дагы бир өзгөчөлүгү – *оперативдүүлүгү*. Ар мезгилдин актуалдуу маселелерин көтөрүп чыгуу менен, көбүнчө газета-журналдар үчүн жазылат, бирок муну менен очерктин “окуу мезгили” өтүп кетет деп айтууга болбойт [5; 110-б.].

Очерк - аңгеме, новелла, эссе, повесть, роман менен бирге эпикалык баяндоо түрүнө кирген жанр. Очерк изилдөө менен аңгеменин ортосунда турат, себеби образдуулук менен публицистика бирге жашайт, аңгемедө жазуучу турмуштук көрүнүштөрдү топтоп, үйрөнүп, *жыйынтыктап типтүү образ түзөт, очерктин негизин факты түзөт, бирок факт, цифра бурмаланбастан* жана аны жазууда факт менен эле чектелбестен, фактынын маанисин ачып, элестүү образ түзүү керек. Очерктин негизги өзгөчөлүгү *документалдуулугу*, анткени автор изилдеген окуяларынын арасынан эң мүнөздүүсүн чыгарманын негизине тандап алат, мына ошондуктан, очеркте турмуштун толук көрүнүшү көркөм баяндалбайт, турмуштун айрым бир гана көрүнүшү сүрөттөлөт да, турмуштун кубулуштары толук камтылат, бул болсо *универсалдуулук* белгиси [2;87-б.].

Очерк эпикалык тектин көп кырдуу жанры. Анын жанрдык спецификасын аныктаган бирдиктүү пикир жок. Кээ бир изилдөөчүлөр очерктин жанрдык белгисин документалдуулуктан (**фактылык**), кээ бири – курч публицистикалуулугунан көрүшөт. Чындыгында очерктик чыгармаларда бул эки белги тең кездешет... Очерк башка эпикалык тектерден баяндоонун универсалдуулугу менен айырмаланат [3; 139-б.].

Очерк – бир топ көлөмдүү публицистикалык чыгарма. Ал **турмуш фактыларын** көркөм сүрөттөөгө арналат. Очерктин **каармандары расмий инсандар болушат** [1; 53-б.].

Демек, очерк – көркөм сөз жана публицистика өнөрүн айкалыштырган, формалык жактан татаал жанр, тагыраак айтканда, көркөмдүүлүк менен публицистиканын катышынын тыгыз ички синкреттелиши. Очерктин гезиттик же журналдык информациядан айырмасы – андагы факт өтө ирдүү болуп, очерктик образдын түзүлүшү үчүн кызмат кылат. Ал эми ички мазмун ошо образ аркылуу көркөм жалпылагыч күч катары көрүнөт. Албетте, фактылар жөн гана тизмектелип отурбайт. Андай болгондо очерк фактылардын жыйнагы болуп, өзүнүн эстетикалык миссиясын аткара албасы бышык [8; 146-б.].

Кыргыз очерктеринин пайда болуу мезгилин 1924-жылдан 1940-жылдарга ыйгарсак чындыкка жакын болуп эсептелинет. Анткени аталган бул мезгилдерде очерк сындуу бардык маданий агартуу, сабатсыздыкты жоюу, илим-билим тармагы телчигүүнү башынан кечирип жаткан учур болгон. Газетага жарыяланган очерк тибиндеги алгачкы материалдар көбүнчө аңгемеге же журналисттик кабарга түспөлдөшүп, жанрдык чеги ажыратылбай, адабий чыгармачылыктын талаптарынан бир топ алыс турган. Отузунчу жылдарда республикалык газета, журналдардын беттеринен очерк жанры аздап-аздап, бирок кеңири аянттарды ээлей баштайт. Өзгөчө “Кызыл Кыргызстан” газетасынын бул мезгилдеги сандарына бүтүндөй беттин теңин ээлеген очерк тибиндеги көлөмдүү материалдар көбүрөөк басылып турган. Өз учурунда кыргыз очерктерине кеңири талдоо берүүгө аракет кылган К.Осмоналиев жанрдын жаралуу мезгилин 1924-жылдан 1929-жылдарга алып барат, ал эми М.Сасыкулов алгачкы очерктерди 1931-жылдарда “Кызыл Кыргызстанга” жазылган материалдар менен байланыштырат. К.Осмоналиевдин пикири боюнча: кыргыз очерктеринин жаралыш мезгилин бир гана жыл менен баса белгилөөгө болбойт, себеби

очерк сыпаттуу чыгармалар басма сөз бетинде үзгүлтүксүз жарыяланып, басма сөз материалдарынын жанрдык чеги улам такталып, айкын ажырай баштаган. Демек, эки изилдөөчүнүн тең пикири бири-бирине каршы келбей, башкача айтканда, М.Сасыкулов алгачкы очерктерди 1931-жылдарда жазыла баштаган деп белгилегени очерк жанрынын талабына жооп берген үлгүлөр учурай баштагандыгы, ал эми 1924-1929-жылдарда очеркке турпатташ пропаганда маанайындагы газеталык материалдар жарык көргөндүгү белгилүү иш. Адабиятчы К.Асаналиев өзүнүн “Кыргыз совет прозасынын очерки” деген эмгегинде “Отузунчу жылдардын башында эле “оперативдүү жанр катарында” автобиографиялык очерктердин кеңири иштеле башташы кыргыз прозасынын пайда болушу жана өсүү процессиндеги дагы бир мүнөздүү өзгөчөлүгү болуп эсептелерин белгилейт да, андан ары очерктин жанрдык өзгөчөлүгүнө кыскача токтолуп өтүп, кыргыз адабиятында алгачкы калыптанган очерктин түрү автобиографиялык очерк деген тыянакка келет.

Алгачкы очерктердин сап башында С.Сасыкбаевдин 1927-жылы жарык көргөн “Кыргызстандагы Чехословакия” документалдуу очерки турат, андан соң “очерк” рубрикасынын астында биринчи жолу Молдогазы Токобаевдин “Кызыл Кыргызстан” газетасынын 1931-жылы 1-сентябрдагы санына “Колхоз жайытында” аттуу очерки жана 3-октябрда Кубанычбек Маликовдун “Ала-Тоонун далдасында” аттуу очерктери (“Кызыл Кыргызстан” 1931, 3-октябрь) жарык көргөн. Бирок, тарыхый тактык үчүн белгилеп кетүүчү нерсе, алардын ичинен очеркке жакыныраагы “Биздин күндөрдө” деген материал болуп, ал “Жаңы маданият жолунда” журналынын 1929-жылдагы санына жарыяланып, уландысы ошол эле журналдын кийинки жылдагы биринчи санынан орун алган. Анын автору көрсөтүлгөн эмес. Ошондуктан кимге таандык экендиги белгисиз. Анда материалдын жанрын көрсөткөн рубрика да жок. Бирок, окуянын ордунун так берилиши, катышкан персонаждардын аткарган иштеринин так далилдүү, ошону менен бирге эмоционалдуу көрсөтүлүшү, аны очеркке түспөлдөштүргөн [6; 143-б.]. Ошентип, изилдөөчү М.Сасыкуловдун иликтөөсүнүн маалыматтарына таянсак, отузунчу жылдардын ичинде газета, журналдарга жарыяланганы болуп, баардыгы 31 очерк жарык көргөн. Алгачкы очерктердин изилдөө объектиси жана тематикасы жалпысынан окшош болгон. Анда Совет өкмөтүнүн келиши, элдин калың-катмарындагы социалдык-укуктук абалдын түп-тамырынан өзгөрүүлөрү, жаңы түшүнүктөр, жаңыча жашоо менен кынтыксыз Совет өкмөтүнө ак кызмат кылуу, тең укуктагы жаңы каармандардын эмгектеги ийгилиги, жаратмандыгы, ошондой эле турмуш-тиричиликтеги жаңы сөздөрдүн пайда болушу жана башка жаңылыктар камтылган, жалындуу пропагандага шыкалган очерктер адабиятта өз сапарын баштаган. Отузунчу жылдардагы алгачкы очерктер да өз учурунда окурмандарды сонуркаткан, демек, ошол учурдун талабына белгилүү бир деңгээлде жооп бере алган чыгармалардан болгондуктарын таназар албай коюуга болбойт.

Кыргыз совет адабиятында пайда болгон алгачкы очерктерде пайдаланылган баяндоо ыкмасы жөн гана фактыларды санактан өткөрүү менен чектелбегендиги түшүнүктүү. Автор тарабынан очерктин темасына ылайыкташтырылып, ылганып алынган фактылар турмуштук окуянын же көрүнүштүн өзүнөн түз эле келип, кагазга казкатар тизилип калбастан, адегенде автордун аң-сезиминен эленип өтүп, белгилүү бир ой-пикирди ырааттуу жеткирүү максатын көздөп кагазга түшүрүлөт. Искусство идеяны турмуштан алган сыяктуу эле, көркөм ыкма, каражаттарынын да негизинде турмуштан алган тажрыйбалык сабактар жатат. Күнүмдүк турмуштагы адамдардын өз ара пикир алышуусунда да белгилүү бир логикалык ыраат, сөздү эмнеден баштап, кайсы маселеге басым жасап, көңүлдү бурдуруп, сөздү эмне менен бүтүрүп,

жыйынтыктоонун иштелип чыккан, айрым учурларда кадыресе калыпка салынган жол-жобо, ыкмалары бар. Оозеки сүйлөшүүдө сөзгө чоркок, өз оюн башка бирөөлөргө жеткиликтүү түшүндүрүп бере албаган, турмуштук көрүнүштөргө өзүмдүк жеке көз карашы жок адамдар калем алып, сөз өнөрү менен атайын алектенүүгө батынып киришпесе деле керек. Ушул сыяктуу отузунчу жылдарда калем кармап, сөз ишмердиги менен алектенүүгө аракет кылгандардын да көпчүлүгү өздөрүн кайсы бир деңгээлде көркөм сөз чыгармачылыгына жөндөмдүүмүн деп эсептегендер болгон деп айтуу акыйкатка каршы келбейт. Ошентсе да оозеки сүйлөө жөндөмдүүлүгү менен жазуу жөндөмдүүлүгү, оозеки кеп менен жазма кептин айырмачылыгы бар экендиги, оозеки кепте вербалдык эмес каражаттар өзгөчө чоң роль ойной тургандыгы, жазуу маданиятына жетишүү белгилүү бир даярдыкты, тажрыйбаны, чеберчиликти талап кыла турганлыгы белгилүү. Отузунчу жылдардагы очерктерде кездешкен ийгилик-кемчиликтерге баа берүүдө оозеки сүйлөө менен жазуунун ортосундагы жогоруда айтылып өткөн өз ара байланыштуулукту жана айырмачылыкты да эске алуу зарыл.

Кыргыз совет адабиятында очерк жанрынын өнүгүшүнө ири салым кошкон аксакал очеркисттердин бири Саткын Сасыкбаевдин төмөндөгүдөй бир эскерүүсү бар: “”Эркин Тоонун”, “Кызыл Кыргызстандын”, “Советтик Кыргызстандын” өз кабарчысы, кызматкери катарында Тянь-Шандын тоолорун да, Кетмен-Төбө аскаларын да, Фергананын талааларын да кыдырып, берген тапшырмаларын аткарып жүргөн күндөрүмдү сагынам...! Сүйгөн кесибим, адатым ушул болуучу! Ыраматылык Мукай “Редакцияда күнүгө: “материал бергиле, ой! - дегизип отургандан көрө, көк жуурканымды бөктөрүнүп, Ош, Жалал-Абадда жүргөнүм жакшы” – дээр эле. Аны менен да редакцияда далайга чейин бирге иштешип калдым. Командировкага барып келгиле десе сүйүнүп турчубуз. Редакция качан, кайда гана жибербесин зымырылып кете берээр элек” [7].

Жаңы замандын өзүнөн жаралган кыргыздын жазма адабиятынын жана жалпы эле басма сөз органдарынын өкүлдөрү коомдук агымдын артында калбай, анын алдыңкы авангардын түзүүгө, ошонун өзү менен коммунисттик партиянын жана Совет өкмөтүнүн жетекчилик ишине көмөк көрсөтүүгө белсенишкен. Мына ошол максатка өтө ыңгайлуу адабий каражаттардын бири очерк жанры болгону түшүнүктүү. Мамлекеттин саясий көрсөтмөлөрүн көркөм сөздө ачык-айкын агитациялоо жана пропагандалоого бирден-бир оңтойлуу бул куралды мурдатан пайдаланбагандыгына, аны өздөштүрбөгөндүгүнө карабастан, кыргыздын жазуучулары жана журналисттери көп учурда турмуштук окуяларды өтө оперативдүүлүктө сүрөттөгөн очерктин жаңы түрлөрүн жаратышты. Кыргыз совет адабиятындагы мындай новаторлордун алдыңкы катарында К.Маликов жана С.Сасыкбаевдер болушту.

Адабиятчы А.Эркебаев “Очерк-майда жанр эмес” аттуу макаласында улуу муундун очеркисттери А.Убукеев, С.Сасыкбаев, М.Дөгдүровдорду, кийинки муундан М.Абакиров, Э.Медербеков, М.Ормонбековдордун очерктерин талдоого алган. Очеркте көркөмдүк жана публицистикалык касиеттин сөзсүз айкалышып келээрин, бирок очеркте публицистикалык башталыш күчкө ээ деген оюн билдирет. Тактап айтканда, очерктин көркөмдүк касиети ички мазмунундагы образдуулук аркылуу ачылышы, ал эми публицистикалык табияты фактылардын жардамы менен ачылган “жандуу публицистикалык ой жана ошол ойдун диалектикалык өнүгүүсү, коомдук мааниси бар актуалдуу пролемаларды көтөрүп чыгышы” деп көрсөтөт. Очерк жанрында сүрөттөлгөн окуялардын, фактылардын, каармандардын чыныгы турмуштук болуп, очеркист тарабынан эстетикалык аспектке иштелип чыгышы,

өлкөбүздүн улуу курулуштарындагы кайнаган эмгекти көп миллиондогон окурмандардын көз алдына элестүү тартып, муну менен таалим-тарбиялык, андап-билүүчүлүк милдетти өтөшү табигый көрүнүш экендигин баса белгилейт. Натыйжада А.Эркебаев өзү талдоого алган очерктерге жана авторлого оң баасын берген.

Ал эми Ү.Касыбеков “Очерк – көркөм изилдөө” [4] деген макаласында учурдагы очерктердин жанрдык жактан жеткилең иштелбегендиги, образдуулуктун жоктугу, жалаң фактология менен курулай сүрөттөө, жетиштүү эмоция жана психологизмдин таңсыктыгы сыяктуу айыптарды коюп, очерк бул көркөм изилдөө экендигине кенен токтолот. Автор М.Сейталиев, А.Калидев, С.Өмүрбаев, К.Турсуналиев, Б.Байбеков, А.Суранчиев, А.Мырзаев, Ж.Токтогазиевдердин очерктеринде өзү көрсөткөн көптөгөн жанрдык мүчүлүштүктөрдү санап көрсөтүп, очерктин жанрдык жактан аксап жаткандыгын, өнүкпөгөндүгүнүн тескери жактарын айтып өтөт.

Жыйынтыктап айтканда кыргыз очеркинин калыптанышы жана өнүгүшүнө таасирин тийгизген факторлор катары төмөндөгүлөрдү атоого болот:

- Улуттук басма сөздүн жолго коюлушу;
- Жаңы коомдук системанын көркөм адабияттын колдоосуна муктаждыгы;
- Жазма адабий салты бар орус жана коңшулаш элдер;
- Совет өкмөтүнүн эркиндик, теңдик орнотуу идеяларына шыктануу;
- Коомдук жаңылыктарды жайылтуу, элге жеткирүү;
- Эмгекке шыктандыруу, мотивациялоо.

Чынында ары чакан, ары күжүрмөн аталган очерк жанры тээ 20-30-жылдарда колго алынып, аны мезгилдин окуялары жетилтти. Бул күжүрмөн жанр ошо мезгилдин күрдөөлдүү окуялары – жер-суу реформасына, колхоздошуу учуруна зор кызмат өтөп берди.

Колдонулган адабияттар:

1. Алиева, Ф. Э. Кыргыз тилинин стилистикасы боюнча көнүгүүлөр жыйнагы [Текст] / Ф.Э.Алиева. – Бишкек, 2005. - 108 б.
2. Асакеева, Д.Ж. Адабият теориясы. [Текст]/ Д.Ж. Асакеева. – Бишкек 2013. - 304 б.
3. Гуляев, Н.А. Теория литературы. [Текст]/ Н.А.Гуляев. – Москва: «Высшая школа», 1985. - 276 стр
4. Касыбеков, Ү. Очерк – көркөм изилдөө /Китепте: Мезгил канатында. Түз.:К.Даутов/ [Текст] /Ү. Касыбеков. – Ф., Кырг. 1979. - 176 б.
5. Муратов, А., Шериев, Ж., Исаков, К. Кыргыз адабияты: маалыматтама. [Текст]/ А.Муратов, Ж.Шериев, К.Исаков. – Бишкек, 2014. - 384 б.
6. Сасыкулов, М. Кыргыз очеркинин алгачкы абалы [Текст]/ М.Сасыкулов. Ала-Тоо, 1976. № 4.
7. Элебаев, М. Турмуш күзгүсү [Текст]/макалалар жыйнагы/ М.Элебаев. – Ф., 1966. – 120 б.
8. Эркебаев, А. Очерк – майда жанр эмес [Текст]/ А. Эркебаев. - Ала-Тоо, № 11, 1972. - 146-б.

Удк: 372.881.11.1(5752)(04)

Курманова Г.
КЭАУ
Kurmanova G.
English teacher, IUK

Англис тилин окутуудагы маданияттар аралык баарлашуунун ролу
The role of cross-cultural communication in English language teaching
Роль межкультурной коммуникации в обучении английскому языку.

Аннотация. Бул макала азыркы тил чойросундогу маданияттар аралык баарлашуунун кондумдорун натыйжалуу оздоштуруугожана ортомчулук кылууга негиз тузууну камсыздап, окутуунун жана уйротуунун маанилуулугун камтыйт.

Урунттуу сөздөр: маданияттар аралык баарлашуу; изилдоо; маданияттагы ар кылдуулук; олконун маданияты; башка олколордун маданияты.

Annotation. This article concerns the importance of teaching and learning framework which provides the foundation for the effective acquisition and mediation of cross-cultural communication skills in the modern language classroom.

Key words: cross-cultural communication; explore; cultural diversity; home culture; target culture.

Аннотация. Эта статья содержит важности структуры преподавания и обучения, которая обеспечивает основу для эффективного приобретения и посредничества межкультурных навыков в современном языковом классе.

Ключевые слова: Межкультурная коммуникация; исследовать; культурное разнообразие; культура родной страны; целевая культура.

The modern world can be called multicultural due to racial, cultural, and ethnic diversity. Through the process of globalization and immigration modern society has become a mixture of different nations and cultures. Cross-cultural communication contacts have grown significantly nowadays. Thanks to globalization people can learn and enjoy foreign goods, food, music, ideas, technologies and practices. Culture comprises all activities people practice. What they eat, how they dress, etc.

So, the students expect the language teachers to open up the world for them, they want to know about other people, and their accomplishments and culture, they can compare with own culture. By exploring their own culture, students can acquire the vocabulary with which to describe values, expectations, behaviors, traditions, customs, and rituals, forms of greeting, cultural signs, and identity symbols familiar to them. Once students know how to talk about their culture, they are ready to discuss the values, expectations, and traditions of others with a higher degree of intellectual objectivity.

That's why the English teachers should broaden the students' multicultural awareness. Here the goal is to install in students the sense that they are members of a culture and that their way of life has evolved to meet particular needs. Intercultural learning implies experiential learning. It is not sufficient to read books about culture, to listen to lectures about other cultures, or to deal with the subject on a purely cognitive intellectual level. It is necessary to learn from and with people from other cultures. As opening to outside would further expands, the number of people going abroad or participating in cross-cultural communication domestically becomes more and more. They need to learn and master practical skills when communicating with people from different cultural backgrounds. Based on this, practical significance of study on cross-cultural communication is greater than theoretical significance. It is necessary to research: world outlook and values; cultural characteristics of verbal behaviors; non-verbal communication. If cultural differences are reflected in language, they will become linguistic differences. Language is the product of culture and a manifestation pattern of superior culture. Language application must follow culture rules. Cross-cultural communication and foreign language teaching are inseparable. This is because foreign

language teaching aims to not just impart language knowledge, but also to cultivate students' communicative competence and cross-cultural communication skills.

Areas of study involve a reflection about the students' own values, attitudes and cultural identity. There is a widespread tendency to ignore or reduce diversity when we look at other cultures. It is important to explore our notions of culture in order to clarify what exactly we mean by "culture" when we use the term.

There is a question: how do we teach cross-cultural communication?

Some strategies and tools that can be used for teaching cross-cultural communication include film, cooperative learning, improvisation, inquiry-based instruction, production, interaction, negotiation, meditation and role-play. For discussions teachers may use films and other visual media showing members of the target culture. Foreign films offer a unique window into the attitudes and behaviors of people from various cultural or linguistic backgrounds. The cooperative learning environment encourages students to actively assimilate and process the new information, while cross modeling it with classmates. In terms of cultural differences, the sketches and improvisations may be related to a variety of cultural differences such as language, clothing, food, traditions, music, or social norms and behavior codes.

We must decide on cultural elements that may be too sensitive to be discussed in class. In many countries, there is still much intolerance towards and prejudice against other nations and cultures. These may include delicate matters such as male- female relationship, controversial political issues like revolutions, and volatile subjects, like alcohol, sexual orientation, and drugs. Topics that we discuss in our societies can create major problems when raised in classes abroad. In many cultures it is unusual for males and females to shake hands or touch the opposite sex at all. Woman from Islamic societies may find any contact a major problem at first. Similarly, dubious jokes about relationships can be very embarrassing. In communication situations body language plays an important role, but the signs and gestures are not universal. Using left hand in many Islamic countries is not acceptable...the list is endless. Students discuss common impressions they have of various nationals and then are asked where these impressions come from. In order to explore unknown culture; students should know well their own one. It is necessary to have a discussion on culture shock. The incident was with an American teacher Linda in Kyrgyzstan. She wanted to get to know the students more informally, so she invited her Kyrgyz students to her house for a party at 6.00 p.m., but the students arrived at 8.00. She had waited for her students for two hours. She felt insulted. First and foremost, Americans are punctual, if not absolutely ruled by the clock. A Kyrgyz man in the United States, after being offered a meal and refusing politely, could be unpleasantly surprised to be given nothing to eat, and might even think that Americans are stingy with food. The American host would not realize that refusing food is a sign of modesty and the person offering the meal should insist.

By exploring their own culture, students acquire the vocabulary with which to describe values, expectations, behaviors, traditions, customs, and rituals, forms of greetings, cultural signs and identity symbols familiar to them. As linguists, we can explore language difficulties. Difficulties with the English language range far beyond the superficial aspect of "accent": e.g. sounds: -vowels in English can be long or short: *part/pat*, etc. -final consonants: *hat/had/dog/dock*, *chicken*; - in Kyrgyz language have no consonants or clusters so have considerable difficulty in hearing and pronouncing them in English e.g. *this/that /thank/thin this/that /thank/thin ; table/ letter* ,etc. Intonation is important in English to convey attitude or mood. Articles *a/an/the* are used in English language, but Kyrgyz language does not have articles. There are other differences between English

and Kyrgyz languages: sentence structure, word order, phrasal verbs, linking words, paragraph structure and length.

So we should focus on the students' own culture and compare the cultures of other countries to their own, point out the cultural contrasts. Students will benefit by gaining solid knowledge of the different world cultures and they must also develop the ability to compare their native culture to other cultures, to evaluate critically and interpret the results of such comparisons, and to apply this knowledge successfully in both verbal and non-verbal communication for both transactional and interactional purposes.

References:

1. Alison Savage. Cross-cultural communication. University of Surrey Education. 1996.
2. American English state.gov> resources
3. Examining cultural behavior. Oxford University Press. 1998. P.84-87
4. Forum. Volume 37/3 1999 p.2-5
5. www atlantis-press.com>article
6. www resaurchgate.net>publication
7. www worldwidejournals.com>

УДК: 372 881(004.43)+(043)

Кыргызбаева Р.З.

Б. Сыдыков атындагы Кыргыз-Өзбек Эл аралык университети

Кыргызбаева Р.З.

Кыргызско-Узбекский Международный университет имени Б.Сыдыкова

Kyrgyzbaeva R Z

Instructor Kyrgyz-Uzbek International University named after B Sydykov

Санариптештирүүнүн эне тилди өнүктүрүүдөгү тийгизген таасири

Влияние цифровизации на развитие родного языка.

The impact of digitalization on the development of the native language.

Аннотация. Макалада санариптештирүү-кыргыз тилин өнүктүрүүнүн негизги каражаты экендиги, ал үчүн тилибизди заманбап технологиялар менен ар тараптуу пайдалануу мүмкүнчүлүктөр ишке ашырылып жаткандыгы учкай баяндалат. Мамлекеттик тилде иш кагаздарынын жүргүзүлүшү да негизги максаттардан экендигин көрүүгө болот. Бул боюнча автордун көз караштары кыскача айтылат.

Китептердин электрондук варианттары орнотулган жана колдонулуп келе жатат. Укма китептерди билим берүү тармагында колдонуу бир топ жеңилдиктерди алып келгени, сайттан укма китептерди жана электрондук варианттарды табуу бир топ тездикти, ылдамдыкты алып келгендиги тууралуу айтылат.

Урунттуу сөздөр: эне тил, санариптештирүү, иш кагаздары, заманбап технологиялар, тест, маалыматтык сабаттуулук, кыргыз эли, улут байлыгы.

Аннотация. В данной статье кратко поясняется цифровизация, которая является основным инструментом развития кыргызского языка, для чего используются возможности полного использования современных технологий. Обобщены взгляды автора на этот счет, а также видно, что одной из основных целей является ведение бизнеса на государственном языке.

Говорят, что использование аудиокниг в сфере образования принесло много пользы, а поиск аудиокниг и электронных версий на сайте принесло большую скорость.

Ключевые слова: родной язык, цифровизация, деловые бумаги, новые технологии, тест, информационно грамматность, кыргызский народ, ноциональное богатство.

Abstract. This article briefly explains digitalization, which is the main tool for the development of the Kyrgyz language, for which the full use of modern technologies is used. The author's views on this matter are generalized, and it is also clear that one of the main goals is doing business in the state language.

It is said that the use of audiobooks in education has brought many benefits, and the search for audiobooks and electronic versions on the site has brought great speed.

Key words: native language, digitalization, business documents, modern technologies, test, information literacy, Kyrgyz people, national wealth.

Тил-улуттун байлыгы, казынасы, мурасы. Аны доордон–доорго, кылымдан-кылымга чайпалтпай, төгүлтпөй, аздырбай-тоздурбай, таза боюнча, колдон келсе байытып өткөрүп берүү-ар бирибиздин милдетибиз.

“Тилдин өмүрүнүн узактыгы ошол тилде сүйлөгөн элдин өз эне тилине жасаган мамилесине жараша болот”-деп кыргыздын чыгаан акыны Ш. Дүйшеев айткандай, эне тилибиз-баа жеткис кенч, ал элибиздин жашоосу жана тарыхы менен үндөш, өмүрлөш, ажырагыс курал катары ондогон кылымдардын аралыгында журтубуздун турмуш-тиричилигинин жана жашоо шартынын, маданиятынын, билим деңгээлинин өсүшүнө байланыштуу өскөн, байыган. Ошол эне тилибизди укумдан-тукумга, атадан-балага өткөрүп келе жаткан, ойду, тилекти, максатты өстүргөн, сактаган-кыргыз эли, кыргыз атуулу эмеспи.

Ар бир улуттун улуулугун аныктаган анын тили, дили экенин эч кимибиз тана албайбыз. Кылым жолун улап, атадан-балага мурас болуп келе жаткан улуу тилдер азыркы заманда өз кулачын улам кеңейтип дүйнө аралаган деңгээлге жетти. Бүгүнкү күндө, ааламдашуу мезгилинде маалыматтык технологиялардын күч алып турган учурунда бардык билим берүү тармагында мамлекеттик тилди ишмердүүлүктүн бардык багыттарында жана коомдук чөйрөсүндө толук кандуу колдонуу шарты зарыл милдеттердин бири болуп саналат.

Заманбап технологиялар өнүгүп-өскөн заманда тил билген, тилдин улуулугун, байыркылыгын, тазалыгын сактаган адам жогору баага ээ. Мына ушундай баалуулукту сактоодо кыргыз тили да санариптештирүүнүн каражаты десек жаңылышпайбыз. Ошону менен бирге санариптик жана медиа- маалыматтык сабаттуулукту өнүктүрүү курч масалелердин бири болуп калды. Маалыматтык технологияларды эне тилде өнүктүрүү боюнча Кыргыз Республикасынын Президенти С.Жээнбеков 2019-жылды “Региондорду өнүктүрүү жана өлкөнү санариптештирүү жылы” деп жарыялаганы дагы негизги максаттардан болуп саналат. Президент белгилегендей, өлкөнүн бардык региондорунда, бүткүл өлкөнүн масштабында жаңы технологияларды колдонуп, өнүгүү темпине жаңы дем берүү керек. Бул ааламдашуу алкагында эне тилди өнүктүрүүдөгү негизги миссиялардын бири болуп саналат. Ошондуктан “Өлкөнү санариптештирүү-бүгүнкү күндүн талабы болуп жатат. Ал биздин жарандар үчүн мурда болуп көрбөгөн жаңы мүмкүнчүлүктөрдү ачат. Мамлекеттик кызмат көрсөтүүдө адам фактору жоюлат. Бул коррупциялык элементтерди жок кылат”, - деп белгилеп кетти.[3, 2-бет] Ал эми санарип технологиялар жашоонун бардык тармактарына кирет-билим берүү, медицина, бизнес, туризм, сот жана укук коргоо органдарынын ишине санариптик инфраструктура артыкчылыктуу тартипте киргизилет. Тактап айтканда, санарип аалам менен адамдын байланышы учурга чейин машиналар гана

түшүнгөн программалык коддор аркылуу жүргүзүлсө, эми азыр жасалма интеллект менен биргеликте машиналардын адамдын табигый тилин түшүнүп(анализ), ага иретүү, түшүнүктүү жооп берүүсү (синтез) эч кимди таң калтырбаган табигый фактыга айланууда. Жогоруда айткан жасалма интеллект дегенге түшүндүрмө берсек, учурда күнүмдүк жашообузда технологиянын, өзгөчө компьютерлердин кеңири колдонулушу “адамзаттын санарип аалам менен болгон мамилеси” деген жаңы түшүнүктү айтабыз.

Бүгүнкү ааламдашуу доорунда кыргыз тилин маалымат- технологияларынын каражаттарына, башкача айтканда, эне тилибизди заманбап технологияга шайкеш сүрөмөлөп, анын мүмкүнчүлүктөрүн ар тараптуу пайдаланууга баш отубуз менен киришүүгө кадам таштадык. Алибетте, бул багытта көп ишмердүүлүктөр жүрүүдө. Мисалга алсак, Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Мамлекеттик тил боюнча улуттук комиссиянын mamtil. Kg сайтында кыргыз тилин тез үйрөнүү боюнча атайын иштелип чыккан видео-сабактар жайгаштырылып жатат. Жана дагы улуттук программанын негизинде басып чыгарылган китептердин электрондук варианттары орнотулган жана колдонулуп келе жатат. Мындай укма китептерди билим берүү тармагында колдонуу бир топ жеңилдиктерди алып келгени ачык эле байкалат. Мисалга алсак, 9-класстын базасында колледжде окуган студенттер кыргыз адабияты предметинен Ч.Айтматовдун, Т.Касымбековдун жана башка акын-жазуучулардын чыгармаларынан укма китептер аркылуу окутуу бир кыйла жеңилдиктерди жаратып жатат. Тактап айтканда, балдарды үйдөн аталган чыгармаларды окуп келүү тапшырмасы менен биргеликте сайттан укма китептерди жана электрондук варианттарды табуу бир топ тездикти, ыкчамдыкты алып келүүдө.

“Азыркы учурда балдар китеп окубай калды, баары эле телефон тиктеп олтурат” деген жүйөөлүү нааразычылыкты көп учуратууга болот. Мамлекеттик тил боюнча улуттук комиссиянын демилгеси менен мектеп курагына чейинки (3-5 жаш) жана башталгыч класстагы (6-10 жаш) балдар үчүн “Бал тил 1” жана “Бал тил 2” аталыштарындагы мобилдик колдонмолор балдардын кыргыз тилин жеңил үйрөнүүсүнө жакшы көмөк көрсөтүп келе жатат. Аларды сүрөттөр, анимациялар, аудиолор жана логикалык оюндар камтылган. [4,5-бет] Ошондой эле “Кыргыз тест” системасынын киргизилиши жакшы жыйынтыктарды алып келүүдө. Тактап айтканда, мамлекеттик жана муниципалдык кызматкерлердин тестке даярдануусу үчүн жана кыргыз тилин жеңил үйрөнүүсүнө шарт түзүү максатында “Тил тест” веб-порталы менен иштелип чыккан. Бул платформанын веб-порталы менен www.tiltest. Kg дареги аркылуу кыргыз тилин үйрөнөм деген ар бир инсан таанышса болот.

Санариптештирүү-бул кыргыз тили аркылуу да башка тилдерди үйрөнүүгө чоң таасирин тийгизет. Башкача айтканда, дүйнөлүк мааниси бар тилдерди үйрөнүү колдонууда кыргызча программалар иштелип чыккан. Алсак, алардын ичинен 1998-2000-жылдары Страбург шаарында Европа биримдигинин (ЕБ) алдындагы тил боюнча саясат бөлүмү иштеп чыккан “Европа тил портфолиосу”(…)кыргызча “Европа тил куржуну” деген программаны өзгөчө бөлүп көрсөтсөк болот. Алибетте, бул программаны колдонгон студент кайсы жерде жүргөндүгүнө карабастан тил үйрөнүүсүнө жакшы өбөлгө түзөт. Бул боюнча адистер “Алтын көпүрө” аталыштагы окуу топтомун сунуштап жатышат. Менин көз карашымча аталган окуу топтомдун методикалык өзгөчөлүктөрүнүн орду, ролу бир топ деңгээли жакшы.

Менин негизги айтайын деген максаттарымдын бири бул мамлекеттик тилде иш кагаздарын жүргүзүү ишмердүүлүгү болуп саналат. Алибетте, эгемендүүлүккө ээ болгондон бери кыргыз тилинде иш кагаздары пайдаланып келе жатат. Бирок, мамлекетибиздеги

мыйзам чыгарууда, Өкмөтүн жана сот бийлигин күндөлүк ишинде мамлекеттик тилди тегиз-мүлдө, туташ-текши колдонуу керек. Тилекке каршы, мамлекетибиздеги көп иш кагаздары адегенде расмий тилде даярдалат. Бул дагы өкүнүчтүү да, кейиштүү да көрүнүш. Мына ушул талуу маселелерди чечүү үчүн КРнын Коопсуздук кеңешинин 2018-жылдын 14-декабрындагы № 2 чечими менен жактырылган “Санарип Кыргызстан 2019-2023” санариптик трансформациянын концепциясын жана Кыргыз Республикасынын Президентинин 2019-жылдын 11-январындагы №1 Жарлыгын ишке ашыруусу боюнча улуттук комиссия тарабынан олуттуу жана салмактуу аракеттер башталды. [1, 8-бет] Алсак, мамлекеттик тилди өнүктүрүү жана өркүндөтүү багытында Кыргыз Республикасынын Өкмөтү тарабынан бир топ иш-чаралар аткарылууда. Алардын бир багытында иш кагаздарынын бардык түрлөрүнү мамлекеттик тилде иштеп чыгуу жана аларды андан кийин бардык ведомстволордун сайттарына, ошондой эле Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Мамлекеттик тил боюнча улуттук комиссиянын ачык окуу-билим алуу порталына Word жана PDF форматында жайгаштыруу жана дагы мамлекеттик жана муниципалдык кызмат орундарында талапкелерди мамлекеттик тилди билүүсүнүн деңгээлин “Кыргызтест” программасы боюнча иштери жанданууда.[5] Ошентсе да учурда кыргыз тилин колдонуу чөйрөсүн кеңейтүүдө, биринчи кезекте мамлекеттик башкаруу, иш кагаздарын жүргүзүү жана кесиптик коммуникация чөйрөсүндө, ошондой эле атайын жана жогорку билим берүү системасында коомчулук күткөндөй жакшы жагына карай өзгөрүүлөр талаптагыдай болбой жатат. Мамлекеттик тилде жарандык маанидеги айрым документтер (арыз, өмүр баян, тил кат, түшүнүк кат ж.б.) кыргыз тилинде мурунтан эле колдонулуп келсе да учурда бирдиктүү иш аракеттер болбой жатат. Иш аракеттер болсо да башкача айтканда иш кагаздарын мамлекеттик тилде жүргүзүү курстары уюштурулат, бирок ойдогудай натыйжа бербей келет.

Менин жеке пикиримде мамлекеттик тилди өнүктүрүүдө төмөндөгүдөй бир топ критерийлерди аткаруу менен жакшы натыйжаларга ээ болобуз деген чечимге ээ болобуз:

- ар бир жеке инсан өз ниетин коюп, мекенчилдик аң сезимин ойготсо;
- бардык илимий изилдөөлөр электрондук форматка өтсө;
- санариптик жана медиа-маалыматтык сабаттуулук жолго коюлса;
- өз эне тилди туура колдонуу менен башка тилдерди да билүү менен чектелбестен тажрыйба алмашуу процесси күчөтүлсө .

Адабияттар:

1. Ишекеев Н. “Кыргыз тили –санариптештирүүнүн каражаты”
2. Сарылбекова З Иш кагаздарын мамлекеттик тилде жүргүзүүдө грамматиканы окутуунун ыкмалары. . Эл агартуу №11-12, 2018-ж.
3. Чүй облусунун Сокулук районунун жашоочулары менен болгон жолугушуусундагы сөзүнөн, 2019-ж. 24-январь”Кыргыз тили” гезитинен
4. Эсенов А. Маалымат технологиялары жана мамлекеттик тил.”Кыргыз тили” гезити №2
5. Электрондук сайт: [www. Google. Com](http://www.Google.Com)

УДК 378.4

Исмакова Б.С.

*Байжуманова
Н.С.*

Бакина Ю.А.

*Карагандинский технический университет
(Республика Казахстан)*

Формирование профессиональной компетенции как образовательная стратегия современного вуза

Аннотация: В статье рассматривается проблема формирования профессиональной компетенции как образовательная стратегия современного вуза. А также отражены результаты рассмотрения теоретического исследования подготовка будущих специалистов, посредством коммуникативной деятельности, самоорганизации, научно-исследовательской деятельности. Потому что, в наше время нужны специалисты, которые не только в совершенстве владеют своей узкой специализацией, но и видят место каждого участника процесса взаимодействия и сотрудничества, умеет организовать их деятельность и найти индивидуальный подход к товарищам при выполнении командной работы. А также самостоятельно справляются с непредвиденными обстоятельствами, благодаря быстрой обучаемости и умению адаптироваться к новым условиям.

Abstract: The article deals with the problem of professional competence formation as an educational strategy of a modern university. It also reflects the results of the consideration of the theoretical study of the training of future specialists, through communication activities, self-organization, research activities. Because nowadays we need specialists who are not only proficient in their narrow specialization, but also see the place of each participant in the process of interaction and cooperation, are able to organize their activities and find an individual approach to their comrades when performing teamwork. They also cope with unforeseen circumstances on their own, thanks to rapid learning and the ability to adapt to new conditions.

Реферат: мақалада заманбап университеттин билим берүү стратегиясы катары кесиптик компетенттүүлүктү калыптандыруу маселеси каралат. Ошондой эле коммуникативдик ишмердүүлүк, өзүн-өзү уюштуруу, илимий-изилдөө иши аркылуу келечектеги адистерди даярдоо боюнча теориялык изилдөөлөрдү кароонун натыйжалары чагылдырылган. Анткени, биздин мезгилде адистер керек, алар өз тар адистигин мыкты өздөштүрүп гана тим болбостон, өз ара аракеттенүү жана кызматташуу процессинин ар бир катышуучусунун ордун көрө алышат, алардын ишин уюштура алышат жана командалык ишти аткарууда жолдошторго жекече мамиле жасай алышат. Ошондой эле тез үйрөнүү жана жаңы шарттарга көнүү жөндөмүнүн жардамы менен күтүлбөгөн жагдайларды өз алдынча чечишет.

Ключевые слова: компетенция, профессиональная компетентность, личность, будущий специалист, профессиональная деятельность, коммуникативная деятельность, самоорганизация, научно-исследовательская деятельность, профессионализм, образовательная стратегия.

Keywords: competence, professional competence, personality, future specialist, professional activity, communicative activity, self-organization, research activity, professionalism, educational strategy.

Урунттуу сөздөр: компетенттүүлүк, кесиптик компетенттүүлүк, инсан, келечектеги адис, кесиптик иш, коммуникативдик иш, өзүн-өзү уюштуруу, илимий-изилдөө иши, кесипкөйлүк, билим берүү стратегиясы.

Современные высокие технологии, основанные на инновационной активности, освоение высокотехнологических наукоемких производств являются основными требованиями, которые обеспечат прорыв в число лидирующих государств. Следовательно, надо восполнять существующую нехватку квалифицированных кадров в процессе модернизации и обновления основного капитала во всех сферах науки, техники, производства. Необходима подготовка качественно нового научного, технического и кадрового потенциала.

Актуальным становится подготовка будущих специалистов к научно-исследовательской деятельности, которая является серьезным компонентом профессионализма современного инженера. Решая сложные профессиональные задачи, грамотный инженер не может не прийти к интеграции инженерной науки и лучшего инженерного опыта. Анализируя свои профессиональные задачи, он обращается к теории, затем, глубоко и критически осмыслив ее, вновь обращается к практике, но уже более обогащенной. Подобная интеграция не только расширяет опыт применения инженерных идей, но и сама инженерная наука получает мощный толчок для своего собственного развития, то есть инженерная теория поднимается на новую ступень.

Центральной фигурой происходящих в мире событий является человек. Для удовлетворения своих профессиональных, материальных и духовных потребностей человек должен взаимодействовать с окружающим миром и с другими людьми, а средством общения является язык. Способность к коммуникативной деятельности в человеке заложена генетически, но общение с другими возможно только в том случае, когда они используют в этих целях один язык.

Язык – важнейшее средство социализации личности, самый эффективный способ интеграции народов и государств, поэтому любое языковое образование невозможно без решения проблем межкультурной коммуникации.

Казахстан традиционно многонационален, и, следовательно, важнейшим условием прочности государства становится формирование цивилизованных межэтнических отношений на основе гибкой национальной политики, в частности в области языка, образования и культуры. Без познания менталитета народа, язык которого изучается, невозможно спрогнозировать тактику и стратегию речевого поведения носителя языка найти с ним общий язык. Поэтому при обучении языкам важно учитывать культурный компонент коммуникативной компетенции, т.е. необходимость принятия обучающейся молодежью навыков адекватного выбора языкового поведения и языковых единиц в зависимости от целей и условий речевого общения.

В существующих на современном этапе условиях межкультурного межэтнического взаимодействия обучение русскому языку включает обучение предмету и приобретение обучающимися социокультурной компетенции на основе взаимосвязанного использования русского и казахского языков в качестве средства образовательной деятельности. В этом случае язык рассматривается как инструмент приобретения базовых знаний. Содержание языкового обучения характеризуется совмещением предметного и коммуникативного компонентов на всех этапах учебно-воспитательного процесса.

В некоторых странах мира накоплен опыт полилингвального образования. Это страны с естественной многоязычной средой: Швейцария, Бельгия, Канада, США и Германия (в них большой приток иммигрантов, вынужденных вживаться в чужую культуру). В Казахстане в

настоящее время также наблюдается приток этнических казахов из разных стран (оралманов, кандасов), что также влияет на языковую ситуацию.

Казахский язык по Конституции РК имеет статус государственного, поэтому сфера его функционирования расширяется. В настоящее время государственный язык активно внедряется в официальное делопроизводство, он изучается во всех учебных заведениях. В независимом полиэтническом Казахстане казахский язык должен стать языком межэтнического общения.

Русский язык, сохраняя свое значение, в Казахстане имеет свой статус, который определен ему Конституцией Республики Казахстан: в качестве официального он употребляется наравне с государственным казахским языком в органах государственного и местного самоуправления. Значение русского языка зависит от следующих факторов:

- функции использования русского языка гораздо шире, чем у любого другого (здесь необходимо учитывать функции межнационального общения, получения знаний, различной информации и др.):

- степень владения русским языком, как показывают результаты последней переписи населения, выше, чем остальными языками Казахстана (кроме казахского);

- стремление обучающихся получить информацию через разнообразные каналы (телевидение, радиовещание, Интернет, газеты и журналы) на русском языке (это, конечно, зависит от степени популярности передач, передаваемых на теле- и радиоканалах, формы подачи информации в газетах, журналах и Интернете);

- воспитательные возможности русского языка: как известно, методика обучения русскому языку традиционно основана на воспитательном потенциале предмета при формировании духовных и нравственных качеств учащихся, формировании их мировоззрения.

Будущая деятельность студентов предполагает обязательное знание русского языка, так как русский язык это – один из мировых языков, связь между народами Содружества Независимых Государств осуществляется на русском языке, русский язык в какой-то мере воспринимается как средство профессионального общения. Получение передовой научно-технической информации в различных отраслях человеческой деятельности возможно и доступно на русском языке (это обусловлено не только широкими возможностями русского языка, но и техническими возможностями). Русский язык широко используется в двусторонних связях Казахстана и России и других государств участников ЕврАзЭС.

С учетом вышеперечисленных факторов основой содержания обучения русскому языку в вузе должен быть когнитивно-коммуникативный принцип. Согласно этому на первый план выдвигаются задачи обучения профессиональному речевому общению, формирования коммуникативной культуры студентов на основе сознательного усвоения ими необходимых знаний о системе русского языка и речевой деятельности, а также системы необходимых социо- и лингвокультурологических сведений. Также немаловажным является формирование у будущих специалистов инженерно-технического профиля компетенций научно-исследовательской деятельности. Только при наличии у них глубоких и качественных знаний по специальности, серьезных навыков научно-исследовательской деятельности и способностей продуктивной коммуникации будущий специалист может обеспечить продуктивную деятельность.

В условиях информационного общества перспективны современные информационные и коммуникационные технологии, которые являются не только необходимыми, но и

жизненно важным обучающим инструментом, овладение которым во многом определяет психологическое и материальное благополучие обучающихся, их востребованность на рынке труда и уверенность в будущем. Они являются мощным рычагом формирования профессиональных компетенций будущего специалиста-профессионала. Современные технологии обучения открывают широкие возможности на всех этапах обучения, разнообразные их виды эффективны они при выполнении самостоятельной работы студентов. Неоценима роль современных технологий обучения при формировании готовности специалистов инженерно-технического профиля к научно-исследовательской деятельности.

В Казахстане, да и во всем мире сегодня главными векторами образовательной стратегии стали образование в течение всей жизни, инициатором которого является тот, кто учится, самообразовывается, самосовершенствуется. Специалист новой формации это конкурентоспособный, быстро обучающийся, ориентирующийся на рынке труда человек.

В наше время нужен такой специалист, который не только в совершенстве владеет своей узкой специализацией, но и видит место каждого участника процесса взаимодействия и сотрудничества, умеет организовать их деятельность и найти индивидуальный подход к товарищам при выполнении командной работы. А также самостоятельно справляются с непредвиденными обстоятельствами, благодаря быстрой обучаемости и умению адаптироваться к новым условиям.

Необходимым притязанием при подготовке будущих специалистов в системе профессионального образования считается увеличение темпов и свойства подготовки высококвалифицированных специалистов. В условиях рынка более нужным в социальном производстве считается самоорганизующийся профессионал, способный свободно и масштабно делать личностные и публичные блага для страны.

Одной из самых сложных и базовых задач в педагогической теории и практике считается становление развития личности студента. Успех высшего образования напрямую связан с личным развитием студента, т.е. с овладением культурой самоорганизации. Почти все ученые считают, что образовательный процесс в вузе переходом от сферы репродуктивного образования к сфере психологических состояний и интенсивного сознания, недостижимого прямому или же опосредованному наружному контролю.

Тут возможно заявить, что ключом к процессу изучения считается управление личной работой студента, абсолютное осознание целей и результатов последствий его поступков, другими словами, самоорганизация личности. Самоорганизация в общем значении значит саморазвитие, самоструктурирование, самоопределение природных систем и процессов. Процесс конфигурации структуры отношений между отдельными веществами данной системы или же их группами сопрягается с высококачественными переменами составляющих.

Социальный заказ общества, новые экономические условия обуславливают совершенно иной тип коммуникации, при котором выпускник технического вуза должен обладать социокультурной коммуникативной компетенцией, которая является обязательным компонентом общей профессиональной компетенции будущего специалиста.

В нашем государстве образовательная реформа должна обеспечить такой уровень подготовки специалистов технического профиля новой формации, когда любой гражданин, получив соответствующее образование и квалификацию, сможет стать востребованным специалистом в любой стране мира. Поэтому одним из тридцати важнейших направлений

стратегии нового этапа развития Казахстана является приближение системы образования к мировым стандартам.

Выполняя социальный заказ общества, современная система образования призвана найти качественно новый подход в подготовке специалистов-профессионалов, способных быть востребованными в современных реалиях. В практике средней общеобразовательной школы уже идет апробация и внедрение программ трехязычного обучения, а предпочтительными языками обучения являются казахский, русский, английский. Школьники имеют возможность изучать языки методом погружения, классы с русским языком обучения углубленно изучают казахский и английский языки, а классы с казахским языком обучения – русский и английский языки. Таким образом, в школе создается такая языковая среда, где учащиеся в основном пользуются тремя языками. Параллельно идет поиск оптимальных путей создания многоязычной развивающей среды, обеспечивающей расширение информационного поля, преемственность и привлекательность содержания образования, а также воспитывающих уважение к национальным культурным ценностям и создающих возможность социокультурного комфорта.

Пока только учителя-энтузиасты решают многие проблемы образования, связанные с формированием социокультурной коммуникативной компетенции: корректируют учебные планы и образовательные программы, осваивают инновационные технологии обучения и внедряют их в учебный процесс. Однако общеобразовательная школа самостоятельно не может справиться с выполнением существующего социального заказа. Это – государственная задача, и в ее решении должны принимать участие не только общеобразовательные школы, но и все остальные уровни образовательной системы, в том числе и высшая школа.

Обозначенная проблема многоаспектна, многогранна и нуждается в совершенствовании нормативно-правовой базы, а также разработке теоретико-методологических оснований и научно-методического обеспечения.

Общественная потребность в специалистах технического профиля, обладающих социокультурной коммуникативной компетенцией, повышает значимость языкового образования. Необходимо найти пути восстановления образовательного пространства, осуществить меры по унификации содержания языкового образования на всех уровнях системы образования. Именно образовательные заведения должны гарантировать нормативный уровень языковой подготовки, чтобы обеспечить преемственность в формировании социокультурной коммуникативной компетенции.

Важными характеристиками современного мира являются мобильность, конкурентоспособность и прогресс, актуализирующиеся благодаря инновационным решениям во всех сферах общественной жизни. Без интенсификации инновационных процессов невозможен прорыв Казахстана.

В современных условиях открытости и глобализации все, что мы производим, чем владеем, в том числе знания, конкурируют с зарубежным.

Важной задачей университета является не только подготовка высокообразованных конкурентоспособных специалистов, но и духовное, гражданское формирование молодежи как граждан страны и мира. Знания без воспитания, без нравственного начала способны принести вред, могут быть опасными для человечества, считал великий мыслитель Востока аль-Фараби. Поэтому вместе с инновационно-техническим направлением должна активно

развиваться духовно-нравственная составляющая. Такое слияние даст синергетический результат в совершенствовании обучения и подготовки специалистов нового века.

Литература:

1. Вайнрах У. Одноязычие и многоязычие / У. Вайнрах. Пер с англ. Л.К. Жолковского // Новое в лингвистике М, 1972 Вып. 6.
2. Зинченко В.Г., Зусман В.Г., Кирнозе З.И. Межкультурная коммуникация. От системного подхода к синергетической парадигме.-М.: Флинта. Наука, 2007.
3. Инновационные технологии в трехязычном образовании: труды научной школы проф. М.Р. Кондубаевой. – Алматы: Улагат, 2015.
4. Пассов Е.И., Есть мнение / Е.И. Пассов, О.В. Захарова // Коммуникативный мотоцикл. 2004 № 4.
5. Пивонова Н.Е. Коммуникативная компетентность современной языковой личности // Формирование профессиональной культуры специалистов XXI века в техническом университете. Труды 6 международной научно-практической конференции.-Санкт-Петербург, 2006
6. Кондубаева М.Р. Культура речевой коммуникации.-Алматы: Мектеп, 2013.
7. Исмакова, Б. С. О взаимосвязанном обучении языкам Материалы международной научно-практической конференции Русский язык в современном мире: Традиции и инновации в преподавании русского языка как иностранного и перевод» Греция, Салоники, 2011.

УДК:372.881:37.02 (575.2) (04)

Ибраимова А.М.

Ж.Баласагын атындагы КУУ

Тилдерди үйрөнүү борбору

Бишкек шаары, Кыргызстан

Кыргызстанда орус жана кыргыз тилдерин үйрөнүүнүн негизинде чет элдик студенттерди «Манас» эпосу менен тааныштыруунун мааниси

Значение ознакомления иностранных студентов с эпосом «Манас» на базе изучения русского и кыргызского языков в Кыргызстане

The Importance of Introducing Foreign Students to the Epic of Manas through Russian and Kyrgyz Language Studies in Kyrgyzstan

Аннотация. Бул макалада чет элдик студенттер үчүн орус жана кыргыз тилдерин окутуунун окуу планына «Манас» эпосу жөнүндө лингвомаданий маалыматтарды киргизүү зарылдыгын далилдөөгө аракет жасалган. Мындан тышкары, макалада чет элдик студенттерди «Манас» эпосунун тексти менен тааныштыруу үчүн сабактын планы берилген.

Урунттуу сөздөр: «Манас» эпосу, манас таануу, кыргыз элинин дүйнөлүк сүрөтү

Аннотация. В данной статье была предпринята попытка доказательства необходимости введения лингвокультурологической информации об эпосе «Манас» в учебный курс обучения русскому и кыргызскому языкам для иностранных учащихся. Помимо этого, в статье представлен план-урок занятия по ознакомлению иностранных учащихся с текстом эпоса «Манас».

Ключевые слова: эпос «Манас», манасоведение, картина мира кыргызского народа

This article attempts to prove the importance of introducing linguocultural information about the epos "Manas" in the curriculum of the Russian and Kyrgyz languages for foreign students. In

addition, the article presents a lesson plan for introducing the text of the epic "Manas" to foreign students.

Keywords: Manas epic, Manas studies, worldview of the Kyrgyz people

Эпос «Манас» считается гордостью Кыргызстана и является культурным и поэтическим памятником истории всего кыргызского народа. Неслучайно эпос был включен в список памятников культурного наследия человечества ЮНЕСКО. Об огромном культурном значении эпоса «Манас» говорит и то, что в Кыргызстане установлено несколько памятников, в том числе и перед зданием филармонии, и на центральной городской площади «Ала-Тоо». Помимо этого, в честь главного героя эпоса, богатыря Манаса, назван центральный проспект города Бишкека. В Кыргызстане, в 22 км от города Таласа расположен национальный комплекс Манас-Ордо, посвященный богатырю Манасу. Эпос «Манас» является не только символом Кыргызстана, культурным наследием кыргызского народа, но и неотъемлемой частью языковой среды жителей нашей страны. Именно поэтому при обучении иностранных студентов, изучающих русский и кыргызский языки в Кыргызстане, необходим экскурс в историю и содержание эпоса «Манас».

М. Борбугулов говорил о том, что в центре эпоса стоит индивидуум – идеализированный герой, воплощение народного духа, миссия которого заключается в служении народу и свершении его воли [1, с.151]. В эпосе «Манас» представлены жизненный уклад кыргызского народа, национальные традиции, особенности менталитета, воплощенные в героях этого литературного произведения. Ознакомление с кыргызской картиной мира, представленной в содержании эпоса «Манас», имеет огромное значение в связи с достижением главной цели обучения иностранным языкам – формированию полноценной языковой личности. Из эпоса «Манас» иностранные учащиеся смогут уяснить особенности кыргызской картины мира, понять традиции, менталитет народа. Получив подробные сведения об истории и значимости эпоса «Манас», иностранные студенты смогут понять и некоторые важные особенности быта жителей Кыргызстана, погрузиться в языковую среду, что, как следствие, благотворно скажется на обучении русскому и кыргызскому языкам, а также на формировании языковой личности иностранных обучаемых. Исходя из вышеизложенного, ознакомление с содержанием эпоса «Манас» на уроках русского и кыргызского языков представляется необходимым шагом для полноценного обучения иностранных учащихся русскому и кыргызскому языкам.

Поскольку ознакомление с эпосом «Манас» является культурологическим элементом общего введения в языковую среду современного Кыргызстана, необходимо, в первую очередь, вычленив культурную информацию об эпосе и его главном герое. Совершить экскурс в историю эпоса и понять его знаменательное значение для народа Кыргызстана можно, выделив основные элементы использования образа главного героя произведения:

1. Топографические наименования. В честь главного героя эпоса возведено множество памятников, названы улицы и проспект, имеется одноименный музейный комплекс и т.д.
2. Присвоение эпосу «Манас» звания культурного наследия Кыргызстана на законодательном уровне. Принят закон Кыргызской Республики от 28 июня 2011 года, который «регулирует вопросы, связанные с сохранением, развитием и популяризацией трилогии эпоса «Манас» (эпосы «Манас», «Семетей», «Сейтек»), - уникального духовного наследия кыргызского народа» [2].

3. Эпос «Манас» как неотъемлемая часть картины мира кыргызского народа. Знакомство жителя современного Кыргызстана с эпосом «Манас» начинается со школы, где адаптированные отрывки текста изучаются в рамках школьной программы по литературе.

Выявив самые актуальные сферы, неотъемлемым элементом которых является эпос «Манас», необходимо понять, каким образом можно включить культурологические данные в систему обучения иностранных учащихся русскому и кыргызскому языкам.

Обучение иностранным языкам подразделяется на уровни владения этими языками: А1 (Элементарный уровень), А2 (Базовый уровень), В1 (пороговый уровень), В2 (постпороговый уровень), С1 (уровень компетентного владения), С2 (уровень носителя языка) [3]. Соответственно, культурно-лексический материал об эпосе «Манас» для обучения иностранных учащихся должен соответствовать их уровню владения русским и кыргызским языками.

Элементарный уровень (А1). Поскольку иностранные студенты на данном этапе обучения русскому и кыргызскому языкам крайне нуждаются в усвоении новой лексики на бытовом уровне, им необходимо научиться ориентироваться в топонимических наименованиях. В рамках элементарного уровня иностранные учащиеся знакомятся с топонимами (проспект Манас, памятник Манасу на центральной площади Ала-Тоо, памятник Манасу перед зданием бишкекской филармонии). На этом этапе обучения можно представлять на уроках короткие адаптированные тексты о главном герое эпоса, богатыре Манасе, а также о географических локациях, названных в честь главного героя эпоса.

Базовый уровень (А2). На данном этапе обучения иностранные студенты могут читать и полноценно усваивать более сложные тексты. Иностранные студенты смогут адекватно воспринимать тексты культурологической направленности. Для этого уровня подойдет краткий экскурс в историю создания эпоса «Манас», а также знакомство с основными героями данного литературного произведения.

В рамках *порогового (В1) и постпорогового уровней (В2)* владения русским и кыргызским языками в процессе обучения иностранные учащиеся смогут читать тексты, просматривать видеоролики об истории, культурной значимости эпоса «Манас». Допускается чтение адаптированных текстов, передающих общее содержание эпоса или отдельных элементов повествования. Экскурс в историю эпоса «Манас» можно дополнить не только чтением соответствующих текстов, статей или просмотром видеороликов, но и экскурсиями в музеи Кыргызстана, музейный комплекс Манас-Ордо и т.д.

Уровень компетентного владения русским и кыргызским языками (С1) и уровень носителя языка (С2) являются достаточными для ознакомления с неадаптированными текстами из эпоса «Манас». Помимо этого, в обучение можно включать записи выступлений народных сказителей (манасчи), проводить беседы о значимости эпоса в рамках жизни современного Кыргызстана.

Полноценным материалом для изучения и проведения экскурса в содержание и значимость эпоса «Манас» могут стать:

- Сборники адаптированных текстов эпоса;
- Статьи, научные публикации, выдержки из энциклопедий об эпосе «Манас»;
- Фотоматериалы, иллюстрации, представляющие места, либо упоминаемые в эпосе, либо посвященные героям эпоса;
- Видеоматериалы, освещающие события, о которых говорится в содержании эпоса;

- Непосредственно сам текст эпоса.

При работе с иностранными учащимися необходимо подобрать понятный и доступно изложенный перевод текста. В качестве такого текста предлагается взять поэтическое переложение Мара Байджиева первой части трилогии кыргызского эпоса «Манас», который рекомендован Министерством образования и науки Кыргызской республики как учебно-хрестоматийное пособие [4, С.2]. Данное пособие оснащено словарем, в котором иностранные студенты смогут узнать значение слов, отражающих культурно-бытовые особенности жизни кыргызского народа. Работа над текстом эпоса «Манас» может осуществляться как в рамках одного занятия, так и целого комплекса уроков лингвострановедческой направленности.

Для понимания логики и поэтапной последовательности занятия на материале поэтического текста эпоса «Манас» были сформулированы следующие цели:

Развитие навыков выразительного чтения на материале определенных частей произведения.

Развитие аудиальных умений на материале краткой лекции преподавателя об истории создания эпоса «Манас».

Расширение активного и пассивного словаря студентов на материале работы с новой лексикой.

Развитие навыков монологической и диалогической речи в процессе работы над текстом эпоса «Манас».

Воспитание уважения и интереса к кыргызской культуре и истории.

Последовательность проведения урока может быть представлена в следующем виде:

I. Предтекстовая работа

1. 1. Вводная лекция преподавателя об истории создания эпоса «Манас», о культурно-исторических событиях, предшествующих созданию текста. Во время лекции преподаватель демонстрирует иллюстрации к тексту эпоса.

1.2. Диалог-беседа во время которой преподаватель формирует лингвокультурные представления студентов об эпосе «Манас»:

- Что вы узнали об истории создания эпоса «Манас»?
- Каково значение эпоса «Манас» для культуры и истории современного Кыргызстана?

- Почему эпос «Манас» можно назвать «наставлением» для всего кыргызского народа?

Поскольку эпос «Манас» представляет собой целый сборник поэтических глав, необходимо проводить с иностранными учащимися притекстовую и послетекстовую работу до и после чтения каждой главы. Тематически все главы эпоса можно разделить следующим образом:

1. Зачин, Сказ о разорении кыргызов Алооке-ханом.
2. Рождение батыра, детство, подвиги Манаса.
3. Любовь Манаса. Женитьба.
4. Военные походы. Великий поход на Китай.
5. Молитва Манаса. Возвращение из Великого похода.
6. Завещание Манаса. Смерть Манаса.

II. Притекстовая работа представляет собой лексико-грамматические задания, которые направлены на расширение пассивного и активного словаря иностранных студентов.

2.1. Подбор синонимов к предложенным словам, составление предложений с новыми словами:

Юрта – жилище, дом;

Скакун – лошадь, конь;

Батыр – богатырь, воин и т.д.

2.2. Введение новой лексики, объяснение значений словосочетаний и слов:
Юрта — переносное каркасное жилище с войлочным покрытием у тюркских и монгольских кочевников;

Джигит (в переводе с тюркских языков — «молодой парень», «юноша», также «молодец»);

Батыр: 1. звание, дававшееся в прошлом за военные заслуги у тюркских народов и монголов; старейшина. 2. богатырь, храбрец (в быту и фольклоре тюркских народов) и т.д.

III. Работа с текстом состоит не только из выразительного чтения фрагментов произведения, но и из работы с иллюстрациями.

3.1. Выразительное чтение отдельных фрагментов текста «Рождение Манаса», «Детство Манаса» и т.д.

3.2. Диалог-беседа о событиях, описанных в тексте эпоса с элементами анализа языкового материала, а также в сочетании с изучающим чтением:

- О каких исторических событиях рассказывается в эпосе «Манас»?

- Имена каких главных героев эпоса вы знаете?

- Почему Манас является центральным персонажем эпоса? Каковы его цели?

IV. Послетекстовая работа:

4.1. Изучение и анализ средств художественной выразительности, которые используются в тексте эпоса.

Тропы: эпитет, гипербола, метафора, сравнение.

4.2. Лингвистическое исследование – нахождение в тексте средств художественной выразительности.

V. Самостоятельная работа студентов:

5.1. Выразительное чтение отдельных отрывков текста эпоса «Манас».

5.2. Пересказ основных событий текста.

5.3. Нахождение в тексте отрывков, в которых приведены наставления последующим поколениям кыргызского народа.

Эпос «Манас» содержит в себе целый комплекс знаний, который передавался веками в кыргызском народе из поколения в поколение. Мораль и этические ориентиры, которым следует Манас, сами собой представляют своеобразный «кодекс чести» для последующих поколений. Довольно часто сам батыр в своих речах дает наказания своему народу:

...Мы будем вместе защищать

Свободу, родину и честь!

Встречаются морально-этические наставления и в речах других героев эпоса:

...Здесь вместе трудятся, живут

Казах, монгол, калмык, кыргыз,

Есть и кангайцы, и тыргут,

В родстве своем переплелись,

Имеют смешанных детей.

Задача иностранных учащихся не только найти подобные отрывки в тексте эпоса, но и провести анализ данных фрагментов. На базе данных отрывков текста, имеющих морально-этическое значение, учащиеся должны составить рассказ о том, чему учит эпос «Манас» и какие жизненные уроки можно извлечь из текста.

Соблюдая все стадии введения в историю и содержание эпоса «Манас», постепенно демонстрируя значимость эпоса в рамках современной жизни жителей Кыргызстана, достигается главная цель обучения – формирование языковой личности, знакомой с современными реалиями жизни кыргызского народа. Знакомясь с картиной мира жителей Кыргызстана на базе изучения эпоса «Манас», иностранные студенты смогут полноценно войти в языковую среду, понять менталитет и жизненные устои кыргызского народа. Знакомство с эпосом и понимание его значимости поможет иностранным студентам более полноценно вести общение с жителями современного Кыргызстана.

Использованная литература:

1. Борбугулов М. «Манас» эпосу: башаттары, эволюциясы. – Б.: изд. «Айат». 2004. – 160 с.
2. Нормативный правовой акт от 28 июня 2011 года №59 «Об эпосе «Манас»» // <http://cbd.minjust.gov.kg/>
3. Сертификационные уровни по русскому языку повседневного общения Гос. ИРЯ им. А.С.Пушкина // <https://www.pushkin.institute/>
4. М. Байджиев. Сказание о Манасе: Поэтическое переложение первой части трилогии кырг. эпоса «Манас». – Б.: 2010. – 308 с.

УДК37.01(575.2)

Иманканова Н.Ш., Жолдошбекова Э.А.

КЭУ им.М.Рыскулбекова

Кафедра государственного, официального и иностранных языков

Бишкек, Кыргызская Республика

Imankanovanazgul@gmail.com

j.estena@list.ru

Developing students critical reading skills

Abstract. Texts are usually treated with reverence in the classroom. Published materials are viewed as objective, unbiased truth reflecting the view of respected institutions such as newspaper or publishing houses. Teachers and students therefore usually accept the printed word without actively challenging the content or implied assumptions expressed by the language. However, in an age when students are inundated with print, it is important for them to be able to view and question texts critically. Several strategies can be used in the classroom for developing critical awareness while reading. The underlying concepts with modifications can be used across all levels depending on the students' language proficiency and maturity level. This article will describe strategies that can be used at the *pre-reading*, *while-reading*, and *post-reading* stages, with a focus on both language and content. The term *literacy* encompasses developing critical reading, thinking and writing abilities. While this paper will focus on reading and thinking in some detail, writing will be dealt with very briefly. The assumption is that developing critical reading awareness and critical thinking ability among students is bound to influence their writing as well.

Key words: critical reading, critical awareness, critical thinking, reading process, strategies, literacy

Аннотация. Обычно к текстам на занятиях относятся с почтением. Публикуемые материалы рассматриваются как объективная, беспристрастная правда, отражающая точку

зрения уважаемых учреждений, таких как газеты или издательства. Поэтому преподаватели и студенты принимают печатное слово, не подвергая активному оспариванию содержание или подразумеваемые предположения, выраженные языком. Однако в эпоху, когда студенты «завалены» печатными изданиями, для них важно уметь критически рассматривать тексты и подвергать их сомнению. На занятии можно использовать несколько стратегий для развития критического восприятия во время чтения. Базовые концепции с модификациями могут использоваться на всех уровнях, в зависимости от уровня владения языком и уровня зрелости учащихся. В этой статье описаны стратегии, которые можно использовать на этапах до чтения, во время чтения и после чтения. Используемый здесь термин «грамотность» включает в себя развитие критического чтения, мыслительные и письменные способности.

Ключевые слова: критическое чтение, критическое восприятие, критическое мышление, процесс чтения, стратегии, грамотность.

Introduction

Critical reading is the process of making judgments in reading, evaluating relevancy and adequacy of what is read. In critical reading, readers evaluate what they have read and make a decision. This decision may be to accept what the writer has said, to disagree with it or to realise that additional information is necessary before an informed judgment can be made.

The student's attitude to text is that the "text knows best". Students tend to passively accept what is found in reading text simply because it is so often presented as obvious. Secondly, teachers generally use texts as a means to impart grammatical, vocabulary, and content knowledge. They are more concerned that students comprehend these different elements in a text and therefore seldom enable students to question a text's "obvious" and "taken for granted". So the term *critical* here implies that students do not blindly accept the "obvious" statements to taking an assertive stand against the text assumptions. Teachers need to guide students to question the information content and the ideological assumptions that the writer puts forth.

This article will look at texts from two angles, that of content and language. The following two questions will be addressed:

- What strategies can students be imparted so that they will learn to question content in a text?
- How can we get students to look at the way language is used in a text to convey its ideological meaning?

Stages in the reading process

Different types of tasks can be designed for developing critical reading strategies among students in the context of the three stages in the reading process: the pre-reading stage, the while-reading stage, and finally the post-reading stage.

Strategies for the pre-reading stage: In conventional pre-reading activities, students are asked to do the following:

- find answers to given questions based on the text;
- give their personal opinion about the topic;
- predict the continuing text.

In critical pre-reading activities, students can be asked to consider:

- the reason the author is writing about the topic;
- the whole range of ways to write a particular text;
- the generating of their own list of questions.

Thus, in critical pre-reading activities students can be asked to provide answers to questions that are not text-based but are based around the text. This will develop in them a critical awareness of how and why text are written. Some questions that students can be asked to consider are:

- What is the topic/title of the text? What does it tell me?
- What is the purpose for writing: to inform, persuade, entertain?
- How is the topic written? Formal or personal style? What other ways are there of writing about the topic?
- What is the genre of the text: a letter, an article in a newspaper, an essay, an advertisement?
- Who is the writer? How do I know about him/her?
- What does the information reveal about the writer?
- What other information is revealed about the period when the text was written, for example?
- Who is the reader?

Questions such as these can be modeled by the teacher initially. Gradually students can be asked to generate their own questions in groups. By doing so, students are not merely comprehending a text, but are developing strategies for interpreting and problem solving crucial to critical reading of texts. More importantly, since the questions are self-generated instead of teacher-generated, students are bound to take more responsibility for their learning.

One point that teachers need to bear in mind is that texts cannot be understood as self-contained products, as they are always produced in social, cultural, and other contexts. Generating questions such as the above helps students view texts from a wider perspective. Attempts to answer questions about the context in which a text was written or to gather information about the background of the writer, will help students understand the text's social, political, historical, and cultural context. Previewing for genre will equip students with a set of expectations to guide their reading. By making a tentative decision about the genre of a text, student will be able to find out why the piece was written, and how the writing situation affected the particular way it was written. In the process they will also develop problem-solving and interpreting strategies. Thus, at the pre-reading stage, it is possible to generate questions around the text which will enable the reader to look at the text critically.

Strategies for the while-reading stage

What is generally done at this stage while teaching reading comprehensions is that texts are brought into the classroom or are reproduced in a textbook. These texts are then treated to various forms of analysis, such as asking students to provide answers to multiple choice questions, true or false statements, or particular questions. Although these activities contribute to fostering higher-level critical literacy skills, they are not sufficient. Reading should be treated as a creative and challenging activity where students' questioning and interpretive abilities are triggered.

Students at this stage can be asked to read and react to content and language in a text by *annotating and analysing*.

Annotating: The strategy of annotating is essential to critical reading because it focuses the reader's attention on the content and language of the text. As students read, they can be asked to annotate directly on the text. Three useful ways of annotating are *underlining*, *questioning*, and *outlining*.

Underlining: As a first step, ask students to read through the passage and underline difficult words and phrases, while getting a general idea of the whole passage. Next, ask them to figure out the meanings of these words and phrases from context, and if necessary, look them up in a

dictionary or another relevant book, encyclopedia, etc. The answers can be discussed as a group with constant input from the teacher.

Questioning: Questions are the most notable aspect of the annotations. Next, we could get our students to read the text again and express their doubts in the form of questions in the margin. Initially, questions would reflect students lack of knowledge as these questions would identify information that is needed. They may even represent doubts, confusion, or comments.

Outlining: Outlining helps to focus on the most important ideas of a text, separating what is central from what is peripheral. Outlining also shows how information is organized and supported in a text. Like the other activities, outlining can be done as a group activity. Ask students to identify the main ideas in each paragraph and look for sentences that carry the main thrust of the arguments. For this purpose, remind students that:

- writers generally place the main the main thrust of their arguments either at the beginning or the end of a paragraph
- connectors such as: *as a result of, consequently*, etc., play a crucial role in advancing the main thrust of the writer's argument. Similarly, other connectors such as *for example, firstly, in addition*, reflect supporting arguments. By actively searching for such connectors, students are able to focus on the most important ideas of a text, separating what is peripheral from what is central.

Having gone through the processes of underlining, questioning, and outlining, with each activity providing the basis for the subsequent activity, students are bound to have a good understanding of the writer's stand.

Analysing: Having ascertained the main thrust of the writer's arguments from outlining, the students next have to be guided to analyse arguments and language.

Arguments: An argument is basically a group of statements that have a special relationship to one another. One of the statements is asserted as true on the basis of the other statements, such as reason, evidence, or assumptions. Some questions that the students can be encouraged to ask are:

- What point is the writer attempting to establish?
- What is being asserted as true?

Students can be given a checklist of questions such as:

- Why should I accept this claim as true?
- What reasons or evidence does the writer give for this claim?
- On what basis should I accept this claim?

A critical reader seriously thinks about what s/he is reading. This means that s/he:

- does not believe everything s/he reads;
- questions everything that doesn't make sense to him/her;
- analyses arguments;
- discounts arguments based on faulty reasoning;
- has good reasons for believing some things and not believing others

Language: One way of analyzing language is to look for patterns or repetitions of any kind such as:

- repetitions or patterns of recurring images;
- repeated descriptions;
- consistent ways of characterizing people or events;

- repeated words or phrases, examples or illustrations;
- reliance on particular writing strategies;
- use of opposites to reveal contrasting perspectives;
- use of figurative language to reflect the authors' attitudes, tone, and feelings.

Important questions to ask students to consider are:

- Does the author write emotionally?
- Does s/he use sentiment, name calling, or other emotional means to make his/her point?

Strategies for the post-reading stage

The logical strategy to use at the post-reading stage is to extend the understanding obtained from the texts at the pre-reading and while-reading stages into writing tasks, such as summarizing, evaluating, synthesizing, commenting, and reflecting. Summarizing is an excellent way to learn from the reading and to remember what is read. Students can also be asked to evaluate, to synthesize, to comment, to reflect on what they have read. All these strategies will help students to consolidate in writing the critical understanding and interpretation of the text.

As mentioned earlier, the term *literacy*, encompasses developing critical reading, thinking, and writing abilities. The main focus, as can be seen, has been on developing critical reading and thinking through a text and extending this awareness and understanding into writing activities.

It is important that students be given very clear guidelines on what is expected of them. Activities should be initially modeled by the teacher to enable students to handle such tasks confidently.

Since students would be gathering information in the classroom, dictionaries and reference books and other relevant materials have to be made available. Alternately, work involving dictionary searches or research about the writer can be given as homework assignments. All of these critical reading strategies cannot be acquired permanently in a few sessions. Rather, these strategies are acquired in a developmental process. Research shows that critical reading can be taught and that students do not become critical readers without instruction. Reading experts also confirm that the reading process becomes a critical act if the students are challenged by provocative reading materials and learning activities. Since the purpose of critical reading is to evaluate texts, a good strategy would be to have students discuss pre-reading questions for a variety of text types, such as advertisements, passages from textbooks, warning notices, and an excerpt from a novel. This will give students an idea of the purpose, the audience, and the genre of the text, and the reasons it has evolved the way it has. Movie reviews and advertisements using the language of sales can serve as excellent materials for critical reading.

Summary and conclusion

This article has tried to describe critical reading briefly and explain what it entails as well as discuss strategies that can develop critical reading ability among post-secondary students. These were presented in the context of the three stages of reading. The emphasis was on questioning, analysing, and evaluating. The purpose of these stages is to get students to examine texts in more critical, reflective ways, to encourage them to take assertive positions against texts, and to feel that they have options in the way they choose to read texts. Some ideas on teaching implications have been made regarding the kinds of materials that can be used in the classroom. The critical reading approach can be used with a wide variety of genres, but texts such as advertisements, which have a clear agenda, are a good place to start. All teachers work within certain constraints in the classroom, but the need for developing critical reading strategies among our students cannot be ignored. The

approach described when dealing with reading texts in language can also be extended to content-subject classroom.

References

- Golub, J. 1986. *Activities to promote critical thinking*. Urbana, IL: NCTE
- Thistlethwaite, L.L. 1990. Critical reading for at-risk students. *Journal of Reading*, 3, 33/pp.586-592
- Wallace, C. 1990. Critical reading awareness in the EFL classroom. *Singapore Tertiary English Teachers Society Review*, Issue no. 3.
- Axelrod, R. B., and C. R. Cooper. 1987. *Reading critically, writing well*. New York: St. Martin's Press.
- Fox, R. 1988. Sensations speak. *English Journal*, 77, pp 52-56.

УДК372.881.2

Ибрагимова К.К.
КазНПУ им. Абая
Абай атындагы КҮПУ
Ibragimova K.
Abai KPU

Компетенциялык мамиле салттуу чет тилдерди окутууга альтернатива катары Компетентностный подход как альтернатива традиционному обучению иностранным языкам

Competency-based approach as an alternative to traditional foreign language teaching

Аннотация. Компетентностный подход в обучении иностранным языкам один из методов повышения уровня мотивации учащихся к изучению иностранного языка, к развитию активности и творчества в учебной деятельности. В данной статье дано описание наиболее эффективных методов и приемов обучения иностранному языку с точки зрения компетентностного подхода.

Аннотация. Чет тилдерди окутууда компетенттүүлүк ыкмасы окуучулардын чет тилин үйрөнүүгө түрткү берүү деңгээлин жогорулатуу, окуу иш-аракеттеринде жигердүүлүктү жана чыгармачылыкты өнүктүрүү ыкмаларынын бири. Бул макалада компетенттүүлүк мамиле жагынан чет тилин окутуунун кыйла натыйжалуу ыкмалары жана ыкмалары сыпаттамасы берилет.

Abstract. The competence approach in teaching foreign languages is one of the methods of increasing the level of motivation of students to learn a foreign language, to develop activity and creativity in educational activities. This article describes the most effective methods and techniques of teaching a foreign language from the point of view of the competence approach.

Ключевые слова: обучение, компетентностный подход, иностранный язык, компетенция, компетентность, модернизация образования, иноязычное общение.

Урунттуу сөздөр: окутуу, компетенттүүлүк мамиле, компетенттүүлүк, чет тил, компетенттүүлүк, билим берүүнү модернизациялоо, чет тилдүү байланыш.

Key words: training, competence-based approach, foreign language, competence, competence, modernization of education, foreign language communication.

С развитием международной интеграции и международных контактов во всех сферах повышается значимость навыков и умений подлинного иноязычного общения. Вследствие этого предъявляются высокие требования к качеству преподавания иностранного языка в учебных заведениях, так как с изменением социокультурного контекста иноязычного

общения владение иностранными языками должно подниматься на более высокий уровень. В связи с модернизацией отечественного образования одной из важнейших задач, стоящих перед учебными заведениями, является формирование ключевых компетенций, то есть, особую актуальность в образовании приобретает компетентный (деятельностный) подход. Иноязычная компетентность открывает будущему специалисту доступ к зарубежным источникам информации и обеспечивает готовность учащегося реально использовать полученные знания в условиях профессиональной среды.

Понятие «компетенция» (с латинского «*competere*» – «подходить, соответствовать») впервые было использовано в 60-е гг. XX в., США. в рамках деятельностного образования, целью которого была подготовка профессионалов, конкурентоспособных на рынке труда. В связи с этим предложено различать понятия как «компетентность и компетенция» (*competence and competencies*). Компетентность рассматривалась как личностная категория, а компетенции определяли единицы учебной программы и составили «автономию» компетентности [1; 13]. Применительно к сфере образования общий смысл понятия заключается в соответствии предъявляемым требованиям, критериям и стандартам в обучающей деятельности, в решении задач и способности добиваться положительных результатов. «... компетентность» – комплекс компетенций, то есть наблюдаемых проявлений успешной продуктивной деятельности. [1; 4]. Итак, компетентностный подход в образовании есть методы обучения, направленные «на развитие у учащихся способностей решать профессиональные задачи в соответствии с требованиями к личностно-профессиональным качествам: способность искать, отбирать, анализировать и обрабатывать полученную информацию; умение работать в группе и владение механизмами планирования, анализа, самооценки собственной деятельности в нестандартных ситуациях или в условиях неопределенности; владение методами и приемами решения возникших проблем» [1; 9]. Следовательно, компетентностный подход предъявляет определенные требования и к обучению, и к учащимся, к их уровню владения иностранным языком.

На основе выше изложенного различают у обучающихся базовые и продвинутое компетенции. Базовый уровень определяет владение языком как средством общения (уровневый словарный запас, владение основными грамматическими структурами, знание закономерностей функционирования языка, знакомство с культурной средой и т. д.). Продвинутое умение учащегося предполагает использование иностранного языка в решении практических задач по своей специальности и оценивается по результатам достижения, но не только по правильности употребления определенных грамматических конструкций и активной лексики.

В качестве основных средств формирования ключевых компетенций при изучении иностранного языка выступают различные технологии, формы и методы обучения, как монолог учителя, фронтально-индивидуальный опрос, дискурс и беседы, самостоятельная работа с учебником, выполнение заданий учителя, демонстрация видео- и аудиоматериала по теме, а также традиционная контрольная работа. Методистами компетентностного подхода к обучению иностранным языкам предлагается следующая классификация ключевых компетенций:

- *ценностно-смысловая* компетенция обеспечивает механизм самоопределения учащегося в ситуациях учебной деятельности; демонстрирует его ценностные ориентиры и роль/значимость в мире, его установки поступки; ответственность в выборе решения поставленных задач и целей;

- *общекультурная компетенция* в плане изучения иностранных языков направлено на формирование социокультурной компетенции, как готовность и способность находить общее и специфическое в моделях развития изучаемого и родного языков; сравнивать и обобщать культуроведческую информацию из разных источников и на разных языках; строить речевое взаимодействие в соответствии с нормами, принятыми в той или иной культуре; приобщиться к диалогу культур;
- *учебно-познавательная* компетенция включает в себя элементы логической, методологической, учебной деятельности, соотнесенной с реальными знаниями и умениями организации целеполагания, планирования, анализа, рефлексии, самооценки учебно-познавательной деятельности (самоконтроль выполненного грамматического теста, упражнения, эссе) для обсуждения причины появления ошибок с последующим повторным выполнением работы с учетом всех предыдущих замечаний;
- *информационная* компетенция предусматривает навыки деятельности ученика по отношению к информации, содержащейся в учебных предметах и образовательных областях, а также в окружающем мире. Именно информационная компетенция в современном мире является залогом успешной реализации в различных сферах общения, в том числе и профессиональной;
- *коммуникативная* включает знание языков, способов взаимодействия с носителями языка, навыки работы в группе, владение различными социальными ролями в коллективе (ролевые игры, написание анкет и писем на изучаемом языке);
- *социально-трудовая* компетенция, тесно связанная с коммуникативной компетенцией, направляет умение владения различными социальными ролями в сферу гражданско-общественной и социально-трудовой деятельности;
- *компетенция личностного совершенствования* направлена на освоение способов физического, духовного и интеллектуального саморазвития, эмоциональной саморегуляции, где значимой является роль учителя, его стиль общения с обучающимися, его духовные ценности и приоритеты [2; 117].

На основе перечисленных ключевых компетенций в компетентностном подходе на первое место выдвигается не информированность ученика, а его умение решать проблемы, которые могут реализоваться в ситуациях иноязычного общения: познание и объяснение окружающей учащегося действительности; освоение учебной технологии и техники; осуществление в практической жизни социальных ролей ученика, члена семьи, гражданина, клиента, покупателя, горожанина, зрителя и т.д. Важными являются также соблюдение этических норм во взаимоотношениях со сверстниками, при оценке своих собственных поступков, при выборе образа и стиля жизни, жизненного самоопределения, способов разрешения конфликтов и решения собственных проблем.

Компетентностный подход к обучению иностранному языку требует творческого подхода к организации и построению учебного процесса, а именно к созданию условий для формирования и развития практических навыков и умений владения иноязычной речью. Вследствие чего учителю следует стремиться к созданию на занятиях таких условий, когда усвоение учащимися языкового материала осуществляется путём моделирования и реализации различных жизненных ситуаций. Компетентностный подход усиливает практическую направленность образования, подчеркивает необходимость приобретения опыта деятельности, умения на практике реализовать полученные языковые знания. Таким образом, компетентностный подход включает совокупность принципов и целей образования,

выражающихся в самоопределении, самоактуализации и развитии индивидуальности обучающихся.

Не менее важным является вопрос выбора форм и методов обучения иностранным языкам, где обучение приобретает деятельностный характер, т. е. формирование знаний и умений осуществляется в практической деятельности учащихся, организуется их совместная деятельность в группах; используются активные формы и методы обучения, инновационные технологии продуктивного характера; выстраивается индивидуальная образовательная траектория; в процессе обучения активно реализуются межпредметные связи; развиваются важнейшие качества, как самостоятельность, креативность, инициативность и ответственность [4; 68]. В условиях обучения иностранному языку у учащихся развиваются определенные компетенции, которые характеризуются как необходимые составляющие компетенции студентов, но «Отсутствие хотя бы одного из этих компонентов делает компетентность обучающего дефектной» [4; 79].

Опираясь на изложенное, можно предположить, что компетентностный подход в обучении иностранному языку развивается как альтернатива традиционному обучению, в процессе которого идет овладение знаниями, умениями, навыками, ограничивающими их практическое применение в будущей профессиональной деятельности студентов и недостаточно учитывающих сущность компетентности современного человека в условиях конкуренции свободного рынка. С целью эффективного использования компетентностного подхода в обучении иностранному языку методисту следует придерживаться выполнения требований:

- ознакомление учащихся с содержанием компетентностного подхода, подразумевающего овладение определенными интеллектуальными, творческими и коммуникативными умениями (выделить в иноязычном тексте основную мысль; осуществлять поиск необходимой информации в тексте; анализировать информацию, делать обобщения и выводы; работать с разнообразным справочным материалом; вести дискуссию и отстаивать свою точку зрения, подкрепляя ее вескими аргументами; уметь идти на компромисс с собеседником; лаконично излагать свои мысли);
- развитие у обучающихся умений работать в различных индивидуальных и коллаборативных организационных формах обучения;
- развитие и формирование у обучающихся практических умений и навыков владения иностранным языком, которые включают знания лексического и грамматического материала по языковым уровням, умение и готовность использовать знания на иностранном языке в своей будущей профессии.

Таким образом, для грамотного использования компетентностного подхода требуется значительная подготовка, создание прочной языковой базы у учащихся, что осуществляется в системе обучения. В свою очередь, высокое качество изучения иностранного языка способствует конкурентоспособности и профессиональной мобильности в сфере профессиональной деятельности и общения будущего специалиста. Приобретение учащимися иноязычной компетенции заключается в овладении иностранным языком на таком уровне, который позволит использовать его для удовлетворения профессиональных потребностей, реализации деловых контактов и дальнейшего профессионального самообразования и самосовершенствования.

В заключение следует отметить, что в образовательных науках наличествует не малое количество определений компетентностного подхода, посредством которых характеризуется

качество содержания современного образования. Приведем в качестве наиболее используемых педагогами следующие определения.

«Компетентностный подход - это совокупность общих принципов отбора содержания образования, определения целей обучения, организации образовательного процесса, а также оценки образовательных результатов» [5; 38].

«Компетентностный подход – это подход, при котором результаты образования признаются значимыми за пределами системы образования» [6; 91].

«Компетентностный подход можно рассматривать как совокупность общих дидактических требований к

- определению целей образования;
- отбору содержания образования;
- организации образовательного процесса и

- оценке образовательных результатов» [7; 22]. Согласно сформулированным методистами определениям необходимо подчеркнуть, что компетентностный подход при обучении иностранным языкам делает акцент на деятельностном содержании образования. При этом основным содержанием обучения являются действия, операции, соотносящиеся не столько с объектом приложения усилий, сколько с проблемой, которую нужно решить.

В модернизации образования в нашей республике «компетентностный подход» получил широкое признание, как один из новых подходов к процессу обучения в современной школе, как одно из важных концептуальных составляющих обновления содержания современного образования.

Ссылки на источники:

1. Лебедев О. Е. Компетентностный подход в образовании // Школьные технологии. – 2004. – № 5. – С. 7–11.
2. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно целевая основа компетентностного подхода в образовании. М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004.
3. Коржув А.В. Современная теория обучения: общенаучная интерпретация: Учебное пособие для вузов / А.В. Коржув, В.А. Попков. – М.: Академический проект, 2006. – 160 с. – («Gaudemus»).
4. Кондурар, М. В. Понятия компетенция и компетентность в образовании // Вектор науки ТГУ. – 2012. - №1. – С. 189-192.
5. Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования // Народное образование. – 2003. – № 2. – С. 54–61.
6. Бердичевский А.Л. Содержание обучения иностранному языку на основе базовой культуры личности // Иностр. Языки в школе. – 2004. – №2.
7. Мильруд Р. П. Компетентность в изучении языка // Иностранный язык в школе. – 2004. – № 7. – С. 20–26.

Интернет – ресурсы:

1. <http://www.edusite.ru/p137aa1.html>
2. <http://enc-dic.com/fwords>
3. <http://www.bestreferat.ru/referat-112047.html>
4. <http://nsportal.ru/shkola/psikhologiya/library/vozrastnye-osobennosti-shkolnikov>

Качкынов К.Д.

Ж.Баласагын атындагы КУУ

Факультеттер аралык чет тили кафедрасы

Бишкек шаары, Кыргызстан

Ч.Т. Айтматовдун «Жамийла» повестиндеги аялдардын жолу

Женский путь в повести Ч.Т. Айтматова «Джамиля»

Аннотация. Бул макалада Айтматовдун «Джамиля» повестиндеги аялдын образын чагылдырууга арналган. Чыгармада аялдын образы, өз тагдырын өзү тандоосу жана өз бактысы үчүн күрөшүүсүнө көңүлүнүздөрдү бурабыз жана Айтматовдун улуу жазуучу реалист катары жаңы ыкмасы чыгармада көргөзүлөт

Аннотация. Данная статья посвящена раскрытию женского образа в повести Ч.Т. Айтматова «Джамиля». Обращаем внимание на то, что в повести представлен образ женщины, самостоятельно выбирающей свою судьбу и не боящуюся бороться за свое счастье, в чем заключается новаторство Ч.Т. Айтматова как выдающегося писателя-реалиста.

Annotation. This article is devoted to reveal female image in the story “Djamilia” by Ch.Aitmatov. We pay attention that in this story represented woman’s image, who choose her destiny herself and who is not afraid of struggling for happiness, that shows Ch.T.Aitmatov’s innovation as a great realist writer

Урунттуу сөздөр: Ч.Айтматов, ангеме, сурот, аялдын жолу

Ключевые слова: Ч.Т. Айтматов, повесть, образ, женский путь

Key words: Ch.T.Aitmatov, story .form, female path

Чынгыз Айтматов – писатель, открывший Западной Европе и миру Кыргызстан, с его традициями, бытом, нравами и историей; рассказал о кыргызском народе, сумел раскрыть самые глубины души народной, чувства, поступки, поведение его героев близко всем людям мира. Айтматов – писатель высокого художественного мастерства, решающий актуальные проблемы современности: социальные, нравственно-философские, эстетические. Особенно ярко в его творчестве раскрываются женские образы. В таких произведениях, как «Тополек мой в красной косынке», «Материнское поле», «Первый учитель» и во многих других повествуется о женской доле, перед читателем предстает новый образ женщины, принявшей на себя все тяготы судьбы. Особенно искусно образ женщины, стоявшей на перепутье, раскрывается в повести «Джамиля».

Повесть «Джамиля» была написана в 1958 году и именно благодаря ей творчество Ч. Айтматова стало знаменитым за пределами Кыргызстана. Повесть «Джамиля» впервые была напечатана на русском языке в журнале «Новый мир» в 1958 году №8. На кыргызском языке была напечатана в журнале «Ала-Тоо» в 1958 году №10 под названием «Обон» («Песня»). Позже в 1959 году вышла повесть в издательстве Фрунзе «Кыргызмамбас», затем была издана в Москве на русском языке в 1959 году в издательстве М. «Правда».

Нужно отметить, что огромную роль в популяризации творчества Ч. Айтматова в мировом пространстве Запад и Восток сыграла высокая оценка его первой повести «Джамиля» известным французским поэтом Луи Арагоном. В 1983 году в одном из своих интервью Ч. Айтматов говорит: «Год спустя, после опубликования моей повести «Джамиля» она была переведена Арагоном, предисловие которого для меня незабываемо. Это он открыл мне дорогу в литературу. Это именно благодаря ему я начал верить в себя!»[1]

Не случайно Мухтар Ауэзов рассматривал эту повесть в качестве нового явления в литературе. М. Ауэзов назвал повесть новым словом в малых жанрах литературы Средней Азии [4, с. 16]. О повести Айтматова благожелательно отзывался и великий французский поэт Луи Арагон, которому принадлежит перевод повести на французский язык и который в предисловии назвал произведение «самой прекрасной на свете повестью о любви» [3, с. 7-10]. Луи Арагон говорит о том, что «это история любви, в которой нет ни одного бесполезного слова, ни одной фразы, которые не нашли бы отзвук в сердце человеческом» [5, с. 6].

Повесть отличает художественное своеобразие, ее поэтичность, великолепное изображение пейзажа, автор подготавливает читателя трепетать вместе с Джамилей от песни Данияра. Повесть не только рассказывает о любви, но она открывает читателю страну Кыргызстан, обычаи, нравы, быт, природу. Действие повести охватывает время Великой Отечественной войны, однако автор не говорит прямо обо всех трудностях и страданиях своих героев; читатель узнает о родовых обычаях, которые чтут больше, чем чувства. Повесть свидетельствует о таланте писателя-реалиста, подчеркивая актуальность проблемы нравственного развития и духовного пробуждения новой свободной личности.

Но не только красота повествования, яркость образов и лиричность повести поражают сердце читателя. В повести «Джамиля» раскрывается совершенно новый образ женщины, женщины, решившей следовать за собственным сердцем через препятствия и преграды. В образе Джамилы, главной героини повести, мир обрел вторую Анну Каренину [6, с. 26]. Несмотря на то, что жизнь героинь проистекала в разных условиях и в ином культурно-нравственном пространстве, Джамилю и Анну Каренину сближает многое. И в произведении Льва Толстого, и в повести Чынгыза Айтматова описывается судьба женщины, которая не побоялась осуждения близких и всего мира и последовала за своим сердцем.

События в повести происходят во время войны. В аиле почти никого кроме женщин, детей и немощных стариков не осталось, все мужчины ушли на фронт. Все эти люди выполняют в тылу самые трудные работы, тем самым помогая фронту. Одной из таких женщин и является Джамиля.

В повести «Джамиля» молодая цветущая девушка, муж которой находится на фронте, любит молчаливого раненого солдата. Их любовь опровергает старую национальную традицию, согласно которой девушку выдают замуж, не спрашивая даже ее согласия. Здесь писатель отражает новую жизнь, любовь нового человека, его благородный нравственный мир, подлинные человеческие чувства, высокие гуманистические идеалы, повесть имеет важное воспитательное значение, пробуждает в человеке его лучшие качества.

Уже в самом начале повести Джамиля описывается совершенно не такой, как другие невестки: «А вот Джамиля с первых же дней, как пришла к нам, оказалась не такой, какой положено быть невестке. Правда, она уважала старших, слушалась их, но никогда не склоняла перед ними голову, зато и не язвила шепотком, отвернувшись в сторону, как другие молодухи. Она всегда прямо говорила то, что думала, и не боялась высказывать свои суждения» [2, с. 443] Более того, в характере Джамилы проявлялись «какие-то мужские черты, что-то резкое, а порой даже грубоватое» [2, с. 442]

Сильный характер проявляется во всех ее действиях – в умении держать себя с окружающими, в ее отповеди Осмону, который начал к ней приставать. Внутренний мир Джамилы очень богат, она любит поэзию, очень хорошо поет народные песни. Она с детства росла среди табунов лошадей и знает, что такое тяжелый труд. Красивая нежная женщина и

вместе с тем мужественная, решительная, Джамия не признаёт предрассудков обычаев, она представительница новой жизни. Образ Джамии – реальный типический образ, пронизанный национальным колоритом. Джамия мечтала о настоящей любви. Несомненно, именно поэтому, читая письмо мужа, Сыдыка, она «жадно, торопливо перебегала глазами по строчкам» [2, с. 448]. Но Джамия не увидела в письме мужа ничего кроме скупых строк в самом конце «А также шлю привет моей жене Джамиле...» И после прочтения каждого письма Сыдыка «тем ниже опускались ее плечи, и огонь на щеках медленно гас». Нужно отметить, что в те времена в письмах никогда не упоминали жен первыми, сначала шли отец, мать, родственники и только в конце письма упоминались жены.

Вскоре судьба сводит Джамию с недавно вернувшимся с войны раненым Данияром. Вначале Джамия высмеивает Данияра, хромого солдата, вернувшегося с войны. Однажды Джамия вместе с Сейитом, младшим братом ее мужа, оставляют в бричке тяжелый мешок весом в семь пудов. Джамия озорно смотрит на Данияра, который «стоял на бричке, озабоченно рассматривал мешок, и, видно, обдумывал, как с ним быть» [2, с. 458]. Данияр понимает, что над ним подшутили, но поднимает мешок и несет его, несмотря на боль в ноге. Теперь уже Джамия не может простить себе шутки, она пытается остановить Данияра, но он продолжает нести ношу. Именно это событие заставляет Джамию по-другому посмотреть на Данияра, понять, что честь и репутация для него не пустые слова.

Джамия просит Данияра спеть, когда они вместе с Сейитом ехали по ущелью. Вначале поет сама Джамия, а затем и Данияр начинает ей вторить. И в песнях их выражаются невысказанные эмоции, чувства, которые только начинают зарождаться между ними. И так начинается история любви, в которой Джамия нашла то, что искала, глубокое сильное чувство. Она скрывается от Данияра, смущается, ведет с ним беседы, стирает его гимнастерку. Она начинает показывать свою любовь через заботу и участие, разделяет чувства Данияра. И познав любовь, Джамия и не думает отказываться от нее из-за обычаев и традиций собственной семьи. Семья не примет ее любовь, ведь у нее уже есть муж. И тогда-то Джамия и уходит с Данияром, сделав выбор в пользу чего-то нового и неизвестного, но именно там она сможет любить и быть любимой.

Уход Джамии и Данияра не остается незамеченным. Родственники не понимают поступка Джамии, они осуждают ее, и только Сейит понимает всю глубину и красоту чувств влюбленных. Он продолжает защищать влюбленных и даже спустя годы хранит маленький рисунок, изображающий Джамию и Данияра, бредущих по дороге на пути в новую жизнь.

У любви существуют свои законы. Муж Джамии Сыдык неплохой человек, он соблюдает все народные обычаи. Джамия и ее муж – полные противоположности. Он чтит законы и обычаи предков, а Джамия – открыта всему новому, она доверяется своим чувствам и не позволяет решать свою судьбу другим людям. В образах Сыдыка и Джамии предстает все противостояние старого мира с его обычаями, традициями и нового мира, в котором есть место и браку по любви, и свободе женского выбора.

В уходе Джамии есть нечто символическое, она покидает старый мир, оставляет в прошлом все то, что мешало ее свободе и зову сердца. Старый мир не может существовать рядом со всем тем, что хочет воплотить молодая душа. Джамия делает свой выбор, сама избирает свой жизненный путь. Ее не пугает отречение семьи, репутация неверной жены. Для нее на первом месте стоит счастье и собственный выбор.

Конец повествования о жизни Джамили отличается от судьбы той же Анны Карениной из одноименного романа Льва Толстого. Несмотря на осуждение окружающих, рассказчику, мальчику Сейиту, не верится, что Джамили будет несчастна. Сейит до последнего защищает любовь Джамили и Данияра: «Кому я изменил? Семье? Нашему роду? Но я не изменил правде жизни, правде этих двух людей!»[2, с. 480]

В образах Джамили и Данияра воплощены высокие человеческие идеалы их связывает и сближают богатство внутреннего мира, их человечность, трудолюбие, доверие и честность. Повесть пронизывают глубокие нравственно-психологические, гражданские мотивы.

В повести в основном рассматривается морально-этическая тема. Чынгыз Айтматов в своих произведениях новаторски трансформирует мировой эстетический опыт, развивая лучшие традиции национальной литературы. Писатель чувствует глубокую ответственность перед действительностью, перед будущим. Айтматов воспевае силу духа человека, осознание духовной целостности и смысла жизни на земле. Его героиня – молодая женщина, которая берет судьбу в свои руки, она ломает старые устои ради собственного счастья.

Во всех своих произведениях писатель воспевае человека, достойного подражания, активного и волевого. В этой повести Айтматова воспеваея чисто человеческая история любви Джамили и Данияра; в ней показывается рождение нового общества, новых людей, готовых отринуть прошлое ради счастья в настоящем.

Список использованной литературы:

1. Айтматов Ч. Мы необходимы друг другу: О пребывании писателя во Франции. /Сов. Киргизия/ 1983. 8 февр.
2. Айтматов Ч. После сказки (Белый пароход). Материнское поле. Прощай, Гульсары! Первый учитель. Лицом к лицу. Джамили. Тополек мой в красной косынке. Верблюжий глаз. Свидание с сыном. Солдатенок. Изд. 3-е. Ф., «Кыргызстан», 1978.
3. Арагон Л. Самая прекрасная история в мире о любви // Культура и жизнь. М., 1958. № 7. С. 7-10.
4. Ауэзов М. Путь добрый // Литературная газета. 1958. 23 октября.
5. Произведения Чынгиза Айтматова и литература о нём на иностранных языках: библиографический указатель / сост. Л. Молоткова. Фрунзе, 1979. 114 с
6. Кузнецов Д. Чынгиз Айтматов – писатель евразийского пространства // Материалы научно-практической конференции «Феномен Евразии: жизненные миры и стратегии идентификации», СПб, 2014.

Кондубаева М.Р.
+77013579326, e-mail
azmary_k@mail.ru
Алматы, Казахстан

Реализация целевой модели воспитания специалиста цифровой эпохи

Аннотация. В данной статье излагаются основные положения теории и интегральной технологии трёхязычного образования как теоретической основы интегральной технологии в новой педагогической парадигме информационной эпохи начала XXI в. Синергия методической системы интегральной технологии по развитию интеллектуального потенциала учащихся и студентов в процессе выработки умений и навыков благодаря самодисциплине и силе воли обеспечена достаточным уровнем речемыслительных способностей и нелинейного критического мышления, становления созидательной личности.

Annotation. This article is devoted to the consideration of synergetics as the basis of a new approach to designing the educational environment of a university. A model of the educational environment is proposed, which can be used as the basis for the design and construction of an appropriate teaching system by a university teacher. In the aspect of the formation of a bilingual personality, then a trilingual, and then a multilingual personality. The article is aimed at presenting the logic of support for selfmotivation and self-education of research abilities in developing skills and selfdesign skills of creative competitive specialists.

Ключевые слова: интегральная технология, синергетические принципы, самообучение, нелинейное мышление.

Keywords: integral technology, synergetic principles, self-learning, nonlinear thinking, professional abilities, hierarchy of concepts, self-organization.

В обучении языкам модель созидательной (полиязычной, поликультурной компетентностной) личности рассматривается в соответствии с синергетическим подходом как целевой аттрактор, потому что аттрактор притягивает, обеспечивает выработку умений и навыков специалиста 21 в. В результате реализации синергетических принципов на основе законов синергетики: холизм, темпоральность, пространственность, эволюционность и эмерджентность[1].

Известно, что в русском языкознании понятие о языковой личности впервые появилось у В.В.Виноградова в работе «О художественной прозе» (1930) при анализе языка литературных произведений, как с точки зрения читателя, так и автора. Научное определение принадлежит Г.И. Богину, а достаточно универсальная модель была разработана Ю.Н.Карауловым в книге «Русский язык и языковая личность»[2], которая появилась в последней четверти XX в. По Ю.Н.Караулову, «под языковой личностью понимаются два феномена: 1) любой конкретный носитель того или иного языка-культуры, характеризованный на основе анализа произведенных им текстов, 2) комплексный способ описания языковой способности индивида, соединяющий в себе системное представление языка с функционированием его в процессах порождения текстов» [2,289].

Нами разработана трёхуровневая модель языковой личности для языкового образования, которая может выполнить целеполагающую функцию. Такая лингводидактическая модель языковой личности оказалась достаточно универсальной, как и теория поэтапного формирования умственных действий П.Я. Гальперина для разработки методических систем обучения языку. Рубрику, описывающую элементы языкового уровня, прежде всего стереотипы, можно заменять новыми языковыми моделями и единицами. А уровни структуры языковой личности соотносятся с механизмами восприятия и порождения речи и развития языковых способностей.

На основе врождённых таких речевых способностей, как умение воспринимать и различать звуки, человек может развить умения и навыки воспринимать звуки изучаемого иностранного языка, что формирует готовность субъекта к использованию нового языка в своей речевой деятельности Г. И. Богин считает, что речевая способность не тождественна речевой деятельности: первая есть её потенция, вторая - реализация [3.4].

В готовностную модель языковой личности в зависимости от уровня обученности (класс, вуз) конкретному языку отбираются тексты, соответствующие возрастным особенностям обучающихся и принципам обучения, а из текстов отбираются новые слова для усвоения.

В новом столетии развитие антропоцентрической парадигмы в лингвистике и смежных наук с ней новых направлений привели к появлению новых принципов., методов обучения, таких как коммуникативный, линвокультурологический, социолингвистический и др.

Традиционные фундаментальные направления лингвистики, такие как структурная лингвистика, сопоставительная грамматика и лингвистическая типология, о которых достаточно информации в классических методиках от Текучёв А.В., до Антоновой Е.С., Воителевой Т.М. и др (М.,2015

Готовностная модель полиязычной (трёхязычной) личности выполняет в интегральной технологии обучения важнейшую целеполагающую функцию, так как требования к личности, возникающие в процессе взаимосвязи обучения и воспитания, связанные с самовоспитанием и самоактуализацией, определяют цели, содержание и результаты обучения.

Как видим, нулевой уровень модели языковой личности для корректировочного спецкурса.

Таблица 1. Вербально-семантический уровень языковой личности учителя-словесника (нулевой уровень):

Деятельно-коммуникативные потребности	Умения и навыки в соответствии с уровнем обучения	Когнитивные средства речемышлительной деятельности	Компетенции как результат речемышлительной деятельности
Способность произносить, воспринимать звуки изучаемого языка, читать, писать слова, Способность воспринимать и интонировать различные типы вопросов.	Умение произносить и воспринимать звуки изучаемого языка, читать, писать воспринимать слова, словоформы по частям речи Умения и навыки интонировать	Отражение и репрезентация звуков, слов, словосочетаний предложений различных типов изучаемого	Готовность произносить и воспринимать звуки изучаемого языка, читать, писать воспринимать слова, словоформы по частям речи. Готовность и сформированность знаний воспринимать и интонировать различные типы вопросительных предложений с общим, альтернативным, риторическим и конкретным вопросом.

Первый уровень языковой личности, по Ю.Н. Караулову, предполагает развитие способностей понимания изучаемых терминов и профессиональных слов. Речемышлительные способности определяются как готовность студента к пониманию и осознанному употреблению терминов и профессиональных слов и стереотипов к использованию языка в своей репродуктивной деятельности. Таким образом, Г.И. Богин считает, что речевая

способность не тождественна речевой деятельности: первая есть её потенция, вторая – реализация [2,4]. На втором уровне формирования языковой личности специалиста реализуется способность и готовность употреблять термины и профессиональные слова терминологические сочетания в продуктивной речемыслительной деятельности.

Приведём **перечень готовностей для первого, тезаурусного, уровня** языковой личности студента :

1) готовность дать определения используемым на занятиях по русскому языку терминам при чтении и изучении профессиональных, например, научно-методических текстов;

2) готовность отыскивать, извлекать, понимать и перерабатывать, то есть сравнивать и критически оценивать информацию из изучаемых профессиональных текстов;

3) готовность использовать в общении с коллегами изученную информацию на казахском, русском и английском языках;

4) готовность придавать собственным профессиональным высказываниям модальную окраску:

5) готовность к импровизации в профессиональном дискурсе;

6) готовность к рефлексии по поводу фактов научного стиля избранной профессии и др.

Учёный методист определяет второй уровень для учебника: содержание дидактического материала и разрабатывает трёхуровневую целевую модель языковой личности по алгоритму Ю.Н.Караулова, начиная с нулевого, включая понятийно-тезаурусный и второй, высший творческий уровень [2].

В интегральной технологии все уровни обучения нацелены на усвоение лексико-тематического минимума при обучении конкретному языку на конкретном этапе обучения. Появление понятия смарт-цель является вполне закономерным и будет способствовать более осознанной подготовке к урокам учителей в аспекте уточнения тематики дидактического лексико-тематического материала, определения результативности предлагаемых заданий второго уровня полиязычной личности. Согласно синергетической теории необходимо найти для каждой нелинейной среды аттракторы (от лат.-притягивать), то есть структуры как цели эволюции [1,138], которые реализуются в некоторой совокупности условий, позволяющих выбор принципов и методов эволюции разных систем по сходящимся траекториям и в конечном итоге как бы притягивающимся к одной точке.

Логика развития у студента и магистранта интеллектуальных способностей, прежде всего читательской грамотности, ведущей к становлению важнейшей в профессиональном становлении информационной компетентности, повторяет логику развития лингвистики текста и дискурса. Как отмечает В.Е.Чернявская: «Проделав путь от сверхфразового единства к сверхтекстовому единству, от предложения, текста- к дискурсу, текст сегодня должен анализироваться (и анализируется) вместе со следующей за ним единицей –дискурсом» [3]. Умение извлекать информацию из читаемого текста –залог развития лингвистического мышления. В процессе обучения знания умения, навыки и компетентность формируются поэтапно, на базе предыдущих умений и навыков по структуре и семантике слов, словосочетаний, предложений, текстов. Поэтому актуализация изученного в средней школе и на бакалавриате в вузе необходима при изучении конкретных тем и погружение обучающихся в моделируемую ситуацию общения.

XXI век принес с собой, как известно, проблемы глобализации экономической жизни мирового сообщества и процессы становления единой информационно-технологической системы, что делает мир более взаимосвязанным и углубляет интеграцию всех сфер жизни общества. Действительность предъявляет новые грани проблем взаимодействия языков и культур, языкового строительства и языковой политики как на уровне языковой личности, так и на уровне общества. Если раньше говорили о русско-казахском двуязычии, теперь речь идет казахско-русском двуязычии, о паритетном двуязычии. Ниже представлен принцип отбора содержания обучения формирования созидательной личности при реализации целевой смарт-модели обучающегося [4,262] в Таблице 2.

Иерархия отбора содержания обучения в системе интегральной технологии.

Общие понятия культуры	11-12 класс	1-2 курс вуза
1. Бытие, наличие 2. Движение 3. Качество 4. Искусство 5. Литература	Моя семья. Школа Транспорт Семейные ценности Театр, музеи Абай, А.С.Пушкин, Шекспир	Наша родина. Путешествие Общечеловеческие ценности Музыка Нобелевские лауреаты

Вдумчивое чтение обеспечивает получение необходимых знаний обучающемуся на всех уровнях образования. В условиях цифровой цивилизации из-за дефицита времени и психологии современного ученика и студента система заданий разработана простой и лёгковывполнимой. Обучающийся, тренируя память, прослушивая и читая тексты, выполняя задания по фреймированию сложных понятий из трёхязычного из лексического минимума школьного учебника или глоссария из вузовских учебников и пособий вырабатывает навыки критического мышления.

Например: Тема «Основные жанры научно-учебного подстиля»/Причастие»

1. Чтение текста: *Общение, не ущемляющее достоинство, меняет психологию ребёнка и любого обучающегося: успех и достоинство не разделялись, чтобы успех содействовал внутреннему духовному развитию. Тогда расцветает достоинство, сохраняется и выращивается личный успех. Здесь вся соль в том, чтобы успех и достоинство не разделялись: успех содействовал внутреннему достоинству, чтобы успех был не счёт других, а личный успех благодаря самодисциплине и силе воли содействовал расцвету достоинства, сохранял и выращивал успех.*

2. **Дайте определение следующим жанрам научно-учебного подстиля: тезис, конспект, отзыв, эссе, аннотация.**

Как видим, цель обучения по конкретной теме и по любым языкам раскрывается в единстве компонентов: воспитательного, развивающего, общеобразовательного и практического.

Воспитание обучающихся средствами изучаемых языков, в соответствии с программой, предполагает: формирование уважения и интереса к культуре страны изучаемого языка и народу, ее носителю; воспитание культуры толерантного общения;

формирование познавательной активности и поддержание интереса к учению; воспитание потребностей в практическом использовании изучаемого языка в различных сферах деятельности. Мы дополняем ещё один принцип: учёта социокультурных особенностей. Синергетический эффект изучения языков состоит в развитии языковых, интеллектуальных, коммуникативных и познавательных способностей. Мы начинаем с выработки умения читать и изучать новейшие достижения в науке и технологиях на современном уровне. Тексты рассматриваем с позиции ценностных ориентаций, чувств, эмоциональной готовности к коммуникации, во всестороннем развитии личности обучаемого, углубления общей эрудиции, расширения их общего кругозора, которое ненавязчиво формирует толерантность, позитивность по отношению к иной культуре, обычаям, традициям полиязычной личности. Три компонента (образовательный, воспитательный и развивающий) реализуются на основе практического овладения языками. Содержание современного языкового образования должно обеспечить интеграцию личности в национальную и мировую культуру. Во всей системе обучения, в частности, во взаимосвязанном обучении языкам, важными, на наш взгляд, является принцип учета социокультурной специфики современности и этнокультурных особенностей.

Таким образом, результатом обучения двум-трем языкам является формирование социокультурной личности, способной принимать полноценное участие в межкультурной коммуникации. Межкультурная коммуникация является важнейшим компонентом межкультурного общения в любом социуме. Межкультурная коммуникация – процесс непосредственного взаимодействия культур, который осуществляется в рамках несовпадающих (частично или существенно) национальных стереотипов мышления и поведения (языкового сознания).

Использованная литература:

- 1 Князева Е.Н., С.П.Курдюмов Синергетически конструируемый мир.// Синергетика. Будущее мира и России. Под ред. Малиновского Г.Г. – М., Изд-во ЛКИ, 2008, – 384.
- 2 Караулов Ю.Н.Русский язык и языковая личность.-М., 1987г.
3. ЧернявскаяЕ.А. Лингвистика текста. Лингвистика дискурса. Учебное пособие.4 изд.-М. «Флинта»:Наука,2016,-208с
4. Кондубаева М.Р. Методика преподавания русского языка.-Алматы:балауса, 2019г.,-304с.4.Синергия методологии и интегральной технологии трёхязычного образования.- Алматы, 2022г.,- 502с.Под научной ред Кондубаевой М.Р. (на трёх языка: казахском, русском и английском).

Куканова М.А., Шейшеева Т.Ш.

Кыргызский государственный университет им. И.Арабаева

Роль текстов при обучении студентов-билингвов на занятиях русского языка

Аннотация. В статье раскрывается важность создания благоприятной педагогической среды для студентов с кыргызско-русским билингвизмом при обучении русскому языку. Описана роль русского языка на данный момент в условиях Кыргызской Республики. Как основное средство достижения результатов в формировании коммуникативной личности билингва, выступает работа с текстом. Приведена работа с конкретно взятым текстом как пример.

Ключевые слова: билингвизм, родной язык, неродной язык, второй язык, билингвальное образование, статус языка, функционирование языка, языковая среда, аудирование, чтение, текст

Annotation. The article reveals the importance of creating a favorable educational environment for students with Kyrgyz-Russian bilingualism in teaching Russian. The role of the Russian language at the moment in the conditions of the Kyrgyz Republic is described. As the main means of achieving results in the formation of the communicative personality of the bilingual, work with the text appears. Work with specifically taken text is given as an example.

Keywords: bilingualism, mother tongue, non-native language, second language, bilingual education, language status, language functioning, language environment, listening, reading, text

Переход современного образования на подготовку коммуникативно ориентированную личность, специалиста, способного ориентироваться в потоке информации, умеющего использовать ее в своей повседневной и профессиональной жизни, диктует определенные изменения в обучении. Задачи образования расширились в пользу специалиста, способного ориентироваться в потоке информации, умеющего использовать ее в своей повседневной и профессиональной жизни. Студенческая молодежь как интеллектуальный капитал и потенциал человеческих ресурсов страны наиболее ценен в эпоху информационного общества, а высшее образование становится реальным условием социальной и профессиональной мобильности в развитии всей страны. В условиях республики, где законодательно закреплено двуязычие, и рабочими языками большинства сфер, признаны русский – официальный, и кыргызский – государственный, не могут не возникнуть сложности с освоением и овладением второго, для того, чтобы не выпасть из информационного пространства. В учебных программах подготовки специалистов не всегда учитывается тот факт, что контингент большинства школ и вузов - билингвы.

Билингв – это человек, владеющий как минимум еще одним вторым языком, помимо уже усвоенного, родного. Что такое родной язык? Одни называют родным языком тот, на котором говорят с детства, другие считают таковым язык матери, третьи тот, что является языком национальной принадлежности (таких большинство). Родным иногда называют тот язык, который любят или выучили первым, и даже тот, на котором говорят с большим трудом [6, 236]. В социолингвистической литературе определение родного языка как функционально наиболее значимого в жизни человека встречается часто, причем - он далеко не всегда материнский или национальный (Аврорин, Михайлов, Гарипов Т.М. и др.).

В одной из статей автора “...одной из очевидных тенденций связанных с реализацией билингвального образования в Кыргызстане признано повышение статуса государственного кыргызского языка, укрепление его социокультурных и политических позиций. В данном аспекте необходим детальный анализ таких показателей как: знание родного и русского языков, сферы функционирования языков, степень нормированности родного(нерусского) языка, использование его в образовательном процессе в качестве языка обучения или изучения и др. Также необходимо учитывать анализ жизнеспособности языков и возможности дальнейшего его развития с учетом корреляции с уровнем их функциональности(т.е. с количеством выполняемых общественных функций и интенсивности использования), а также рядом этносоциальных факторов”[5,231]. В частности, это государственная поддержка двуязычного образования. «Язык перед обучающимися предстает в двух ипостасях, а именно: и как средство познания окружающего

объективно-субъективного мира, и как инструмент овладения формами коммуникации.»[3,13]». А.Орусбаев продолжает мысль о месте роли русского языка: «...для киргиза, дунганина, уйгура, узбека и представителей остальных 90 наций и народностей Киргизии практическое владение русским языком, использование на функциональном уровне с целью выполнения интеллектуальных операций в своей профессиональной деятельности, общение на русском языке с представителями других народов – все это было и остается естественной необходимостью».(Орусбаев). Известный двуязычный писатель, Чингиз Айтматов, определяя роль русского языка в развитии киргизского языка, писал: « Я принадлежу к представителям киргизской литературы, и если мои произведения изданы сейчас, при посредстве русского языка на многих языках мира, то тем самым русский язык укрепляет позиции моего родного киргизского языка, способствуя его утверждению, и свидетельствует о его внутренних возможностях» [2, 32].

Кыргызский язык в силу понятных причин широко применяется в ряде сфер образовательной деятельности и научной мысли. «Причина в том, что языки с большими литературными и научными традициями в течение длительного времени разрабатывают для каждого научного направления свой подязык, который характеризуется достаточной наукоемкостью, категоризацией понятий, наличием богатой терминологии, системными связями» - пишет известный в Кыргызстане филолог, профессор Дербишева З.К, и продолжает: «Главным препятствием в этом звене является, во-первых, несформированность на кыргызском языке общенаучной и специальной терминологии; во-вторых, отсутствие научной и учебной литературы по негуманитарным специальностям на кыргызском языке. При чтении лекций на кыргызском языке возникает необходимость уделять много внимания разъяснению новых терминов, вводить пространные объяснения сложной терминологии или стихийно заниматься терминотворчеством».[4, 7]

Известно, что восприятие студентами-билингвами специальных дисциплин усложняется тем, что в большинстве вузов учебники и учебные материалы доступны на русском языке. Единственной дисциплиной, на которой возможно реализовать выполнение задач своеобразной адаптации нерусскоговорящих учащихся к пониманию информации, а в последующем, ее интерпретации и репродукции, это русский язык.

Дисциплина “русский язык”(практический курс) введен во все учебные планы вузов Кыргызстана как общепрофилирующая, и призвана помочь студентам(уровень В2) в практическом овладении русского языка в том объеме, чтобы студент мог обучаться в дальнейшем, понимать и использовать его во время обучения и своей повседневной жизни. Программа строится с учетом двух направлений: речевого и грамматического. Помимо грамматического языкового материала, необходимого для овладения навыками устной и письменной речи, аудирования и чтения материалов по «Русскому языку(практический курс)», в программе учтены темы познавательно-развивающего характера. Речевые темы представлены в виде целых циклов на темы общечеловеческой значимости. Структура программы дает возможность преподавателю творчески моделировать прохождение учебного материала, учитывая уровень контингента и условия обучения, совмещать групповую и индивидуальную работу.

На каждом занятии на основе речевой темы подается грамматический материал(формируется на усмотрение кафедры). Для достижения цели дисциплины, а именно: формирование способности будущих специалистов решать коммуникативные задачи в профессиональной сфере (умение давать оценку полученной информации,

извлекать новую информацию из текстов, составлять тексты основных учебно-научных жанров, выступать в аудитории на профессиональные темы), как основной материал применяется текст.

Тексты разрабатываются с учетом методики обучения связной речи и снабжаются различными заданиями и грамматическими упражнениями. Тематика, тип и стилистика текстов самая разнообразная, учитывающая интересы обучаемых, отвечающая требованиям доступности, информативности, уровня восприятия и понимания. Формат статьи не позволяет отразить всю работу, поэтому приведем лишь некоторые задания к тексту “Абдылас Малдыбаев”. В нем говорится о великом кыргызском композиторе, его творческом и жизненном пути. Предтекстовая работа начинается с лексической работы, точнее работы со словарем, который содержит ряд слов, представляющих трудность: *баталия*(и) - 1) сражение, битва(устар); 2) перен. Шумная ссора(разг); *патриот* – человек, преданный своей Земле, своему народу и др.

Подберите однокоренные слова к следующим словам: страна, время, учиться, художник, артист, музыка, дар, человек.

Переведите на кыргызский язык предложения: А в детские и молодые годы Абдыласа все было иначе. В детстве и юности он пас овец у местного бая. Отец Малдыбай собрал семью и вывез ее в Китай, когда началась первая мировая война. Абдылас утверждал, что дар импровизатора, певца, мелодиста у него от матери.

Текст Текст Текст

Послетекстовые задания:

1. Сформулируйте и запишите основную мысль текста. Дайте ему свой вариант заголовка.
2. Определите стиль и тип речи текста.
3. Что вы узнали о жизни и творчестве Абдыласа Малдыбаева?

Кем были его родители и как их звали? От кого Абдылас унаследовал музыкальный слух и дар импровизатора, певца, мелодиста?

4. Как прошло детство Абдыласа Малдыбаева? Что нового вы узнали о его жизни?
5. Выпишите все имена собственные из текста и дайте им характеристику, что вы о них слышали?
6. С кем подружился в Москве Абдылас Малдыбаев и кто сыграл важную роль в его дальнейшей жизни?
7. Переведите на кыргызский язык 1 абзац текста. Скажите, какие слова было трудно переводить? Как вы думаете, с чем это связано?
8. Какие произведения маэстро упоминаются в тексте? Что вы о них слышали?
9. Подготовьте небольшие сообщения об этих произведениях на кыргызском языке и дайте перевод на русском.
10. О каких наградах А.Малдыбаева говорится в тексте?
11. Составьте план к тексту и подготовьтесь к пересказу.
12. На какой банкноте изображен великий кыргызский композитор?

Задание: Проанализируйте сложные слова из текста. От каких слов они образованы: музыкально–педагогические, остроумные, равнодушен, руководство, благодатной.

Задание: Подберите синонимы к словам: великий, страна, певец, дарование, божественный, тяжесть, акын, тяжелый, говорить

Задание: Подберите антонимы к словам: богатство, детский, грустный, предки, война, последний, любовь, чистый, смерть, тяжелый.

Задание: Подерите синонимы к следующим фразеологизмам и переведите на кыргызский язык: послужили благодатной почвой, сталкивали лбами.

Прочитайте пословицы и поговорки кыргызского народа. В чем их смысл? Как звучат их эквиваленты на кыргызском языке? Если ты велик - будь скромн. Пока не приобрел коня, садись на ишака. Хороший человек в пятнадцать лет не ссылается на молодость, в сто лет не жалуется на старость. В молодости - труд, в старости - достаток.

Прочитайте пословицы разных народов, что они означают? Есть подобные пословицы в кыргызском языке? Применимы ли они к содержанию текста?

В чужом глазу соринку видит – в своем бревна не замечает.(русс.) Видно мастера по работе.(русс.)Есть терпение – будет и умение.(русс.) Дело учит, и мучит, и кормит.(русс.) В недружной семье добра не бывает.(чечен.) Семья – лицо матери (адыг.) Все родятся людьми, да не все ведут себя как люди. (морд.)

Конечно, тематика и объем текстов должны тщательно подбираться и учитывать не только интересы студентов, но и трудоемкость, словарный состав, контингент, уровень подготовленности и др., однако системность подобного вида работ дает хорошие результаты. Студенты получают возможность не просто понимать готовую информацию, а и развивают умения нахождения, обработки и презентации ее на других дисциплинах.

Литература:

1. Обучение родному языку в условиях двуязычной образовательной среды. Сборник научно-методических материалов, посвященный 80-летию доктора педагогических наук, проф. Н.Б.Экбы, М., 2008, с. 3-4
2. Ч.Айтматов, Проблемы двуязычия // Азия Африка сегодня, 1969, № 2, с. 32
3. Орусбаев А.О. Актуализация дву- и многоязычия в образовании. В сб материалов Международной научно-практической конференции «Русский язык в образовательном пространстве Центральноазиатского региона СНГ», Бишкек, 2007.
4. Дербишева З.К. Проблема языка в науке и образовании. //В сб. материалов Международного научного симпозиума «Русский язык – язык мировой науки и высшего образования», 25-27 мая 2010.
5. Куканова М.А. Факторы развития билингвального образования в Кыргызской республике// Вестник БГУ №1(21). - Бишкек, 2012. с. 230-232.
6. Бгажноков Б. Социальные и психологические аспекты парадигматики и синтагматики билингвизма// Пути развития национально-русского двуязычия в нерусских школах РСФСР, М 1979, с. 236

УДК 811.161.1:004.738.5(063).

*Мамаева Д.А., Султанова Г.К.
КМЮА, Бишкек*

*Mamaeva D.A., Sultanova G.K.
Kyrgyz State Law Academy*

**Орус тили сабагында заманбап технологияларды колдонуунун мүмкүнчүлүктөрү
онлайн режиминде**

**Возможности использования современных технологий на уроках русского языка в
режиме онлайн**

Possibilities of using modern technologies in Russian lessons language online

Аннотация. Бул макалада заманбап технологияларды орус тилин окутуунун эффективдүү каражаты катары онлайн режиминде колдонуу мүмкүнчүлүктөрү жана сабактын методикалык өнүгүүсүндө аны ишке ашыруу жолдору каралат.

Аннотация. В данной статье рассматриваются возможности использования современных технологий в режиме онлайн, как эффективного средства преподавания русского языка и пути его реализации при методической разработке урока.

Annotation. This article discusses the possibilities of using modern technologies online as an effective means of teaching the Russian language and the ways of its implementation in the methodological development of a lesson.

Урунттуу сөздөр: орус тили, онлайн - окутуу, ZOOM тутуму, вебинар, маалыматтык технологиялар, фразеологиялык бирдиктер.

Ключевые слова: русский язык, online- обучение, система ZOOM, вебинар, информационная технология, фразеологизмы.

Key words: Russian language, online - training, ZOOM system, webinar, information technology, phraseological units.

Процесс перехода от традиционного обучения к online- обучению побуждают преподавателей к поиску новых современных эффективных технологий преподавания, позволяющих достичь более высоких результатов обучения. Поэтому каждому преподавателю пришлось осваивать и реализовывать новые методы, компоненты и средства обучения. Это новый уровень взаимодействия между преподавателем и студентом. В подобной ситуации на преподавателя ложится новая функция – роль проводника знаний, помощника и консультанта.

Система онлайн-обучения отличается от традиционных форм обучения. Для online- обучения характерны такие особенности, как: разнообразие форм обучения, комфортные условия обучения, высокая динамичность, наличие интерактивной коммуникации.

Поэтому online - обучение стимулирует преподавателя к постоянному поиску, самообразованию и саморазвитию. Для улучшения качества образования были организованы вебинары ведущими вузами Кыргызстана и России. Преподаватели нашей кафедры принимали активное участие. Вебинары сыграли большую роль в организации учебного процесса, а также дала возможность улучшить качество обучения в режиме online.

Современная реальность позволяет реализовывать образовательные программы, которые включают в себя разнообразные электронные, информационные и образовательные ресурсы, информационные и телекоммуникационные технологии, соответствующие технологические средства, которые дают возможность освоить образовательные программы в полном объеме независимо от места расположения, от места нахождения обучающихся. Online- –урок представляет собой такие формы учебной работы, когда преподаватель и студент разделены во времени и в пространстве.

К сожалению, в режиме online-обучения невозможно применить все методы традиционного обучения, также заменить в полном объеме непосредственное сотрудничество студент-преподаватель. В свою очередь в традиционном обучении обязательно должны включать в себя следующие виды работ: работа с учебником, письменные работы, устный опрос, выразительное чтение, анализ текста, пересказ, выполнение творческих работ, использование различных игровых упражнений и многое другое. Но при грамотном использовании информационных технологий можно реализовать другие виды образовательных программ online- обучении. Для этого надо было проводить поиск методических средств, которые

позволили бы качественно изучить материал и в тоже время мотивировать студентов на активную работу. Поиск новых технологий и применения их на практике позволяет включить учащихся в активную деятельность. Применение дистанционных технологий предполагает владеть следующими умениями и навыками: 1. Вести поиск в различных электронных справочниках, базах данных, информационно-поисковых системах. 2. Организовывать хранение информации, ее анализ и выбор адекватных форм ее представления с помощью современных мультимедийных технологий. 3. Использовать полученные данные при решении конкретных творческих и проблемных задач.

Онлайн-обучение в КГЮА создается и осуществляется преподавателями и используются студентами в виртуальной обучающей среде, такие как в основном используются, GoogleClassroom, Zoom.

В начальный период обучения на платформе ZOOM характеризовалось высокой активностью и заинтересованностью со стороны студентов. Это было связано с новизной и нестандартностью формы занятий в режиме online. Новые формы представления заданий, необычность интерфейса программы, повышали интенсивность познавательного отклика у студентов. На их настроение также воздействовала нестандартная домашняя учебная среда, особенности работы программы, качество связи. Наблюдения на последующих уроках, когда онлайн-обучение стабилизировалось, технические проблемы были решены и был освоен интерфейс программы, показали, что у многих студентов стало проявляться пассивное отношение к занятиям. Данное явление провоцировала домашняя среда, в которой находились во время обучения, а также отсутствие прямого контакта с преподавателем. При этом необходимо учитывать, что учащиеся воспринимают новый материал и закрепляют его индивидуально и неконтролируемо в режиме реального времени.

Чтобы мотивировать учащихся к нетрадиционному обучению, нужно осуществить и разнообразить технологию преподавания. Одним из подходящих методов обучения являются игровые технологии. Игровые технологии характеризуются созданием позитивной эмоциональной атмосферы на уроке, раскрепощают участников, способствуют большей вовлеченности их во взаимодействие в процесс обучения, побуждают к непроизвольной активности [5, с. 108], позволяют сочетать на уроке разнообразные виды деятельности, создавать ситуации совместной работы, развивают коммуникативные умения и все виды речевой деятельности. Согласно исследованиям, игру можно использовать на занятиях как с детьми, так и со взрослыми [6, с. 15—16. Также необходимо учитывать, что игра на уроке не должна являться самоцелью; цель использования игровой технологии должна совпадать с поставленной целью урока. На online-уроках русского языка было проведено занятие с применением игровых технологий в рамках раздела «Фразеология». Каждая игровая технология отличается легкостью в использовании, требует минимум необходимого оборудования и направлена на активную работу всех участников. Например: «Фразеологизмы синонимы» или «Фразеологизмы антонимы». Цель: повторение понятий «фразеологизм», «синоним», «антоним»; расширение словарного запаса учащихся. Преподаватель заранее подбирает фразеологизмы, имеющие синонимические или антонимичные ряды от 3 фразеологизмов и более. Слайды были заранее подготовлены и открыты для демонстрации. Записаны все фразеологизмы произвольно. Для организации работы необходимо установить время на котором отмечается начало и окончание работы с данным заданием. По сигналу студенты соединяют пары синонимов и антонимов. После выполнения задания проводится анализ скорости и качества общей работы группы; проходит обсуждение пар

фразеологизмов, вызвавших наибольшее затруднение. Следующий вид работы с применением фразеологизмов, например: «восстанови фразеологизмы». Цель: повторение понятий «фразеологизм» и обогащение словарного запаса. Тоже проводится на время, по сигналу восстанавливают фразеологизмы. На слайде закрыты начало или конец фразеологизмов, студенты должны восстановить и собрать по темам. После выполнения задания анализируются все восстановленные фразеологизмы, также учитывается скорость и качество выполненных работ. Следующий вид работы по теме «Фразеология», например: Догадайтесь, какие фразеологизмы изобразил художник на этих шутливых рисунках. По изображению рисунков нужно отгадать фразеологизмы. Цель: развивать речь, логическое мышление, память, внимание, воображение.

На тему фразеологизмы также можно составить головоломки, ребусы, кроссворды.

В конце занятия студенты отмечали прирост словарного запаса, упоминали новые слова и фразеологизмы, которые ранее не использовались в речи; выражали положительное отношение к игровым технологиям, высоко оценивали их удобство при обучении в режиме online. Уроки русского языка по темам раздела «Фразеология», проведенные с использованием игровых технологий, подтвердили, что данные технологии способствуют решению проблем низкой активности и снижения интереса, возникающих при работе с учащимися на online-уроках. Были отмечены интенсивная работа студентов, их активность в общем обсуждении вопросов. Таким образом, игровые технологии рекомендуется применять на уроках русского языка, проводимых в режиме online. Данные технологии удобны в использовании, нуждаются в минимуме оборудования, позволяют достичь поставленных целей урока.

Online-обучение дает больше возможности для использования нестандартных, творческих заданий – способствует формированию различных типов чтения: изучающее, поисковое, ознакомительное; – формирует умение самостоятельно планировать деятельность; – формирует умение работать в информационном пространстве (отбирать информацию и обрабатывать её); – формирует навык самообразования.

Однако нельзя не отметить сложности, с которыми мы столкнулись при подготовке урока: – большой объем материала и большое количество часов требует грамотного отбора методических источников. Однако нельзя не отметить и недостатки дистанционного обучения: – отсутствует «живое» общение преподавателя со студентами между собой; – отсутствует возможность для дополнительного объяснения материала слабоуспевающим ученикам; – есть определённый вред для здоровья (снижение двигательной активности учащихся, повышение нагрузки на глаза и опорно-двигательный аппарат

Литература:

1. Крайнова О.А. Технологии дистанционного обучения: учеб.-метод. пособие / О.А. Крайнова. Тольятти, Изд-во ТГУ, 2014. 125 с.
2. Демкин В.П., Можяева Г.В. Технологии дистанционного обучения. Томск, изд-во Том. ун-та, 2003. 106 с.
3. Гордиенко О.В., Соколова А.А., Симонова А.А. Аксиологические характеристики цифровой трансформации образования // Педагогика и психология образования. 2019. № 3. С. 9—21.
4. Вохмина Л.Л., Нечаева Е.В. Содержание понятия мотивации в преподавании русского языка как иностранного // Русский язык за рубежом. 2016. № 1. С. 4—13
5. Анисимов А.М. Работа в системе дистанционного обучения Moodle. -Харьков, 2009.

6.Красильникова В.А. Информационные и коммуникационные технологии в образовании.- М., Дом педагогической книги, 2006.

УДК 811.11:378 (082)

*Мамаева Д.А., Султанова Г.К.
КМЮА, Бишкек*

*Mamaeva D.A., Sultanova G.K.
Kyrgyz State Law Academy*

Студенттин өз алдынча ишин уюштуруунун каражаты катары англис тилин үйрөнүү үчүн мобилдик тиркемелер

Мобильные приложения для изучения английского языка как средство организации самостоятельной работы студентов

Mobile applications for learning English as a means of organizing students independent work

Аннотация. Бул макала чет тилин окутуу процессинде маалыматтык-коммуникациялык технологияларды колдонуу мүмкүнчүлүктөрүнүн актуалдуу проблемасына арналган. Макалада англис тилин окутуу боюнча мобилдик тиркемелерге кыскача сереп жана аларды студенттердин өз алдынча ишинде колдонуу тажрыйбасы келтирилген.

Аннотация. Это статья посвящена актуальной проблеме возможностей использования информационно-коммуникационных технологий в процессе обучения иностранному языку. В статье приводится краткий обзор мобильных приложений для обучения английскому языку и опыт их использования в самостоятельной работе обучающихся.

Abstract. This article is devoted to the actual problem of the possibilities of using information and communication technologies in the process of teaching a foreign language. The article provides a brief overview of mobile applications for teaching English and the experience of using them in the independent work of students.

Ключевые слова: информационно-коммуникационные технологии; мобильное обучение; обучающие мобильные приложения; самостоятельная работа студентов.

Key words: information and communication technologies; mobile learning; educational mobile applications; independent work of students.

Урунттуу сөздөр: маалыматтык-коммуникациялык технологиялар; мобилдик окутуу; билим берүүчү мобилдик тиркемелер; студенттердин өз алдынча иштөөсү.

Азыркы учурда чет тилин окутуу менен адистерди даярдоонун моделинин компетенттүүлүгүнүн негизги компоненттеринин бири болуп калууда. Ушуга байланыштуу, чет тилинин курсу коммуникативдик-прагматикалык жана кесипкөй багытталган мүнөздөгү жогорку окуу жайларында адистерди даярдоодо чет тилинин ролу кыйла жогору болууда. Азыркы учурда, жогорку билим берүүнүн алдында билим берүү курстарынын мазмунун жаңыртуу гана эмес, келечектеги адистердин чет тилдүү коммуникативдик компетенттүүлүгүн калыптандыруу үчүн жаңы технологияларды киргизүү милдети турат.

Чет тилдерди окутуудагы инновациялар жаатындагы акыркы изилдөөлөрдүн талдоосу актуалдуу багыттардын бири болуп, билим берүү процессине заманбап маалыматтык-коммуникациялык технологияларды, атап айтканда оптималдаштырууну камсыз кылган мобилдик окутууга байланышкан технологияларды киргизүү экендигин көрсөттү. Билим берүү процесси окутуунун жеткиликтүүлүгү жана натыйжалуулугу студенттердин маалымат коомуна интеграцияланышы. Бул атап айтканда ар кандай платформалардын негизинде уюлдук телефондор үчүн тиркемелерди окуу процессине акырындык менен киргизүүдө чагылдырылат. Android, iOS ж.б.

Планшеттерди, смартфондорду, мобилдик телефондорду, iPad, iPhone жана башка технологиялык жаңылыктарды билим берүү максатында колдонуу электрондук окутуу (e-Learning - Электрондук окутуу) - мобилдик окутуу концепциясынын алкагында жаңы багыттын калыптанышына алып келди. (M-Learning - Мобилдик окутуу). Көптөгөн илимпоздор жана мугалимдер маалыматтык жана компьютердик технологиялардын колдоосу менен билим берүүнүн келечеги дал ушул уюлдук байланыштын жайылышы, көптөгөн билим берүүчү тиркемелердин жана программалардын, билим берүүнүн мүмкүнчүлүктөрүн жана сапатын кеңейтүүчү жаңы технологиялардын пайда болушу менен байланыштуу деп ишенишет.

Бүгүнкү күндө мобилдик окутуу - бул билим берүүнүн жаңы, өнүгүп келе жаткан багыты, анын өзгөчөлүгү - бул жаңы окуу чөйрөсүн түзүү. Мобилдик технологиялардын кеңири кулач жайышына жана мобилдик шаймандардын иштешинин тынымсыз өсүшүнө байланыштуу ЮНЕСКОнун билим берүү адистери билимдин сапатын жана жеткиликтүүлүгүн жогорулатуу, ошондой эле жеке окутуу жолун куруу үчүн алардын мүмкүнчүлүктөрүн пайдаланууну сунушташат [8].

Мобилдик шаймандарды жана мобилдик билим берүү ресурстарын колдонуунун теориясы жана практикасы илимий конференцияларда жана форумдарда активдүү талкууланат. 2002-жылдан бери жыл сайын Европа жана АКШда мобилдик билим берүү технологияларын же ресурстарды колдонуу маселелерин талкуулаган бир катар конференциялар жана семинарлар өткөрүлүп келет. Мобилдик технологияларды билим берүү тармагына интеграциялоо, билим берүү мобилдик контентин түзүү жана колдонуу маселелери боюнча 2002-жылдан бери "MLearnCon" Эл аралык конференциясы өткөрүлүп келет [4]. Эл аралык мобилдик билим берүү конференциясы "«The International Conference of Mobile Learning»» (2005-жылдан бери өткөрүлүп келатат) мобилдик окутуу жаатындагы илимий изилдөөлөрдүн жыйынтыктарын жана бул жааттагы жетишкендиктерди талкуулаган аянтча болуп саналат [6]. «Mobile Technologies in Life-long Learning: best practices» долбоорунун натыйжалары кызыгууну жаратууда.

Бул долбоордун алкагында мобилдик технологиялардын социалдык жана экономикалык абалына, жашына, жынысына, динине, улутуна, майыптыгына карабастан билим алуу мүмкүнчүлүгүн жогорулатууга тийгизген таасири жөнүндө изилдөөлөр жүргүзүлүүдө [6]. Европада жана АКШда, айрыкча, мобилдик окутуунун көйгөйлөрүнө арналган мезгилдүү басылмалар бар, International Journal of Mobile and Blended Learning (2009 ж.) жана International Journal of Mobile Learning and Organisation (с 2007 г.). Мобилдик технологияларды колдонуу менен жаңы виртуалдык билим берүү чөйрөсүн түзүүгө багытталган бир катар ири чет элдик долбоорлор бар.

Жалпысынан ата мекендик жана чет элдик изилдөөчүлөрдүн көпчүлүгү, атап айтканда Дж.Тракслер [7], С.В. Титов [2], В.А. Куклев [1], Х.Жарвис [5], М.Файн [3] мобилдик окутуунун салттуу окутуу методдоруна жана мобилдик окутуу жана аралаш окутуу сыяктуу заманбап методдорго салыштырмалуу уникалдуу экендигин айтып келишет. Ошентип, мобилдик окутуунун ортосундагы негизги айырмачылык эки пунктту түзөт:

- окутуунун формалдуу эмес мүнөзү, мында студенттердин өз алдынча иштөөсүнүн үлүшү, негизинен, өзүн-өзү окутууга багытталган же көзөмөлдөнгөн;
- класстагы иш менен класстан тышкаркы убакыттын, класста жана сыртта иштөөнүн ортосундагы чектерди бузган үзгүлтүксүз окуу процесси.

Мобилдик аппараттар ар кандай окуу дисциплиналарын үйрөнүүдө ийгиликтүү колдонулуп келе жатат жана чет тили да четте калбайт. Чет тилди үйрөнүү жана тилди окутуу процессинде мобилдик шаймандарды пайдалануунун максатка ылайыктуулугу, азыркы муундагы студенттердин, биринчи кезекте, өспүрүмдөрдүн жана жаштардын мобилдик түзүлүштөгү жагымдуу интерфейси, колдонуучунун муктаждыктарына ылайыкташтырылган жашоодогу ажырагыс бөлүгү.

Бүгүнкү күндө чет тилин окутуунун ар кандай аспектилерине багытталган мобилдик тиркемелер жана программалар бар. Илимий адабияттарды изилдөө, чет тилдердин мобилдик тиркемелеринин рыногу, ошондой эле чет тилин үйрөнүү үчүн тиркемелерди колдонуу тажрыйбасын тутумдаштыруу аларды төмөнкүдөй негизги топторго бөлүүгө боло тургандыгын көрсөттү:

- 1) биринчи кезекте айрым сүйлөө көндүмдөрүн өркүндөтүүгө багытталган мобилдик тиркемелер;
- 2) тилдик көндүмдөрдү өркүндөтүүгө арналган мобилдик тиркемелер, мисалы, лексикалык же грамматикалык;
- 3) чет тилдин коммуникативдик компетенттүүлүгүн комплекстүү өнүктүрүү үчүн иштелип чыккан универсалдуу мобилдик тиркемелер.

Чет тилин окутуу процессинде практикалык колдонуу бул мобилдик тиркемелердин адистештирилген түрү, ошондой эле "Англис тили" сабагы үчүн окуу материалдарын иштеп чыгуу үчүн ресурстук база.

Ошентип, мобилдик тиркемелерди угуу көндүмдөрүн өркүндөтүү үчүн кыйла натыйжалуу колдонсо болот, анткени заманбап мобилдик шаймандар видеолорду көрүү, аудио фрагменттерди угуу, сүйлөө фрагменттерин жана видеолорду жазуу үчүн бай техникалык мүмкүнчүлүктөрдү сунуштайт. Иштеп чыгуучулар сүйлөө жөндөмдөрүн өркүндөтүү, үндөрдү кулак аркылуу таануу, сөздүн корутундусу жана визуалдык көрүнүшүн өркүндөтүүнү каалагандар үчүн программаларды сунушташат. Sounds Right (British Council) эң ийгиликтүү өнүмдөрдүн катарына кирет, жана ошондой эле Sounds: Pronunciation App (Macmillan Education) тиркемеси. Бул тиркемелерде англис жана америкалык англис тилиндеги интерактивдүү фонетикалык таблицалар, көнүгүүлөр, оюн тапшырмалары, тесттер бар. Угуу жөндөмүн жана сүйлөөнү түшүнүүнү өркүндөтүү көз карашынан алганда, Би-Би-Си (BBC) тиркемелери өтө баалуу, анын жардамы менен студенттер аудио, видео жана тексттик материалдарды колдоно алышат, мисалы Learning English for BBC, 6 Minute British English. Бул тиркемелерди башка лингвистикалык жана лингвомаданий компетенттүүлүктү өркүндөтүү үчүн дагы колдонсо болот, анткени алардын курамында лексиканы, грамматиканы, баарлашуу көндүмдөрүн жана сүйлөө жөндөмдөрүн өнүктүрүүгө арналган атайын бөлүмдөр бар.

British Council окутуу программасынын алкагында иштелип чыккан акысыз тиркемелерде - Learn English Audio & Video, Learn English Great Videos, Learn English Elementary Podcasts – англис тилин үйрөнүүгө жардам берүү үчүн иштелип чыккан мыкты подкасттарды жана видеолорду сунуштайт.

Тиркемелер аудио жазуулардын интерактивдүү тексттери, ачкыч сөздөрдүн интерактивдүү глоссарийлери, маалыматтык материалдын ар бир бөлүгүн түшүнүүгө арналган көнүгүүлөр сыяктуу бир катар кошумча функциялар менен жабдылган. Аларда угуунун түшүнүү жөндөмдөрүн өркүндөтүү, ошондой эле сөз байлыгын толуктоо үчүн ар кандай деңгээлдеги материалдар камтылган. Мобилдик тиркемелер Two Minute English, Real

English, Puzzle English угууну түшүнүп окутууга негизделген англис тилинин мугалимдери жана студенттери үчүн чоң кызыгуу туудурат, анткени аларда студенттер арасында өтө талап кылынган жана көп учурда жетишсиз өнүккөн сүйлөө чеберчилиги боюнча иштөө үчүн көптөгөн ресурстар жана тапшырмалар бар. Жалпысынан, айтылган колдонмолордун түрлөрү ар кандай темалардын жана формалардын аркасында жогорку мотивациялык потенциалга ээ, ошондуктан аларды студенттердин өз алдынча иштөөсү үчүн колдонсо болот.

Андан кийин, биз класстык иш үчүн да, студенттердин өз алдынча иштөөсү үчүн колдонула турган грамматикалык көндүмдөрдү калыптандыруу жана өркүндөтүү үчүн иштелип чыккан бир катар тиркемелерди карайбыз.

Грамматикалык көндүмдөрдү өркүндөтүү боюнча иштелип чыккан мобилдик тиркемелердин арасынан биринчи кезекте бул тиркемени атоо керек «Learn English Grammar” (British Council).

Анда төрт деңгээлдеги грамматикалык көнүгүүлөр камтылган. Тренингдин тапшырмаларында көнүгүүлөрдүн 10 түрү колдонулат, мисалы, боштуктарды толтуруу, ар тараптуу тандоо, суроолорго жооптор. Белгилей кетүүчү нерсе, Learn English Grammar тиркемеси дүйнө жүзүндөгү 9 мамлекетте “iTunes” билим берүү категориясында, ошондой эле 40тан ашуун мамлекеттин алдыңкы 10 сабына кирген.

Дагы бир British Council колдонмосу, Johnny Grammar’s Word Challenge - англис тилин үйрөнүүчүлөр үчүн викторина, ал жалпы грамматиканы гана эмес, күнүмдүк англис тилинде колдонулган орфографияны жана лексиканы да текшерет. Тесттер үч кыйынчылык деңгээлинде категорияларга (Words, Grammar, Spelling) бөлүнөт.

Акысыз колдонмо My Grammar Lab курсу ар кандай деңгээлдеги мобилдик интерактивдүү көнүгүүлөрдү камтыйт. Тиркеме колдонуучуга кызыккан темаларын жана суроолорун тандап, өзүнүн көнүгүүлөр жана тесттер топтомун түзүүгө мүмкүнчүлүк берет. Бул сабак өз алдынча окууга жана Англис тилинин грамматикасы боюнча билимиңизди текшерүү үчүн дагы бир ыңгайлуу тиркеме - бул англис тилинин грамматикалык тести. Тиркемеде 60 тест бар, алардын ар бири өзүнчө грамматикалык темага арналган. Тестти аяктагандан кийин, тиркемеде туура жана туура эмес жооптордун тизмеси келтирилип, каталардын жөнөкөй жана так түшүндүрмөсү келтирилген.

Андан ары, студенттердин лексикалык көндүмдөрүн өркүндөтүүгө жана сөз байлыгын кеңейтүүгө багытталган тиркемелерге токтолгубуз келет. Бул электрондук тиркемелердин көпчүлүгү чет тилдерди өз алдынча үйрөнүү үчүн иштелип чыккан жана оюн негизинде курулган. British Council веб-сайтында тиркеме My WordBook англис тилин үйрөнүүчүлөр үчүн интерактивдүү дептер катары иштелип чыккан. Тиркемедеги лексика интерактивдүү флэшкарт топтому түрүндө, тематикалык топтор түрүндө жана деңгээлдери боюнча бөлүштүрүлүп берилген.

Ар бир флэш-картага Cambridge University Press, сөздүгүнөн алынган аныктама жана колдонуу мисалы, котормосу, аудио мисалы, сүрөт берилет. “Practice” аталышы беш тапшырманын түрүн камтыйт, аяктагандан кийин колдонуучу бир сөздү үйрөнүлгөн лексиканын тизмесине көчүрө алат.

Колдонуучулар арасында кызыктуу иш-чаралар аркылуу сөздүктү кеңейтүү үчүн иштелип чыккан башка популярдуу тиркемелерге англисче Words, Easy ten, Polyglot, англисче сөздөр, Memrise кирет. Бул тиркемелер колдонуучунун муктаждыктарына карата жекелештирилген мамиле менен айырмаланат, атап айтканда, алардын курамына жеке

сөздөрдүн тизмесин, оозеки сөздөрдү жана контексттерди түзүү мүмкүнчүлүгү, жеке машыгуу графиги, ар кандай типтеги окутуу тапшырмалары, интерактивдүү жана оюн компоненттери кирет (мисалы, колдонуучунун ийгилигинин статистикасы, өткөн материалды кайталаганга арналган карталар, дем берүүчү упай тутуму). Сөздүк көндүмдөрүн өркүндөтүү бөлүмдөрү жогоруда биз талкуулаган тиркемелер жана (Johnny Grammar's Word Challenge, Learning English for BBC, Puzzle English) тиркемелери дагы киргизилген.

Биздин оюбузча, лексиканы толуктоо боюнча көптөгөн тиркемелерди, биринчи кезекте, студенттердин өз алдынча иштөөсү, үйрөнгөн темалардын алкагында лексикалык көндүмдөрдү активдештирүү жана өркүндөтүү, өзүн-өзү текшерүү үчүн колдонсо болот. Ошол эле учурда, бардык колдонмолордо сапаттуу тилдик контент, ар кандай тапшырмалар жок жана заманбап мобилдик шаймандар берген техникалык мүмкүнчүлүктөр толук колдонулбай жаткандыгын белгилей кетүү керек. Бүгүнкү күндө чет тилди үйрөнүү үчүн мобилдик тиркемелердин жана программалардын ар кандай түрлөрү иштелип чыккан, алар ар кандай көндүмдөрдү жана көндүмдөрдү калыптандырууга, ошондой эле сүйлөө иш-аракетинин ар кандай түрлөрүн өнүктүрүүгө багытталган деп жыйынтык чыгарууга мүмкүнчүлүк берет.

Учурдагы мобилдик билим берүү ресурстарынын кеңири жана ар түрдүүлүгү тиркемелерди жеке муктаждыктарына, кызыкчылыктарына жана студенттин тил билүү деңгээлине ылайык тандап алууга мүмкүндүк берет. Жогоруда сүрөттөлгөн мобилдик тиркемелердин дээрлик бардыгы өз алдынча иштөө үчүн эффективдүү колдонулушу мүмкүн.

Биздин көз карашыбыз боюнча, мобилдик тиркемелерди практикалык колдонуу чет тилдерди үйрөнүү процессинин эффективдүүлүгүн жогорулатууда чоң мүмкүнчүлүктөргө ээ жана студенттердин чет тилин окутуу процессин бир топ жакшыртып, анын жаңы аспектилерин ачып, аны олуттуу эмгек процессинен кызыктуу ишке айландыруу.

Практика көрсөткөндөй, алардын салттуу окутуу методдоруна караганда кыйла артыкчылыгы бар: өз алдынча иш-аракеттерди активдештирүү, окутууну индивидуалдаштыруу, когнитивдик активдүүлүктү жогорулатуу жана окууга түрткү берүү.

Ошол эле учурда мобилдик технологияларды окуу процессинде колдонуу билим берүү процессин байытууга гана эмес, студенттердин көндүмдөрдү өздөштүрүүсүнө, салттуу окутуу куралдарынын негизинде калыптанышына жана өнүгүшүнө шарт түзөт.

Ошентип, билим берүү процессинде мобилдик технологияларды колдонуу студенттердин чет тилдик билимдерин жана жөндөмдөрүн калыптандыруу процессин өркүндөтүүгө көмөктөшөт, натыйжалуу өз алдынча иштөөнү камсыз кылат, студенттердин мотивациясын жана таанып билүү активдүүлүгүн, предметке болгон кызыгуусун жогорулатат жана окутууну тереңдетүүгө жардам берет.

Адабияттар:

1. Куклев В.А. Становление системы мобильного обучения в открытом дистанционном образовании: автореф. дис. ... д-ра пед. наук / В.А. Куклев. – Ульяновск, 2010. – 4-35 с.
2. Титова С. В. Мобильное обучение сегодня: стратегии и перспективы / С. В. Титова // Вестник Московского ун-та. Серия 19: Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2012. – № 1. – С. 9–23.
3. Fine M. Mobile Learning in the Educational Process: Foreign Experience. Modern Scientific Research and Innovation, No 1, online: <http://web.snauka.ru/issues/2015/01/43006> (2015)
4. International Conference on Mobile Learning. Online: <http://mlearningconf.org/>

5. Jarvis H. From Computer Assisted Language Learning (CALL) to Mobile Assisted Language Use (MALU) / H. Jarvis, M. Achilleos // The Electronic Journal for English as a Second Language. – 2013. – Vol. 16, № 4. – P. 1–12.
6. MOTILL – Mobile technologies in lifelong learning: recommendations. online: <http://www.motill.eu>
7. Traxler J. Current State of Mobile Learning / J. Traxler// Mobile Learning: Transforming the Delivery of Education and Training. – 2009. – P. 9–24.
8. UNESCO Policy Guidelines for Mobile Learning. online: <http://unesdoc.unesco.org/images/0021/002196/219641E.pdf>
9. Zou B. Exploring mobile apps for English language teaching and learning / B. Zou, J. Li // Proceedings of the 2015 EUROCALL Conference. – Padova, Italy, 2015. – P. 564–568.

УДК 378. 025 + 811

Молдобаева Д.С.

КНУ им. Ж.Баласагына

Межфакультетская кафедра русского языка

Бишкек, Кыргызская Республика

Развитие критического мышления студентов в процессе обучения языкам

Аннотация. В статье представлены инновационные методы преподавания русского языка как неродного в современном вузе. Введение инноваций в преподавательский процесс учебного заведения в дальнейшем поможет в креативности принятия решений и задач. В настоящее время инновации реализовываются путем использования технологии критического мышления через чтение и письмо. Приемы ТРКМ используются в качестве средства создания в академической группе атмосферы сотрудничества и взаимопонимания. Рассмотрены приемы кластеров и прием «Знаю. Хочу узнать. Узнал» при обучении студентов Кыргызско-китайского факультета.

Ключевые слова: критическое мышление, метод кластеров, прием «ЗХУ», русский язык как неродной.

Abstract. The article presents innovative methods of teaching Russian as a non-native language in a modern university. The introduction of innovations in the teaching process of an educational institution will further help in the creativity of decision-making and tasks. Currently, innovation is being implemented through the use of critical thinking technology through reading and writing. TRCM techniques are used as a means of creating an atmosphere of cooperation and mutual understanding in the academic group. The techniques of clusters and the technique “I know. I want to know. Learned” while teaching students of the Kyrgyz-Chinese faculty.

Key words: critical thinking, cluster method, "ZHU" technique, Russian as a non-native language.

Современная система иноязычного образования нацелена на формирование самостоятельного мышления у обучающихся, в том числе и на неродном языке.

Одним из требований ГОС КР третьего поколения является увеличение учебного времени, отводимого на интерактивные формы и методы обучения, что в полной мере соответствует мировым тенденциям развития образования и общества. Мы предлагаем использовать инновационный метод «Технология развития критического мышления через чтение и письмо», который является сам по себе эффективной педагогической технологией, стимулирующей интеллектуальную критическую мыслительную деятельность.

Критически мыслить – значит знать правила логики и следовать этим правилам. Критическое мышление не должно сводиться к негативным суждениям и критике, напротив,

оно предполагает разумное рассуждение и рассмотрение разнообразия подходов. Критичность мышления, т.е. склонность к сомнению, формируются в человеке по мере расширения границ его познаний окружающего мира [1]. Процесс критического мышления интересен тем, что он задействует многие механизмы головного мозга. Оно представляет собой не пассивное, механическое восприятие информации, а полное погружение в ситуацию, которое предложено в тексте, развивая у студентов навыки активного слушания и активного мышления. Составляющими критического мышления являются правдоподобие, точность, значимость, глубина, кругозор, эмоциональность, творческое воображение, ценностные установки.

Критическое мышление — это мышление открытое, рефлексивное, не принимающее догм, развивающееся путем наложения новой информации на личный жизненный опыт, оценочное. Думать критически — это значит проявлять любознательность, ставить перед собой вопросы, осуществлять планомерный поиск ответов на поставленные вопросы, вскрывать причины и последствия фактов, сомневаться в общепринятых истинах, вырабатывать собственную точку зрения и способность отстаивать ее логическими доводами, проявлять внимание к аргументам оппонента и уметь их логически осмысливать.

Рассмотрим способы и приемы развития критического мышления на занятиях по обучению языкам, которые являются элементами разработанной методики.

Метод кластеров – способ графической организации материала, позволяющий визуально представить мыслительные процессы, которые происходят при изучении той или иной темы. Этот метод можно назвать «наглядным мозговым штурмом», это графический прием систематизации материала. Понятие кластер применяется во многих областях жизни общества. Как известно, кластер – объединение нескольких однородных элементов, которое рассматривается как смысловая отдельная единица, наделенная определенными свойствами. Кластер похож на «грозди» или модели планеты со спутниками. В центре располагается основное понятие, мысль, по сторонам обозначаются крупные смысловые единицы, соединенные с центральным понятием прямыми линиями. Это могут быть как отдельные слова или словосочетания, так и предложения, выражающие идеи, мысли, факты, образы, ассоциации, касающиеся данной темы. И уже вокруг «спутников» центральной планеты могут находиться менее значительные смысловые единицы, более полно раскрывающие тему и расширяющие логические связи. Применение кластера имеет ряд преимуществ: он позволяет охватить большой объем информации, вовлекает всех участников группы в учебный процесс, формирует и развивает умение ставить вопросы, выделять главное, устанавливать причинно-следственные связи, сравнивать и анализировать, проводить аналогии. Занятия с применением метода кластера дают возможность проявить себя даже не самым продвинутым в языковом отношении студентам, позволяют выразить свое видение проблемы, критически осмыслить изучаемую тему.

Мы предложили текст **«САМЫЕ ДРЕВНИЕ И ВАЖНЫЕ КИТАЙСКИЕ ИЗОБРЕТЕНИЯ»**.

Прочитайте текст. Составьте кластер.

На современном рынке товаров трудно найти предметы, произведённые не в Китае. Практически всё, чем мы пользуемся, делают в Поднебесной. И популярные игрушки придумали китайцы, инновационная бытовая техника тоже родилась в Китае.

Изделия из китайского фарфора известны во всем мире. Иметь у себя дома такую посуду – значит продемонстрировать окружающим свой безупречный вкус. Подобные вещи

отличаются непревзойдённым качеством и изумительной красотой. А жители Ирана и Индии были уверены в том, что китайский фарфор наделён волшебным свойством: если в еду подмешать отраву, то он изменит свой оттенок.

Уже в IV веке до н.э. в Поднебесной была известна технология выплавки чугуна. Чугун использовался для изготовления железных ножей, топоров.

Ещё в глубокой древности жители Поднебесной обладали секретами изготовления шелка. Си Лин, супруга императора Хуан Ди, научила китайских девушек выращивать шелковичных червей, обрабатывать шёлк и ткать из полученных нитей материю.

Но самыми великими изобретениями Древнего Китая считают бумагу, книгопечатание, порох и компас.

Китайцам удалось изобрести бумагу и печать. Самые старинные тексты иероглифического характера датируются 3200 годом до н.э.

Согласно легенде, изобретателем бумаги стал Цай Лунь – служитель гарема императора.

Первый наборный шрифт в Китае изобрёл мастер Пи Шэн. Он придумал литеры, которые изготавливались из глины (изображение иероглифа на них выдавливались палочкой), а затем обжигались на огне.

Самое знаменитое изобретение Древнего Китая – порох. Ещё в первых столетиях нашей эры алхимики из Поднебесной научились добывать смесь серы и селитры, которая вместе с углём является базой для химической формулы пороха. Это открытие было немного ироничным. А всё потому, что китайцы пытались получить вещество, благодаря которого можно было бы обрести бессмертие, а вместо этого они сотворили то, что отбирает жизнь. Позднее обитатели Поднебесной стали использовать их как фейерверки, без которых сегодня не проходит ни одно торжественное мероприятие.

Оказывается, также когда наблюдались вспышки того или иного заболевания (эпидемии), порох играл роль дезинфицирующего средства. Порошком лечили разнообразные язвы и раны на теле. Им же травили насекомых.

Уже в III веке до н.э. в Китае был изобретён прибор, указывающий стороны света. С давних времён китайцы знали о существовании магнита. В III столетии до н.э. жителям Поднебесной стало известно, что он может притягивать железо. Так же рано они догадались о том, что этот материал способен указывать, в какой стороне находится юг и север. Предположительно, в это же время был придуман и первый компас, названный «сынань» – «ведущий югом» и описанный китайским философом Хэнь Фэй-цзы.

Далее по этому же тексту мы предложили еще один прием критического мышления «Знаю, хочу знать, узнал» (ЗХУ).

Для приема ЗХУ мы дополнили текст такой информацией:

Древний Китай может похвастаться ещё и другими открытиями. Сейсмокоп впервые появился также в Древнем Китае. Любимый многими гурманами чай научились выращивать и готовить в этой стране. А ещё здесь появились арбалет, механические часы, лошадиная упряжь, железный плуг и множество других полезных предметов.

Модель занятия в рамках технологии развития критического мышления строится следующим образом:

Стадия вызова. На этом этапе происходит вызов в памяти студентов уже известных знаний, вызов интереса к новой теме.

Стадия осмысления. На этом этапе проходит работа с новой информацией.

Стадия размышления. Проводится систематизация полученных знаний, происходит оценка, сравнение нового знания с тем, что уже известно.

Рефлексия. Это итог занятия, когда происходит оценивание своей работы, своей деятельности, своих чувств в связи с вновь приобретенными знаниями.

Описание метода ЗХУ. «Знаю. Хочу знать. Умею», сокращенно **ЗХУ** — интерактивный методический прием, направленный на развитие обратной связи в познавательном процессе. Впервые о нем заговорили в 1986 году, после презентации Донны Огл, профессора из Чикаго. Позднее этот прием стал активно применяться в методической практике.

Это очень удобный способ структурирования и систематизации изучаемого материала. При применении таблицы ЗХУ в учебном процессе происходит двусторонняя активность: как со стороны преподавателя, так и со стороны студентов. В ходе заполнения таблицы студенты учатся соотносить между собой уже знакомое и новое, определять свои познавательные запросы, опираясь при этом на уже известную информацию.

Эффективным будет использование приема «Знаю. Хочу знать. Узнал» на занятии, за которым последует в дальнейшем исследовательская деятельность студентов. Работа же с таблицей является своеобразной установкой на последующую самостоятельную деятельность.

В тетрадях и на доске чертится таблица, заполнение которой будет происходить в ходе всего занятия.

В начале занятия, на основе ответов студентов по пройденному материалу заполняется графа «Знаю».

Сразу же, после заполнения столбца "Знаю", формулируются новые вопросы, ответы на которые студенты хотели бы получить после изучения темы. Их записывают во второй графе. Здесь важна помощь преподавателя, он должен смотивировать студентов к рассуждению: Что вы хотели бы узнать еще? Чему сегодня на занятии можно научиться?

В конце занятия, на этапе рефлексии, студенты делают выводы и записывают в третьей графе то, что узнали.

Ниже приводится пример использования таблицы на занятии по практическому курсу русского языка на кыргызско-китайском факультете. Текст взят из учебно-методического пособия «Здравствуй, Китай!». Авторы Н.А.Ахметова, И.В. Аристов, Д.С.Молдобаева [2].

Знаю	Хочу узнать	Узнал
Китай богат открытиями	Какие бытовые приборы изобрели в Китае?	Сейсмокоп появился Китае
Шелк изобрели в Китае	Какие игрушки изобрели в Китае?	
Китайцы изобрели технологию выплавки чугуна.	Какие изобретения в медицине были сделаны в Китае?	Чай научились выращивать в Китае
Книгопечатание, порох, компас изобрели в Китае.	Какие изобретения и открытия в Китае сделали за последнее время.	
Фарфор научились делать Китае.	Есть ли лауреаты Нобелевской премии в Китае?	

Процесс формирования и развития критического мышления сложный, требующий больших усилий, как со стороны преподавателя, так и студентов. Применение описанных выше стратегий, приемов и заданий на занятиях практического курса русского языка подготовят студентов к осознанному восприятию информации, научат обрабатывать материал, применяя аналитические методы, сформируют навык критически оценивать новую информацию и находить ей нужное применение. Все эти умения и навыки являются важными составляющими профессиональной компетенции будущих выпускников вуза.

Таким образом, развитие критического мышления у студентов на занятиях по русскому языку как неродному способствует не только формированию коммуникативной компетенции, но и расширению мыслительных компетенций для эффективного решения обучения языку специальности.

Список литературы:

1. Федоренко, О.А. Формирование критического мышления у студентов неязыкового вуза / О.А. Федоренко // Наука ЮУрГУ: Материалы 66-й научной конференции. – Челябинск: Издательский центр ЮУрГУ, 2014. – С. 1711–1715.
2. Ахметова Н.А., Аристов И.В., Молдобаева Д.С. «Здравствуй, Китай!»: Уч.-метод пособие.- Казахстан.-2022.-200 с.
3. Ахметова Н.А. Смарт цель в синергетической методологии языковой подготовки специалистов для сотрудничества стран Востока и Запада: сборник статей «II Всемирный конгресс в реальном и виртуальном режиме: Восток-Запад: Пересечения культур»/ Ахметова Н.А., Берденова С.Ж. Том 1. JAIRO (Japanese Institutional Repositories Online), IRDB (Institutional Repositories DataBase): <https://irdb.nii.ac.jp/>
4. Ахметова Н.А., Молдобаева Д.С. Формирование профессиональной компетенции студентов кыргызско-китайского факультета с использованием метода проектов//Ахметова Н.А., Молдобаева Д.С.// Лингвистика XXI века: традиции и инновации. сборник научных статей к 30-летию юбилею Санкт-Петербургского Института иностранных языков. Сер. "Концептуальный и лингвальный миры" 2019. С. 452-459.

УДК:81.362:811.58:591/575.2//04/

*Мурзакматова Г. А.
КНУ им. Ж.Баласагына,
Кыргызско-китайский факультет
Бишкек, Кыргызстан*

Зоонимы в китайском и в русском языке

Zoonyms in Chinese and Russian

Жанбарлардын кытай жана орус тилинде аталышы

Аннотация: Статья посвящена теме о вторичной номинации зоонимов в китайском и в русском языках. Показывая роль и важность зоонима также актуальность темы, показывает последовательность действия и изучения иностранного языка. Целью статьи являлось показать в сравнении и сопоставлении зоонимов китайского и русского языка. **Resume:** The article is devoted to the secondary nomination of zoonyms in Chinese and Russian languages. Showing the role and importance of the zoonym also the relevance of the topic, shows the sequence of action and learning a foreign language. The purpose of the article was to show in comparison and comparison of zoonyms of the Chinese and Russian languages.

Резюме: Макалa кытай жана орус тилдериндеги зоонимдердин экинчи даражадагы номинациясына арналган. Зоонимдин ролун жана маанисин көрсөтүү, ошондой эле теманын актуалдуулугун, иш-аракеттин жана чет тилин үйрөнүүнүн ырааттуулугун көрсөтөт. Макаланын максаты кытай жана орус тилдеринин зоонимдерин салыштырып көрсөтүү болгон.

Ключевые слова: зооним, тотем, зоосемизм, зооморфизм, животные, китайцы, социум.
Key words: zoonym, totem, zoosemism, zoomorphism, animals, Chinese, society.

Ачкыч сөздөр: зооним, тотем, зоосемизм, зооморфизм, жаныбарлар, кытай, коом.

Зоолексика занимает важное место среди лексических единиц языковой системы. Она охватывает такие лексико-семантические группы как «млекопитающие», «птицы», «рыбы», «насекомые», «пресмыкающиеся», «земноводные» и т.д. и является одним из наиболее интересных пластов словарного состава. В каменном веке, когда анимализм был основой мировоззрения людей, звери обладали сверхъестественной силой, они были священными, тотемными. Около 10 тысяч лет назад животные были одомашнены и стали «друзьями» первобытного человека. Предания, мифы, легенды, сказания и устойчивые выражения дают нам представление о том, как, наблюдая за животными, люди сравнивали их повадки с качествами человека, объясняли существующий порядок вещей. В китайском языке данные зоонимы несут в своей коннотации некое предзнаменование, реже определенную характеристику человека. Дракон 龍 (lóng) - является символом императорской власти в Китае. В подтверждение можно привести следующие выражения и слова с компонентом 龍 (lóng) , Взлет дракона 龍飛 (lóngfēi) – в образном значении подвиг героя, восшествие императора на престол. В китайской культуре дракон – символ счастья. Феникс в культуре Поднебесной считается знаком наступления великого благоденствия, счастливым предзнаменованием. Наиболее часто встречающиеся зоонимы делятся на две группы: мифические животные и реально существующие. Наряду с популярностью дракона также выступает и тигр. Тигр часто встречается в качестве героя многих китайских литературных произведений. Он символизирует жизнь, могущество и процветание. Образ тигра также часто встречается в виде амулетов и украшений в Китае. Более того, тигр был выбран символом Олимпийских игр в Сеуле в 1988 году как символ счастья и удачи. Однако так как образ тигра зачастую связан с риском и опасностью, зоонимы несут отрицательное коннотативное значение в подавляющем большинстве. 入虎穴 (rù hǔxué) - «войти в логово тигра», в значении «подвергать себя большой опасности», 笑面虎 (xiàomiànǚ) – буквально «улыбающийся тигр», в значении «притворщик, лицемер». Образ обезьяны в культуре Поднебесной отличается от англоязычной культуры. Если в европейской культуре переносное значение зоонима «обезьяна» несет смысл обманщика и плута, в Китае же, напротив, имеет значение ловкого и смышленного человека. Расхождения в символике диктуются с природными условиями, религиозными традициями, и конечно с тенденциями номинации, лежащей в основе языка. Символика зоонимов напрямую зависит от места животных, которое они занимают в человеческой жизни, присущих им качеств и свойств. Прямое значение отражает вид конкретного животного, птицы, насекомого; косвенное отражает характеристику или признак.

В разговорной речи чаще всего употребляются сравнения и метафоры, дающие эмоционально-оценочную характеристику человеку. Человек с древности верил в то,

что между людьми и животными существует родство, и животное было для людей «мерилом многих человеческих качеств — как физических, так и нравственных», вследствие. Основанием для переноса значения служит установление подобия между представителями разных классов (человек - животное), которое и привносит в высказывание элемент образности. Источниками национально-специфических особенностей зооморфных единиц могут служить различия животного мира, особенностей жизненного уклада, характера трудовой деятельности, системы ценностей, исторических условий формирования языка определённого этноса. Культ животных – первая грань, которую человек провёл между собой и миром природы, признавая ещё её господство, но, уже не отождествляя себя с ней. И как бы впоследствии ни снижалась роль животных в духовной культуре, анимализм всегда остаётся тем смысл образующим фоном, на котором формируются языковые и культовые стереотипы. Во всех языках мира, зоонимы в своем лексическом значении имеют особые коннотативные признаки, которые служат основой метафорической номинации. Сам термин «номинация» носит два типа характера:

- 1) Прямой характер. Осуществляется в контекстно-свободных условиях;
- 2) Косвенный характер. Значение выявляется через употребление метафорических значений.

Зоонимы китайского языка представляют собой достаточно объемное и специфическое семантическое пространство, обладающее рядом особенностей. Одна из главных особенностей - это вариативность значения по отношению к общему термину. Оно может содержать как общеоценочный смысл, так и дополнительные частно-оценочные значения. Один и тот же зоонимический термин может характеризовать и внешность, и личностные качества человека, и поведение, а значит может принадлежать разным лексико-семантическим группам. Можно выделить две большие группы зооморфизмов:

А) с конкретно-личностными характеристиками:

Б) с социально-ролевыми характеристиками

Вторично номинированные зоонимы по конкретно-личностным признакам. Данную группу зоонимов с переносным значением характеризуют частные признаки человека – его физиология, внешний вид, интеллект, характер. Совокупность следующих характеристик составляет внешний облик человека:

1) общая характеристика внешности с эстетической точки зрения: 狐狸 (húlǐ) лиса – обольстительница; 夜莺 (yèyīng) соловей - красивая девушка с хорошим голосом;

小鸟 (xiǎo niǎo) птичка - нежная, хрупкая миленькая девочка или мальчик;

2) Характеристика анатомических особенностей:

Черты лица: 马脸 (mǎ liǎn) лошадиное лицо, 鸭蛋脸 (yādàn liǎn) лицо в форме утиного

яйца, 金鱼眼 (jīnyú yǎn) глаза как у рыбы, навывкате. **Телосложение:** 猪妖/猪 (zhū yāo/zhū) свинья- толстый человек; 燕子 (yànzi) ласточка - очень гибкий; 熊 (xióng) медведь - человек с большими габаритами;

Форма частей тела: 兔嘴 (tùzuǐ) – заячья губа, 鸡胸 (jīxiōng) – куриная грудь. **Волосы:** 山羊胡子 (shānyánghúzi) – козлиная борода,

刺猬头 (cìwèitóu) - голова ежа прическа «ежик».

3) Характеристика физиологических особенностей (здоровье, сила/мощь и т.д.): 夜猫子(Yèmāozǐ) ночной кот - человек, любящий бодрствовать ночью; 云雀(yúnpquè) жаворонок - рано просыпающийся человек; 狮子(shīzi) лев /熊(xióng) медведь -крепкий, сильный;

Характеристика социокультурных особенностей: 寄生虫(Jìshēng chóng) паразит - живущий за счет других, бездельник; 头猪(tóu zhū) свинья - невежественный.

Особенность семантики вторичной номинации китайских зоонимов заключается в том, что те свойства и характеристики, приписываемые человеку в сравнении с животным, закреплены в общественном сознании со определенными свойствами, а именно: интеллектуальными, эстетическими, этическими, нормативными и утилитарными. Зоонимы, описывающие внешность, опираются на эстетику и нормы. Вторичные номинации зоонимов, описывающие характер имеют этическую, утилитарную и нормативную оценку. Характеристика умственных способностей сопряжена с этической, интеллектуальной и нормативной оценками. Зооморфные номинации, которые связаны с социально-ролевыми особенностями имеют нормативную, утилитарную и этическую оценку. Данная классификация зоонимов китайского языка показывает, насколько востребованы, многообразны и универсальны такого рода характеристики человека. Вторично номинированные зоонимы китайского языка употребляются при оценке и восприятии внешности, характера, интеллекта, поведения, профессиональных качеств человека и др. В перспективе исследования целесообразно выполнить более детальный анализ сходств и различий зоосравнений человека в русском и китайском языках и объяснить причины сходного или различного восприятия образов животных. Зоонимическая лексика русского языка, также как и китайского, может встречаться как в виде отдельных лексем: лиса, голубка, овца, цапля, ворона, заяц, так и в качестве составных компонентов зоофразеологических единиц, как, например: кот в мешке, (бежать) как крысы с корабля, белая ворона, бедный как церковная мышь, козёл отпущения. К специфической особенности зоонимов русского языка можно отнести категорию зооморфических глаголов, таких как обезьянничать – кривляться, лисить – хитрить. Данного рода зоонимические лексемы входят в разряд славянских субъектных глаголов, предметом наименования которых является не только «сам глагольный признак, но и сопутствующие ему обстоятельства способа, цели, интенсивности действия. Зоонимы русского языка можно классифицировать по аналогии с зоонимами китайского языка, выделив две основные группы зооморфизмов: а) с конкретно-личностными характеристиками (внешний вид, характер и интеллект); б) с социально-ролевыми характеристиками. Что из-за различия грамматической категории рода зоонимам не всегда удастся найти соответствующий эквивалент в другом языке. Следовательно, переводчику приходится прибегать к различным трансформациям, чтобы наиболее полно отразить структуру и содержание оригинала. Языковые картины мира не однозначны, что отражается на оценке тех или иных эмоций. Какое-либо явление для одного социума может быть положительным, а для другого - отрицательным. В русской языковой картине мира кошка оценивается положительно, поэтому признаки, перенесенные при возникновении вторичной номинации на человека, как правило, тоже положительные (ласковый, милый).

Список используемой литературы:

1. Гаврилюк, М. А. Зооморфизмы китайского языка как средство аксиологической характеристики человека 2013. - № 10. - С. 136-140. – Библиогр.: с. 140.
2. Гак, В.Г. Сопоставительная лексикология: учебное пособие для студентов вузов - М., 1977. – 264 с. – Библиогр.: с. 22.
3. Гумбольдт, В. Избранные труды по языкознанию. – М.: Прогресс, 1984. – 400 с. – Библиогр.: с. 267-312.
4. Ефремова, Т.Ф. Новый толково-словообразовательный словарь русского языка : словарь – М.: Дрофа, 2000. –1233 с.
5. Мезенин С. М. Образность как лингвистическая категория. Вопросы языкознания. – 1983.

Мурзалиева З. К.

Кыргыз билим берүү академиясы

Мурзалиева З. К.

Кыргызской академии образования

Murzalieva Z. K.

Kyrgyz Academy of Education

Кыргыз тилин экинчи тил катары окутууда баалоо процесси
Процесс оценивания обучения кыргызского языка как второго
Process of evaluation of teaching Kyrgyz as a second language

Аннотация. Салт боюнча билим берүүдө кыргыз тилин экинчи тил катары окутууда, окуучуларды улуттук тилди билүүгө үйрөтүүгө карата, окуу программалары, окуу китептери мамлекеттин койгон талабына жараша иштелип чыккан. Ошону менен бирге эле, мугалимдер үчүн методикалык колдонмолор, билимдерин баалоого карата тесттик түзүмдөр да, кыргыз тилин чет тили катары окутуунун жалпы дидактикалык принциптерине, психологиянын негиздерине, ошондой эле тил илимине таянып, эффективдүү өздөштүрүүгө багытталууда. Бул чечим учурдагы ааламдашуу доорунун көп тилдүүлүккө карата болгон мукташтыктары, адамзатынын бири бири менен пикир алмашуудагы зарылчылыгы негиз болууда.

Урунттуу сөздөр: окутуу, технолгия, негиздери, баалоо процесси, калыптандыруучу баалоо, жыйынтыктоочу баалоо, баалоонун критерийлери, коммуникативдик, динамикалууулук, салыштырмалуулук, аргументтер, стандарттык форма.

Аннотация. В традиционном обучении кыргызского языка как второго учебные программы, учебники разработаны в соответствии с требованиями государства. При этом методические пособия для учителей, тестовые конструкции для оценки знаний направлены на эффективное овладение кыргызским языком как иностранным, исходя из общедидактических принципов обучения, основ психологии и языкознания. Это решение основано на потребностях современной глобализации мира в плане многоязычия, потребности человечества в общении друг с другом.

Ключевые слова: технологические основы обучения, процесс оценивания, формирующая оценка, итоговая оценка, критерии оценивания, коммуникативность, динамичность, сравнение, аргументы, стандартная форма.

Annotation. In teaching the Kyrgyz language as a second language in traditional education, the curriculum and textbooks are designed to teach the national language to students in accordance with the requirements of the state. At the same time, methodological guidelines for teachers, test structures for the assessment of knowledge, are aimed at the effective learning of the Kyrgyz language as a foreign language, based on the general didactic principles of teaching, the foundations

of psychology and linguistics. This decision is based on the needs of the current era of globalization in terms of multilingualism, the need for humanity to communicate with each other.

Key words: teaching, fundamentals of technology, evaluation process, formative evaluation, final evaluation, evaluation criteria, communicative, dynamic, relativity, arguments, standard form.

Ааламдашуу доору, жалпы адамзаттын ой жүгүртүүсүн, жашоого болгон көз карашын бир бүтүндүккө багыттоо менен алектенүүдө.

Буга мисал, массалык маалымат каражаттарынын, интернет айдыңындагы электрондук медиа-маалыматтары, аудио-видео угуу жана көрсөтүүлөрү калктын калың катмарына терең жайылып өз таасирин тийгизүүдө.

Ал эми билим берүү тармагында “санариптештирүү” системасы киргизилип, электрондук окутуунун технологиялары ар бир окуу предметтери боюнча иштелип чыгууда.

«2018-2040-жылдары Кыргыз Республикасын өнүктүрүүнүн Улуттук стратегиясы»- жана аны дүйнөлүк билим берүү системасы менен жуурулуштуруу максаты”, - “Билим берүүдө санариптик технологияларды кеңири колдонууга негизделип жана турмуштук реалдуу проблемаларды, чакырыктарды чечүүгө багыттоо”,- “Билим берүүнүн коомдогу баалуулуктарын сактоону камсыздоо” [1].

-2021-жылдагы, КРнын Президентинин «Инсандын руханий-адеп-ахлактык өнүгүүсү жана дене тарбиясы»- деген Жарлыгы учурдун эң актуалдуу проблемасын ишке ашыруу милдети болгондуктан аны жогорудагы аталган документтердин негизинде кыргыз тилин, Кыргызстанда жашаган башка улуттардын кыргыз элинин тилин- рухий дүйнөсүнүн баалуулуктарын, салт-санаа үйрөнүүгө максаттуу десек болот. Анткени “тил пикир алышуунун куралы”-деген насаат, жогорудагы мамлекеттик документтердеги талапка ылайык билим берүү тармагында, балдар бакчасынан тартып, кыргыз тилди жаш муунга окутуп, үйрөтүү ролу маанилүү экендиги дастыктап турат.

Кыргыз тилин колдонууга, жазуу жана оозеки кеп маданиятын өстүрүүгө, тилдик билимин турмушта пайдалануу бул, ошол мамлекеттин элинин адабиятын окуу – өлкөдө жашаган, иштеген ар бир жарандын милдети [2].

Кыргыз тилин экинчи тил катары окутуунун психологиялык негиздерине кайрылсак, мында сүйлөө иш-аракети айрым жөнөкөй сүйлөмдөрдү, диалогдорду, анчалык чоң эмес монологдорду айтып берүүдөн башталат. Кыргыз тилин экинчи тил катары окутуунун алгачкы этабында бул ыкма менен сүйлөөгө үйрөнүү иш-аракетинин максималдуу чеги болуп кала берет.

Сүйлөө иш-аракети негизги төрт этапка бөлүнөт; багыттоо, багыттоого негиздеп план түзүү, планды ишке ашыруу жана текшерүү.

Е. И. Пассов сүйлөөгө машыгуунун автоматташтыруу, туруктуулук, ийкемдүүлүк, аң-сезимдүүлүк, салыштырмалуулук, татаалдык, максатка багытталгандык, динамикалуулук, натыйжалуулук, белгисизди таба билүүчүлүк, өз алдынчалык, жөнөкөйдөн татаалга өтүүчүлүк сыяктуу сапаттык белгилерин бөлүп көрсөтөт [8].

Орус мектептеринде кыргыз тилин мамлекеттик тил катары окутуунун негиздери төмөнкү принциптерге таянат: [3].

1. Окутуунун коммуникативдик багытталышы.
2. Тилдик материалды тандап алууга жана окутууга функционалдуу мамиле кылуу.
3. Тилдик материалды тематикалык мүнөздө уюштуруу.
4. Окутуучулардын эне тилин туура эсепке алуусу.
5. Окуу процессинде этно-маданий көз караштарды эсепке алуу.

Орус тилдүү мектептерде кыргыз тилин мамлекеттик тил катары окутуунун мазмуну, максаты жана милдеттери окуу программасында ачык көрсөтүлгөн [4]. Аны өздөштүрүүдө кыргыз тилин коммуникативдик окуп үйрөнүүнүн максатынын да мааниси чоң.

Орус тилинде окуган мектептерде кыргыз тили экинчи тил катары окутулуп, анын мазмунун аныктаганда эмнеге окутуу, **тилгеби же сөзгөбү?** деген суроонун келип чыгышы табигый болуп саналат. Система катары тилди окутуудан, же коммуникативдик максатта тилди пайдалануу процессинин өзүнөн баштоо керекпи? Биз ал чектен чыгып, сүйлөөгө үйрөтүүдөн, атап айтканда, адегенде түшүнүү жана көз алдыга келтирүүдөн баштоо керектигин айтабыз. Ошондой эле эң жөнөкөй сөздөрдү кураштырып сүйлөө, мектепте кыргыз тилин чет тил катары үйрөнүүнүн шартында байланыш түзүү жагдайына себеп болуу мүмкүндүгүнөн баштоо керек деп эсептейбиз [5].

Кыргыз тилин чет тил катары окутуунун ушул жана башка маселелерин чечкенден кийин, эң татаал этап – бул баалоо этабы болуп саналат.

Кыргыз Республикасынын «Билим берүү жөнүндө» Законунун 37-беренесинде төмөндөгүдөй деп берилген:[6].

Билим берүү мекемелеринин компетенциясы:

Билим берүү мекемеси өз алдынча **баалоо системасын**, формасын, тартибин жана окуучулардын аттестациялоо мөөнөтүнүн аралыктарын, окуу процессинин усулдарын жана билим берүү технологияларын тандап алуусу мүмкүн.

Баалоо процессинде эң негизгиси биз **баалоо, баа берүү, баа** деген терминдерди ажырата билүүбүз зарыл.

Баалоо – окуучулардын окуу жана таанып-билүү иштерине байкоо жүргүзүү процесси, ошондой эле билим берүүнүн сапатын жакшыртуу максатында окуучу жөнүндө маалыматтарды баяндоо, жыйноо, каттоо жана түшүндүрүү.

Баа берүү – бул баалоо боюнча процесс, иш же иш-аракет, кайтарым байланыштын сапаттуу маалыматы.

Баа – бул баалоо процессинин натыйжасы, баалоонун сандык туюнтулушу.

Жалпысынан баалоону 3 бөлөбүз:

Жыйынтыктоочу (суммативдик) – теманы, бөлүмдү белгилүү убакыт ичинде же ага карата изилдеп үйрөнүүнү аяктаганда билимдердин жана окуу билгичтиктери менен көндүмдөрүнүн түзүлүү деңгээлин аныктоого арналган. Жыйынтыктоочу баалоо текшерүүчү иштердин (тест, дил баян, жат жазуу, эссе, оозеки бет ачаар, долбоор ж.б.у.с.) ар кандай түрлөрүн аткаруунун жыйынтыгы боюнча жүргүзүлөт. Текшерүү иштери үчүн коюлган белгилер жыйынтыктоочу белгилерди аныктоо үчүн негиз болуп саналат. Жыйынтыктоочу баага учурдагы, чейректик, жарым жылдык, жылдык жана экзамендик баа кирет.

Жыйынтыктоочу баалоонун максаты – убакыттын белгилүү мезгилине карата окуучуларда билгичтиктердин жана көндүмдөрдүн түзүлүшүн, билимдерди өздөштүрүү деңгээлин белгилөө, алынган натыйжаларды стандарттын талаптарына шайкеш келишин аныктоо.

Калыптандыруучу (формативдик) – окуучунун окуусуна байкоо жүргүзүүнүн максаттуу түрдөгү үзгүлтүксүз процесси. Калыптандыруучу баалоо формалдуу эмес (баа коюлбоочу) баалоо болуп эсептелет, критерийлерге ылайык баалоо негиздеме жана кайра байланыш менен коштолот.

Калыптандыруучу баалоонун максаты – мугалим менен окуучулардын иштерине оңдоо киргизүү.

Калыптандыруучу баалоо мугалимге баштапкы этаптарда окуучулардын материалды кабыл алуу деңгээлин диагностикалоого мүмкүндүк берет жана мугалимде окуу процессине оңдоо киргизүүгө жардамдашат, ал эми окуучуга өзүнүн билим алышы үчүн чоң жоопкерчиликте экендигин билүүгө мүмкүндүк берет.

Окуу процессинин бардык катышуучулары үчүн баалоо процесси ачык-айкын, түшүнүктүү болуш үчүн критерийлерди иштеп чыгуу жана сабактарда колдонуу абдан маанилүү. Критерийлерди биргелешип (мугалим жана окуучу) иштеп чыгуу окуучуларда баалоого карата оң мамилени түзөт.

Критерий – бул баа берүүдө колдонулуучу чен өлчөм. Критерийлердин негизинде бир нерсеге баа бере алабыз.

Критерийлердин мисалдары:

- текст беш сүйлөмдөн көп болбошу керек;
- жазуучунун сүрөтү, жашаган жылдары, чыгармалары, сыйлыктары да, көрсөтүлүшү керек;
- баяндалган материалдын мазмуну (илимийлүүлүгү);
- эссенин негизги бөлүгүндө негизги идеяны ырастоо үчүн цитаталар пайдаланылат;
- аргументтер цитаталар, статистикалык маалыматтар, фактылар менен ырасталат;
- жыйынтыктар окуучунун көз карашын чагылдырат;
- дил баяндын киришүү бөлүгү жазылат;
- таблицалар, диаграммалар киргизилет;
- цитаталар келтирилет;
- текст башкача түрдө берилсе, мисалы сүрөттөр менен;
- жыйынтыктар жасалган;
- адабияттардын тизмеси берилет;
- анын жасалгаланышы жана көрсөтмөлүүлүгү;
- маалыматты кызыктуу бере билүү жана суроолорго жооп берүү ж.б. [7].

Баалоо критерийлери окуу материалдарын терең түшүнүүнү ар тараптуу өлчөөгө мүмкүндүк берет.

- Окуучуларды баалоонун критерийлери менен теманы өтүүнүн алдында тааныштыруу зарыл, ал эми кээ бир темаларды өздөштүрүүдө критерийлердин мазмунун биргелешип иштеп чыгуунун мааниси бар.
- Критерийлердин мазмуну окуучулар жана алардын ата-энелерине түшүнүктүү б.а. илимий-педагогикалык терминдерден турбастан жөнөкөй болушу керек.
- Критерийлердин мазмуну тууралуу негизги маалымат окуу кабинеттердеги такталарда жана окуучулардын күндөлүгүндө чагылдырылышы мүмкүн.

Баалоонун натыйжалуулугу биз баалоодо пайдалануучу куралдарга жараша болот. Алар төмөнкү талаптарга жооп берүүгө тийиш:

- алар ишенимдүү болушу;
- алар шайкеш (валиддүү) болушу ;
- алар ишке ашкыдай болушу ;
- алар критерийлерге негизделгендей болушу ;
- алар окуучуларга маалымданышы;
- алар окуп жаткандар үчүн пайдалуу болушу керек.

Мисалы, «**Арыба, Ак кеме, мен келдим**» деген темада эссе жазуу болсо, аны баалоонун критерийлери төмөнкүлөр болот:

1. Эссе 3 бөлүмдөн турушу керек – киришүү, негизги бөлүк, корутунду.
2. Негизги бөлүк повесттеги адеп-ахлак темасын ачып берүүгө тийиш.
3. Корутунду: Сиздин темага карата мамилеңиз.

Грамматикалык каталар жазуу иштерин баалоонун стандарттуу нормаларына ылайык.

Иш 2 көрсөткүч боюнча бааланат:

1. алгачкы 3 критерийге ылайык,
2. грамматика боюнча баалоо нормаларына ылайык.
3. Оюбуздун аягында, мындайча жыйынтык чыгарсак болот: Окуучулардын кыргыз тилди өздөштүрүүсүн баалоо, бул өтө орчундуу маселе экендигин белгилөө менен, туура баалоо окуучунун келечегине да, өз таасирин тийгизет деп айтууга болот.

Адабияттар:

1. КР Коопсуздук кеңешинин 2018-жылдын 14.12.№2 чечими. "Санарип Кыргызстан 2019-2023" санариптик трансформациялоо концепциясы. 2019-жылдын 15.02. №20-б.

2. КРдин Өкмөтүнүн «2012-2017-жылдарда «Манас» эпосун үйрөнүү, сактоо жана популяризациялоо боюнча КРдин улуттук программасы жөнүндөгү токтому» (2012-жыл, 31-январь, №67) берилген.

3. Костомаров В. Т., Митрофанова О. Д. Методическое руководство для преподавателей русского языка иностранцам. – 2-е изд. – М., 1978.

4. Орус тилдүү мектептерде кыргыз тилин окутуу программасы. 5-9 класстар үчүн. – Бишкек, 2006.

5. Добаев К. Д., Асанакунов Т. А. Кыргыз тилин өзгө тил катары окутуу методикасынын айрым маселелери. – Бишкек, 2008, 25-б.

6. Кыргыз Республикасынын «Билим берүү жөнүндө» Закону. – Бишкек, 2003.

7. К. Методика. Зарубежному преподавателю русского языка. Под ред. Леонтьева Л. Л., Королевой Т. А. – 3-е изд., испр. – М., 1982, 5-б

8. Пассов Е. И. Основы коммуникативной методики изучения иноязычному обучению. – М., Русский язык, 1989, 34-35-б.

Назарбекова К.У.

Ж.Баласагын атындагы КУУ, Бишкек

Назарбекова К.У.

КНУ им. Ж.Баласагына, Бишкек

Кыргыз топторунда Махмуд Кашгаринин "Түрк тилдеринин сөздүгүн" окутуу

Преподавание "Словаря тюркских наречий" Махмуда Кашгари в кыргызских группах Teaching "Compendium of the languages of the Turks" by Mahmud Kashgari in kyrgyz groups

Аннотация. Бул макала кыргыз топторунда Махмуд Кашгаринин "Түрк тилдер сөз жыйнагын" окутуу боюнча методикалык колдонмо катары берилди. Анда Орто-Азиялык илимпоз-энциклопедист Махмуд Кашгаринин "Түрк тилдери сөздүгү" тууралуу маалымат берилди. Сөздүктүн кыскача мазмуну, анын жазылыш тарыхы, чыгармадан үзүндүлөр, поэтикалык тексттер, акыл-насаат сөздөр, лирикалык ырлар орун алды. Студенттердин өз бетинче иштөөсү үчүн текстке чейинки жана тексттен кийинки тапшырмалар сунуш

кылынды. Алар студенттердин сөздүк корун байытуу жана сынчыл ойлорду өстүрүүгө багытталган.

Урунттуу сөздөр: Махмуд Кашгари, түрк тилдери, Дивану лугати-ат түрк, кыргыз топтор үчүн методикалык колдонмо, сынчыл ойлор, сөздүк корун байытуу.

Аннотация. Данная статья предоставляется в качестве методического пособия для преподавания "Словаря тюркских наречий" Махмуда Кашгари в кыргызских группах. Дана информация о "Словаре тюркских наречий" среднеазиатского ученого-энциклопедиста Махмуда Кашгари. Есть краткое содержание словаря, история его написания, выдержки из произведения, поэтические тексты, наставления, лирические песни. Для самостоятельной работы студентам были предложены предтекстовые и послетекстовые задания. Они направлены на обогащение словарного запаса учащихся и развитие критического мышления.

Ключевые слова: Махмуд Кашгари, тюркские языки, словарь тюркских наречий, методическое пособие для кыргызских групп, критическое мышление, пополнение словарного запаса.

Annotation. This article is provided as a teaching aid for teaching "Compendium of the languages of the Turks" by Mahmud Kashgari in kyrgyz groups. Information about the "Compendium of the languages of the Turks" by the Central Asian scholar-encyclopedist Mahmud Kashgari is given. There is a summary of the dictionary, the history of its writing, excerpts from the work, poetic texts, instructions, as well as lyrical songs. For independent work, students were offered pre-text and post-text tasks. They are aimed at enriching students' vocabulary and developing critical thinking.

Key words: Mahmud Kashgari, Turkic languages, Compendium of the languages of the Turks, methodological manual for kyrgyz groups, critical thinking, vocabulary replenishment.

Текстке чейинки тапшырмалар:

1. Берилден макалдардын маанисин түшүндүргүлө. Эртеңки күн жеңил болсун десен, кыйынчылыкты бүгүн багындыр; Биз күнүмдүк адаттарыбыздын кулубуз, аны өзгөртсөк, жашообуз өзгөрөт; Бактылуу адам - өтмүшүнө өкүнбөгөн, келечегинен коркпогон, бирөөнүн жашоосуна мурдун тыкпаган адам; Турмушуңа өкүнбө, ачкычы өзүңдө.

2. Берилген сөздөрдүн маанилештерин (синонимдерин) аныктагыла: Аалам, күчтүү, келечек, байыркы, дүнүйө, белгилүү, даанышман.

3. Омонимдердин (айтылышы окшош, маанилери ар башка сөздөр) маанилерин аныктап, аларга сүйлөм түзгүлө: дарек, ток, ат, жең, кырк, күбө, асыл, күл.

4. Берилген сөз айкаштарын катыштырып, сүйлөм түзгүлө: баалуу мурас, адабий тил, жаңы доор, руханий байлык, кол жазма, өмүр жолу, орто кылым.

5. Борбордук Азиядагы түрк элдерине таандык кандай адабий мурастарды билесинер?

Дүйнөлүк мааниге ээ "Түрк тилдеринин сөздүгүнүн" ("Дивани лугат ат-тюрк") автору - Махмуд Кашгари - белгилүү тюрколог, атактуу окумуштуу, тилчи, философ, тарыхчы, этнограф. Ал 1029-30 жылдары Ыссык-Көлдүн жээгиндеги байыркы Барскоон шаарында туулган. Кашкар жана Багдад калааларында билим алып, түрк тайпалары жашаган жерлерди кыдырып, алардын тилин, турмуш-тиричилигин, каада-салтын, ой-санаасын, тарыхын жакшы билип, өздөштүрүп, илим үчүн эң керектүү материалдарды жыйнаган. Эмгектин жаралышы тууралуу Махмуд Кашгари төмөнкүдөй ой бөлүшөт: "Өзүм анык таза тилде сүйлөгөн жана теги боюнча эң биринчи орунда турган түрк тукумунан чыксам да, түрктөрдүн ою-тоосун, түзүн талаасын нукум жерин калтырбай, айыл артынан айыл калтырбай кыдырып чыктым. Мен түрктөрдүн, түркмөндөрдүн, огуздардын, чигилдердин, ягмалардын, кыргыздардын уйкаштыкка келтирилген жандуу сөздөрүн акылыма түйдүм.

Ушул түрдө өтө узак изилденгенден кийин жана изденүүдөн кийин мына бул китепти эң жатык тилде, барып турган көркөм үлгүдө жаздым". (3 - 46-б.)

Жыйнакта ошол мезгилдеги түркий элдеринин, анын ичинде кыргыздардын каада-салттарын, жашоо-турмушун, тил өзгөчөлүктөрүн, дүйнөгө көз карашын ар тараптан талдоого алынганын баамдайбыз. Автор өз көзү менен көргөн, өзү уккан материалдардын негизинде жүзөгө ашырган. Сөздүктү ар кыл этникалык топ, калктардын санжыра, макал-лакаптары мол. Алардын айрымдары азыркы күнгө чейин жаштарга таалим-тарбия берүүдө бүгүн да актуалдуу.

"Сөздүктүн" курамында 390дой макал-лакап, табышмак, ыр, учкул сөздөрдүн кездешиши аны поэтикалык-жыйнак чыгарма катары кабылдоого толук мүмкүндүк берет. Байыркы түрк поэзиясынын адис окумуштуусу И. Стеблева бул тууралуу ачык эле мындай деп жазган: "Диван лугат ат-түрк" лингвистикалык жана тарыхый-этнографиялык булак катары кызыктуулугунан сырткары, Махмуд ал Кашгари ар бир сөзгө мисал иретинде келтирген түрк тилиндеги чыгармалардан эки саптар, төрт саптар, поэтикалык үзүндүлөр мол экендиги менен да өтө баалуу...

"Сөздүктө" "кыргыз" деген этноним бир нече жолу кездешкендиктен жана поэтикалык тексттер, тилдин лексикалык курамы күбөлөп тургандан улам Махмуд Кашгари элибиздин арасында көбүрөөк болгонун байкоого болот. Ал анын үстүнө мындай деп жатпайбы: "Хирхиз" деген бир урууга жолуктум, алар таруу, гүрүнч, төө этинен башка ургаачы кой, эчки жана башкалардын этин жешет. Алардын өздөрүнчө туткан жолдору, пикирлери жана сыйынчу жайлары бар, бир жылда бир нече майрамдары бар, белгилери көк, түштүк тарапты карап намаз окушат, алардын жерлеринде жырткыч айбанаттар өтө көп".

Демек, логикалык жактан алганда "Сөздүктөгү" поэтикалык тексттер жалпы түрк тилдүү элдердин ичинде кыргыздарга да түздөн-түз тиешелүү экендиги өзүнөн өзү эле чыга келет. Анын үстүнө андагы тексттер менен фольклордук жанрыбыздагы үлгүлөрдүн маанисинин үндөштүгү, жалпылыгы таң калтырбай койбойт.

"Сөздүктө" төмөнкүдөй макал-лакаптар, учкул сөздөр кездешет: "От түтүнсүз болбойт, жигит жазыксыз болбойт", "Сөөксүз баш болбойт, башчысыз түрк болбойт", "Бычак канчалык курч болсо да, өз сабын кеспейт", "Адам аласы ичинде, жылкы аласы сыртында", "Арыстан картайса чычкан ийнин күзөтөр", "Куш канаты, эр аты менен", "Жаза атпаган мерген, жаңылбаган жаак болбойт", "Кут белгиси билим", "Хандын иши чыкса, катындын иши калар", "Көккө түкүрсө, көзгө түшөр", "Айтылган сөз - атылган ок", "Кош кылыч бир кынга батпайт", "Элчиге өлүм жок", "Сыр идиштин сыры кетсе да, сымбаты кетпейт", "Эмгек этсең эмээрсин", "Таш баш жарар, эмгек таш жарар", "Башкага ор казба, ага өзүң түшөсүң", "Билимдүү болом десең, даанышмандын айтканын тында" ж. б.

Бул сыяктуу макал-лакаптар, учкул сөздөр өзгөрүүсүз түрдө азыркы учурда кенири пайдаланылып, жаштарды акылдуу, билимдүү, боорукер, адамкерчиликтүү, эмгекчил болууга үндөгөн, тарбиялык мааниси зор адабий материалдар болуп эсептелинет.

Өзү кыдырып чыккан түркий элдердин негизгилерин китебинин кириш бөлүмүндө санап бергени үчүн эле бабабызга өзгөчө ыраазылык билдирсек болот: "Мен өзүм алардын (түрктөрдүн) тили өткүр чеченинен, айтаары ачык жетигинен, көөдөнү эң тетигинен, эң ак сөөк тектүүсүнөн, найзасы таамай эптүүсүнөн болуум менен бирге, түрк, түркмөн-огуз, чигил, йагма, кыргыздардын калааларын жана талааларын изилдедим, алардын тилдерин жана накыл сөздөрүн зээнге туттум. Акыры алардын ар бир уруусунун тилин өтө кылдат жат

кылдым, (жыйнагымды) тартибин татынакай өтө сымбат кат кылдым", - деп жорго сөз менен жазат. (4 - 28-б.)

Биринчи орунга Ысык-Көл боюн назарында туткан десек болот. Өзү чийген дүйнөнүн тегерек картасында да дүйнөнүн чордону катары Ысык-Көлдү көрсөтүп, жанындагы тегерек чекит менен билдирилген аты жок шаарлардын арасында бир гана калаанын - көл боюндагы дубандык элдин саясий жана маданий чордону болгон Барскоондун атын даана жазган.

"Диван" кириш бөлүм менен башталат. Анда түрк тилдерин үйрөнүүнүн олуттуу мааниси, бул эмгектин кимге багышталганы, автордун түрктөр жашаган өлкөлөрдү кыдырганы, китеп жазуудагы кабыл алган усулу, түрктөр колдонуп жүргөн он сегиз тамгалуу алфавит, түрктөрдүн негизги элдери жана урууларынын аттары, алардын ар кайсы чөлкөмдө жайгашуулары, алардын тилдеринин эң адепки илимий классификациясы жана ушу сыяктуу маалыматтар камтылат. "Дивандын" негизги бөлүгү сөздүк тартибинде түзүлүп, сегиз баптан ("китаб") турат. Айрым маалыматтар боюнча анда түркий элдердин тилдеринен иргелип алынган 7500 термин чагылдырылган. Түркчө сөздөр уңгусунун алфавиттик ырааты боюнча өз-өз уяларына жайгаштырылып, ар бир сөздүн арабча котормосу берилген. Чыгармада дастандардан үзүндүлөр, поэтикалык тексттер, аңыз-уламыштар, жыл мезгилдери жөнүндө материалдар чагылдырылган.

Махмуд сөздүгүнүн дагы бир адабий булак катары кызыгы - айрым беттеринде ар түрдүү аңыз-уламыштардын орун алышы. Биз төмөнкү бир аңыздын мазмунуна токтоло кетели: Карахан уулунун бир жашка толгондугуна байланыштуу эл-журтун жыйып, чоң той берип, баласына ысым бермек болот. Тойго келген калктын эч кимиси үн катпай турганда "Менин атымды Огуз деп койгула" деп наристенин өзү сүйлөйт. Балага ак бата менен атын коюп беришет, ушундан улам анын тукуму көбөйүптүр деген имиш бар.

Сөздүктө жыл мезгилинин ар бирине - жаз, жай, күз, кышка токтолуп, ар биринин бөтөнчөлүктөрүн ачып берет. Бирок ошентсе да "Сөздүктө" жаздын адам өмүрү жана табият үчүн эң маанилүүлүгү, өтө артыкчылыгы, ролу көтөрүңкү тон менен сыпатталат. Жаз - дүйнөнүн, жашоонун символу. Жаз - жаңылануунун, тазалануунун, жашылдануунун символу.

Жер жибип, кар, муз эриди,
Тоо суулары ага баштады.
Көгүлтүр булут көтөрүлүп,
Көк асманда кайыктай сүздү.
Колот, сайга суу толду,
Тоолор башын закым чалды,
Бак-дарактар жаанга жуунуп,
Ажайып кооздук нурланды.
Түрлүү түстө каз-катар,
Байчечекей жайнады.

Махмуд Кашгаринин "Сөздүгүнүн" поэтикалык тексттери, жанрдык түзүлүшү, формалары, көркөмдүк стили, ар кыл тематикалары менен кыргыз эл ырчыларынын көркөм дүйнөсүнөн көп окшоштуктарды, жалпылыктарды табууга болот. Биз "Сөздүктөн" мындай саптарды окуйбуз:

Ук, эне-атаны,
Сөздөрүн кадырла.

Бой көтөрүп кутурба.
Такыр айтпа суук сөз,
Кара ниет, жүзсүз сараңга,
Жагымдуу, ак көңүл бол,
Калсын атың көп жылга.
Жолдошунду урмат кыл,
Башкаларга жүздөнбө.

"Сөздүктө" адамга насыят айтуунун тематикалары да, мазмуну да көп кырдуу болгондуктан, айрымдарын көңүлгө түйүп көрөлү:

Келсе эгер үйүнө азгын карып мейман,
Бар нерсеңди кой алдына болгун мээрман.
Сараң үй ээси мейманын ууру тутар,
Бергенин милдет кылып жүзгө ураар.
Сук адамдар мал-мүлккө умтулар, өлүмтүккө ташталгандай кузгундар.
Коңшу-колоң, тууган урук,
Көрсүн сенден жакшылык. (2 - 18-б.)

"Сараң - санга кошулбас", "Көздөн кетсе, көңүлдөн да кетет", "Кулак укса, көз көрөр", "Көз көрсө, жүрөк угар", "Көп сүйүнсөң, катуу өкүнөсүң", "Катуу кубангандын кайгысы да катуу", "Эрдин башын муң чалар, тоонун башын жел чалар", "Башка түшкөн кайгы катып калбайт", "Атасы жакшы адамга бак конот", "Түрүнө караба, касиетине кара", "Отту жалын менен өчүрбөйт", "Билиминди элиңе жай". "Сөздүктөгү" насааттарда кездешкен көл, саман, арпа, от, ит, алп, талкан, сүзмө, мончок, камчы, айран, укурук, көмөлдүрүк, балык, куш, булут, сеп, сагызган, кузгун, кулак, билик, эчки ж.б. ушул сыяктуу лексикалык курамдын көпчүлүгү бүгүн да эч кандай өзгөрүүсүз тилибиздин адабий нормасында активдүү колдонулуп келе жатат.

Чыгарманын артыкчылыгы дагы мында турат - ар бир сөздүн түшүндүрмөсүнө үлгү катары адабий ар түрдүү жанрдагы тексттерди кеңири пайдаланууга мүмкүнчүлүктөр түзгөндүгүндө. "Сөздүктөн" түрк элдеринин жылдыздардын жана планеталардын кыймылынын негизинде жыл, ай саноо көз караштарынын системасына байланыштуу уламышты кездештирүүгө да болот. Уламыш боюнча түрк хандарынын бири курултай жыйнап, мезгилди бөлүү үчүн ар бир жылга өзгөчө ат берүүнү сунуш кылат да, жан жөкөрлөрүнө жапайы жан-жаныбар, айбанаттарды Иле суусун көздөй айдоого буйрук берет. Кайсынысы суудан сүзүп чыкса, катары менен ат берүүнү чечишет. Уй биринчи Иледен сүзүп жээкке чыгайын деп калганда, анын башына билинбей отуруп алган чычкан биринчи секирип түшөт. Ошентип, 12 жылдык цикл чычкандан башталып калган, ал эми калганы уй, барс, коён, балык, жылан, жылкы, кой, маймыл, тоок, ит, кийик болуп суудан сүзүп чыкканы боюнча жайгашкан. Кашгаринин жазганы боюнча түрктөр айбанаттардын аталышына байланыштуу кандайдыр бир касиетти көрүшөт. Уй жылы болгондо согуштар чыкса, тоок жылында тамак-аштар көп болот ж. б.

Сөздүк өзбек, түрк, уйгур, казак, орус, немис, англис тилдерине которулган. Кыргыз тилине 2011-жылы гана сөздүктү араб тилинен которушуп, редакциялап басмага даярдаган ф.и.д. профессор Т. Токоев жана арабист К. Кошмоков чоң эмгек жасашты.

Кыскача жыйынтыктасак, Махмуд Кашгаринин бул эмгеги, академик А.Н. Кононов адилет белгилегендей, "...бир катар түркий тилдердин фонетикасы, грамматикасы жана лексикасын өтө дилгир жана өтө кылдат байкоолорунун сөздүн толук маанисиндеги алтын

бүртүкчөлөрүнөн болуп, ошондой эле хакандык (кара кагандык) түрктөр, түркмөндөр, огуз, йагма, чигил, кыргыздар тууралуу баа жеткис лингвистикалык, этнографиялык, фольклордук, географиялык, тарыхый маалыматтарды биздин заманга жеткирип берген бирден-бир турпатка ээ чыгарма болуп эсептелет" (Сов. тюркология.- 1972.- № 1.-16-17-бет).

"Сөздүк" лингвистикалык, тарыхый, этнографиялык гана илимий булак эмес, түрк элинин адабий чоң эстелиги, түрк элинин жашоосундагы чыныгы энциклопедиялык эмгек болуп саналат. Кашкарлык Махмуд 1029-жылы туулуп, 1126 жылы 97 жаш курагында дүйнөдөн кайткан.

Тексттен кийинки тапшырмалар:

1. Текстти окуп, андан кандай таасир алганыңарды айтып бергиле.
2. Эмне себептен көп элдерде бири-бирине окшош макалдар, уламыштар бар? Мисал келтиргиле.
3. Берилген сүйлөмдөрдү тексттин мазмунуна карата толуктагыла:
 - Өзүм анык таза тилде...
 - Түркий элдеринин, анын ичинде...
 - Кашгари сөздүгүндө дагы бир адабий булак катары...
 - Чыгарманын артыкчылыгы дагы мында...
 - Айрым маалыматтар боюнча анда түркий элдердин...
4. Тексттеги адаштырылып берилген үч макалды мааниси боюнча таап, иретке келтиргиле: адам, арстан, чычкан, аласы, эр, жылкы, аты, ичинде, картайса, куш, ийнин, сыртында, күз өтөр, канаты, менен.
5. Махмуд Кашгаринин бул эмгеги жалпы түрк элдеринин тарыхына, тилине, турмушуна кандай салым кошо алды? Ой бөлүшкүлө.
6. Биз 21-кылымда жашап жатып, Махмуд Кашгаринин 11-кылымда жазылган эмгегин эмне үчүн билишибиз керек? Ой жүгүртүү.

Пайдаланылган адабияттар:

1. Камбаралиева У., Кыргыз тили. Академиялык окууда жана жазууда, Бишкек, 2020.
2. Кашгари М. Түрк тилдеринин сөздүгү, Бишкек, 2011.
3. Чороев Т.К., Махмуд ибн Хусейин ал-Кашгари жана анын "Түркий тилдер сөз жыйнагы", Фрунзе, 1990.
4. Шульгина Л.А., Келечек үчүн диалог, Бишкек, 2010.

УДК 911.52

Осмоналиева Г.К.

Ж.Баласагын ат. КУУ

Факультеттер аралык мамлекеттик тил кафедрасы

Osmonalievа G.K.

J. Balasagun KNU

ogk.67@mail.ru

Көп тилдүү чөйрөдө кыргыз тилин адистик багытта окутуу жана кесиптик терминдерди колдонуу

Обучение кыргызскому языку как языку специальности и использование профессиональной терминологии в многоязычной сфере

Teaching the Kyrgyz language in the specialty and the use of professional terminology in the multilingual field

Аннотация: Аталган макалада – кыргыз тилин кесиптик тил катары көп тилдүү чөйрөдө окутуу маселелери каралып, адистик терминдерди “Бажы иши” факультетиндеги студенттерге 3 тилде (кыргыз, орус жана англис) берүү ыкмалары көрсөтүлдү. Мамлекеттик тилди өнүктүрүү жана тил саясатын өркүндөтүү боюнча Улуттук программанын негизинде эл аралык стандарттар жана европалык шкала менен кыргыз тилин деңгээлдер жана адистик тил катары окутуп даярдоо боюнча тажрыйбасы келтирилди.

Аннотация: В статье рассматриваются вопросы преподавания кыргызского языка как языка специальности в ВУЗе, на примере занятий для факультета Таможенного дела КНУ в полиязычной среде. Также рассматриваются вопросы преподавания государственного языка в рамках 3-х язычия и внедрения Национальной программы развития и распространения языковой политики в КР. Говорится о внедрении международных стандартов обучения по европейской шкале и уровням обучения. Приводятся примеры использования терминов на уроках кыргызского языка в полиязычной среде, на факультете Таможенного дела КНУ им. Ж.Баласагына.

Abstract: The article discusses the issues of teaching the Kyrgyz language as a specialty language at a university, using the example of classes for the Faculty of Customs Affairs of KNU in a multilingual environment. The issues of teaching the state language within the framework of 3 languages and the implementation of the National Program for the Development and Spreading of Language Policy in the Kyrgyz Republic are also considered. It is said about the introduction of international standards of training on the European scale and levels. Examples of teaching the Kyrgyz language in a multilingual environment at the Customs Faculty of the KNU named after Zh.Balasagyn are given.

Урунттуу сөздөр: терминдер, атоолор, адистик лексика, көп тилдүү чөйрө, тилди европалык шкала менен баалоо, интерактивдик ыкмалар, мамлекеттик тил жөнүндө мыйзам, грамматикалык, лексикалык көнүгүүлөр, монолог, диалог, полилог, бажы терминдери, Бажы кодекси, диспут, макал-лакаптар, түшүндүрмө сөздүгү, лексикалык минимум, тил билүү деңгээлдери, тесттер.

Ключевые слова: термины, терминология, профессиональная лексика, полиязычная среда обучения, европейская шкала оценивания уровня языка, интерактивная методика, закон о государственном языке, грамматические и лексические упражнения, современные методы и приемы преподавания языка, монолог, диалог, полилог, таможенные термины, Таможенный кодекс, диспут, пословицы и поговорки, толковый словарь, лексический минимум, уровни знания языка, тесты.

Keywords: terms, terminology, professional vocabulary, multilingual learning environment, European language level assessment scale, interactive methodology, law on the state language, grammatical and lexical exercises, modern methods and techniques of language teaching, monologue, dialogue, polylogue, customs terms, Customs Code, dispute, proverbs and sayings, explanatory dictionary, lexical minimum, language proficiency levels, tests.

Азыркы глобалдуу, ааламдашуу мезгилде ар бир Кыргыз Республикасынын жараны бактылуу келечекке умтулат. Кыргызстан алдыңкы өлкөлөрдүн катарына кирип, ар түрдүү тармакта татыктуу орун ээлеп калаарына ишенет. Дүйнө жүзүндө ааламдашуу процесси күч алып турган мезгилде – заманбап технологияларды жана инновациялык ыкмаларды кеңири колдонуу ар бир адамдын жашоосунда орун алды десек жаңылбайбыз. Бул жаатта кесипкөй адамдар өзүнүн адистигине, кызматына байланыштуу, жаңы талаптарга ылайык аракет кылууда.

Мамлекеттин негизи тил болгондуктан жана ар бир иш - тил аркылуу өздөштүрүлгөндүгүнө байланыштуу, билим берүүдө келечектеги адистерди өз мамлекетин сүйгөн, сыйлаган жана кыргыз тилин мыкты билген адис катары даярдоо абзел.

Бул жаатта кыргыз тилиндеги илимий терминологиянын тегерегинде, ошондой эле саясий документтеринде, иш кагаздарында, прессада пайдаланган айрым сөздөр туурасында биздин коомчулук ачык талаш-тартышта болууда. Ал эми жазма речибизде чоочун сөздөрдүн көп кирип, көнүмүш сөздөрдү сүрүп жатканына нааразылык билдиргендер бар. Андан тышкары терминдердин чалды-куйду колдонулганына, которулганына күйүп-бышкандар кыргыз окумуштуулардын арасында да аз эмес. Албетте биздин жазма тилибиз али жаш, калыптануу процессин башынан кечирип бүтө элек, андыктан орусчадан оошкон, олдоксон сөздөрдөн жана *калькалардан* кутулууга нукура улуттук кыртыштан өнүп чыккан неологизмдер менен баюуга өтө муктаж. Ошону менен бирге жакшы тенденциялар жана өзгөрүүлөр байкалууда.

Республикабыз эгемендүүлүк алгандан кийин мамлекеттик тил статусу берилген кыргыз тилинин аты эле айтып тургандай мамлекеттик маанидеги жүктү көтөрүп, илгертен жазма тажрыйбасы бар тилдердин катарында үзөңгүлөш жүрүшү үчүн өрнөк болгудай сөздүктөр, терминдердин жыйнактары зарыл болуп келет. Тагыраак айтканда – активдүү колдонулуп жаткан саясий, экономикалык, дипломатиялык, укуктук жана башка терминдердин котормолору, аныктама-түшүндүрмөлөрү биздин өлкөдө кызматтанып жаткан адистерибизге, чет өлкөлүк жарандарга жана жогорку окуу жайынын бүтүрүүчүлөрүнө зарыл.

Тажрыйба көрсөткөндөй, ар бир өз кесиби боюнча эмгектенген кызматчы, эртели-кеч бул маселе менен алектенип, кыйналат. Себеби бүгүнкү күндө иш кагаздардын көбү мамлекеттик тилде жүргүзүлүшү зарыл, ошону менен бирге бүгүнкү күндүн талаптарына ылайык мамлекеттик тилди, расмий жана чет тилин мыкты өздөштүргөн адистерге муктаж болууда. Андыктан, адистерди даярдоо жана алардын кесиптик жактан тил билүү деңгээлин ЖОЖдордо даярдап, жолго салуу керегин көпчүлүк окумуштуулар, окутуучулар түшүнүүдө. Мындан 5-6 жыл мурун ЖОЖдордо студенттердин саны жана кыргыз тили боюнча топтор башкача принцип менен түзүлүп окутулчу. Ал эми азыркы ааламдашуу мезгилинде - кыргыз тилин окутуудагы негизги максаты - Кыргыз Республикасынын мамлекеттик тил мыйзамын жана КРдин Президентинин “Мамлекеттик тилди өнүктүрүү жана тил саясатын өркүндөтүү боюнча” 2013-жылдын, 1-июлунда бекитилген, №155 Жарлыгын жана Кыргыз Республикасында 2014-2020-жылдары мамлекеттик тилди өнүктүрүүнүн, тил саясатын өркүндөтүүнүн УЛУТТУК ПРОГРАММАСЫН жана мамлекетибиздин туруктуу өнүктүрүүнүн улуттук стратегиясын ишке ашыруу. Аталган Улуттук программанын негизи тилдерди окутуудагы технологияларды стандартташтыруу жана өркүндөтүү максатын аткаруу болуп эсептелет:

Коюлган максатка жетүү үчүн төмөнкү милдеттерди аткаруу зарыл:

- Кыргыз тилин эне тил катары, экинчи тил катары жана чет тили катары окутуу-үйрөтүүнүн концепциясын иштеп чыгуу жана ишке ашыруу;
- Кыргыз тилин адистик тил катары окутуу жана тил билүүнүн деңгээлдеринин эл аралык шкаласына (A1, A2, B1, B2, C1, C2) ылайык мамлекеттик тилди билүү деңгээлин тестирилөөнүн “Кыргызтест” системасын иштеп чыгуу жана киргизүү.

Буга байланыштуу тиешелүү окуу жайдын, кафедранын жана жалпы окутуучулардын негизги ишмердүүлүгү – ар бир деңгээл үчүн студенттерге мамлекеттик тилди комплекстүү

түрдө окутуу жана келечекте мамлекеттик тилди, расмий жана чет тилин **өздөштүргөн мыкты адистерди даярдоо болуп эсептелет.**

Бул жаатта, КУУнун “Бажы иши” багытынын студенттерин кыргыз тили сабагында адистик лексикага, терминалогияга, тексттер менен иштөөгө жана иш кагаздарын үйрөтүү аркылуу келечектеги бажычы кесибине даярдоого болот. Андан тышкары бажы бирдиги жөнүндө түшүнүктөрдү, бажы тосмолордогу кызыктуу кырдаалдарды, окуяларды талкуулоо аркылуу, кеңири окутуу туура деп эсептейбиз. Анткени келечектеги кесипкөйлөр ЖОЖду аяктаган соң өз кесибине тиешелүү терминдерди, иш кагаздарды ж.б лексикалык минимумдарды билип колдонууга зарыл. **Албетте, адистик лексикасын кыргыз тили сабагында колдонуу ыкмалары ар түрдүү.** Мисалы, бажы иши багытынын студенттерине кыргыз тили боюнча сабакта: Сабактын негизги максаты келечектеги бажы адистиги тууралуу кеңири маалымат берүү, кесиптик лексиканы, терминдерди, иш кагаздарды түзүү эң маанилүү болуп эсептелет. Сабак интерактивдүү ыкмалар, оюн, макал-лакаптар, презентация, көркөм окуу аркылуу өтүлүшү сунушталат. Студенттер КРдин белгилүү бажы кызматкерлери жөнүндө маалымат топтоп, алардын ишмердүүлүгү тууралуу баяндама айтып беришсе, топтолгон материал өз ордун таап, келечекте иш тажрыйбасына көмөк болот. (Аны сабак учурда практикалык түрдө берилген сабактар далилдеди)

Мисалы: «**Адис болуу максатың – адам болуу парзың**» деген ачык сабакты КУУнун студенттери менен эксперимент катары өтүп далилдедик. Аталган факультеттин студенттери - Бажы тосмодон өтүү оюнун көрсөтүп, контрабанда жүк ташуучу жаранды кармагандыгы тууралуу практикалык түрдө интерактивдүү оюн уюштуруп көрсөтүштү жана **бажы протоколун, бажы күзөттүк кызматын** импровизацияланган оюн аркылуу тартуулашты. Андан тышкары өз кесиби тууралуу эссе, макал-лакаптарды кызыктуу айтышып, бажы жана анын өнүгүү тарыхын презентация аркылуу баяндашты. Албетте бул сыяктуу сабактарды студенттердин деңгээлдери боюнча уюштурса болот, бирок группалар көп тилдүү болгондугуна байланыштуу, ар бир студентке индивидуалдуу, өзгөчө тапшырма берүүгө далалат кылыш керек. Андан тышкары, аталган адис боюнча студенттерге кыргыз тили сабагында келечек кесибинде колдоно турган бажы, экономикалык, юридикалык жана дисциплина аралык терминдерди замандын талабына ылайык 3 тилде (кыргыз, орус, англис) берүүгө зарыл .

* Студенттер терминдерди фактологиялык тартипте жаттап албастан – аларды туура колдонуу үчүн, чакан текст, аңгеме, андан соң терминдерди бышыктоо үчүн жана тексттеги маалыматты кеңейтүү үчүн тапшырма, суроо, тест сунушталат.

*Ал эми студенттердин келечектеги кесибине кызыгуусун арттыруу үчүн ар кандай кырдаалдарды түзүп, ойноп (монолог, диалог жана полилог аркылуу) өздөштүрсө, сабак эң кызыктуу жана жемиштүү болору абзел.

*Дагы бир кызыктуу тапшырма кесипке тиешелүү макал-лакаптарды, учкул сөздөрдү бир тилден башка тилге которуу, салыштыруу жана келечекте колдонуу.

Мисалы орустун «Белое солнце пустыни» деген кинофильминен алынган «**Таможня дает добро**» деген бажы жөнүндө бир сүйлөм– төл сөз болуп калган. Студенттер бул айтылуу сүйлөмдү кандай түшүнүп, чечмелесе болот? Кыргыз тилинде буга окшош кандай сөз бар? Англис тилинде кандай айтылат жана мааниси кандай? Эмне үчүн бул сөз айтылып тарап кеткен жана башка ошондой сыяктуу тапшырмаларды студенттер аткарып жатып, келечектеги кесибине жакындап, кызыгуусу артып, сөз байлыгы өсөт. Албетте, бул сыяктуу тапшырмалардын түрлөрүн дагы да өркүндөтүп, кеңейтип, студенттер менен чогуу аткарсак

эң кызыктуу жана пайдалуу. Анткени жаңы эле жогорку окуу жайдын босогосун аттаган жаш балдарга дароо эле татаал терминдерди, түшүнүктөрдү өз адистиги боюнча берсе да, өтө кылдаттык менен жана так берүү зарыл. Ал эми 2-3 курстарда болсо – студенттердин аң сезими, түшүнүгү калыптанып калганда адистик терминдерди, сөз айкалыштарды жана ага байланыштуу татаал тапшырмаларды берүүгө болот.

Мисалы:

1.КРдин Бажы кодексиндеги ар бир беренесинен орусча котормо жана кыргызча түшүндүрмө сунушталат.

Ал үчүн студенттер сөзсүз Бажы кодекси менен тааныш болушу зарыл, аны алар бажы дисциплинасынан лекция, семинарларда окушат. Ал эми кыргыз тили сабагында болсо айрым сөздөрдүн жана терминдердин түшүнүктөрүн аныктап, тактап сөздүк катары 3 тилде жазып колдонсо болот.

Мисалы:

Кыргыз тилинде	Орус тилинде	Англис тилинде
бажы кызматы	таможенная служба	customs service
бажы текшерүү	таможенный досмотр	customs inspection
ички салыктар	внутренние налоги	internal taxes
тышкы салыктар	внешние налоги	external taxes
бажы товарлардын баасы	цены на таможенные товары	prices for customs goods
чет өлкөлүк жарандар жана алардын милдети	иностранные граждане и их обязанности	foreign citizens and their responsibilities
кош эсеп, кош бухгалтерия	двойная бухгалтерия	double-entry bookkeeping
эки тараптуу монополия	двусторонняя монополия	two-way monopoly
бажы декларациясы	таможенная декларация	customs declaration
бажы күзөтү	таможенная охрана	customs security
бажы тосмосу	таможенный барьер	customs barrier
бажы төлөмдөрү	таможенные платежи	customs payments
бажы чыгымдары	таможенные расходы	customs expenses

Ушундай сыяктуу жана башка КРдин «Бажы кодексиндеги» керектүү, зарыл терминдерди, түшүнүктөрдү кыргыз тили сабагында колдонуп, которуп – түшүндүрмө берсек, студенттердин келечектеги кесибине абдан керектүү болот. Албетте бул сыяктуу иш-аракеттерди ар тараптуу даярдаса болот. Андан тышкары сабак учурунда кошумча тексттер менен иштөө, өзгөчө даярдыкты талап кылат, көп тилдүү чөйрөгө – жалпы колдонулган жана атайын бөлүнгөн түшүндүрмө сөздүктү түзүү кош тилдүү билим берүүгө шарт түзөт. Албетте бүт материал тандалып, калыптануусу (адаптациялануусу) зарыл. Ошентип, **бир кесиптик терминден** жана системалуу түрдө ар бир сабакта иштелип жаткан материалдан:

- * Бажы адистиги боюнча лексикалык жыйнагын;
- * Көп тилдүү түшүндүрмө сөздүгүн;
- * Маалымат топтомун;
- * Оюн тапшырмаларын;

- * Монолог---- диалог---- полилог көнүгүүлөрүн;
- * Грамматикалык көнүгүүлөрдү;
- * Лексикалык таймаштарды (темага ылайыктуу макал-лакаптарды);
- * Сурамжылоолорду;
- * Тесттерди ..., жана башка бажы адистигине тиешелүү, келечекте бүтүрүүчүлөрдүн кызматына керектүү иш-кагаздарды мамлекеттик тилде гана эмес, расмий жана англис тилинде түзүүгө болот. Ал эми жогорудагы сунушталган иш-аракеттер жана терминдерди, тексттерди берүү ыкмалары – студенттердин өз адистигине болгон мамилесин, ишенимдүүлүгүн жана дилгирлигин өстүрүүгө шарт түзүүгө алып келет.

Ошондой эле, заманбап шарттарда карым-катнаш катышуучуларынын жогорку деңгээлдеги кесипкөйлүк талап кылынат. Келечектеги адистер, жөн гана өлкө мыйзамдарын билүүгө эмес, эл аралык тажрыйбада колдонулган соода-катнаш принциптерин, транспорт, банк терминдерин эл аралык стандарттар боюнча 3 тилде билип, аларды туура колдоно алууну дагы талап кылат. Так айтканда бул чөйрөлөрдөгү терминдерди пайдаланбастан, тышкы экономикалык байланыштарды түзүү эч мүмкүн эмес.

Колдонулган адабияттар:

- 1.Саясий, юридикалык, экономикалык терминдердин сөздүгү
- 2.Осмоналиева Г.К. Дипломатиялык терминдердин орусча-кыргызча түшүндүрмө сөздүгү. КГНУ ИИМОП Бишкек 2000.
3. КР нын Бажы кодекси, 9 бап.2008.
- 4.Костомаров В.Г., Митрофанов О.Д. Методическое руководство для преподавателей русского языка, -3-е изд., М., 1998.
5. Кыргыз Республикасында 2014-2020-жылдары мамлекеттик тилди өнүктүрүүнүн жана тил саясатын өркүндөтүүнүн Улуттук программасы.

УДК. 37,013

Осекова Т. К.

*ОшМПУнун башталгыч класстын педагогикасы жана мамлекеттик тил кафедрасы
Ош шаары, Кыргызстан*

Башталгыч класстарда кыргыз тилинен комплекстүү тапшырмаларды берүү

Задавание комплексных заданий по кыргызскому языку начальным классам

Assigning complex tasks in Kyrgyz to primary classes

Аннотация:Макалада башталгыч класстарда кыргыз тилинен сапаттуу билим берүүдө комплекстүү окутуунун, үй тапшырмаларын берүүнүн жана таблицаларды колдонуунун зарылчылыгы белгиленет.

Аннотация: В статье говорится о качестве обучения кыргызскому языку в начальных классах, о необходимости применения таблиц и как закрепление урока- задание на дом учащимся.

Annotation: For the pupils of the elementary schools with conducting the complex tasks and ways of rising the quality of the lesson is said in this article.

Түйүндүү сөздөр: мугалим, окуучу, конкреттүү, тапшырма, билим, сөз түркүмү, комплекстүү, таблицалар, кайталоо

Ключевые слова: преподаватель, ученик, конкретный, задание, знание, части речи, комплексный, таблицы, повторение.

Keywords: teacher, student, specific, task, knowledge, parts of speech, complex, tables, repetition.

Мугалим деген сөздө кандай гана көп маани жатат... Анын түйшүгүн, оорчулугун, алдыга умтулуусу, кайгы-капасын жана мугалимдик чындыктын жаркын сырларын жонтериси менен сезип туя биле алган гана чыныгы өз кесибинин устаты катары бааланат.

Окутуу жана окуу-адам ишмердүүлүгүндөгү негизги көп жолугуучу түрлөрдүн бири. Бизди канткенде натыйжалуу окуй алабыз жана канткенде натыйжалуу окута алабыз деген суроолор көп түйшөлтөт.

Окутуу процессиндеги натыйжаны алуунун жолдору окшош да, башка да болушу мүмкүн.

1.Түбөлүктүү байланыш.

Окутуудагы комплекстүүлүк идеясы мугалимдин иштеги кемчиликтерди үйрөнүүдөн жана аны жоюу жолдорун издөөдөн келип чыгат.

Бир мисал келтирели: Жакшы окуйт, тың деп эсептелген 4-класстын окуучусу жыл аягында зат атооч деген эмне экенин билбей, дегеле зат атоочко 3-4 мисал да келтире албай койду. Зат атооч боюнча 2-3-4-класстарда билим алып, окуган учурунда «4» деген бааны алып жүргөн бала ушинтти.

Ырас, мугалим да эртең эле окуучум унутуп калсын деп окутпайт. Андай тилектеги педагогду табуу да кыйын. Бала да эртең эле билбей калайын деп окубайт. Ошого карабастан терең билим катары айлап-жылдап үйрөтүлгөндөр унутулуп калууда.

Эмне үчүн мындай? Албетте, бул кырдаал окутууга катышы бар адамдардын баарын терең ойго салат. Мындай кемчиликтердин кайда болушу класс менен класстын ортосундагы байланыштардын түрдүү себептер менен үзүлүп калып жаткандыгында окшойт. Ооба, мектепти бүткөнгө чейинки аралык баланын мектептик турмушунун - асманы, өмүрүнүн азылзаттыка ширелүүчү кайталангыс бөлүгү, калыптануу, түзүлүү жана өрчүү жылдары. Демек, түбөлүктүүлүктүн пайдубалы мектепте куралат. [6; 58-6]

Тигил же бул өздөштүрүлгөн материалдын «чөгүп» же «тунуп» калышына мүмкүндүк бербөө керек, алар ар дайым кыймылда, карым-катнашта колдонулууга тийиш. Улам жаңы темалар өздөштүрүлгөн сайын, мурунку темаларды билүүнүн зарылдыгы аз-аздан жаңы нерсеге топтолот да, ошентип отуруп бала конкреттүү билүүдөн өтө жалпы билүүгө өтөт же караманча эле унутуп коет. Унутулган нерсенин унутулган боюнча калышы окуучунун билиминин өтө тайкылыгын жаратат. Ал эле эмес, кечээ эле берилген тапшырманы окуучулар жүз пайыз өздөштүрүүсү да мүмкүн эмес. Жыл күндөрдөн турган сыяктуу эле тигил же бул илим тарам-тарамга бөлүнгөн майда бөлүкчөлөрдөн турат. Окуу программалары да ушундай зарылдыктарды эсепке алуу менен түзүлгөн. Кээде өтүлгөн теманы, материалдарды толук билген бир да окуучу болбой калат, бирок бирин-бири толуктап жатып, айтыла турган ойду чегине жеткиришет. [2;145-146-б] А мугалим болсо, «окуучуларым билет» болуп жүргөн. Бул кемчилдиктердин ачылышы анын пайда болушун үйрөнүп, изилдөөгө себеп болду. Демек, унутуп коюу балдардын кемчилдиги эмес, чоң кишилер да унутушат. Окуучуну унуткандыгы үчүн күнөөлөө бир эсептен туура эмес сыяктанат. Кыскасы, түбөлүктүүлүк - бул окуу материалдарынын арасындагы дайыма жана милдеттүү болуп туруучу байланыш, баладагы билимдерди жандандырып, аны ой жүгүртүүнүн, талдоонун, иликтеп-изилдөөнүн, баа берүүнүн, салыштыруунун, дайыма колдонуунун таблицаларын алып чыгуу керек.

2. Комплекстүү тапшырмалар.

Бул кыргыз тилин окутуудагы жазуу иштеринин бир түрү. Ошол эле учурда аларды чектелген өлчөмдө бириктирет. Тапшырмалардын комплексин аткаруу окуучунун толук жүзүн ачат, кыргыз тили боюнча билимин аныктайт. Ошол эле учурда балдарды машыктырып, өз алдынча иштеп көнүгүшү күчөйт. Төмөндө башталгыч класстардын 3-классына сунуш кылынуучу комплекстүү тапшырмалардын бир нечеси менен таанышабыз.

I вариант. 1. Муундун түрлөрүн аныктагыла:

Айдина, алма, асман, акыл, Манас, Бишкек.[4;97-б]

2. Төмөнкү сөздөрдөн жандуу жана жансыз заттарды таап, жандуу заттарды өзүнчө тилкеге, жансыз заттарды өзүнчө тилкеге жазгыла.

Жалбырак, Кубаныч, самолет, туман, Адеми, самын, таята, кирпич, уста, булак, ырчы, газета, кат, окурман, чоң ата, китепканачы, жоолук, китеп.[4;117-б]

II вариант. 1 Сөздөрдү уңгу, мүчөгө ажыратып, мүчөнүн түрлөрүн айтып бергиле:

Сууга, суучул, окуду, окуучу, окуучулар, китепти, китепкана, баладан, балалуу, шаарга, шаардык, маданиятсыз, маданияттуу.[4;103-б]

2. Сын атооч сөздөрдү даражалар боюнча топтоштуруп жазгыла.

Көк, агыш, кызылыраак, көгүш, кара, көпкөк, чоңураак, бозгуч, ак, аппак, сары, капкара, таттуураак, өтө ачуу, эң жакшы, кыпкызыл, жашымтыл, кызгыч.[4;145-б]

III вариант. 1. Уңгулаш сөздөрдү кайсы сөз түркүмү боюнча уңгулаштыгын айтып бергиле:

а) Кар, кардуу, кардай, карда, карсыз, суусуз, суудай, суучул, суулук, суулуу.

б) Кызыл, кызылыраак, кыпкызыл, кызылгыч, жылуу, жыпжылуу, жылымык, жылуула.

в) Бир, бирдей, бирдик, бирөө, беш, бештен, бештей, бешилик.

г) Келди, келчү, келер, келбес, тап, тапкыч, табар, таппас.

2. Зат атоочторго сын атооч сөздөрдү маанисине ылайык айкаштырып, сөз айкаштарын түзгүлө:...

мөңгү, ...тоок, ...көл, ...кыз, ...бай, ...суу, ...жалбырак, ...алма, ...коон, ...түлкү, ...фильм, ...окуя, ...сагызган, ... Үлгү: Ак мөңгү.[4;142-б]

Бул үч вариант тең окуучулардын тең окуучулардын өздөштүрүү күчүнө карата ылайыкташтырылган. Комплекстүү тапшырмалар күндөлүк өтүлгөн материалдар менен тыгыз байланышта жүргүзүлгөн.

Демек, комплекстүү тапшырмалар үйдөн жана класстан аткарылуучу тапшырмалар болуп экиге бөлүнөт.

3. Комплекстүү үй тапшырмалары.

Башталгыч класстын окуучуларынын үй тапшырмасын аткаруусу анын кабыл алуусуна, кызыгуусуна б.а. психологиясынын өзгөчөлүгүнө көз каранды болот. Эгер окуучу эч нерсеге кызыкпаса, анын үйдөн өз алдынча иштөөсү начар болуп, эч кандай жыйынтык бербейт.

Окуучу үйдөн үй тапшырмасын канчалык ийгиликтүү аткарса, анын өздөштүргөн билими ошончолук ага кубаныч тартуулайт. Башталгыч класстарда окуучулардын үйдө үй тапшырмасын аткаруусу окуу-тарбия ишинде эң татаал баскычтардын бири. [6;73-б] Белгилүү болгондой үй тапшырмасынын көлөмү окуучулардын мүмкүнчүлүгүнө туура келбейт. Окуучу ар бир предметтен ар башка тапшырмаларды аткарууда же түшүнбөй, же жетишпей калып, натыйжада балада чарчоо, тез тажоо орун алат. Ошондуктан комплекстүү үй тапшырмасын иштеп чыгуу зарылдыгы жаралууда. Башталгыч класстардын окуучулардын алгач өз алдынча иштөөгө көнүктүрүү зарыл. Бүгүнкү күндө окуу программаларында өзгөчө көп көлөмдө берилген тапшырмаларды ирети менен аткаруунун

тартибин калыптандыруу каралууда. Ал эми практика көрсөткөндөй, көлөмдүү тапшырмалар окуучунун кызыгуусун жоготуп, кош көңүл мамиле кылууга алып келет.[7;21-б]

Үй тапшырмасы башка окуу-таануу ишмердүүлүктөрдөй эле окуучунун инсандык сапатын өнүктүрүүгө багытталышы керек. Ар бир окуучуга оптималдуу, жеке, өзгөчө тапшырмаларды иштеп чыгуу зарыл. Ошондуктан мугалимдер тапшырманы туура иштеп чыгуу үчүн төмөнкү өзгөчөлүктөрдү эске алуусу зарыл.

1.Тапшырманы окуучунун кызыгуусун арттырып, анын калыптануусуна ар тараптуу шарт түзгөн багытта берүү керек.

2.Сабак өтүүдө үй тапшырмасын убакытты туура пайдалана албай, кезек-кезеги менен кайталанса, окуу материалын толук өздөштүрүүгө жетишүү мүмкүнчүлүгүнөн четтейт.

3.Берилген тапшырманы бардык окуучу аткара бербейт.

Ошондуктан кеч болсо дагы, ошол иштерди, сөзсүз аткарууга көнүктүрүү зарыл. Ансыз окуучу шалаакылыкка, алдамчылыкка, көчүрүп алууга көнүгөт.

4.Окуучулардын изденүүсү үчүн жаңы ачылыштарды ойлоп табууга, фантазиясын өнүктүрүүгө, жоопкерчилик сезимин ойготуп, жакшы окуп билим алууга жеке шыгын жана мүмкүнчүлүгүн аныктоодо мотивдөө керек. Окуучулардын изденүүсү мүнөздөрүн оңдоп, билимин бекемдейт.

5. Тапшырманы эч качан танапис убагында же танапистен кийин бербеш керек. Окуучу толук кандуу кабыл алып активдүү болуп турган учурда берүү зарыл. Мектептин практикасы көрсөткөндөй, танапис убагында же танапистен кийин берилген тапшырманы окуучу толук түшүнбөстөн жазып алып, үйдөн эмнени аткаруу керектиги жөнүндө түшүнүгү болбойт.[6;186-б]

6.Сабак учурунда окуучуларга көбүрөөк ыкмаларды жана окуунун техникасын үйрөтүү керек. Окуучулар мектептен үйрөнгөн нерселерин сөзсүз түрдө кайталашат, ал болсо автоматтык түрдө көндүмүнүн калыптанышына негиз болот.

7. Дайыма көзөмөлдөө менен окуучулардын шектенүү коркуу сезимин жоюга умтулуу зарыл. Убагында аткарылбаган тапшырманы кеч болсо да аткарууга көнүктүрүү керек.

Кыргызстанда башталгыч мектептерде төмөнкүдөй үй тапшырманы практикада колдонулат:

- группалык тапшырма;
- бир тапшырма бардык окуучулар үчүн;
- жекече тапшырма;

Группалык тапшырмада окуучулар жалпы класста өтүлгөн материалдын бир бөлүкчөсүн аткарышат. Бир тапшырма бардык окуучулар үчүн болсо жайылтылган үй тапшырмасынын бир түрү. Күн сайын ушундай тапшырмалар ар түрдүү көндүмгө ээ кылууга жардам берет.[6;187-б] Жекече тапшырма айрым бир окуучуга берилет. Бул окуучулардын билим деңгээлин текшерүүгө жардам берет. Жекече тапшырма өзүнчө барактарга, же болбосо дептерге жазылат. Башталгыч мектепте окуучулардын окуу процессине оң мамиле кылышы үчүн үй тапшырмасын мугалим эң башкы зарыл иш катары жеткиликтүү маанисин ачып көрсөтүүсү керек. Окуучулар үй тапшырмасын активдүү аткаруусу үчүн улам жаңы амалдарды кошуу пайдалануу.

Демек, окуучулар мындай тапшырмаларды аткарууда даярдоо комплекстүү таблицалар менен иштөөгө алып келет.

4. Комплекстүү таблицалар.

Комплекстүү тапшырмалардын түгөйү комплекстүү таблицалар. Булар өз ара шартташкан, эриш-аркакташкан иштер. Көпчүлүк учурда комплекстүү таблицалар түгөйүнөн алдыда

жүрүшөт. Таблица түзүү мектеп турмушунда адатка айланган, нары канаты кенен жайылган иштерден. Азыркы кездерде көптөгөн мээнеткеч мугалимдер түзгөн таблицалар окууканаларын көркүнө чыгарып, билим берүүнүн мүмкүнчүлүктөрүн арттырууда. Көпчүлүк учурда алардын саны мугалимдик эмгекти баалоонун көрсөткүчү болуп эсептелет. Алардын саны 200-300 болгону менен да окуучуларга эч кандай керектүү билим бербей калышы мүмкүн. Ошондуктан таблицалардын музунун жакшыртып, колдонуу чегин арттыруу зарыл. [5;27-б]

Комплекстүү таблицалар: тыбыш жана тамга, уңгу, мүчө, сөз анын бөлүктөрү, сөз түркүмдөрү, сүйлөм, кыргыз тилиндеги тыныш белгилери ж.б. бөлүктөрдөн турат.

Мисалы:

Сын атооч.

Заттын өңүн-түсүн, даамын, формасын, көлөмүн көрсөтүп, кандай? деген суроого жооп берген сөз түркүмү сын атооч деп аталат.

М: Атам базардан таттуу, кызыл алмаларды сатып келди.

Мындай типтеги таблица башкаларга салыштырмалуу көптүк кылат. Бирок, мындай түзүү бардык тема үчүн мүнөздүү эмес. Жалаң мисалдан турганы бар, керектүү жеринде сүрөт тартуу, схемаларды пайдалануу да керек болот. Жогорудагы сын атоочко карата түзүлгөн таблицанын баш жагына эки бөлүккө бөлүп, бир бөлүгүнө помидор менен бадырандын, экинчи бөлүгүнө коон менен дарбыздын түстүү сүрөтүн берүү менен, аягына эрежени жазсак, албетте класстагы окуучулун көбү кеңири түшүнүк алышат.[6;210-211-б]

Айрым комплекстерде кайталоого ылайыкташтырылган да таблицалар бар. Ал таблицаларда көбүнчө суроолор менен чектелүү бар, мында кыйынчылыктар болушу мүмкүн. Ал сүйлөө кебиндеги тилди бузуп коет. Кээде мугалим максатка ылайык бир нече таблицаны комплекстүү түрдө пайдаланат. Комплекстүү таблицаларды колдонуу окуучулардын билим деңгээлине байланыштуу.[5;33-б] Комплекстүү таблицалар окуучуларды жаңы сабакка өз алдынча иштөөгө, грамматикалык талдоого, текшерүү ишине, көнүгүүлөрдү аткарууга даярдайт. Ал көбүнчө алдыда жүрөт.

Демек, аны менен 2-3 жыл мурда өтүлгөндөрдү да жандандырып, окуучуларды практикалык ишке калыптантып алса болот. Ошондой эле ал практикалык иштерге теориялык база болуп берет, анын натыйжалуу болушун шарттайт.

Пайдаланылган адабияттар:

1. Бекбоев И.Б. Инсанга багыттап окутуу технологиясынын теориялык жана практикалык маселелери. -Б.: Педагогика. 2003.
2. Бекембай А, Бабаев Д, Жоробеков Т. Педагогика -Б.: 2002.
3. Богин, В.Г. Новые технологии: возможности и результаты. -М.: Педагогика. 2002.
4. Давлетов С., Мукамбаев Ж., Турусбеков С. Кыргыз тилинин грамматикасы -Ф.: 1982.
5. Кукушкина В.С. Педагогические технологии. -Ростов на Дону.: 2002.
6. Осекова Т., Келбаева Г. Башталгыч класстарда кыргыз тилин окутуунун усулу. -Б.: 2019.
7. Ташпынар. М.Алимбеков Окутуунун жалпы методдору. -Б.: 2005.

Удк: 811:141.311.2

*Райымова Г.С., Мадмарова Г.А.
Ош мамлекеттик университети*

Орус тилинин практикалык курсу жана
кеп маданияты кафедрасы

Raiymova G.S., Madmarova G.A.

Department of Practical Russian Language and Culture of Speech
Osh State University

Сходство и различие репрезентации концепта душа/жан в русской и кыргызской картинах мира (на основе повести Ч.Айтматова «Прощай, Гульсары» на русском и кыргызском языках)

Орус жана кыргыз дүйнө таанымындагы душа/жан түшүнүгүнүн берилишиндеги окшоштуктар жана айырмачылыктар

(Ч. Айтматовдун «Кош бол, Гулсары» повестинин негизинде орус жана кыргыз тилдеринде)

Similarities and differences in the representation of the concept of soul / zhan in the Russian and Kyrgyz worldviews (based on the story by Ch.Aitmatov "Farewell, Gulsary" in Russian and Kyrgyz languages)

Аннотация. В данной статье рассказывается о концепте «душа-жан», как о ценностной составляющей русской и кыргызской картин мира. В исследовании нами использован описательный метод, включающий приемы наблюдения и сопоставления на основе повести писателя билингва Ч. Айтматова «Прощай, Гульсары» на русском и кыргызском «Гульсарат». В данной работе мы постарались показать, что в кыргызском варианте произведения концепт «жан» передан более содержательно, образно, красочно и ярче, хотя оба варианта писались одним автором.

Концепт «душа» считается одним из ключевых концептов любой человеческой культуры. Она, как и другие важнейшие культурные концепты культуры, помогает нам понять сущность народа, раскрыть языковую картину мира.

Ключевые слова: душа, дух, жан, жаныбарым, Гульсары.

Аннотация. Бул макалада орус жана кыргыз дүйнө таанымынын баалуулук компоненти катары жан-жан түшүнүгү баяндалган. Изилдөөдө эки тилдүү жазуучу Ч.Айтматовдун “Кош бол, Гулсары” повестинин орусча, кыргызча “Гулсарат” повестинин негизинде байкоо жана салыштыруу ыкмаларын камтыган сыпаттоо ыкмасын колдондук. Бул эмгекте чыгарманын кыргыз вариантында эки вариант тең бир автор тарабынан жазылганы менен жан түшүнүгү мазмундуу, образдуу, колориттүү, ачык берилгендигин көрсөтүүгө аракет кылдык.

«Жан» түшүнүгү ар кандай адамзат маданиятынын негизги түшүнүктөрүнүн бири болуп эсептелет. Ал маданияттын башка маанилүү маданий түшүнүктөрү сыяктуу эле элдин маңызын түшүнүүгө, дүйнөнүн лингвистикалык картинасын ачууга жардам берет.

Урунттуу сөздөр: душа, дух, жан, жаныбарым, Гульсары.

Abstract: *This article describes the concept of soul-zhan, as a valuable component of the Russian and Kyrgyz worldviews. In the study, we used a descriptive method, including methods of observation and comparison based on the story of the bilingual writer Ch. Aitmatov "Farewell, Gulsary" in Russian and Kyrgyz "Gulsarat". In this work, we tried to show that in the Kyrgyz version of the work, the concept of zhan is conveyed more meaningfully, figuratively, colorfully and brighter, although both versions were written by the same author.*

The concept of "soul" is considered one of the key concepts of any human culture. It, like other important cultural concepts of culture, helps us to understand the essence of the people, to reveal the linguistic picture of the world.

Key words: *soul, spirit, zhan, zhanybarym, Gulsary.*

Антропоцентрическое направление, активно развивающееся в современной лингвистике, ставит перед исследователями новые задачи, побуждая описывать ментальные единицы — концепты, которые являются элементами концептосферы не только русской, но и кыргызской языковой культуры, и моделируют языковое сознание индивида, лингвокультурной группы и нации в целом.

Концепт «душа» занимает уникальное место в концептосфере как в русской, так и в кыргызской языковой культуре. В последние годы лингвисты исследуют ментально-психологическую и национально-культурную специфику концепта «душа», его ценностную составляющую, как для русского народа, так и для других народов. Очевидной становится высокая ценность и значимость концепта «душа» в исследовательских работах О.С.Ширяевой, Е.Ф.Казакова, Г. А. Мадмаровой, А.С.Айдарбековой, Е.И.Жоламановой.

В статье мы использовали описательный метод исследования, включающий приемы наблюдения, сопоставления, с помощью которого был систематизирован и классифицирован собранный материал. Мы постарались выявить сходства и различия в изображении концепта «душа/жан» в русском и кыргызском языковом мире по повести двуязычного писателя Чингиза Айтматова «Прощай, Гульсары». Концепты «ДУША, ДУХ, ЖАН» в русской и кыргызской языковых картинах мира отражают характер представления о человеке каждой рассматриваемой национальности.

Концепт «душа-жан» непосредственно связан с жизнью человека и с его эмоциональным миром. Исследуемый концепт имеет как положительные, так и отрицательные составляющие.

При характеристике человека, как разумного существа, основой образных ассоциаций оказываются эмоционально – волевые действия, состояния. В русском варианте произведения это отмечено следующими предложениями: *Вышел на трибуну, оробел и так ничего не сказал, что на душе накопело. (стр.122.);* В кыргызском варианте: *...көргөндө жаньң кейийт, жардам беришке колуңан эттеке келбейт. (22 б.).*

Концепт «душа» определяет близкие, дружеские или же неприязненные отношения между людьми, отношение к работе. В русском варианте: *Посидеть хотелось, поговорить по душам, как бывало. (стр.40).* В кыргызском варианте: *Ага чейин, же андан кийин деле жанды кейитпес күнүмдүк иштер жүрөр: мал төлдөөр, төл телчигер... (74 б.);*

В русском языке концепт «душа, дух» имеет отношение как к человеку, так и обществу: *И всё же собирались с духом, снова обсуждали эти вопросы на партсобрании, на правлении колхоза. (стр. 61).* А в кыргызском языке «жан» имеет отношение не только к человеку и социуму, но и к животным с выражением ласки, сочувствия, гордости, зависти, горечи, поддержки, восхваления, сопереживания. Это можно отметить в обращениях к Гульсары. Например: *Өзүм да кези келе калса барып айтармын. Ал эстүү жан, түшүнөт. (109 б.);* По нашему мнению, в кыргызском варианте выбранного нами произведения концепт “жан” выражается более образно и красочно, чем в русском варианте. В кыргызском варианте вопрос “Мал-жан аманбы?” имеет отношение к образу жизни, к богатству и источнику дохода кыргызского народа. В русском же варианте выражено кратко. Также у кыргызов смерть младенца сравнивают с птицей: *чымчыктай болуп учуп кетти,*

куш болуп учуп кетти, учуп кетти. Мы думаем, что это говорит о своеобразии, многозначности языковой картины кыргызского мира.

Концепты «ДУША, ДУХ, ЖАН» в русской и кыргызской языковых картинах мира отражают характер представления о человеке каждой рассматриваемой национальности, положение человека в обществе, фиксирующее в нем единство телесного и духовного, полноправным представителем которого избрано физическое состояние тела (боль, страх, риск, жалость) – целостный живущий и мыслящий организм.

Концепт «душа» под влиянием русского языка переводится на кыргызский язык равнозначно как *жүрөк, көнүл, ичинде, көкүрөктө, пейили, ыймандай чындыгын.* - *Ну спасибо, Торгой аке, хорошего коня вырастил. На душе веселей стало.* (стр.41); -*Бракмат, Торгой аке, чыгаан болор малың бар экен. Көңүлүм ачыла түшпөдүбү* (22 б.). «*Вот встанет Чоро с постели, - решил Танабай, - заставлю его душу выложить. И сам выложу...*» (стр.113); «*Чоро төшөгүнөн турсунчу, - деген бүтөмгө келди Танабай, - чечилип ыймандай чындыгын айткызбасамбы...*» (106 б.);

В данном произведении концепт “душа-жан” встречается и в устойчивых выражениях привычных для конкретного народа, которые отражают культурно-национальное мировидение исследуемых языков. По нашему мнению, при их использовании оживляется общение, речь делается более яркой, эмоциональной, разнообразной и выразительной.

В русском варианте можно выделить следующие примеры: - *Опять по твою душу.* (стр.114); *Душа болит, глядя на всё это!..* (стр.167); А вот выражения в кыргызском варианте произведения, свойственные только для кыргызского языка: *...Кула жабагыны деги эле жанындай көрчү.*(23 б.); *Танабай жанын оозго тиштеп бычактын мизинде баратты.* (26 б.);

Как отмечает Г.К. Смагулова, «при переводе нужно помнить, что каждый этнос, обладая своим стереотипом мышления, по-разному оформляет мысли» [5; 247]. Хочется отметить, что при переводе зачастую использовался описательный метод, с помощью которого наиболее ярко проявляется своеобразие и специфика национальной культуры. В кыргызском варианте концепт «жан» отражается более красочно, чем *душа* в русском. Например: *Мююнчактын астындагы жан кашайткан жарааттын ооруганы да басылды.* (10 б.) - *Перестала щемить ранка под хомутом.* (стр.31);

Концепт «душа» считается одним из ключевых концептов любой человеческой культуры. Она, как и другие важнейшие культурные концепты культуры, помогает нам понять сущность народа, раскрыть языковую картину мира.

В повести необычайно большое место занимают внутренние монологи главного героя – Танабая. Повесть «Прощай, Гульсары!» говорит о воспитании человека, о жизни, протёкшей как единое, целостное с жизнью Гульсары. И это абсолютно соответствует кыргызскому образу мира.

Литература:

1. Ч. Айтматов. Полное сочинение в десяти томах. Второй том. Повесть Прощай, Гульсары. Бишкек «Улуу тоолор»- 2018.;
2. Ч.Айтматов. Чыгармаларынын он томдук толук жыйнагы. Экинчи том. «Гүлсарат» повести. Бишкек «Улуу тоолор»- 2018.;
3. Пименова М. В. *Душа и дух: особенности концептуализации.* Кемерово: Графика, 2004. Вып. 3. 386 с., [Серия: Концептуальные исследования];

4. Н.М. Джусупов. Чингиз Айтматов «Прощай Гульсары» и / или «Жаныбарым Гульсары» [два заголовка два семантико-стилистических содержания]. Узбекский государственный университет мировых языков. Узбекистан. Ташкент, УДК [811.512.154:811.161.1]'25;
5. Смагулова Г.К. Типы фразеологизма в казахском языке и особенности их перевода на другие языки. Вестник КНУ им. Ж.Баласагына. Бишкек: 2008. С - 246-251.

УДК 372.8:372.811.161.1:378

*Садирова И.М., Кулубаева А.М.
Бишкек, Кыргызская Республика
Садирова И.М., Кулубаева А.М.
Бишкек, Кыргыз Республикасы
Sadirova I.M., Kulubaeva A.M.
Bishkek, Kyrgyz Republic*

**Жогорку мектепте англис тилин окутуунун интерактивдүү ыкмаларын колдонуу
Применение интерактивных методов обучения английскому языку в высшей
школе**

The application of interactive methods of teaching English in a higher school

Аннотация. В современном мире применение интерактивных методов обучения стало одним из основных направлений развития образования и базовым определителем новой образовательной политики страны. Процесс модернизации образования в стране обеспечил активный переход к компетентностному образованию. Интерактивные методы обучения английскому языку выступают движущей силой модернизации процесса обучения английскому языку в высшей школе. Языковые компетенции формируются в процессе интерактивной деятельности студентов на занятиях английского языка и проявляются как качество, определяемое мерой включённости каждого из этих студентов в предложенную деятельность.

Аннотация. Заманбап дүйнөдө окутуунун интерактивдүү ыкмаларын колдонуу билим берүүнү өнүктүрүүнүн негизги багыттарынын бири жана өлкөнүн жаңы билим берүү саясатынын негизги аныктоочусу болуп калды. Өлкөдө билим берүүнү модернизациялоо процесси компетенттүү билим берүүгө активдүү өтүүнү камсыз кылды. Англис тилин окутуунун интерактивдүү ыкмалары жогорку окуу жайларында англис тилин окутуу процессин модернизациялоонун кыймылдаткыч күчү болуп саналат. Тилдик компетенция студенттердин англис тили сабагындагы интерактивдүү иш-аракеттеринин процессинде калыптанат жана бул студенттердин ар биринин сунушталган иш-аракетке тартылуу даражасы менен аныкталган сапат катары көрүнөт.

Annotation. In the modern world, the use of interactive teaching methods has become one of the main directions in the development of the education and the basic determinant of the country's new educational policy. The process of the modernization of the education in the country has ensured an active transition to the competence-based education. Interactive methods of teaching English are the driving force behind the modernization of the process of teaching English in a higher education. Language competencies are forming in the process of interactive activities of students in English classes and are manifesting themselves as a quality determined by the degree of the involvement of each of these students in the proposed activity.

Ключевые слова: современные образовательные технологии в высшей школе; новые технологии обучения студентов; модернизация образовательного процесса; методические

инновации в преподавании английского языка; новая образовательная политика страны; английский язык; интерактивные методы обучения английскому языку.

Урунтгуу сөздөр: ЖОЖдо заманбап билим берүү технологиялары; студенттерди окутуунун жаңы технологиялары; окуу процессин модернизациялоо; англис тилин окутуудагы усулдук инновациялар; өлкөнүн жаңы билим берүү саясаты; англис тили; англис тилин окутуунун интерактивдүү ыкмалары.

Key words: modern educational technologies in a higher education; new technologies for teaching students; the modernization of the educational process; methodological innovations in teaching English; the new educational policy of the country; English language; interactive methods of teaching English.

Применение интерактивных методов обучения английскому языку выступает одним из условий эффективного обучения посредством сочетания традиционных и интенсивных (нетрадиционных) методик обучения языку с использованием современных интерактивных методов, ориентированных на личность студентов, основанных на взаимодействии обучающихся друг с другом и преподавателем. Интерактивные методы обучения английскому языку представляют собой речевое взаимодействие (interaction) в процессе общения двух и более участников. В таком формате общение в процессе обучения английскому языку носит многосторонний характер. Для многостороннего общения типичными формами работы являются коллективные и групповые формы работы на занятиях английского языка: 1) поиск совместного решения поставленной проблемной задачи; 2) проведение взаимных опросов в формате «экспресс – опросов»; 3) проведение интервью; 4) обмен информацией в учебной группе; 5) поиск своей пары и координация совместных действий; 6) обсуждение проблемы или кейса и принятие групповых решений по ним; 7) проведение дискуссии; 8) ведение диалога «по правилам»; 9) проведение групповых конкурсов по соответствующей теме; 10) осуществление межличностной коммуникации с возможностью интерпретировать ситуацию и конструировать собственные действия через способность принятия роли другого участника языковой коммуникации и т.п. [1], [2], [3], [4], [5], [6], [7] Подобная организация учебного процесса обеспечивает вовлечение в процесс познания всех студентов и каждый участник интерактивного процесса вносит свой особый индивидуальный вклад в обучение английскому языку посредством обмена знаниями, опытом, идеями, инновационными подходами в решении поставленных задач, способами деятельности в ходе освоения языка. Складывающаяся атмосфера взаимодействия порождает доброжелательность и взаимную поддержку, позволяет получать новые знания, опыт. В целом вся познавательная деятельность переходит на более высокую ступень на основе более высоких форм социальной кооперации и межличностного сотрудничества. В современных условиях наиболее актуальны следующие интерактивные методы и приёмы обучения английскому языку: 1) работа в парах; 2) работа в малых группах; 3) работа в ротационных парах; 4) метод карусели; 5) метод мозгового штурма (мозговая атака); 6) метод Броуновского движения; 7) метод составления интеллектуальной карты (ментальной карты); 8) метод «дерево решений»; 9) проведение конференции; 10) проведение дебатов; 11) проведение брейнрингов; 12) проведение дискуссий; 13) деловые игры; 14) ролевые игры и т.д. Все перечисленные методы и приёмы организации речевого взаимодействия на занятиях английского языка носят интерактивный характер и могут быть расширены посредством внедрения собственных инновационных подходов каждым из преподавателей английского языка, особенно в высшей школе. На занятиях английского языка со студентами

преподаватель может использовать, прежде всего, интерактивные методы обучения, основанные на применении игровых технологий, а также Интернет – технологий со средствами мультимедиа, чтобы научить их сознательно овладевать языковым материалом в процессе своей учебной деятельности при активном использовании ситуационного и коммуникативного подходов в обучении языку. В рамках высшей школы наиболее интересен коммуникативный подход в обучении английскому языку, когда в центре внимания находится способность выражать свои мысли и общаться на профессиональные темы, а обучение строится на формировании языковой компетенции посредством осмысленного общения в предложенной профессиональной ситуации. Соответственно, при применении коммуникативного подхода необходимо применить и лексический подход, поскольку студентам необходимо изучить уже не только отдельные слова, но и устойчивые словосочетания, так называемые *chunks* (словосочетания). Правильно подобранные словосочетания, которые успешно могут быть использованы в процессе профессиональной коммуникации, обеспечивают в дальнейшем формирование эффективной беглости речи. Самая главная задача преподавателя, использующего лексический подход, – это правильность отбора грамматических и лексических структур из текста профессиональной направленности, поэтому при отборе словосочетаний необходимо руководствоваться двумя принципиальными правилами отбора: 1) словосочетания должны быть использованы студентами в ежедневной профессиональной коммуникации; 2) словосочетания должны быть строго профессиональной направленности. В предложенном преподавателем списке основных словосочетаний по данной теме необходимо оставить место для словосочетаний, которые будут выбраны самими студентами. Выписывая словосочетания, студенты должны ориентироваться на указанные правила (1) словосочетания должны быть использованы студентами в ежедневной профессиональной коммуникации; 2) словосочетания должны быть строго профессиональной направленности), но также они должны выписать все неизвестные им в данный момент времени *collocations*. Следующим шагом является обработка словосочетаний, повторение и изучение синонимичных конструкций. Данные упражнения будут считаться упражнениями уровня *Easy*.

В рамках упражнений уровня *Difficult* необходимо предложить студентам составить по три разных предложения с каждым словосочетанием.

В рамках упражнений уровня *Difficult +* необходимо предложить студентам составить по три разных предложения с каждым словосочетанием в вопросительной форме.

В завершении работы в рамках лексического подхода необходимо предложить студентам упражнение высокого уровня, например, типа «*Storytelling*». При применении метода «*Storytelling*» обычно устанавливается время в пределах 2 минут (если это предлагается в виде индивидуального задания, то достаточно 1 минуты, а если работа будет в составе групп больше 5 человек, то достаточно 3 минут). Необходимо составить короткую историю с применением изучаемых словосочетаний. Так, одна и та же лексическая единица профессиональной направленности будет использована в различных контекстах, упражнениях и практически на всех уровнях изучения английского языка.

В целом оба методических подхода позволяют подготовить студентов к более сложному интерактивному подходу в обучении английскому языку с нацеленностью на профессиональную направленность применения иностранного языка в будущей своей деятельности. Поэтому на следующем этапе обучения языку допускается применение игровой формы обучения, так называемая игрофикация или в современных условиях

геймификация. Данная форма обучения создаёт успешную мотивацию и обеспечивает развитие самоорганизации у студентов, обучающихся английскому языку. Профессиональная направленность деловых игр (деловых геймов) в высшей школе актуальна, поскольку обучение английскому языку сосредоточено на студенте и его запросах. Необходимо предложить освоить лексику по соответствующей теме. Далее необходимо смоделировать реальную ситуацию, которая может возникнуть в профессиональной деятельности в будущем. В процессе такого обучения отводится достаточно много времени коммуникативной практике, что обеспечивает запоминание учебного материала в интерактивном режиме. По сути, ролевая игра – это обучение в активном действии и взаимодействии, а ситуация ролевого общения повышает качество языкового обучения и обеспечивает развитие навыков спонтанной речи на английском языке. При этом ролевая игра одновременно выступает ещё и средством закрепления полученных речевых навыков и умений, средством формирования дополнительных компетенций: 1) исследовательских; 2) коммуникативных; 3) организационно-управленческих; 4) умения и навыки работы в команде. Использование ролевой игры допускается также при работе с профессиональной лексикой и с учебным текстом профессиональной направленности. Кроме этого, в профессионально ориентированном обучении английскому языку допускается применение симулятивно-имитационного моделирования, которое открывает широкие возможности для создания ситуаций, способствующих повышению мотивации обучения английскому языку посредством создания имитируемой профессиональной языковой среды. Компьютерные программы симулятивно-имитационного моделирования могут выступать в роли консультанта, партнёра, а также могут предоставлять справочного характера или осуществлять работу в диалоговом режиме, сочетая процессы чтения, интерпретации прочитанного, формирования и фиксирования вводимой и выводимой языковой информации.

Вывод: Современные интерактивные методы и подходы обеспечивают ориентацию процесса преподавания английского языка на реальные потребности студентов для достижения ими эффективных результатов профессионального обучения в высшей школе. Основным ориентиром и индикатором профессиональной пригодности современных форм обучения английскому языку выступает качественно новая подготовка студентов к профессиональной деятельности, особенно на международном уровне, посредством формирования их творческих способностей и творческого мышления, готовности к инновационной деятельности в своей профессиональной сфере.

В современном мире применение интерактивных методов обучения стало одним из основных направлений развития образования и базовым определителем новой образовательной политики страны. Процесс модернизации образования в стране обеспечил активный переход к компетентностному образованию. Интерактивные методы обучения английскому языку выступают движущей силой модернизации процесса обучения английскому языку в высшей школе. Языковые компетенции формируются в процессе интерактивной деятельности студентов на занятиях английского языка и проявляются как качество, определяемое мерой включённости каждого из этих студентов в предложенную деятельность.

Литература:

1. Бондаренко О.В. Современные инновационные технологии в образовании. [Электронный ресурс]. – Режим доступа <https://sites.google.com>. – Дата обращения: 20.03.2022.
2. Велиева Н.Т. Методические рекомендации по применению кейс – технологии в процессе обучения русскому языку. [Электронный ресурс]. – Режим доступа <https://unec.edu.az>. – Дата обращения: 28.03.2022.
3. Инновационные технологии. [Электронный ресурс]. – Режим доступа <https://termin.ru>. – Дата обращения: 20.03.2022.
4. Инновационные технологии. [Электронный ресурс]. – Режим доступа <https://center-yf.ru>. – Дата обращения: 20.03.2022.
5. Колесникова И.Л. Англо-русский справочник по методике преподавания иностранных языков: справочное пособие. – М.: Изд. «Дрофа», 2011. – 180 с.
6. Крылов О.Н. Традиции и инновации учебного содержания. Монография / О.Н. Крылов. – СПб.: Аграф, 2004. – 120 с.
7. Полат Е.С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования: Учебное пос. для студентов педагогических вузов. – М.: Изд. центр «Академия», 2000. – 272 с.

УДК: 37.016:811.512.154(75.2)(04)

Төлөбеков Н.Т.

Ж.Баласагын атындагы КУУ

Факультеттер аралык мамлекеттик тил кафедрасы

Толобеков Н.Т.

КНУ имени Ж.Баласагына

Межфакультетская кафедра государственного языка

Tolobekov N.

Kyrgyz National University

Department of state language

Кыргыз тилин кесиптик багытта окутуунун айрым ыкмалары

Некоторые методы обучения кыргызского как профессионального языка

Some methods of teaching Kyrgyz language as a professional language

Аннотация. Бул макала кыргыз тилин кесиптик багытта окутуу боюнча жазылды. Мамлекеттик тилди окутууда болуп жаткан көйгөйлөр, алардын кээ бир себептери жана аларды чечүүнүн айрым жолдору берилди. Ошондой эле сабак өтүүдө колдонулуучу усул-ыкмалар сунуш кылынып, макаланын негизги максаты жана изилдөөдө келип чыккан корутунду келтирилди.

Урунттуу сөздөр: Кыргыз тилин кесиптик багытта окутуу, окутуунун усул-ыкмалары, тил үйрөтүүнүн маселелери.

Аннотация. В статье рассматриваются некоторые вопросы преподавания кыргызского как профессионального языка. Приведены проблемы обучения государственного языка, причины возникновения проблем и некоторые пути их решения. Изложены несколько методов обучения языка.

Ключевые слова: Обучение кыргызского как профессионального языка, методы обучения языка, проблемы обучения языка.

Annotation. This article is about teaching Kyrgyz language as a professional language. Also article deals with problems of teaching state language, some causes of these problems and some ways to

solve them. Several teaching methods are suggested, and main purpose of the article and the conclusions of study are given

Key words: Teaching Kyrgyz language as a professional language, methods of teaching language, problems of teaching language.

Изилдөөнүн максаты – кыргыз тилин кесиптик багытта окутуунун айрым ыкмаларын көрсөтүү.

Изилдөөнүн актуалдуулугу. Кыргыз тилин кесиптик багытта окутуу боюнча жаңыдан изилдөөлөр жүргүзүлүп, көптөгөн маселелери бар болгондугуна байланыштуу биздин изилдөөбүз азыркы учурда окутуунун методикасында актуалдуу деп эсептейбиз.

Изилдөөнүн методдору жана материалдары

Изилдөө иши Ж.Баласагын ат. КУУнун тарых жана чөлкөм таануу факультетинин студенттеринин арасында 1 жылга жакын жүргүзүлдү. Изилдөөнү жүргүзүүдө коммуникативдик, интерактивдик, аудиолингвалдык методдор колдонулду.

Изилдөөнүн натыйжалары жана талкуулоо

Кыргыз тили 1989-жылы 23-сентябрь күнү мамлекеттик тил макамын алып, жогорку окуу жайларында, мектептерде ж.б. окуу жайларында милдеттүү сабак болуп бекитилген. Ошондон бери ар түрдүү жумушчу программалары, окуу китептери, окуу куралдары түзүлүп, 33 жылдан бери окутулуп келе жатат. Мынча жылдан бери окутулуп келе жаткандан кийин, албетте, жетишкендиктер болот. Маселен, мурда кыргызча бир сөз айта албаган башка улуттун өкүлдөрү өздөрү жөнүндө сүйлөп берип, кыргызча айтылган кепке жалпысынан түшүнүүгө жарап калышты. Кемчиликтер жөнүндө сөз кылсак да айта турган нерселер арбын. Орус мектебин бүтүргөн балдар кыргыз тилин 11 жыл мектепте, бир-эки жыл университетте окуганына карабай кыргызча кеби сөлпүк, лексикасы жарды, мамлекеттик тилди келечектеги жумушунда колдонууга жарабачудай болуп жаткандыгын билебиз. Буга негизги себеп, биздин оюбузча, мектеп окуучулары үчүн жазылган кыргыз тили окуу китептеринде грамматикага өтө эле басым жасалып, сүйлөө тапшырмаларына азыраак көңүл бурулгандыгында. Университеттерде кесиби филолог эмес болгон студенттер үчүн жазылган окуу китептеринде да кыргыз тилинин өзгөчөлүгүнө басым жасалып, балдардын кесиби боюнча материалдардын жок болушу. Мына ушундай көйгөйлөрдү чечүү үчүн жогорку окуу жайларында кыргыз тили сабактарын толугу менен кесиптик багытка өткөрүү керек деп ойлойбуз. Кесиптик багытта окутуу маселеси жаңы чыгып жаткан жери жок, бирок ал багытта окутуунун методикасы такталып, окуу китептери, окуу куралдары жогорку деңгээлде түзүлүп, бардыгы шайма-шай болуп да кала элек. Азыркы учурда кесиптик багытта окутууну жаңыдан өздөштүрүлө баштаган дың жер десек да жаңылбасак керек. Бул багытта окутуу окутуучу тарабынан көп убакытты, чыгармачылыкты, жаңыча ойлонууну, кошумча маалыматтарды билүүнү талап кылат. Негизи эле бул багытта окутууну жүргүзө турган окутуучу төмөндөгүлөргө даярдануусу зарыл:

- Сабакта өтүлө турган кесип тууралуу маалыматтарга ээ болуу.
- Ошол кесип боюнча тексттерди чогултуу. (Текст даярдап жаткан окутуучу абдан этият болушу керек. Себеби, интернет булактарында кесипке туура келбеген маалыматтар көп учурашы мүмкүн. Мындай маалыматтарды ошол кесиптин өкүлдөрүнө редакциялатып алган оң. Ошондой эле студенттердин кесиптик сабактарында өтүлүп жаткан темалар кайталанбашы керек. Себеби, ал кесиптин өкүлү болгон окутуучу менен кыргыз тилчи окутуучунун сабактары айырмаланып калышы мүмкүн).

- Тексттерге ылайыкталып тапшырмалар түзүлүшү керек. Алар студенттердин лексикалык байлыгын өстүрүп, сүйлөө көндүмүн жогорулатууга багытталышы керек. Алардын логикалык ой жүгүртүүсүн өстүрүүчү тапшырмалардын болгону да жакшы натыйжаларды берет.
- Грамматикалык каражаттар өтө терең берилбеши керек. Алар тексттин ичине сыйлыгыштырылып берилиши оң. (Кээ бир учурларда сабакта студент грамматикалык форманы туура эмес колдонсо окутуучу тарабынан түшүндүрүлүүсү зарыл).
- Жумушчу программасы түзүлүшү керек.

Биз кесиптик багытта окутуу үчүн тарых факультетинин студенттери үчүн кесиптик багытта түзүлгөн окуу куралыбыздан [1] алынган «окуп түшүнүү, угуп түшүнүү» тапшырмаларынын үлгүлөрүн сунуш кылабыз.

Окуп түшүнүү. Окуп түшүнүү тилди тереңдетип өздөштүрүүдө чоң мааниге ээ экендигин билебиз. Жогоруда айтылгандай окуп түшүнүүнүн текстин даярдоо да окутуучу үчүн дыкат изденүүнү талап кылат. Окуп түшүнүүнүн тексти балдар үчүн кызыктуу, жалпысынан түшүнүктүү жана керектүү болушу зарыл. Окутуучу текстти балдардын өзгөчөлүгүнө жараша кайра иштеп чыкса да жакшы натыйжалар болорун байкадык. Башкача айтканда, текст чаржайыт маалыматтардан айрылып, бир бүтүндүккө ээ болуп, стилистикалык жактан оңдолушу керек. Текстке ылайыкталып түзүлгөн тапшырмалар сүйлөө, жазуу тапшырмаларын камтып, тексттин алкагынан чыкпаганы туура. Мисалы:

Окуп түшүнүү

Ормон хан

Кыргыз тарыхында өзгөчө орунду ээлеген Ормон Ниязбек уулу XIX кылымдын ортосундагы Түндүк Кыргызстанды бириктирүүгө аракет кылган сарбагыш уруусунан чыккан манап. Ал 1791-жылы Чоң-Кемин өрөөнүндө туулган. Ормон Ниязбек уулу өз мезгилинин залкар мамлекеттик ишмери, чыгаан кол башчы, айлакер дипломат, кыраакы саясатчы болгон. Анын мындай сапаттарга ээ болушуна ошол мезгилдеги шарт өз таасирин тийгизген.

Жоокерчилик замандын өз тартибине түшүнгөн Ормон чыгаан жигиттерди жыйнап, согуш ишин үйрөтүүгө өткөн. Алар мыкты аттарды тандап минишип, найза сайыш, кылыч чабыш, ок атыштын ыкмаларын өздөштүрүшкөн. Ормон атасынын ордун басып бүткүл сарбагыш уруусунун манабы болгондон баштап башка уруулар менен ымала түзүп, аларды өз айланасына тартуу иштерин баштаган. Бул саясат кудалашуу, достошуу аркылуу ишке ашкан. Алсак, иниси Төрөгелди баатырга солтонун бийи Канайдын кызын алып берип, солтонун мыктыларын колго алат. Саяктардын атка минерлери Медет датка менен мамиле түзүп, Чыны бий менен достошот. Бугулардын бийи Боронбайдын уулу Өмүрзакка өз кызы Куланды турмушка берет. Чериктерден Ажыбек баатыр менен достошуп, атактуу Тайлак баатырдын уулу Осмон менен улуу уулу Үмөтаалыны достоштурат. Натыйжада Ормондун таасири Чүй, Жумгал, Көл, Нарын, Ат-Башы, Ак-Талаа аймактарына чейин тарайт. Ормон алайлык адыгине уруу бирикмесинин жол башчысы Алымбек датка, саруу Ажыбек датка, кушчу Бүргө баатыр менен да байланышты бекемдөөгө умтулган. Ошол мезгилде Бишкек, Куртка чептеринде бир кыйла сарбаздары бар Кокон бектери да ага ачык кысым көрсөтүүгө дааган эмес. Атүгүл, Мадали хан Ормонго кымбат баалуу белек-бечкектерди тартуулап, кымкап чапан жаап, парваначы наамын ыйгарган. Бул наам хандан кийинки эле миңбашы-

вазирге тете мартаба болуп эсептелген. Мындай жогорку даражага ээ болгон Ормон, Кокон хандыгынын кылтагына илинген эмес, ал ойлогон оюн ишке ашырууга бел байлаган.

Ормон хандын түндүк кыргыз урууларын бириктирип мамлекетти чыңаган ишмердүүлүгү жана Россия менен болгон ынтымак байланышы казактардын ханы Кененсарынын кыргыздарга жасаган 1845-1847-жылдардагы талоончулук согуштарында жеңиштин кыргыздар тарапта болушун камсыз кылды. Казактар менен болгон бул согуштар Ормон хандын мамлекеттик ишмер гана эмес кыраакы кол башчы экенин да көргөздү. Анын акылмандык менен башкарган аскери 10 миң колу, 1500ден ашык мылтык, 2 замбирек менен куралданган, мыкты согуштук тажрыйбага ээ болгон Кененсары хандын аскерин жеңген.

Ормон хан элдин эсинде кыргыз жерин душмандардан калкалаган кыраакы колбашчы, журттун коопсуздугун коргогон, биримдигин чыңдаган чыгаан мамлекеттик ишмер катары сакталып калды [2].

Текст боюнча тапшырмалар:

А. Төмөндөгү маалыматтардын текстке карата туура же ката экендигин аныктаңыз.

		туура	ката
1	Ормон хан башка кыргыз урууларын күч менен каратып алган.		
2	Ал Кокон ханынын парваначысы болуп көп жыл иштеген.		
3	Ормон хан дипломат катары өзүн көрсөтө алган.		
4	Кокон хандары Ормон хандан чочулап турушкан.		
5	Ормон хандын айлакердиги казак колбашчылары менен болгон согушта кыргыздардын жеңишин камсыз кылган.		

Б. Төмөнкү сөздөрдүн синонимдерин кутучанын ичинен табыңыз.

айлакер //	мартаба //
согуш //	кылтак //
ымала //	калалоо //
кыраакы //	тартуулоо //

уруш, амалдуу, белек кылуу, дөөлөт, коргоо, байкагыч, тузак, мамиле

В. Сүйлөмдөрдү маанисине жараша бириктириңиз.

1	Ормон хан таасирин жайылтуу үчүн		жеңилүүгө дуушар болгон.
2	Ормон хан түндүк урууларын бириктирип		жоокер өнөрлөрүн үйрөтүүгө жетишкен.
3	Кокон башкаруучулары кыргыздарды ар түрдүү амал	1	башка уруу башчылары менен жакшы мамиле түзгөн.
4	Ормон айылдагы балдарды жыйнап		көз карандысыз мамлекет түзүүгө далалаттанган.
5	Кененсары хан аскердик артыкчылыгына карабай		куда-сөөк болуп туугандашкан.
6	Ал бугу уруусунун жетекчиси менен		менен колго алууну көздөшкөн.

Г. Суроолорго жооп бериңиз.

1. Ормон хандын кыргыз тарыхында кандай орду бар?
2. Ормон хандын саясий ишмер катары калыптанышына кандай себептер таасир эткен?
3. Ормон хандын чыгаан кол башчы, кыраакы саясатчы экендиги кайсы окуяларда көрүнгөн?

4. Эмне үчүн Ормон хан уруу башчылары менен алаканы жакшыртканга аракет кылган?

5. Бул аракеттерин ал кантип ишке ашырган?

Угуп түшүнүү. Угуп түшүнүү тилди мыкты өздөштүрүүдө колдонулуучу маанилүү ыкма экенин билебиз. Угуп түшүнүү окуп түшүнүүдөн бираз өзгөчөлүктөрү бар. Окутуучу угуп түшүнүү башталардан мурун текстинде кездешкен татаалыраак сөздөрдү студенттерге алдын ала түшүндүрүп коюусу керек. Себеби, текстти угуп жаткан бала бир сөздүн маанисин билбей калса, ошол жөнүндө ойлонуп башка маалыматтарды өткөрүп жиберши мүмкүн. Угуп түшүнүүнүн тексти да окуп түшүнүүгө караганда көлөмү чакан, мааниси жөнөкөйрөөк болгону жакшы. Угуп түшүнүү ыкмасын көп колдонуу жакшы натыйжаларды берерин байкан жүрөбүз. Бул ыкма менен студенттердин эске тутуусун машыктырууга, кыргызча ойлонууга, лексикалык байлыгын көбөйтүүгө жетише алабыз. Угуп түшүнүүнүн тапшырмалары да студенттердин ой-жүгүртүүсүн, жазуу жана сүйлөө көндүмдөрүн илгерилетүүгө жардам бериши керек.

Угуп түшүнүү Атанын кеңеши

Илгери бир карыя уулуна мындай деди:

-Уулум жашоонун эки жолу бар. Бири оңой, бири кыйын. Оңой жол-жаман жол. Ал уурулук кылууга, жалган сүйлөөгө, жамандык кылууга мажбур кылат. Бул жолго түшкөн адам жаман адам болот. Мындай адамды калк сыйлабайт. Жашоонун экинчи кыйын жолу-эмгек жолу. Ак эмгеги менен максатына жетүү, үй-бүлөсүн жакшы багуу-чоң бакыт. Мындай адам чынчыл болгондуктан калк сыйлайт. Сен ушундай жашоого аракет кыл. Адамдар ар дайым сага салам беришсин. Ар бир айылда бирден үйүң болсун.

-Ата, эмне кылсам адамдар мага дайыма салам берет? Ар бир айылда үйүң болсун дегениңизди түшүнбөдүм. Ар бир айылга үйдү кантип салам жана анын мага эмне кереги бар?-деп сурайт уулу.

-Өзүң сүйгөн ишке эртең менен эрте жөнө. Эмгекчил бол. Ошондо сени көргөн эл сага дайыма салам берет. Ар бир айылда ишенген жакын досуң болсо, үйүң болгону ошол,- дептир атасы [3].

А. Маалыматтарды айтылышы боюнча катарын табыңыз.

	Ак эмгеги менен максатына жетүү, үй-бүлөсүн жакшы багуу-чоң бакыт.
	Ар бир айылда ишенген жакын досуң болсо, үйүң болгону ошол
	Уулум жашоонун эки жолу бар.
1	Илгери бир карыя уулуна мындай деди.
	-Ата, эмне кылсам адамдар мага дайыма салам берет?
	Бул жолго түшкөн адам жаман адам болот.

Б. Маалыматтардын бар же жок экендигин аныктаңыз.

		бар	жок
1	Карыянын жаш курагы.		
2	Чынчыл адамды дайыма эле эл сыйлай бербестиги.		
3	Өзүң сүйгөн ишке эртең менен эрте баруу керектиги.		
4	Ар бир айылда менчик үйүңдүн болушу керектиги.		
5	Жашоодогу оңой жана кыйын жолдор.		

В. Маалыматтардын кимге же эмнеге тиешелүү экенин аныктаңыз.

		Жашоо	Жаман жол	Эмгекчил адам	Досу көп адам	Карыя
1	Турмуштук тажрыйбасы мол.					
2	Эл тарабынан урматка ээ болот.					
3	Жамандык кылууга мажбур кылат.					
4	Эки тараптуу жагы бар.					
5	Ар бир айылда үйү бар.					

Г. Төмөнкү сөздөрдүн карама-каршы маанилерин кутучанын ичинен табыңыз.

карыя//	эмгекчил//
оңой//	жашоо//
сыйлоо//	салам берүү//
багуу//	ишенүү//

барктабоо, кам көрбөө, жигит, ынабоо, жалкоо, өлүм, алик алуу, кыйын

Д. Суроолорго жооп бериңиз.

1. Улуу адамдардын сөзүн угуу эмне үчүн абдан маанилүү?
2. Досторундун көп болгону жакшыбы же аз болгону жакшыбы?
3. Өзүңө жаккан жумушта иштөө керекпи же акчаны көп тапкан жумушта иштеген туурабы?
4. Ата-энеңиздин кандай кеңештери эсиңизде?

Кесиптик багытта окуу куралын түзүү боюнча өтө көп маселелерди айтсак болот. Аны түзүү да бир топ жылдык иш тажрыйбаны, тилибиздин грамматикалык табиятын өтө терең билүүнү, студенттердин психологиясын жакшы түшүнүүнү талап кылган нерсе. Бул иштер кандай татаал болсо да, максатка ылайык түзүлгөн окуу-методикалык куралдары жана жумушчу программалары ишибизди алда канча илгерилетери бышык.

Корутунду:

- Кыргыз тилин кесиптик багытта окутуу менен кесиби филолог эмес факультеттин студенттерин кыргыз тилине кызыгуусун ойгото алабыз.
- Кесиптик багытта окутуу менен орус мектебин аяктаган студенттер кесибине байланыштуу лексикалык каражаттарга ээ болушат.
- Окуп түшүнүү жана угуп түшүнүү ыкмаларын колдонуу менен студенттердин аң-сезимин, ойлонуу, анализ жасоо, эске сактай билүү, сүйлөө жөндөмдүүлүктөрүн өстүрө алабыз.
- Аталган ыкмаларды колдонуу менен сабагыбыз жандуу, кызыктуу жана студенттердин келечегине пайдалуу болуусун камсыз кыла алабыз.

Колдонулган адабияттар:

1. Алымова А.Т., Төлөбеков Н.Т. Кыргыз тили. -Б.: 2014. - С.67
2. Урстанбеков Б.Т., Чоротегин Т. Кыргыз тарыхы: Кыскача энциклопедиялык сөздүк. - Ф.: 1990. – С. 288

Тюменбаева Ч.Д.

Ж.Баласагын атындагы КУУнун ага окутуучусу

Тюменбаева Ч.Д.

Ст.преподаватель. КНУ им.Ж.Баласагына

Tumenbaeva Ch.

Jusup Balasagyn Kyrgyz national university

Унутулган улуттук оюндар жана этнопедагогиканын ролу

Забытые национальные игры в роли этнопедагогики

Forgotten national games and its ethno pedagogical role

Аннотация. Унутта калган улуттук оюндарды, этнопедагогиканын өрнөктүү идеяларын жана салттарын коомдо, үй-бүлөдө, билим берүү мекемелеринде пайдалануу, кайра жаратуунун теориялык жана методикалык негиздерин иштеп чыгуу. Азыркы мезгилде жаш муундарды тарбиялоо процессин жалпы адамзаттын жана нагыз улуттук дөөлөттөрдүн негизинде өркүндөтүү талабын коюу зарыл.

Урунттуу сөздөр: элдик тарбия, руханий маданият, адеп-ахлак, акыл жана дене бой маданияты, ден соолук, улуттук оюндар, элдик өнөр, улуттук дөөлөттөр.

Аннотация. Применение выдающихся идей и традиций этнопедагогики в обществе, в семье, в учреждениях образования, разработать теоретических и методических основ преобразований. В данное время необходимо ставить требования совершенствования процесс воспитания молодого поколения на основе общечеловеческих и истинно национальных достижений.

Ключевые слова: народное воспитание, духовная культура, нравственность, культура ума и телесной культуры, здоровье, национальные игры, народное творчество, народные ценности.

Annotation. Application of outstanding ideas and traditions of ethno pedagogy in the society, in the family, in the educational institutions, to develop the theoretical and methodological foundations of transformation. At this time, it is necessary to put requirements to improve the process of educating the young generation on the basis of universal and historic national achievements.

Key words: national education, spiritual culture, morality, culture, of mind and the body culture, health, national games, folk art, and national values.

Кыргыз элинин карт тарыхы, бай маданияты, көөнөрбөс салты улуттун кан-жанына синип, канча кылым алмашса да, ааламдашуу доорунда да жоголуп кетпей тургандыгы талашсыз. Буга далил катары үч жолу катары менен өткөрүлгөн Бүткүл дүйнөлүк көчмөндөр оюндарын сыймыктануу менен айтсак болот. Башкасын айтпаганда да улуттук оюндардын көп түрү, мааниси, мазмуну, максаты, ойнолушу чет өлкөдөн келген меймандардын кызыгуусун арттырбай койгон жок. Түркия мамлекетинде өтө турган кезектеги көчмөндөр оюнуна кыргыз элинин улуттук оюндарынын беш түрүнүн кириши да биздин улут үчүн чон сыймык деп эсептейбиз. Балким келечекте олимпиадалык оюндардын катарына кирип калар, аны мезгил, убакыт көрсөтөр. Ылайым тилегибизге жетели дейли.

Азыркы коммуникациянын шартында окутуу, тарбиялоо процессинде этнопедагогиканы пайдалануу, элементтерин колдонбой элестетүү мүмкүн эмес. Этнопедагогиканын объектиси элдик педагогикада да өзүнө таандык бир топ өзгөчөлүктөргө ээ. Элдик тарбиянын тамыры элдин тарыхы менен тыгыз байланышта. Этнопедагогиканын илимий-теориялык мааниси менен катар практикалык мааниси да өтө зор. Ал коомчулукту,

мугалимдерди, ата-энелерди көп кылымдык сыноодон өткөн педагогикалык акыл-ойлор, тарбиялоонун ийкемдүү, таасирдүү усулдары, жол-жоболору менен куралдандырат, жаш муундарга өзүнүн рухий көрөңгөсүн, нарк-насилин нукура элдик нарк-дөөлөттөр менен байытуу, өркүндөтүү үчүн шам чырак катары кызмат кылат. Ошондой эле этнопедагогикалык изилдөөлөр орчундуу саясий-идеологиялык мааниге да ээ. Жер жүзүндөгү ар бир улут тарыхый тажрыйбалардын негизинде урпактарынын улам алгалап өсүшү үчүн не бир кайталангыс, салттуу маданият түзүүгө умтулуп, рухий маданият чөйрөсүндө өзүн башка бирөөнөн кем баалаган эл болгон эмес.

Жазылган карт тарых ичинде дүйнөнү титиреткен Египет, Ассирия, Эллада, Рим, Византия, татар-монгол, аксак Темирдин империялары урап жок болду. Ал учурдагы Евразияны солкулдатып турган элдер жок болуп, башка элдерге сиңип, азыр тарыхтан гана окуп калабыз. Ал эми кыргыз эли өзүнүн элдик атын, тилин, дилин, көөнөрбөс көркөм дүйнөнү камтыган маданиятын аңдап билген киши ойго салаар орошон ойчулдугун 4000 жылдан бери сактап келатат.

Нечендеген замандар бою элдигин, улуттугун жоготпой келгендиктин себеби эмнеде? Анын себеби биз тээ байыркы бабаларыбыз жаратып, муундан муунга кастарлап өткөрүп келген улуу эпосторубузда, улуттук дөөлөттө, улуттук дөөлөт элдин тилинде, дүйнө таанымында, салтында, наркында, демек, дилинде, көөнөрбөс маданиятында. Улуттук дене тарбия оюндары да элдик маданияттын бир бутагы катары чың, чымыр денеге негиз салуу менен бирге, жаштардын руханий саламаттыгынын да булагы болуп келген.

Кыргыз элинде «салтуу оюндар», «акыл оюндары», «ат оюндары», «кыймыл оюндары», «өспүрүмдөр оюндары», «жаштар оюндары», «кыз оюндары», «спорт оюндары» ж.б. **400гө** жакын улуттук оюндары бар. Мынча сандагы оюндар башка бир да улутта жок. А түгүл азыркы дүйнөлүк спортто да 400 түр жок. Ошондой эле кыргыздын улуттук оюндарын өткөрүү үчүн эч кандай стадиондун, спорт сарайлардын, спорт залдардын, атайын даярдалуучу кымбат баалуу спорттук шаймандардын да кереги жок, талаа-түз болсо болду, ал эми спорттук снаряддарды ошол эле жерден 5 мүнөттө даярдап алса болт. Анын үстүнө алардын көпчүлүгү күнүмдүк тиричиликте колдонуучу буюмдар. Ал оюндар өздөрүнүн түзүлүшү боюнча жылдын мезгилдерине карата жаралып, ар мезгилге өз оюну бар. Демек, жаз-жайына, күз-кышына карабай улуттук оюндар үзгүлтүксүз өтүп келген. Жамгыр көнөктөп төгүп, жер кар борошолоп, бороон болуп атса да ойноло турган упай, тогуз коргоол, коен тебиш өңдүү оюндарды чыгарышкан.

Улуттук оюндар элдик тарбиянын ажырагыс бөлүгү. Оюндар өспүрүмдөрдү элди, жерди, мекенди сүйүүгө, адептүүлүккө, эмгекчилдикке, акыл-эстүүлүккө, баатырдыкка, чечкиндүүлүккө тарбиялоодо **элдик педагогиканын түбөлүк адатка айланган талабы** болгон. Улуттук оюндарды адамзаттын көп кылымдык маданиятын сактап келаткан кенч катары бааласак болот. Анткени оюндар улуттун материалдык, руханий чыгармачылыктарынын бардык тармактарын камтыйт.

Ата-бабаларыбыз ар кыл татаал кыйынчылыктарга моюн сунбай, аларга туруктуулук, эпчилдик, билгичтик менен каршы тура алчу жарандарды жаратуу үчүн аларды бала кезинен көндүрүшкөн. Анын негизги жолдорунун бири улуттук оюндар эле. Кыргыздын улуттук оюндарына көз чаптырып көрсөк – ар бир оюндун өз максаты, балдардын, жаштардын кайсы бир касиетинин пайда болушуна, анын өнүгүшүнө шарт түзгөн оюндар.

Азыркы учурда социалдык маселелердин бири - үй-бүлө куруу, жөн эле үй-бүлө куруш үчүн эмес, ынтымактуу, бактылуу, түбөлөктүү чакан шаарды куруу актуалдуу. Бул маселени

чечүүгө ылайыкташкан «**Ак чөлмөк**» жаштардын оюн-зоогу мисал боло алат. Бир гана жаштар эмес, аларды коштоп келген же болбосо байкоочу катары «женелердин» да ролу чон болгон. Күн батканда ойнолуучу бул оюн жаштардын жакындан таанышуусуна, баарлашууга, сырдашууга, көңүл ачууга ылайыктуу аянтча болуп берген. Ал эми тажрыйбалуу женелер болсо, кайнисине же кайын синдисине жандооч, байкоочу, кенешчи кызматын аткарышкан. Азыр да бул оюн актуалдуу болуп, женелердин ролун жандандыруу, жаштарды тааныштыруу-табыштыруу, өз убагында үй-бүлө куруу маселесине кайдыгер болбой, бардык чөйрөгө жайылтуу учурдун талабы десек болот. Анткени бул маселе бир гана жаштарга тиешелүү эмес.

Мына ошол ар кыл оюндарга кызыктыруу менен балдарды акырындык менен **тарбиялоону** башташкан. Маселен тестиер балдар «**Кан таламай**» оюнун өздөштүрүшкөн соң «**улайга**» өтүшкөн, «**уюм тууду**» оюнунан кийин «тогуз коргоолго» өтүшкөн, «**үч тапан**», «**оңко**» оюндарынан кийин «**ордо**» оюнун өздөштүрүшкөн. Мунун өзү жөнөкөйлүктөн татаалдыкка өтүүнүн эң сонун мисалы. Балдардын, жаштардын ар кыл мүчөлөрүнүн өнүгүшүнө себепкер ар түрдүү кызыктуу оюндар болгон. Мисалы «**топ таш**», **же «чакмак алуу»** оюнунда манжалардын күчү чыңалып, эпчилдик өнүксө, «ат капля», «коен тебиш» оюндарында ич, бел булчуңдары чыңалат. «**Оромпой**», «**Аркан тартыш**» («**Ит тартыш**») оюндарында сан, бут булчуңдарынын чыңалышына өбөлгө түзүлсө, «**Чикит**», «**Жөө чабыш**» оюндарында өпкөнүн көөп чыгышын, дем алуу процессин жөнгө салуу машыктырылган. Ал эми «**Жылаңач чабышуу**» чыдамкайлыкка үйрөтүүнүн өзү эмеспи.

Ушундай оюндар менен ата-бабабыз билгизбестен ысык-суукка чыдамдуу, чарчап-чаалыгууну билбеген, кыймылы ыкчам, ар нерсенин ыгын тапкан айлакер жарандарды өстүрүүгө шарт түзүшкөн. Ал эми «**Уюм тууду**», «**Тогуз коргоол**», «**Ордо**» оюндары аркылуу эсептөөгө, ой жүгүртүүгө үйрөтүшкөн. Бабаларыбыз улуттук оюндар кан тамырдын иштегенин жакшыртаарын, дегени ийилчээкке машыктыраарын жакшы билишкен. Ошон үчүн улуттук оюндарды жүрөгү таза, денеси чың, ой-сезими жогорку инсандарды өстүрүү үчүн пайдаланышкан.

Алгачкы жоокерликке даярдоо ыкмасынын абдан пайдалуусу элдик спорттук оюндар экени атам-замандан эле белгилүү болуп, ал оюндар согушка даярдануунун, машыгуунун каражаты болгон. Көчмөндүк заманда туш тарабың бүт жоо, ошон үчүн жылдын мезгилине карабай күнү-түнү сак-сактап, кылычтын мизи кайралуу, найзанын учу бүлөлүү болуп, аттары тапталуу, өздөрү бапталуу болуу менен бирге коргонуу, чабуул коюу, буктурма сыяктуу тактикалык, жалпы казаттын жүрүшү тууралуу стратегиялык чечимдерди чыгарууга мүмкүнчүлүгү бар акылы зирек, ой калчай билген колбашчылар да болушу керек. Көчмөндөр үчүн зарыл болгон жоокерчиликке жаштарды оюнга кызыктыруу менен билгизбей даярдап келишкен. Ошон үчүн жамбы атмай, найза сайыш, кылыч чапмай, күрөш, көк бөрү, ордо, тогуз коргоол оюндары пайда болгон.

Жамбы атмай, найза сайыш, кылыч чапмай, күрөш оюндары жоокерчиликке алгачкы даярдык экени айтпасак деле көзгө даана көрүнүп турбайбы. Ал эми көк бөрү, ордо, тогуз коргоолдун жоокерчиликке кандай тиешеси бар деген азыркы учурга жүйөлүү суроо туулушу мүмкүн. Ал суроого жооп төмөнкүдөй.

Тогуз коргоол – логикалык жөндөмдүүлүктү, жол тапкычтыкты талап кылган татаал оюн. Бул азыркы тил менен айтканда башкы штабдын карта үстүндөгү согуштук оюну же стратегиялык жүрүштөргө үйрөтүүчү оюн. Оюнчудан акыл калчап ой жүгүртүү менен

каршысынын коргоолдорун акырындык менен топтоп, утуп чыгыш керек, демек, жоонун жүздүгүн, миндигин, түмөндөрүн жок кылуу деген сөз. Баатырлар жеңип чыгуу өнөрүн кан кечкен согуш майданында эле эмес, тогуз коргоол оюну аркылуу да өздөштүрүшкөн. Согуш учурунда майданды толук көрө билүүнү, ой жүгүртүүнү, бирди берип онду алганды үйрөтүшкөн. Тогуз коргоол байыркы көчмөндөрдүн жашоого, айлана-чөйрөгө болгон көз карашынан улап келип чыккан баа жеткис эстелик. Кыргыз эли тогуз коргоол оюнун кылымдардан кылымдарга чейин жоготпой, унутпай сактап келе жатканы биз үчүн бир эсе сыймык, бир эсеп жооптуу. Анткени жаш өспүрүмдөрдүн ден соолугунун чың болушу менен катар, акылдуу болушуна да бабаларыбыз көп кам көрүп ушул оюнду ойноп келишкен. Ошондуктан биз бул оюнду эл арасында үгүттөп, үйрөтүп жана ойноп кийинки муундарга калтырышыбыз парз. Тогуз коргоол оюнунун сак, гун, усундар доорунан бери 3 миң жылдык тарыхы бар. Аны **түрк тилдүү калктардын** арасында кыргыз, өзбек, казак, кытай, каракалпак, түрк, алтай элдери ойношот. «Манас» эпосунда да тогуз коргоол оюну эскерилип, байыртадан эле кыргыз эли ойноп келе жатканы айтылган.

Чүй өрөөнүндөгү Бурана тарых музейинде салмагы 200 кг барабар бетине тогуз коргоол оюну чегилген таш турат. Ал таш Кызыл-Суу өрөөнүндөгү Кашка-Суу айылынан табылып, музейге алып келинген. Ойнолуп олтуруп таштагы үйлөрдүн жетилгенине караганда, бул таштын чегилишине да бир топ кылым болсо керек. Фергана өрөөнү байыркы адамдардан калган эстеликтерди өз ичине камтыйт. Тогуз коргоол оюнунун эрежесин кагаз түрүндө 1900-жылы Мажар (Венгер) элинин окумуштуусу Д.Ж.Алмаши «Путешествие по Центральной Азии» (Будапешт, 1902 г. С.718-722) жазып кеткен.

Тогуз коргоол оюну шахмат менен окшоштугу бар экени жана айырмачылыктары жөнүндө далилдер бар. Тогуз коргоол оюну балдардын математика сабагын өздөштүрүүдө да чоң ролду ойнойт. Балдарды саноого үйрөтүү, жуп-так деген эмне экендигин, математикалык бардык амалдар да (кемитүү, кошуу, бөлүү, көбөйтүү) оюнда колдонулат. Логикалык элементтерди да үйрөтүүгө чоң пайдасы бар. (Чылымов А. 1994).

Ордо оюну – кыргыз элинин улуттук оюну экендигин тастыктаган көптөгөн изилдөөлөргө таянсак, бул оюнду кыргыз эли гана ойногондугу маалым. Бул азыркы тил менен айтканда согуштук тактиканын оюн түрүндө өтүшү. Ордо – бул жоокерлери бар хан же түмөн. ар бир чүкө өзүнчө бир отряд. Манас бабабыз баштаган баатырлардын бала кезинен баштап, өмүрүнүн акырына чейин ордо оюнуна кызыкканынын себеби бекеринен болбосо керек. Оюн кыймылдуу оюндардын катарынан орун алган бийик маданияттуу көп нерсени талап кылбаган физика, тарых, алгебра, геометрия, химия жана башка илимдерди ичине камтыган оюн десек болот. «Ордо оюнун» жакшы жакка буруп, ар дайым эл арасындагы ынтымакка, достукка пайдалансак, кыргыз элинин адилеттүүлүгүн, меймандостугун, сабырдуулугун, улуулугун тастыктаган болор элек.

Көк бөрү – кылым карыткан оюн. Аны ата-бабаларыбыз аздектеп, сактап, муундан-муунга мурас катары өткөрүп келишкен. Оюндун кыргызча аты «улак тартыш» болсо, кыргыздын «чабандес» деген сөзү фарси тилинде «көк бөрүчү» деген мааниде айтылат экен (К.Карасаев «Камус наама Манас» сөздүгү» 30-б.). Оюн жаштарды түздөн түз согуш талаасындагы жоокерчиликке үйрөтүү. Ат менен биригип кентаврга айлануу, ыкчам ой жүгүртүүгө, өнөктөрүн сезе билип, алар менен бирге бирдиктүү күч түзүү, бирдиктүү коргонуп, бирдиктүү чабуул коюуга машыгуу. Эр эңиш, тыйын эңмей көк бөрүнүн элементтеринин бири серкени эңүүгө, каршылашынан жулуп алууга үйрөтүү. «Көк бөрү» оюну кыргыз элинин байыртадан келаткан улуу эпосу «Манаста» да эскерилет.

Жоокерчилик заманда элдик оюндар да заманга жараша жоокерчиликтин түрлөрүн көрсөтүү болгон. Жоокерчиликке даярдануу катары «Көк бөрү» улакчынын тайманбастыгын, шамдагайлыгын, эпчилдигин, карандай күчүн, өжөрлүгүн, айлакерлигин талап кылат. Бул сапаттардын бирөө эле жок адамдан жакшы улакчы чыкпайт. Бул сапаттар менен деле куюндай ойногон өктөм, буура сан, таш туяк дулдулдар болбосо, атыккан улакчы деле эч нерсе кыла албайт. Оюнчу менен аты келишсе гана чыгаан улакчы чыгат, кентаврга айланат. Ошондой эле бул оюнда чабуул учурундабы же коргонуудабы, улакчылардын биримдиги, бирин бири айттырбай түшүнө билүүсү, б.а. жамааттык аракет зарыл. Мына ушундай касиеттери менен бул оюн көчмөндөр үчүн өздөрүн бабында, аттарын табында кармап турууга өбөлгө түзүп, жөн эле кумар кандыруучу оюн эмес, жоого дайыма даяр, камылганлуу туруунун бир ыкмасы болгон. Айта берсек мындай мисалдар көп.

Эми азыркы учурда спорт түрүнө кирген оюндарга токтололу. «**Ат чабыш**», «**Аламан**», «**Кунан чабыш**», «**Жорго салыш**» өтүп эле аткансый, өнүгүп эле аткансыйт. Бирок бул чабыштарда чыныгы кыргыз жылкылары сыналбайт, англис жана орлов тукумундагы аттар сыналат. Чабылган аралык да кыска, анткени алар узак аралыкка чуркай алышпайт. Чыныгы кыргыз тукумундагы жылкылар гана узак аралыкка чыдашат. Андыктан ата-бабаларыбыз ардактап, муундан муунга өткөрүп келишкен калбыр өпкө жез канат, ташка салса тайбаган, тоого салса талбаган, чөлгө салса чаалыкпас кыргыз тукумундагы Камбар-ата тукумун көбөйтүшүбүз зарыл. Кыргыз баласы ат жалында төрөлүп, ат жалында торолуп, ат жалында жан берип келишкен. Алар жоо-жарагын жанына ала жүрүшүп, жашоо тиричилиги ат менен адамдардын биримдигине байланыштуу болуп, ат адамдын жакын досу, канаты катары көрүшүп, атка минген кыргыз эркин куштай учуп калчу.

Биз ата мурасы болгон жамбы атмай, эр сайыш, кылыч чапмай оюндарын жандандырышыбыз керек. Кыргыз элинин улуттук оюндары азыр кай бир дүйнөлүк спортко сиңип кеткенин көрүүгө болот. Мисалы «**эшек секирмей**» оюну учурда спорттук гимнастикада жүрөт. Англичандар биздин «**Ак чөлмөк**» оюнубузду бир аз өзгөртүү аркылуу «Регби» деп атап, «**Урма топ**» менен «**Чикит**» оюндарын бириктирип, бир аз өзгөртүү киргизишип, «Гольф» деп атап, дүйнөгө өз оюндары катары киргизишти. Күрөштүн кээ бир ыкмалары самбого сиңип кеткен. Азыр «**Кыргыз күрөшү**» деген ат менен жүргөн федерациялар чемпионаттарды, турнилдерди өткөрүп келет. Азыр бизде чыныгы кыргыз күрөшүн кайра жаратуу милдети турат. Өзүбүздүн ата мурасын кайра жаратуу, өнүктүрүү, күч органдарынын окуу жайларына сөзсүз түрдө окуу предмети катары киргизүү, бабаларыбыздын арбагын ыраазы кылуу менен өлкөбүздөгү бейпилдикти коргоого салым кошкон болоор элек.

Жыйынтыктап айтканда биздин Кыргызстандын ааламы да чыныгы кыргызчылыкка, элдин салт-санаасына, дөөлөтүнө, маданиятына, улуттук оюндарына дилин коюшкан балдардын деми, чыныгы кыргыздын аң-сезими, кыргыз дили үчүн күрөшүүбүз керек.

Адабияттар:

- 1.Алмаши Д.Ж. Путешествие по Центральной Азии. Будапешт, 1902.
- 2.Карасаев К. Камус наама Манас сөздүгү. 30-б.
- 3.Дюйшекеев Т. Искусство илеби. Б.2009
- 4.Токторбаев С. өспүрүмдөр оюндары. Б.1999, КЭС.

УДК: 371.14 : 894.341

Усарова Г.О.

Б.Сыдыков атындагы КӨЭУ

ЖОЖдордо кыргыз адабиятын окутууда студенттердин психологиялык-педагогикалык компетенциясын жогорулатуунун негиздери
Основы повышения психолого-педагогической компетентности студентов при преподавании кыргызской литературы в вузах
Fundamentals of improving the psychological and pedagogical competence of students in teaching Kyrgyz literature in universities

Аннотация. Кыргыз адабиятын профессионалдык компетенцияларды калыптандыруу аркылуу окутууда студенттердин чыгармачылык ой жүгүртүүсүн жогорулатуунун психологиялык-педагогикалык негиздери каралды.

Аннотация. Психолого-педагогические основы повышения творческого мышления студентов при обучении кыргызской литературе через формирование профессиональных компетенций

Annotation. Psychological and pedagogical foundations for increasing the creative thinking of students in teaching Kyrgyz literature through the formation of professional competencies

Урунттуу сөздөр: психикалык процесс, сабак, студент, сезүү, ойлоо, таануу, окутуу.

Ключевые слова: психологический процесс, урок, студент, чувствовать, думать, осозновать, учить.

Key words: psychological process, lesson, student, feel, think, realize, teach.

Адам баласынын кыймыл-аракеттери кандайдыр бир деңгээлде тандалмалуу мүнөзгө ээ болгондуктан көптөгөн сырткы дүүлүктүргүчтөрдүн ичинен ал өзүнө тиешелүүсүн гана кабыл алат жана өзүнүн керектөөлөрүнө ылайык колдонот. Психикалык жараяндын бул тандоочулугу психология илиминде кабыл алуу түшүнүгүн билдирет. Бул тандоочулук эрктүү жана эрксиз, ошондой эле эрктүү көңүл буруудан кийинки көңүл буруу мүнөзүндө жүрөт. Мисалы эрктүү көңүл бурууда адам баласы өзүнө максат коюп аны аткаруу үчүн жасалган иш-аракети аталат. Мисалы, студенттин билим алуусу, ал үчүн сабакка үзгүлтүксүз катышуусу, алты ай алган билиминин натыйжасын сессия убагында окутуучуга эсеп-кысап берүүсү аталса, аң-сезимсиз максаттын жардамы менен эрктик иш-аракетти талап кылбаган көңүл буруу эрксиз көңүл буруу деп аталат. Мисалы, лектор лекция окуп жаткан учурда студенттердин ичинен бирөө катуу күлүп жиберсе, студенттердин баары жазып жаткан лекцияларын токтотуп, баары аны карап калышы эрксиз көңүл бурууга кирет. Анткени студенттердин баарынын көңүлү максатталган лекцияны жазуудан алаксып, ошол күлгөн студентти кароого мажбур болушат. Бул жерден эрксиз көңүл буруунун окуу, тарбия ишинде чоң мааниси бар экендигин байкоого болот. Ошондуктан ар дайым эрксиз көңүлдү буруучу ар кандай объективдүү жана субъективдүү факторлорго жол бербей бөгөөттөп туруу талап кылынат. Ал эми эрктүү көңүл бурууда адам баласы өз алдына максат коюп, аны аткаруу үчүн тынымсыз иш-аракеттерин жумшайт. Эмгек кылат. Мисалы, абитуриент ЖОЖго студент болуу үчүн мектептен сүйгөн кесибине тиешелүү предметтерди жакшы окуп, ал адистикке тапшыруу үчүн күнү-түнү аракеттенип, окуйт. ЖОЖго киргенден кийин көңүлүн бир жерге топтоп, максатына жетүү үчүн сабактарынан жакшы окуйт. Эрктүү көңүл буруудан кийинки көңүл бурууда адам бир нерсеге аң-сезимдүү максат койгон менен ага атайын туруктуу иш-аракеттерди жумшабайт. Мисалы, айылдан окууга жаңы келген студент адегенде сабакка анча көңүл бурбагандыктан предметтерге анча жетише албайт. Качан гана куратору сабакка жетишүүнүн, лекция жазуунун, китепканадан кантип пайдалануунун, жол

жоболорун үйрөткөндөн кийин ал сабакка өзүнөн өзү эле жетишип, алдыңкы студентке айланат. Муну эрктүү көңүл буруудан кийинки көңүл буруу деп атайбыз. Сабакка эрктүү көңүл бурган студент, иш-аракеттин жана эмгектин натыйжасында ийгиликке жете тургандыгын сезе баштайт. Анткени сезүүсүз материалдык дүйнөнү таанууга болбойт. Адамды таануу процесси ушул процесстен башталып, ал заттардын касиетин (катуулугун, жумшак, суюктугун, температурасын, жытын, үнүн, түсүн ж.б.у) татаал жана жөнөкөй түрдө кабыл алып, эс, ойлоо сыяктуу психикалык процесстердин пайда болушуна түздөн түз таасир берет да, тийиштүү органдардын жардамы менен ички жана сырткы чөйрөдөгү ар кандай маалыматтарды сезип, кабыл алып турат. Сезүү кабыл алуу процессисиз ишке ашпайт. Маселен студент аудиторияга кирген окутуучунун киргенин көрүп, сөзсүз сабак өтөөрүн териси аркылуу сезип, анын үйгө берилген тапшырманы сурап, андан кийин жаңы теманы өтөөрүн анын иш-аракети аркылуу сезет да, бул процесстин баарын ал көнүмүш адат катары кабыл алат. Анткени, эс башка психикалык процесстер сыяктуу объективдүү чындыкты чагылдырат. Бул чындыктын турмушка толук кандуу ашырылышы ойлоо процесси аркылуу аткарылат. Анткени, психология ойлоону таануу адегенде адам ишмердигиндеги маанисин, ал ишмердиктин жүзөгө ашуу механизмдин, психикалык башка процесстерден болгон айырмасын, инсандын калыптануусундагы ролун үйрөнөт. Себеби, объективдүү чындыкты таануу сезүүдөн, сезген нерсесин кабыл алуу ойлоо процессине өтүү менен ишке ашат. Бирок объективдүү дүйнөнү таанууда бул эки психологиялык процесс жетишсиздик кылат.

Демек мындан, ойлоо качан гана адам баласы көз алдында турган объектини сезүү жана кабыл алуунун жардамы менен толук таанууга мүмкүн болбой калган учурда пайда боло тургандыгын көрдүк. Ошентип, ойлоо сезүүдөн, кабыл алуудан алынган маалыматты колдонуу аркылуу ишке аша тургандыгын аңдадык жана объективдүү чындыкты, табигат кубулушундагы заттарды, алардын ортосундагы байланыштарды көрсөткөн психикалык процесс экендигин байкадык. Эгерде табигат кубулушун, же студент үйгө берилген бир теманы түшүнгөндүгүн өз ою аркылуу айтып берсе, анда ойлоо чектелип, бир адамдын гана оюн билдирип калат. Эгер ошол эле теманы тайпалык биримдикте түшүндүрүшсө, ойлоо жекече ойлоодон идеялардын көптүгү, күчтүүлүгү, негиздүүлүгү менен айырмаланат да, максатталган маселени чечүүдө аны чечүүнүнү шарттары аныкталат.

Бул сабакта студенттердин чыгарманын ички дасмиясын башкача айтканда идеялык – тарбиялык маңызын кантип ой жүгүртүп талдашкандыгын көрөбүз. Чыгармага талдоо жүргүзүлүүдө студенттер кредиттик окутуунун негизги таянычы болгон окутуунун интерактивдүү усулдарын колдонушат. Анткени изилдөө ишибиздин максатына ылайык кыргыз адабиятын компетенттүүлүктүн негизинде окутуу аркылуу ЖОЖдордо билим берүүнү өркүндөтүү бүгүнкү күндө билим берүүнүн актуалдуу проблемасына айланып, ЖОЖдордун алдыга коюлган эң негизги милдети катары:

- Ар тараптан өсүп жетилген–компетенттүү;
- Эмгекке (билимге) чыгармачыл мамиле жасаган;
- Ишкердүүлүгү күчтүү;
- Чыгармачыл активдүү;
- Руханий көз карашы бийик;
- Ойлоо жөндөмдүүлүгү активдүү;
- Философиялык көз карашы терең;
- Психологиялык жактан толук кандуу;

- Теория менен практиканы айкалыштыра билген ойлоо жөндөмдүүлүгү күчтүү адистердин таанып-билүүчүлүк ишмердүүлүгүн өнүктүрүү керектиги актуалдуулукка айланууда.

Кыргыз адабият сабагында студенттердин чыгармачылык ойлоосун өркүндөтүү үчүн окутуучу тарабынан интерактивдүү ар кандай ыкмаларды иштеп чыгуу, аны практикалоо эң негизги маселерден. Анткени илим менен техниканын өсүшү, дүйнөлүк компьютерлештирүү, коомдун экономикалык мүнөзүнүн өзгөрүшү ар кандай ситуацияларда кандай маселе болбосун кредиттик технологиялык окутуу процессинде чыгармачылык ойлоо менен аткарылып, өз ишкердүүлүгүн көрсөтө алган компетенттүү адистерди тарбиялап чыгаруу талап кылынууда. Анткени чыгармачыл студент өзүнүн ойлоосунун чыгармачыл мүнөзгө ээлиги, кандай гана маселе болбосун аны чечүүдө идеясынын өзгөчө күчтүүлүгү, интеллектуалдуу жаңылыгынын тереңдиги, коюлган маселени өзгөчө нук, жагдайда көрө билүүсү жана аны кандай жагдайда колдонуунун шарттарын аныктай билиши, жана ал эл көрүп, билбеген касиеттерин таап, аныктай билүүсү, анын жолдорун көрсөтүүсү менен айырмаланат да, ал «мамлекетке, эң биринчи иретте, өлкөнүн башкы дөөлөтү инсан катары эмес, тигил же бул кесиптин ээси, кесипкөй адис катары, негизги маңызга ээ болот. Анткени, ал мамлекет талап кылган кесипке ээ болуп, аны өндүрүмдүү жүзөгө ашырып, мамлекеттин керектүү адамы болуп чыгат»[2:3]. Н. К. Крупская айткандай: «өз бет алдынча окуп, билген жана алган билимин чыгармачылык менен ойлоп, жана аны практикалай алган» [3:511] инсан болуп чыга келет.

Бул маселени жүзөгө ашырууда татыктуу билим берүү коомубуздун келечеги менен тыгыз байланыштуу болгондуктан, коомдук талапка ылайык мыкты кесиптин ээси болуш үчүн чыгармачыл ойлоо менен көптү билүү зарыл. Себеби, студент алган билимин практика менен айкалыштырып турмушта аны колдоно билгенде гана ал кадыр-барктын ээси боло алат. Бул маселеге канткенде компетенттүүлүккө багыттап окутуу менен студенттердин билим деңгээлин жогорку даражага жеткирүүгө болот? деген суроо туулушу–мыйзам ченемдүү. Ага бул проблеманы чечүүнүн жолу студенттерге кыргыз адабиятын окутууда компетенттүүлүктүн бир нече түрлөрүнө багыттап интерактивдүү стратегияларды толук кандуу ЖОЖдордо колдонуу аркылуу студенттердин чыгармачылык активдүүлүгүн арттырып, билим деңгээлин эң жогорку баскычка көтөрүүгө болот деп ишеништи белгилөөгө негиз бар. Анткени, интерактивдүү усулдар аркылуу билим берүүдө Күн чыгыш жана боордош элдер адабиятын филологиялык билим берүү багыты: кыргыз тили жана адабияты профилиндеги студенттерге өткөрүлгөн сабактардын жыйынтыгында студенттердин билим деңгээли бир топко жогорулагандыгын белгилеп кетели:

Өз оюн ачык айтып сунуш кыла билүүгө;

Кандай маселе болбосун, ар кандай кырдаалда андан чыгууга жана чече билүүгө;

Командада иштөөдө ыкчамдуу, ийкемдүүлүгү;

Бир эле мезгилде оозеки жана жазуу жүзүндө пикир айта жана жаза билүүсү; Өз алдынчалыгы;

Ийкем ой жүгүртүүсү;

Коллектив менен иштеше билүүсү байкалды.

Жыйынтыктай келгенде, ЖОЖдору филологиялык билим берүү багытындагы кыргыз тили жана адабияты профилин заман талабына ылайык компетенттүү адис катары коомго даярдоодо студенттердин психологиялык абалын, башкача айтканда кабыл алуу, көз карашын, туюмун эске алуу менен дисциплинанын программасында тандалып алынган

компетенцияларды өркүндөтүүнүн жолдору каралды. Интерактивдүү усулдарды өркүндөтүлүүчү компетенцияларга карата туура тандалуусу максатка ылайык экендигин талдадык.

Адабияттар:

1. Миңбаев К., Закиров А. Психология.-Ош.-2006.101-бет.
2. Интерактивдүү окутуу методу жана классты башкаруу.[Текст]: Окуу куралы.– Бишкек: IFTS. 2004
3. Крупская Н.К. Педагогическая сочинения. [Текст]: Избр.сочинения.Т. 3.М.: 1959.511-б.
4. Мурзаев М.С. Окутуунун психологиясы [Текст]: Окуу методикалык колдонмо/–Ош 2004, 92-б.
5. Оторбаев Б.К. Мектепте адабиятты интерактивдүү окутуу. [Текст]:Окуу куралы/ Оторбаев Б. К.–Б., 2010. 6-бет
6. Укуева Б.К. ЖОЖдордо студенттердин чыгармачылык активдүүлүгүн жогорулатуунун илимий-методикалык негиздери (кыргыз адабиятынын мисалында) докторлук диссертация. 2013-ж.

УДК: 378.147

Хасанов Н.Б.

*Жааштар менен иштөөнү уюштуруу жана
орус тилин өнүктүрүү кафедрасы
Н.Исанов атындагы Кыргыз мамлекеттик курулуш,
транспорт жана архитектура университети*

Khasanov N.B.

*Department organization of work with youth
and development of the Russian language
Kyrgyz State University of Construction,
Transport and Architecture named after N. Isanov*

**Орус тилинин практикалык курсунда студенттерди расмий иш кагаздарынын
стилини окутуу**

**Обучение студентов официально-деловому стилю на занятиях практического
курса русского языка**

**Teaching students in official-business style at the lessons of the practical course of the
Russian language**

Аннотация. В данной статье рассмотрены особенности официально-делового стиля, функции, которые он выполняет, а также факторы, влияющие на определение данного стиля. Актуальность данной проблемы обусловлена стремительным развитием рыночных отношений, что сказалось на документообороте. В связи с этим появляется большое количество штампов и клише, терминов и профессионализмов и только правильное их употребление обеспечивает успешную коммуникацию как на любом языке.

Ключевые слова: стилевые приемы, деловая речь, особенности стиля, средства выражения языка, стилистический анализ.

Аннотация. Бул макалада расмий официалдык- иш кагаздарын стилинин өзгөчөлүктөрү, ал аткарган функциялар, ошондой эле бул стилди аныктоого таасир этүүчү факторлор талкууланат. Бул проблеманын актуалдуулугу жумуш процессине таасирин

тийгизген рыноктук мамилелердин тез өнүгүшүнө байланыштуу. Ушуга байланыштуу көп сандаган штамп, терминдердин профессионалдуу жана алардын туура колдонулушу гана ар кандай тилдегидей ийгиликтүү баарлашууну камсыз кылат алат.

Урунттуу сөздөр: стилистикалык каражаттар, иштиктүү кеп, стилдик өзгөчөлүктөр, тилди чагылдыруу каражаттары, стилистикалык анализ.

Annotation. This article discusses the features of the official business style, the functions that it performs, as well as the factors influencing the definition of this style. The relevance of this problem is due to the rapid development of market relations, which affected the workflow. In this regard, a large number of clichés and clichés, terms and professionalisms appear. Only their correct use ensures successful communication.

Key words: stylistic devices, business speech, style features, means of language expression, stylistic analysis.

Овладение русским языком как средством общения предполагает овладение определенным комплексом навыков и умений, в том числе – и пользования официально-деловым стилем речи.

С оформлением деловой документации на русском языке, учащиеся национальных школы сталкиваются на протяжении всей своей жизни. Поэтому учителям необходимо, начиная уже со среднего концентра, обучать детей языковым навыкам и нормам составления деловых бумаг, принятым в сфере официально-деловых контактов [2].

Деловая речь характеризуется высокой степенью унификации языковых ресурсов, обусловленной многими экстралингвистическими факторами. Жанрово-тематическое многообразие официально-делового стиля позволяет выделить две его разновидности: официально-документальную и обиходно-деловую. Объектом изучения в техническом является обиходно-деловая разновидность, которая включает в себе такие виды частной и государственной документации, как автобиография, резюме, характеристика, справка, протокол, акт, выписка из протокола, разные виды деловых писем, адрес, объявление, заявление, отчет, расписка, докладная записка, телеграмма, доверенность.

Обиходно-деловая разновидность официальной речи характеризуется следующими общими лингвистическими признаками: официальностью, стабильностью, четкостью, объективностью, логической последовательностью изложения, отказом, как правило, от эксперссивных языковых средств [1].

Все виды текстов обиходно-деловой разновидности отличаются сравнительно небольшим объемом, лаконичностью, высокой степенью компрессии языковых средств.

Повторяемость формы и содержание деловой документации приводит к детерминированности, практической целесообразности, избирательности использования языковых средств, в результате которого является наличие в деловом стиле разнообразных речевых стандартов. Например, *прошу разрешить, доверяю получить, дана для предъявления* и т.д.

В официальном документе предпочтение отдается родовым понятиям с широкой и бедной семантикой, с ограниченным числом семантических признаков: помещение (ср.: квартира, вестибюль, приют, лицо (ср.: индивидуум, мужчина, девушка, парень, родитель (ср.: мать, отец, отец, мать, предок).

С особой наглядностью удобство «аналитических» моделей выражается в номенклатуре учреждений, профессий, должностей и т.п., составляющих гигантский пласт официальных наименований: Кыргызский государственный университет, Кыргызский

государственный университет строительства, транспорта и архитектуры, Балыкчынская железная дорога. , Карабалтинский горно-металлургический комбинат, депутат Жогорку Кенеша.

Стандартность формы и содержания основных, наиболее употребительных видов деловой документации облегчает задачу сопоставительно-типологического изучения элементов делового стиля речи русского и родного языка для студентов, требует, чтобы при обучении нерусских учащихся русской деловой речи должное внимание уделено переносу навыков пользования элементами делового стиля, полученных на занятиях родного языка, в русскую речь.

Поэтому преподавателям русского языка в названной работе следует учитывать систему обучения данной функционально-стилистической разновидности языка, реализованную в программе по родному языку. Важно развивать у обучаемых стилевое чутье, формировать навыки осознанного употребления деловой лексики, прививать умение подбора эффективных стилистических критериев для оценки используемых языковых средств.

Большую роль в правильной организации системы работ по обучению нерусских студентов деловой письменной русской речи имеет определение оптимального объема и установление рациональной последовательности презентации различных видов делового письма – с учетом их необходимости для практической деятельности студентов, а также возможностей, предоставляемых изучаемым языковым материалом.

В условиях обучения русскому языку в национальных группах технических вузов из большого многообразия деловой документации студентов целесообразно изучать следующие **три основных типа образцов деловых бумаг:**

1. Деловые бумаги, содержащие номинативные конструкции (типа надписей на конвертах);
2. Деловые бумаги, содержащие номинативные и коммуникативные конструкции (телеграммы, открытки и т.д.);
3. Деловые бумаги, носящие чисто коммуникативный характер (например, письмо, приглашение).

Работа по обучению студентов составлению деловых бумаг может включать в себя следующие этапы: а) ознакомление с языковыми средствами, стандартами деловой речи (стилистически маркированная лексика – например, *бандероль*, *телеграмма* и т.д., стандартизированные словосочетания и конструкции – *ценное письмо, с уведомлением о вручении* и т.д.); б) показ основных образцов деловых бумаг и раскрытие специфики их содержания; в) сообщение цели, назначения сферы применения конкретных видов деловой документации с воссозданием различных ситуаций, в которых они могут быть использованы; г) коллективное составление студентами на доске или в тетрадях аналогичного образца деловой бумаги под руководством преподавателя; д) самостоятельное составление студентами изученного образца деловой документации в аудитории и проверка правильности по составленному преподавателем.

Эта система, думается, может быть положена в основу работы над составлением всех видов деловых бумаг, и разумеется, с учетом также и характеристики тех или иных образцов делового письма, особенностей изучаемого языкового материала и других условий.

При обучении русскому языку в техническом вузе целесообразно ознакомить студентов со следующими видами деловой письменной речи: объявление, рапорт,

приглашение, адрес на конверте, деловое письмо (записка), телеграмма, расписка, объяснительная записка, заявление, автобиография, резюме, краткий отчет о проделанной работе и т.д.

Как известно, решающее значение для формирования у студентов необходимых речевых навыков имеет использование эффективной системы методических приемов и видов работ.

Данную систему обучения деловому письму могут составить следующие основные приемы и виды работ: а) составление деловых бумаг по образцу; б) языковой анализ специфики образцов деловой речи; в) точное и мотивированное использование изученных форм и конструкций в различных образцах делового письма; г) сопоставление текстов делового характера с текстами других стилей; д) перевод различных видов деловых бумаг с родного языка на русский; е) редактирование текстов деловых бумаг; ж) самостоятельное составление деловых бумаг различных видов на основе заданной темы или конкретной ситуации.

Систематическое применение преподавателем указанных выше приемов и видов работ призвано помочь студентам практически овладеть специфическими языковыми средствами деловой речи, что способствует развитию и совершенствованию их стилистического чутья.

Одним из необходимых видов работ, подготавливающих студентов к усвоению лексики деловой речи и способствующих обогащению и активизации их словарного запаса, является словарный диктант, который проводится для составления студентами различных образцов деловой речи. В результате проведения словарных диктантов студенты дифференцированно усваивают определенный круг лексических единиц и словосочетаний, необходимых для овладения конкретными видами делового письма.

Эффективным приемом при обучении деловому стилю является использование образцов подлинной документации. На занятиях по русскому языку введение таких образцов в общую систему лексико-грамматической работы способствует успешному восприятию программного языкового материала, осмыслению и дальнейшему свободному оперированию полученными знаниями в процессе естественных речевых актов.

Литература:

1. Абдрахманова Л.В. Стилистические аспекты в обучении деловой письменной коммуникации // Наука и культура России. - 2019. - Т. 1. - С. 178-181.
2. Абдуллаева Ш.З. Особенности коммуникативного пространства письменного делового общения (на материале инструкций к бытовым приборам): Мировые языки в экономике будущего // Материалы Всероссийской научно-практической конференции с международным участием. – Оренбург, 2018.- С. 8-15
3. Абрамова Н.А. Русский язык в деловой документации. – М., 2017.
4. Афанасьева Н.Д. Особенности лексической системы официально-делового стиля // Вестник Центра международного образования Московского государственного университета. Филология. Культурология. Педагогика. Методика. – М., 2010. - № 2. - С. 7-10.
5. Ахетова А.А. Деловая корреспонденция и официально-деловой стиль // Вестник Омского регионального института. - 2018.- № 1. - С. 33-37.
6. Баделина М.В., Казанчева А.Н. Демократизация текстов официально-делового стиля на примере объяснительных записок // Актуальные проблемы официально-делового

знания. Новые технологии ТЭК-2017 материалы I Международной научно-практической конференции. - 2017. - С. 167-174.

7. Бедалова Н.Ч., Дуньямалиева Т.К. Обучение нерусских учащихся официально-деловому стилю / Русский язык и литература в киргизской школе. Фрунзе, 1988. - № 2 (172). –С. 23-28.

8. Хасанов Н.Б. Обучение студентов технических вузов составлению деловых бумаг (автобиография, заявление) / Русский язык и литература в школах Кыргызстана. - Бишкек, 2009. - № 2. –С. 44 – 47.

УДК 811:37

Шарипова Г.Б.

*КазНацЖенПУ, кафедра методики преподавания иностранных языков
г. Алматы, Казахстан*

Эффективные средства обучения иностранному языку для повышения мотивации у обучающихся

Жыйынтык. Чет тилде баарлашууну үйрөнүү сөзсүз түрдө социалдык-маданий билимдерди жана көндүмдөрдү өздөштүрүүнү билдирет. Аларсыз тилди практикалык өздөштүрүү жок. Системалуулук, ачыктык, интегративдүүлүк, ырааттуулук, интерактивдүүлүк, материалды сунуштоонун көрүнүктүүлүгү, көп объективдүүлүк ушул принциптердин бардыгы инновациялык технологиянын негизин түзөт жана изилденип жаткан предметтин өзгөчөлүгүн жана окуу чөйрөсүнүн өзүн чагылдырат. Макалада чет тилдерди окутууда окуучулардын мотивациясын жогорулатуу үчүн зарыл болгон оозеки тилди окутуунун жана маданиятты интеграциялоонун заманбап каражаттары - жарнама, комикстер, ыкма-долбоорлор, интернет –ресурстар жөнүндө сөз болот. Чет тилдерди үйрөнүүдө негизги максатка жетүү үчүн аларды колдонуу

Негизги сөздөр: маданияттар аралык байланыш, социалдык-маданий компетенттүүлүк, социалдык-маданий мамиле, социалдык-маданий маалымат, социалдык-маданий багыт.

Аннотация

Обучение общению на иностранном языке обязательно подразумевает овладение социокультурными знаниями и умениями. Без них нет практического овладения языком. Системность, открытость, интегративность, последовательность, интерактивность, наглядность представления материала, многоаспектность все эти принципы лежат в основе инновационной технологии и отражают специфику изучаемого предмета и самой среды обучения. В статье упоминаются современные средства обучения устной речи и интеграции культур, необходимые для повышения мотивации у обучающихся при обучении иностранным языкам - реклама, комиксы, метод-проекты, интернет –ресурсы. О необходимости их использования для достижения основной цели при изучения иностранных языков.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, социокультурная компетенция, социокультурный подход, социокультурная информация, социокультурная направленность.

Abstract

Learning to communicate in a foreign language necessarily implies mastering socio-cultural knowledge and skills. Without them, there is no practical mastery of the language. Consistency, openness, integrativity, consistency, interactivity, visual presentation of the material, multi-aspect

all these principles underlie innovative technology and reflect the specifics of the studied subject and the learning environment itself. The article mentions modern means of teaching oral speech and the integration of cultures, necessary to increase the motivation of students when teaching foreign languages - advertising, comics, method projects, Internet resources. About the need to use them to achieve the main goal when learning foreign languages.

Key words: intercultural communication, sociocultural competence, sociocultural approach, sociocultural information, sociocultural orientation.

Проблема преподавания иностранного языка была и остается на сегодняшний день актуальной. Перед преподавателями иностранного языка стоит задача сформировать личность, которая будет способна участвовать в межкультурной коммуникации. Важно формировать коммуникативную компетенцию, включающую в себя как языковую, так и социокультурную компетенцию. Приобщение к культуре стран изучаемого языка пробуждает познавательную мотивацию у учащихся: они не только осваивают грамматический, лексический, фонетический материал, но и знакомятся с неизвестными фактами иной культуры, что вызывает особый интерес и значительно повышает эффективность обучения. Использование культуроведческих компонентов в процессе обучения иностранному языку абсолютно необходимо и для достижения его основной практической цели – формирования способности к общению на изучаемом языке.

Для успешной межкультурной коммуникации необходимо владеть не только языковыми средствами собеседника (фонетическими, лексическими, грамматическими), но и общими знаниями о его мире. Обучение общению на иностранном языке обязательно подразумевает овладение социокультурными знаниями и умениями. Без них нет практического овладения языком.

Социокультурный подход к обучению языку предполагает в процессе занятий тесное взаимодействие языка и культуры его носителей. Результатом этого является формирование как коммуникативной, так и социокультурной компетенции, обеспечивающих использование языка в условиях определенного культурного контекста на основе диалога культур.

Чтобы сделать интересным урок иностранного языка его нужно сделать актуальным, связать с повседневной жизнью. Постоянно требуется яркость и наглядность преподаваемого материала. Поток информации неуклонно увеличивается: телевизор, журналы, интернет. Чтобы разнообразить материал и сделать его интересным прибегают к различным техникам – особенности шрифта, цветовая гамма, притягивающая внимание, и конечно использование изображений.

Одним из универсальных средств интеграции культур и повышения мотивации у обучающихся при обучении иностранным языкам является реклама. В настоящее время реклама представляет собой огромный культурный пласт, который формирует информационную среду современного человека. Кроме того, актуальность работы связана с существующим направлением развития стилистики текста, которые еще недостаточно изучено в плане использования языковых средств и стилистических приемов, используемых для передачи информации. Реклама, как разновидность массовой коммуникации, является активно функционирующим средством межкультурного общения. В процессе обучения иностранному языку рекламные тексты могут представлять интерес как отражение различных сторон жизни страны изучаемого языка, норм поведения, ценностных ориентаций. Как форма существования определенной

культуры и продукт определенной эпохи, реклама, по мнению большинства исследователей, является источником и носителем социокультурной информации. Филологический анализ рекламных текстов способствует познанию культуры носителей языка, их менталитета, нравов, традиций, стиля жизни, стереотипов.

Словарный состав языка находится в состоянии непрерывного изменения. Эта подвижность и изменчивость обусловлена тем, что язык, и в первую очередь его словарный состав, непосредственно связан как с производственной, так и со всякой иной общественной деятельностью людей. Для того, чтобы язык мог полноценно выполнять свою основную функцию - функцию важнейшего средства общения - его словарный состав должен быстро реагировать, отражать и фиксировать изменения, происходящие во всех сферах жизни и деятельности людей: в производстве, в науке, в мировоззрении, в общественно-экономических отношениях, в быту. Учитель иностранного языка должен отслеживать изменения в языке и обучать в соответствии с этими изменениями. Владение современной лексикой поможет учащимся легче общаться и понимать язык других народов.

Молодежь часто интересуется модой, известными брендами, рекламой и пониманием того, что подросток с легкостью может перевести широко употребляемый термин, заимствованный из другого языка, еще больше увеличивает интерес к иностранному языку и желание его изучать. Функционально-прагматическое, семантико-смысловое, синтаксическое и композиционно-структурное единство текстов рекламы на иностранном языке, достаточно полно отражает социокультурную действительность той или иной лингвокультурной страны.

Рекламные сообщения настолько связаны с различными аспектами культуры, что являются не только продуктом ее развития в том или ином лингвокультурном сообществе, но и значимой ее частью.

Обучение чтению на материале рекламных текстов предполагает формирование у учащихся умения выделять структурно-смысловые компоненты рекламного сообщения; предвосхищать тему рекламы на основе заголовка; определять смысловую значимость рекламного сообщения; прогнозировать самое общее содержание текста; выделять в тексте лингвокультурологические объекты; формулировать свое отношение к содержащейся в тексте информации; адекватно употреблять в речи приобретенные знания.

Таким образом, использование аутентичных текстов рекламы на уроках ИЯ – эффективное средство обучения иноязычной культуре, так как содержащаяся в рекламных текстах культурная информация полностью отвечает содержанию обучения ИЯ в контексте социокультурного подхода.

Как средство обучения устной речи и интеграции культур широкую популярность завоевали также комиксы. Комиксы читаются везде и всеми, а теперь их стали применять в обучении иностранным языкам. Психологи, воспитатели, исследователи в один голос утверждают, что комиксы способны передавать информацию гораздо эффективней, чем просто текст. Комиксы вырабатывают в читателях способность быстро схватывать суть проблемы. В отличие от картинки, перед учениками предстают два вида информации: выраженная графически и лингвистически. Представленная подобным образом ситуация, делает его совершенно новым, непривычным, прерывая монотонность неоднократного повтора одного и того же лингвистического материала в однотипных упражнениях. С этой точки зрения комиксы великолепно выполняют мотивационную функцию в процессе

обучения: лингвистический материал становится не целью, а средством. Желание узнать: а что же дальше? правильно ли я понял смысл? Привлекает внимание краткость и кажущаяся простота предложений. Большое количество непривычных для нашего уха, а потому забавно звучащих слов делает процесс обучения более интересным. К тому же, изображение является большим подспорьем для понимания и усвоения. Наличие реальной ситуации - это еще одно преимущество комикса: ученик видит, где и каким образом применяется та или иная фраза, слова и т.д.

Учебные комиксы полностью отвечают современным требованиям к содержанию обучения иностранным языкам, которое должно быть нацелено на приобщение учащихся не только к новому способу речевого общения, но и к культуре народа, говорящего на изучаемом языке, к национально-культурной специфике речевого поведения в стране изучаемого языка. Оно должно сформировать у обучающихся представление о различных сферах современной жизни другого общества, его истории и культуры. В связи с этим актуальными становятся социокультурные знания: безэквивалентной лексики; поведенческого этикета, принятого в стране изучаемого языка в типичных ситуациях повседневного и делового общения; современных аспектов жизни за рубежом (работа, туризм, учеба, досуг, мода и др.); основных сведений из истории страны изучаемого языка; иностранных реалий и умение сопоставлять все вышеперечисленное с достижениями своей культуры, своего народа.

Кроме того, комиксы являются практически единственным источником постижения тонких языковых нюансов, современного сленга, новых выражений, заимствований, которые учебники просто не освещают. А ведь как показывает практика владение всеми этими тонкостями языка нельзя недооценивать: согласно проведенным опросам речь современной молодежи, дикторов радио и телевидения на 80% состоит из тех слов и выражений, которые не освещены ни одним учебником.

Метод проектов культуроведческого характера приобретает в последнее время все больше сторонников. Он направлен на то, что бы учащийся не просто запоминал и воспроизводил знания, которые ему дают, а умел применять их на практике. Проектная методика является по своей сути креативной и ориентированной на личность учащегося. Она предполагает высокий уровень индивидуальной и коллективной ответственности за выполнение каждого задания по разработке проекта. Совместная работа группы учащихся над проектом неотделима от активного коммуникативного взаимодействия учащихся. Проектная методика является одной из форм организации исследовательской познавательной деятельности, в которой учащиеся занимают активную субъективную позицию. При подборе темы проекта необходимо ориентироваться на интересы и потребности учащихся, их возможности и личную значимость предстоящей работы, практическую значимость результата работы над проектом. Выполненный проект может быть представлен в самых разных формах: статья, рекомендации, альбом, коллаж и многие другие. Разнообразны и формы презентации проекта: доклад, конференция, конкурс, праздник, спектакль. Главным результатом работы над проектом будут актуализация имеющихся и приобретение новых знаний, навыков и умений и их творческое применение в новых условиях. Работа над проектом осуществляется в несколько этапов и обычно выходит за рамки учебной деятельности на уроках: выбор темы или проблемы проекта; формирование группы исполнителей; разработка плана работы над проектом, определение сроков; распределение заданий среди учащихся; выполнение заданий, обсуждение в группе

результатов выполнения каждого задания; оформление совместного результата; отчет по проекту; оценка выполнения проекта. Роль преподавателя заключается в подготовке учащихся к работе над проектом, выборе темы, в оказании помощи учащимся при планировании работы, в текущем контроле и консультировании учащихся по ходу выполнения проекта. Итак, суть проектов заключается в том, чтобы перенести акцент с различного вида упражнений на активную мыслительную деятельность учащихся в ходе совместной творческой работы.

Интернет-ресурсы – привычное и удобное средство знакомства с культурой других стран и народов, общения, получения информации, неистощимый источник образовательного процесса. Именно поэтому, в основе системного подхода к реформированию методов обучения иностранному языку с использованием новых информационных технологий лежит концепция информационно- обучающей среды, которая рассматривается в тесной связи с системой развивающего обучения. Информационно – обучающая среда представляет собой совокупность условий, которые не только позволяют формировать и развивать языковые знания, умения и навыки, но и способствуют развитию личности учащегося. Учебная ситуация проектируется в такой среде, как динамический, опосредованный компьютерными технологиями процесс субъективно - субъективного взаимодействия всех участников учебного процесса. Обучаемый, по мере все более активного, глубокого и всестороннего участия в процессе самостоятельной учебной деятельности по усвоению иностранного языка, превращается из пассивного объекта воздействия учителя в полноправного соучастника учебного процесса. Педагогическая актуальность, формируемой в информационно – обучающей среде системы языковых знаний и умений состоит в том, что обучаемому должна быть предложена для усвоения именно такая система знаний, которая ему необходима на данном этапе своего развития, впоследствии дающая возможность решать задачи возрастающего уровня сложности.

В основе данной инновационной технологии лежат принципы, отражающие специфику изучаемого предмета и самой среды обучения: открытость, интегративность, системность и последовательность, интерактивность, наглядность представления материала, многоаспектность и избыточность всех компонентов среды.

Эффективное функционирование ИОС зависит: от уровня развития информационно-телекоммуникационной инфраструктуры образования и взаимодействия данной инфраструктуры с обучаемыми; от целого комплекса психолого – педагогических условий; от контроля мотивационного фона и его развития; учета индивидуальных особенностей обучаемых; от языкового сотворчества всех участников учебного процесса.

Участие в информационно - коммуникационной педагогической деятельности способствует комплексному формированию всех аспектов коммуникативной компетенции: языкового, социокультурного, познавательного, лингвострановедческого; а также смежных коммуникативно-когнитивных умений учащихся(поиск и отбор релевантной информации, её анализ, обобщение и классификация). Моделирование реальной аутентичной среды посредством привлечения Интернет – ресурсов служит не только более успешному освоению языка, но и позволяет постичь многообразия культуры.

Таким образом, инновационные технологии, которые мы сегодня рассмотрели, существенно обогащают и разнообразят преподавание иностранных языков. На смену монотонной работе приходит интеллектуальный творческий поиск, в процессе которого

формируется личность нового типа, активная и целеустремленная, ориентированная на постоянное самообразование и развитие.

Социокультурная направленность обучения иностранным языкам представляется наиболее значимой на современном этапе. Процесс овладения иностранным языком становится творческим процессом открытия для себя страны изучаемого языка, менталитета людей, говорящих на этом языке, их культуры, истории, искусства, а также стимулом для собственного совершенствования в культурном и духовном плане. Использование иностранного языка как средства социокультурного развития обучающихся позволяет добиться качественных результатов в овладении языком, способствует повышению внутренней мотивации и позволяет полнее реализовать стратегическую цель обучения иностранному языку как средству развития способности обучаемых к межкультурной коммуникации.

Используемая литература:

1. Гальскова Н.Д. Современная методика обучения иностранным языкам / Н.Д. Гальскова. - М.: АРКТИ, 2010.
2. Сафонова В.П. Современный урок иностранного языка. — М.: Учитель, 2012.
3. А.К. Дусавицкий, Е.М. Кондратюк, И.Н. Толмачева, З.И. Шилкунова. Урок в развивающем обучении. — М.: ВИТА-ПРЕСС, 2008.
4. Копылова В.В. Методика проектной работы на уроках английского языка. М: Глобус, 2010-170с.
5. Яковлева С.В. Интеграция современных образовательных технологий как профессиональный творческий процесс // ИЯШ. — 2009. — № 2.

Вестник КНУ им Ж.Баласагына
Специальный выпуск (S) 2022

Журнал зарегистрирован Министерством юстиции Кыргызской
Республики.

Свидетельство о регистрации №1530 от 15.05.09.

Материалы, публикуемые в журнале
"Вестник КНУ им. Ж.Баласагына", не
обязательно отражают точку зрения
редакции.

Адрес редакции:

720033, Кыргызская Республика, г. Бишкек, пр., Манаса 101

ИИН: 01409199310050

ОКПО:02168992

E-mail: vestnik@university.kg

Компьютерная верстка и дизайн

Формат А5, Цифровая печать.

Бумага офсетная.

Усл.п.л. Тираж 100 экз.

Подписано в печать 15.06.2022.

Отпечатано в типографии «ИП Салабай Р.С.» Зак. № 3
Кыргызская Республика, Бишкек Ул. Саманчина, 5/3.
тел.: + 996 (777) 29 30 16 + 996 (556) 88 94 55

ISSN 1694-8033

9 7 7 1 6 9 7 0 3 0 0 0